

Birleşmiş Milletlerin
Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile
Türk Hukuk Mevzuatı
Karşılaştırmalı Analizi

İçindekiler

1. Madde: Çocuğun Tanımı	5
2. Madde: Ayrım Gözetmeme	17
3. Madde: Çocuğun Yüksek Yararı	24
4. Madde: Sözleşmedeki Hakların Hayata Geçirilmesi	30
5. Madde: Ana-Babanın Yönlendiriciliği ve Çocuğun Yeteneklerinin Gelişimi	35
6. Madde: Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı	39
7. Madde: Nüfusa Kayıt, İsim, Vatandaşlık, Ana-Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkı	47
8. Madde: Kimliğin Korunması	54
9. Madde: Ana-Baba ile Birlikte Yaşama ve Ana-Babadan Ayrılma	57
10. Madde: Ailelerin Birleşmesi Amacıyla Ülkelere Giriş ve Çıkış	64
11. Madde: Çocukların Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılması ve Geri Döndürülmemesi	66
12. Madde: Çocuğun Görüşlerine Saygı	70
13. Madde: Çocuğun Görüşlerini İfade Etme Hakkı	77
14. Madde: Çocuğun Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü	82
15. Madde: Çocuğun Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı	90
16. Madde: Çocuğun Özel Yaşamına Saygı Hakkı	97
17. Madde: Çocuğun Gerek Duyduğu Bilgilere Erişimi	105
18. Madde: Ana-Babaların, Devletin Yardımıyla Yerine Getirecekleri Ortak Sorumluluklar	110
19. Madde: Çocuğun Her Türü Şiddete Karşı Korunma Hakkı	117
20. Madde: Aile Ortamından Yoksun Bırakılmış Çocuklar	126
21. Madde: Evlat Edinme	132
22. Madde: Mülteci Çocuklar	137
23. Madde: Özürlü Çocukların Hakları	150
24. Madde: Çocuğun Sağlık ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı	166
25. Madde: Yerleştirme Uygulamasını Denetim Hakkı	180
26. Madde: Çocuğun Sosyal Güvenlikten Yararlanma Hakkı	187
27. Madde: Çocuğun Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma Hakkı	191
28. Madde: Çocuğun Eğitim Hakkı	197
29. Madde: Eğitimin Hedefleri	210
30. Madde: Azınlıklara ya da Yerli Halklara Mensup Çocuklar	216
31. Madde: Çocuğun Boş Zaman Değerlendirme; Dinlenme, Eğlence ve Kültürel Etkinliklere Katılma Hakkı	223
32. Madde: Çocuk İşçiliği	229
33. Madde: Çocuklar ve Uyuşturucu Kullanımı	236
34. Madde: Çocukların Cinsel Sömürüye Maruz Kalması	240
35. Madde: Çocukların Kaçırılmalarının, Satılmalarının ve Fuhuşa Zorlanmalarının Önlenmesi	247
36. Madde: Sömürünün Diğer Biçimlerine Karşı Koruma	252
37. Madde: İşkence ve Aşığılayıcı Davranış ve Özgürlükten Yoksun Bırakma	255
38. Madde: Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocukların Korunması	275
39. Madde: Mağdur Durumdaki Çocukların Rehabilitasyonu	281
40. Madde: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması	284
Uyum Çizelgesi	297
Öneri Çizelgesi	315

1. Madde: Çocuğun Tanımı

Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre, daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

I. Maddenin Kapsamı:

Sözleşme, öncelikle bu Sözleşme kapsamında kabul edilecek kişileri belirlemekte ve bu yaş sınırını on sekiz olarak tespit etmektedir. Çocuğun yaşının belirlenmesi, "oluşum halindeki kapasitesine¹" saygı gösterilmesi gereken çocuk ile Devletin çocuğa özel koruma sağlama yükümlülüğü arasında bir denge sağlamaktadır. Devletler, kendi yasalarındaki asgari yaş sınırlarını belirlerken, bunu Sözleşmede yer alan belirli ilkeler çerçevesinde yapmak durumundadırlar. Çocuk Hakları Komitesi, özellikle koruyucu nitelikteki asgari yaş sınırları, örneğin cinsel ilişkiye rıza, işe kabul, cezai ehliyet, özgürlükten yoksun bırakılma, evlilik, silahlı kuvvetlere alınma gibi konularda sözleşmeye Taraf Devletlerden bilgi talep etmektedir.

Sözleşmenin 1. maddesinde yer alan ifadede çocukluk için bir başlangıç anı belirlenmesinden kaçınılmış, çocukluğun ya da yaşamın başlamış sayılacağı anın belirlenmesi, ülkelerin kendi yasal düzenlemelerine bırakılmıştır. Doğum öncesini ilgilendiren kürtaj ya da benzeri konularda bir karar alınrsa, Sözleşmenin tüm ülkelerce onaylanması tehlikeye düşebileceğinden, konuya ilişkin bir düzenleme yapılmasından bilinçli olarak kaçınılmıştır. Bu hususta bazı ülkeler, henüz dünyaya gelmemiş çocuk konusunda kendi yasa ve düzenlemelerinin altını çizen açıklamalar yapma ve çekinceler koyma gereği duymuşlardır. Çocuk Hakları Komitesi, kürtajla ilgili ulusal yasaların korunmasına yönelik Sözleşmeye konulan çekincelerin gereksiz olduğunu belirtmekle birlikte, kürtajı azaltacak önlemleri de teşvik etmektedir.

Sözleşme, çocukluk döneminin sona ermesini daha belirli bir şekilde (onsekiz yaş) tanımlamakla birlikte, bu hususta da katı değildir. Komite, rüşt yaşını on sekizden küçük olarak belirleyen Devletleri, bu yaşı gözden geçirme ve yükseltme konusunda teşvik etmektedir. On sekiz yaşın üst sınır olarak belirlenmesi, bu sınıra kadar Taraf Devletlerin her çocuğa özel koruma sağlama yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Sözleşme, çocuk için uygulanabilir yasalara göre çocuğun daha önce reşit sayılabilmesine de olanak tanımaktadır. Zira üzerinde anlaşılmış bir rüşt tanımı bulunmamaktadır ve bazı durumlarda yaş dışındaki başka kriterlerin de dikkate alınması suretiyle çocuğun reşit kabul edilebilmesi mümkündür. Ancak bu husus Taraf Devletlerin on sekiz yaşından küçük çocuklara karşı yerine getirmeleri gereken yükümlülüklerini hiç bir şekilde etkilemeyecektir.

¹ Bu ilkeye göre çocuklar yeterli "kavrayış düzeyine ulaştıklarında" belirli konularda kendi adlarına karar verme hakkını edinirler.

Devletler asgari yaş belirlemesi yaparken Sözleşmenin genel ilkelerini dikkate almalı, ayrımcılık yapmamalı, çocuğun yüksek yararını gözetmeli, yaşamını ve gelişimini azami düzeyde güvence altına almalıdırlar.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler:

Sözleşme on sekiz yaşın altındakileri çocuk olarak kabul edilmesini talep ederken bir yandan onlara bazı koruyucu alanlar yaratmaya çalışmakta, diğer yandan da onların birey olarak kabul edilmelerini ve toplumsal yaşama katılımlarını güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu nedenle 1. maddeyi bu iki hedefi birlikte dikkate alarak incelemek gerekmektedir.

6

Türk Hukukunda “çocuk” kavramının tanımlandığı iki hüküm mevcuttur. Çocuk Koruma Kanununun uygulanmasında çocuk, “daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi” (Çocuk Koruma Kanunu, md. 3); Ceza Kanunlarının uygulanmasında ise çocuk, “henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmaktadır (Türk Ceza Kanunu, md. 6/1-b).

Çocukluk durumu ise Türk Medeni Kanununda düzenlenmektedir. Kişiliğin başlangıç anı, Türk Medeni Kanununun 28 maddesi ile belirlenmektedir; “kişilik, çocuğun sağ olarak tamamiyle doğduğu anda başlar ve ölümlle tamamlanır”. Buna karşılık, 28. maddenin ikinci fıkrasında ise çocuğun hak ehliyetini sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde edeceği belirtilmektedir². Örneğin mirasçı olma hakkı sağ doğmak kaydı ile çocuğun ana rahmine düştüğü anda başlar.

Haklara sahip olma ehliyeti doğum ile kazanılırken, kendi fiilli sonucu hak edinebilme ve borç altına girebilme ehliyetini ifade eden fiil ehliyeti “ergin” olma ile kazanılır (Türk Medeni Kanunu, md. 9). Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyeti yoktur (Türk Medeni Kanunu, md.14). Yani bu sayılan kişilerin filleri hukuki sonuç doğurmayacaktır. Buradaki “küçük” ile ifade edilmek istenen, ergin olmamış kişilerdir. Türk Medeni Kanununda, erginliğin on sekiz yaşın doldurulması ile başladığı ifade edilmektedir (Türk Medeni Kanunu, md.11). Ayrıca, Türk Medeni Kanununun 12. maddesi uyarınca, on beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızası ile mahkeme tarafından ergin kılınabilecektir. Yine aynı hükümde evlenmenin de kişiyi ergin kılacağı belirtilmektedir. Ayırt etme gücü ise, yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmama hali olarak, Türk Medeni Kanunu'nun 13. maddesinde ifade edilmektedir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ve kısıtlılar, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç

² Hak ehliyeti Türk Medeni Kanunu'nun 8 maddesinde düzenlenmektedir: “Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.”

altına giremezler. Ancak karşılıksız kazanmada ve kişiye sıkı sıkıya bağlı hakları kullanmada bu rıza gerekli değildir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler haksız fiillerinden sorumludurlar (Türk Medeni Kanunu, md. 16).

Ayırt etme yeteneğine sahip olan on beş yaşındaki çocuk mahkemece verilecek ergin olmaya ilişkin kararı temyiz etme hakkına sahiptir. (Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, md. 427).

Çocukların yasal temsilcileri olmaksızın kendi başlarına hukuk davası açmaları, yürütmeleri veya şikâyete tabi suçlarda savcıya soruşturmayı başlatacak şikâyet dilekçesini verebilmeleri konusunda açık yasal düzenlemeler bulunmamaktadır, ancak uygulamada yasal temsilcileri olmaksızın bu işlemleri yapabilmeleri mümkün değildir. Bu nedenle; isim değiştirme dâhil kimlik değiştirme, babalık vb. aile bağlarının kurulması ile ilgili davalar kanuni temsilcinin muvafakatı ile açlabilmektedir.

Ergin olmayan çocuklar ana-babalarının velayeti altındadır (Türk Medeni Kanunu, md. 339). Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları almak ve uygulamakla; olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanımak ve önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutmakla yükümlüdürler. Çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür ve ana ve babasının rızası dışında evi terk edemez. Türk Medeni Kanununun 182. maddesine göre boşanma veya ayrılık kararı veren mahkeme, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini de düzenler ve bu düzenlemeyi yaparken olanak buldukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra karar verir. Bu hükümde çocuğun görüşünün alınması öngörülmemiştir.

Evlât edinme için, evlât edinen ile edinilen arasında en az on sekiz yaş fark bulunması kuralı nedeniyle, evlenmiş olsalar dahi, on sekiz yaşından küçüklerin evlât edinmeleri mümkün değildir. On sekiz yaşından küçüklerin evlât edinilmelerinde ise ayırt etme yeteneğine sahip küçüğün rızası aranmaktadır. Ancak çocuk vesayet altında ise ayırt etme yeteneğine sahip olsa dahi, rızası aranmadan evlât edindirilebilecektir (Türk Medeni Kanunu, md. 308).

Açılmış olan bir özel hukuk davasında, çocuğun hukuki danışmanlık talebinde bulunma yetkisine ilişkin açık düzenleme bulunmama ile birlikte, ayırt etme gücüne sahip çocuğun böyle bir talepte bulunabileceği genel prensiplerden hareketle söylenebilir. Çocuğun bir ceza soruşturmasında veya kovuşturmasında şüpheli veya sanık olduğu hallerde ise Ceza Muhakemesi Kanununun 150. maddesinin ikinci fıkrasına göre, müdafii olmayan çocuğa istemi aranmaksızın müdafii atanacaktır. Ancak burada da gene çocuğun kendine müdafii atama yetkisinin bulunup bulunmadığı hakkında bir hüküm yer almamaktadır.

Türkiye'de on sekiz yaşını doldurmuş, mahkemece vesayet altına alınmamış olan erkek veya kadın, başka bir kimsenin rızası veya iznine bağlı olmaksızın evlenebilir. Ayrıca on yedi yaşını bitirmiş erkek veya kadının velinin izni, veli yoksa vasi veya vesayet makamının izniyle evlenebilmektedir (Evlendirme Yönetmeliği, md.14). Bunun yanı sıra, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. İmkân olduğu sürece karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenecektir (Türk Medeni Kanunu, md.124). Hâkim haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir. Ancak ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ile on beş yaşını bitirmiş küçükler, mahkemece ergin kılınmış olsalar dahi evlenemezler (Evlendirme Yönetmeliği, md. 14). Ayrıca evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir (Türk Medeni Kanunu, md. 143). Türk Ceza Kanununun 230. maddesinin 6. fıkrasına göre, evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilecektir. Bu düzenlemeler ile Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin Genel Tavsiye Kararına (Genel Tavsiye 21, 1994; İHB/GEN/1/Rev.5, s. 229-230) uygun şekilde, bütün evliliklerin kayda geçirilmesi mümkün kılınmıştır. Sözleşmede, evlenme yaşı konusunda açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte, Komite bu yaşı rüşt yaşı ile uyumlu ve kız ve erkek çocukları bakımından eşit biçimde belirlenmesi gerekliliğine dikkat çekmekte; Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) ise 1994 tarihli Tavsiye Kararında, asgari evlilik yaşının hem kız hem de erkek çocuklar için asgari on sekiz olarak belirlenmesini tavsiye etmektedir. (Genel Tavsiye 21, 1994; İHB/GEN/1/Rev.5, s.229-230)

Türkiye'de cinsel ilişkiye rıza yaşı kural olarak on beş yaşın bitimi olarak kabul edilebilir. Zira Türk Ceza Kanununun 104. maddesine göre; cebir, tehdit ve hile olmaksızın on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Söz konusu hüküm ile reşit olmayan bir kişi ile rızası ile dahi olsa cinsel ilişkide bulunmak, bağımsız bir suç olarak düzenlenmektedir. Ancak bu kişi on beş yaşından büyük ise şikâyet etmediği takdirde, rızası var kabul edilecek ve kamu adına soruşturulmayacaktır. Bu şikâyetin kimin tarafından yapılması gerektiği konusunda açıkça ifade edilmemiştir.

1219 sayılı Tebabet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanununun 70. maddesi uyarınca, doktorlar her nevi tıbbi tedavi için, hasta küçük ise veli veya vasisinin onayını almak zorundadır. Büyük cerrahi müdahaleler için bu rıza yazılı olmalıdır. Veli veya vasinin mevcut olmadığı ya da üzerinde tıbbi müdahalede bulunulacak kişinin rızasının alınamayacağı durumlarda, onay şart değildir. Ayrıca 01.08.1998 tarihli Hasta Hakları Yönetmeliğinin 24. maddesinde de tıbbi müdahalelerde

hastanın rızası aranmakta, hasta küçük ise velisinden veya vasisinden izin alınacağı, velinin ya da vasinin olmadığı veya hazır bulunmadığı hallerde bu şartın aranmayacağı belirtilmektedir. Yönetmeliğe göre, kanuni temsilci tarafından muvafakat verilmeyen hallerde, müdahalede bulunmak tıbben gerekli ise velayet ve vesayet altındaki hastaya tıbbi müdahalede bulunulabilmesi için; Türk Medeni Kanununun 272. ve 431. maddeleri uyarınca mahkemeden karar alınması gerekecektir. Kanuni temsilciden veya mahkemeden izin alınması zaman gerektirecek ve hastaya derhal müdahale edilmediği takdirde hayatı veya hayati organlarından birisi tehdit altına girecek ise izin şartı aranmaz. Hayatı veya hayati organlardan birisini tehdit eden acil haller haricinde, rızanın her zaman geri alınması mümkündür. Rızanın geri alınması, hastanın tedaviyi reddetmesi anlamına gelir. Rızanın müdahale başladıktan sonra geri alınması, ancak tıbbi yönden sakınca bulunmaması şartına bağlıdır.

Yönetmeliğin 35. maddesinde çocuklara, kendilerine faydası olmadan, sırf tıbbi araştırma amacı güden tıbbi müdahalelerin hiçbir surette tatbik edilemeyeceği düzenlenmektedir. Faydaları bulunması şartı ile çocuklar üzerinde tıbbi araştırma yapılması, velilerinin veya vasislerinin rızasına bağlıdır.

Hasta Hakları Yönetmeliği madde 15, hastanın sağlık durumunu, kendisine uygulanacak işlemleri, bu işlemlerin faydalarını veya muhtemel sakıncalarını, alternatif tıbbi müdahale usullerini, tedavinin kabul edilmemesi halinde ortaya çıkabilecek muhtemel sonuçları, hastalığın seyri ve neticelerini öğrenme, bu konuda sözlü veya yazılı bilgi isteme hakkına sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu konudaki gerekli bilgi hastanın çocuk olması halinde, velisi veya vasisine verilecektir.

1996 tarihli Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biotıp Sözleşmesinin 2. maddesine göre, her tıbbi girişim, bireylerin özgür ve bilgilendirilmiş onayı ile yapılacaktır. Bu kişilere olası riskler ve olası sonuçlar açıklanacaktır. Sözleşme, yasalara göre onay veremeyecek yaşta olanlar için iznin o kişilerin yasal temsilcilerinden alınacağını belirtmektedir. Yaşı küçük olanlardan, ayrıca yaş ve olgunluğa göre görüş de alınmaya çalışılacaktır. Onay alınamayacak kadar acil olan durumlarda ise sadece kişinin yaşamı ve sağlığı göz önüne alınacaktır.

Türkiye’de zorunlu eğitim sekiz yıllık bir ilköğretim dönemini kapsamaktadır. 16.08.1997 tarihli 4306 sayılı Kanununun 1. maddesi, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9. maddesinin birinci fıkrasını değiştirmiş ve ilköğretim kurumlarının sekiz yıllık okullardan oluşacağını, bu okullarda kesintisiz eğitim yapılacağını ve bu eğitimi bitirenlere ilköğretim diploması verileceğini hükme bağlamıştır.

Sözleşmenin 14. maddesinin ikinci fıkrası, Devletlerden, “ana-babanın veya gerekiyorsa yasal vasilerinin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme

konusundaki hak ve ödevlerine" saygı duymalarını istemektedir. Türk mevzuatında, dini konularda yetişme ve eğitim görme kararının, ana-babadan çocuğa geçtiği belirli bir yaş belirtilmemiştir. Çocukların belirli bir din eğitimi ve/veya ibadet biçimini tercih edebilecekleri ya da tercihlerini alternatif bir eğitimden yana yapabileceklerini düzenleyen bir kanun mevcut değildir (Türk Medeni Kanunu, md. 341).

Çocukların işe girmesi hususunda belirlenen asgari yaş ise İş Kanununun 71. maddesine göre on beş yaştır. Kanun, on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklamakta, ancak on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocukların bedensel, zihinsel ve ahlâki gelişmelerine, eğitimine devam edenlerin ise okullarına devamına engel olmayacak şekilde, hafif işlerde çalıştırılabileceklerini belirtmektedir. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınacaktır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olmamalı, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar vermemelidir.

İş Kanununun 73. maddesinde ise, sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin çalıştırılması yasaklanmıştır. Ayrıca 85. madde uyarınca, on altı yaşını doldurmamış genç işçiler ve çocuklar ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmaz.

İş Kanununda yer alan düzenlemelere göre, çocuğun çalışmasına dair asgari yaş ile zorunlu eğitimin tamamlandığı yaş birbiri ile uyum göstermekte ise de bu Kanunun uygulandığı alanlara ilişkin istisnalar nedeniyle uygulamada bazı sorunlar yaşanmaktadır. İş Kanununun 4. maddesi, bazı işlerde ve iş ilişkilerinde İş Kanununun uygulanmayacağını belirtmekte ve istisnai olarak nitelendirilen bu halleri saymaktadır. Buna göre; elliden az işçi çalıştırılan (elli dâhil) tarım ve orman işlerinin yapıldığı işyerleri ve işletmelerde; 507 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar Kanununun 2. maddesinin tarifine uygun üç kişinin çalıştığı işyerlerinde; yükleme ve boşaltma işleri hariç deniz ve hava taşıma işlerinde; aile ekonomisi sınırları içinde kalan tarımla ilgili her çeşit yapı işleri; bir ailenin üyeleri ve 3. dereceye kadar (3. derece dâhil) hısımları arasında dışarıdan başka biri katılmayarak evlerde ve el sanatlarının yapıldığı işlerde; ev hizmetlerinde İş Kanunu hükümleri uygulanmayacaktır. Bu durumda; örneğin üç kişinin çalıştığı bir araba tamircisinde çalışan bir çocuk ya da elliden az kişinin çalıştırıldığı bir tarım işletmesinde çalışan bir çocuk için aranacak asgari yaş sınırının on beş olduğu ileri sürülemeyecektir.

İş Kanununun uygulanmadığı bu alanlarda, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu uygulanmaktadır. Bu Kanunun 173. maddesi ile ise ancak on iki yaşından küçük çocukların, fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleri ile maden işlerinde amele veya çırak olarak çalıştırılmaları yasaklanmaktadır.

Ancak bu işler zaten İş Kanunu kapsamında yer almaktadır. 1593 sayılı Kanununun İş Kanunu kapsamı dışındaki işle bakımından uygulanabilecek hükümleri “on iki on altı yaş arası çocuklar ise günde sekiz saatten fazla ve saat yirmiden sonra gece çalıştırılmayacağını” öngörmektedir. Aynı Kanununun 176. maddesi ile on sekiz yaşından küçüklerin bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanununun 3. maddesi ile de on sekiz yaşını doldurmamış kişilerin, tütün ürünü işletmelerinde, pazarlanmasında ve satışında istihdam edilmesi yasaklanmıştır.

Türk mevzuatında cezai sorumluluk yaşı, on iki olarak belirlenmektedir. Türk Ceza Kanununun 31. maddesine göre, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında ceza soruşturması yapılamaz, ancak güvenlik tedbirine hükmolunur. Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine karar verilebilecektir. İşlediği fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı halinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği taktirde dokuz yıldan on iki yıla, müebbet hapis cezasını gerektirdiği taktirde yedi yıldan dokuz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte ikisi indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası altı yıldan fazla olamaz.

Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını taktirde on dört yıldan yirmi yıla, müebbet hapis cezasını gerektirdiği taktirde dokuz yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu halde her fiil için verilecek hapis cezası sekiz yıldan fazla olamaz. Bu düzenlemeler göstermektedir ki, on sekiz yaşından küçükler hakkında ölüm cezası veya ömür boyu hapis cezası uygulanması mümkün değildir.

Çocukların hukuk veya ceza davalarında mahkemelerde dinlenme yaşına dair özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Öte yandan, çocuğun kendini ilgilendiren davalara katılarak görüş bildirmesini yaşa bağlı olarak kısıtlayan herhangi bir düzenleme de bulunmamaktadır. Mahkemede tanık olarak dinlenmekten veya vücudun muayenesine rıza göstermekten çekinme konusunda yetki çocuğun kanuni temsilcisinde olmakla birlikte Ceza Muhakemesi Kanununun 76. maddesi çocuğun tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olması hâlinde, görüşünün alınmasını öngörür.

Anayasanın 141. maddesi küçükler için özel kanun, Çocuk Koruma Kanununun 25. maddesi de çocuklar için özel mahkemelerin kurulmasını öngörmüştür. Ancak Terörle Mücadele Kanununun

9. maddesi on beş yaşını doldurmuş, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar bakımından bir istisna getirmekte ve bu yaş grubundaki çocukların özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde yargılanmasını öngörmektedir.

Türkiye’de belirli bir yaşın altındaki çocuklara alkol ürünlerinin satışı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 166. maddesi ile yasaklanmıştır. 166. madde uyarınca, on iki yaşından aşağı çocukların yanlarında aileleri olsa dahi meyhanelere girmesi ve on sekiz yaşından aşağı çocuklara her nevi spirtolu içki verilmesi veya satılması yasaktır. Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanunun 3. maddesi tütün ürünlerinin on sekiz yaşından küçüklere satılması ve kullanılmasını yasaklamaktadır.

Çocukların pornografik yayınlardan korunması konusunda hem Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu isimli bir özel kanun bulunmakta, hem de Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. maddesi çocukların zararlı yayınlardan korunmasını düzenlemektedir.

Silahlı kuvvetlere gönüllü yazılma, askere alınma, çatışmalara katılma gibi hususlar ise Askerlik Kanununda düzenlenmektedir. Askerlik Kanununun 2. maddesi, “Askerlik çağı her erkeğin esas nüfus kütüğünde yazılı olan yaşına göredir ve yirmi yaşına girdiği sene Ocak ayının birinci gününden başlayarak 41 yaşına girdiği sene Ocak ayının birinci gününde bitmek üzere en çok yirmi bir sene sürer. Bu süre, Genelkurmay Başkanlığı’nın göstereceği lüzum, Milli Savunma Bakanlığı’nın teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararıyla 5 yıla kadar uzatılabilir veya kısaltılabilir. Yerli nüfus kütüklerinin birinde yazılı olmayan kimselerin yabancı kütükleri yerli kütükleri gibi sayılır” hükmünü ihtiva etmektedir. Söz konusu Kanunun 11. maddesi, gönüllü silahlı kuvvetlere yazılmanın, ancak deniz ve jandarma sınıfları ile astsubaylık için mümkün olduğunu belirtmektedir. Gönüllü olarak silahlı kuvvetlere yazılmada asgari yaş, on sekiz yaşın tamamlanmasıdır.

Çocukların dernek kurma hakkına ilişkin yasal düzenlemeler ise 5253 sayılı Dernekler Kanununun 3. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptirler. On beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip çocuklar, toplumsal, ruhsal, ahlâki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla, yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir ve kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren çocuklar ise yine yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler, ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar. Çocuk derneklerine, on sekiz yaşından büyüklerin kurucu ve üye olması mümkün değildir.

Siyasi partilere üye olunması onsekiz yaşını doldurmakla mümkündür (Siyasi Partiler Kanunu, md.11). Milletvekili seçilebilmek için yirmi beş yaşını durmuş olmak gerekir (Milletvekili Seçme Kanunu, md.10). Seçme ve halk oylamasına katılma yaşı ise on sekizdir (TC Anayasası, md. 67).

Tablo 1. Yaşa Bağlı Olarak Sahip Olunan Yetkiler

Yaş	Yetki	Sınırlama
On sekiz yaşını dolduran	Reşit olur ve fiil ehliyetini kazanır.	
	Seçme ve halk oylamasına katılabilir.	Seçilme yaşı yirmi beştir.
	Siyasi partilere üye olabilir.	
	Evlenebilir.	
	Gönüllü olarak silahlı kuvvetlere yazılabilir.	Sadece deniz ve jandarma sınıflarında astsubaylık için geçerlidir. Askere alınma yaşı yirmidir.
	Alkol ve tütün mamulleri satın alabilir veya kullanabilir.	
	Ömür boyu hapis cezası verilebilir.	
	Cinsel ilişkiye rıza gösterebilir.	
	Tıbbi tedaviye veya kendisi üzerinde deney yapılmasına rıza gösterebilir.	On sekiz yaşından küçüklerde tedaviye rıza veli ya da vasi tarafından gösterilebilir. Deney ise çocuğun yararına olması durumunda veli ya da vasinin onayı ile mümkündür.
	On sekiz yaşından küçüklerin çalışmaları yasak olan sanayi sektöründeki işyerlerinde, bar, kabare, dans salonları, kahve veya gazinolarda, tütün ürünü işletmelerinde, pazarlanmasında ve satışında çalışabilir.	
Dinini seçmekte özgürdür.		
On yedi yaşını dolduran	Evlenebilir.	Velisinin rızası gerekir.
On altı yaşını dolduran	Evlenebilir.	Olağanüstü hallerde mümkündür ve velisinin rızası ve mahkeme kararı gerekir.
On beş yaşını dolduran	Dernek kurabilir ve kurulmuş derneklere üye olabilir, yönetim ve denetim kurullarında görev alabilir.	Kanuni temsilcisinin rızası gerekir.
	Ceza sorumluluğu vardır.	
	Mahkeme tarafından ergin kılınabilir	Velisinin rızası gerekir.
	Cinsel ilişkiye rıza gösterebilir.	Ancak kendisi veya veli ya da vasisi şikâyet ettiği takdirde rızası olsa dahi on beş yaşından küçükle cinsel ilişkiye giren kişi cezalandırılır.
Çalışabilir.	İş Kanunu Yönetmeliklerinde sayılan işlerde	

Tablo 1 (devam) Yaşa Bağlı Olarak Sahip Olunan Yetkiler		
Yaş	Yetki	Sınırlama
On iki-on altı yaş arasında olan	Sınırlı sayılı işlerde (ev içi işler, tarımda ailesinin tarlasında vb.) çalışabilirler.	Günde 8 saatten fazla olamaz, akşam 20.00'den sonra çalışamaz.
On iki-on beş yaş arasında olan	Eyleminin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneğine sahip ise ceza sorumluluğu vardır.	
On dört yaşını dolduran	Zorunlu eğitim çağı dışına çıkar.	
	İlköğretimi tamamlamış olanlar bedensel, zihinsel ve ahlâki gelişmelerine, eğitimine devam edenlerin ise okullarına devamına engel olmayacak şekilde, hafif işlerde çalışabilirler.	
On iki yaşını dolduran	Kurulmuş derneklere üye olabilir, yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar.	Kanuni temsilcisinin rızası gerekir.
	Ailesi ile birlikte alkollü satılan yerlere girilebilir.	On sekiz yaşına gelmeden alkol içki verilmesi yasaktır.
Sıfır-on iki yaş arasında olan	Ceza sorumluluğu yoktur.	
Yenidoğan	Hak ehliyetine sahiptir. Bütün çocuk haklarına sahip olur, mirasçı olmak gibi kişiye sıkı surette bağlı haklara sahip olur.	
Yaşa bağlı olmadan	Tanıklık yapabilir ve mahkemede dinlenebilir.	Kanuni temsilcisinin rızası gerekir.
	Tanıklığın hukuki anlam ve sonuçlarını kavrayabilecek durumda ise tanıklıktan çekinme ve vücut muayenesi konusunda görüşü alınır.	
	Evlât edinilmeye onay verebilir.	Ayırt etme yeteneğine sahip olması gerekir.
	Şikâyetinde bulunabilir veya şikâyetinden vazgeçebilir.	Ayırt etme yeteneğine sahip olması gerekir.
	Kendisine avukat tayin edilmesini isteyebilir.	
Dava açabilir.	Kanuni temsilcisi vasıtasıyla.	

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler:

Türk mevzuatında her ne kadar çocuk tanımı yapılmakta ve onsekiz yaşını doldurmamış “kişi” olarak ifade edilmekte ise de çocuğun “birey” olarak kabulü hususu özel olarak düzenlenmelidir. Bu bağlamda; çocuk haklarının genel hükümlerini kapsayan nitelikte bir hükmün Anayasa'ya eklenmesi tavsiye edilmektedir. Anayasada yer alacak bir düzenleme ile çocuğun “oluşum halindeki kapasitesi” dikkate alınarak kendisini ilgilendiren her konuda görüş bildirme ve kararlara katılma hakkı güvence altına alınmalıdır.

Çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin düzenlemelerde, belirli bir yaşın esas alınması yerine, çocuğun oluşum halindeki kapasitesinin dikkate alınmasını sağlayacak bir yöntem benimsenmelidir.

Bu çerçevede yapılacak bir yasal düzenleme ile çocuğun kavrayış düzeyine, bir diğer ifade ile vereceği onamın anlam ve sonuçlarını anlama düzeyine bakılarak, çocuğa kendisi ile ilgili bütün konularda görüş bildirme ve kararlara katılma olanağı tanınmalıdır. Bunun için, Türk Medeni Kanununun 343. maddesinde de düzenleme yapılması gerekecektir.

Türk hukukundaki düzenlemeleri değerlendirdiğimizde, çocuğun tıbbi tedaviye vereceği rızanın ya da tersine böyle bir tedaviyi reddinin geçerli sayılacağı bir yaş sınırının kanunda belirlenmediğini görmekteyiz. Çocuklar, “yeterli kavrayış düzeyine eriştiklerinde” dahi bu hususta bağımsız biçimde karar verme hakkına sahip değildirler. Ayrıca kimi ülkelerin mevzuatında yer alan, ana-babanın kültürel veya dini gerekçelerle tedaviye onay vermemesi halinde, mahkemenin devreye girip çocuğun tedavi görmesine karar verebileceğine ilişkin bir düzenleme de mevzuatta bulunmamaktadır. Ana-baba rızası olmaksızın çocuğun tıbbi tedaviye veya ameliyata rıza göstermesi veya tam tersine müdahaleye onay vermemesi hususundaki yasal boşluğun giderilmesi ve konuya ilişkin düzenleme yapılması gerekmektedir. Çocuğun kavrayış düzeyi dikkate alınarak aydınlatılmış onamının bulunup bulunmadığına bakılmalı ve çocuğa kendi hayatına ilişkin konularda mutlaka söz hakkı tanınmalıdır. 1219 sayılı Tebabet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanununun 70. maddesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği de bu ilkeler doğrultusunda değiştirilmelidir.

Aynı husus, cinsel ilişkiye rıza gösterilmesine ilişkin asgari yaşın belirlenmesi açısından da gözetilmelidir. Ancak Devlet tarafından cinsel eğitimin sağlanması, bu konu açısından büyük önem teşkil etmektedir. Çocuk, yeterli olgunluk düzeyine erişmemişse ve gerekli eğitime sahip değilse, bu taktirde cinsel ilişkiye rıza gösterme konusunda korunmalıdır.

Tüm bu düzenlemelerin yanı sıra, çocukların belirli bir yaşta belirli bir din eğitimini ve/veya ibadet biçimini tercih edebilmeleri ve bir dinin eğitimini almaya zorlanmamaları yasal düzenlemelerle mümkün kılınarak, çocukların din ve vicdan özgürlükleri teminat altına alınabilir.

Evlilik yaşı, Çocuk Hakları Komitesinin de belirttiği gibi, kız ve erkekler için eşitlenmiş olmakla ve evlilik için belirtilen yaş da çok düşük olmamakla ve 16 yaşında bir çocuğun evlenmesi ancak istisnai hallerde mahkeme kararı ile mümkün olmak ile birlikte onsekiz yaşının altındadır. Evlenme asgari yaşı on sekiz olarak değiştirilmelidir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 76. maddesi, mahkemede tanık olarak dinlenmekten veya vücudun muayenesine rıza göstermekten çekinme konusunda tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olan çocuğun görüşüne saygı gösterilmesini sağlayacak biçimde değiştirilmelidir.

İş Kanununa girmeyen istisnai haller bakımından, zorunlu eğitimin tamamlanacağı yaş ile çocuğun çalışmaya başlayabileceği asgari yaş arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda on iki olarak belirlenen asgari yaşı değiştirilmesi, İş Kanunu ve İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de cinsel ilişkiye rıza için belirlenen asgari yaş on beş, cezai sorumluluk yaşı ise on ikidir. Cezai sorumluluk yaşının kanunlarda belirli olması, Sözleşmenin 40. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinde ifade edilen "çocukların ceza yasasını ihlal etmiş sayılmayacakları asgari bir yaş sınırının belirlenmesi" gereğine uygundur. Çocuk Hakları Komitesi, ceza sorumluluk yaşının çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaşı altında tutulmamasını ve hukukun diğer alanları ile uyumlu biçimde düzenlenmesini önermektedir. Türkiye'de 2005 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu ile eski Kanun uyarınca onbir olarak belirlenen ceza sorumluluk yaşı, onikiye yükseltilmiştir. Ancak; halen rüşt yaşı, evlenme yaşı ve mahkeme kararı ile ergin kılınma yaşları dikkate alındığında, ceza sorumluluğu yaşının düşük ve hukukun diğer alanlarında çocuğun kapasitesine yönelik bakış açısı ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Bu konudaki uyumsuzluğu gidermek üzere Türk Ceza Kanununun ceza sorumluluğu yaşı ile ilgili düzenlemeleri tekrar gözden geçirilmelidir.

Türk Ceza Kanununun 104. maddesine göre, cebir, tehdit ve hile olmaksızın on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu şikâyetin kimin tarafından yapılması gerektiği kanunda açıkça ifade edilmemiştir. Yargıtay kararlarında, veli veya vasi dışında çocuğun da şikâyetçi olabileceği ve şikâyetten vazgeçme konusunda çocuğun iradesine bakılması gerektiği belirtilmişse de bu konunun yasada açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Çocuk Hakları Komitesi, on sekiz yaşından küçük kişilerin askere alınmamasını ve çatışmalarda taraf olmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu açıdan Türk mevzuatı, Sözleşmenin benimsediği prensiplere uygundur.

Çocukların dernek kurma hakkı, Sözleşmenin 15. maddesinde düzenlenmiştir. Çocuğun katılım haklarının yaşama geçirilmesi açısından son derece önem teşkil eden bu hakkın keyfi şekilde sınırlandırılması Sözleşmeye aykırılık oluşturacak hususlardan biridir. Çocukların dernek kurma hakkının kullanımı için asgari bir yaş sınırının ve yasal temsilcinin rızasının arandığı Dernekler Kanundaki düzenlemenin, rızanın keyfi olarak verilmemesi ihtimali de dikkate alınarak, bu ihtimali ortadan kaldıracak biçimde revize edilmesi gereklidir.

2. Madde: Ayrım Gözetmeme

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşme'nin 2. maddesinde düzenlenen ayırım gözetme yasağı, Sözleşme ile tanınan tüm hakları yatay kesen, başka bir ifade ile Sözleşme'nin diğer maddelerinde düzenlenen hakların tümü bakımından gözetilmesi gereken temel bir ilkedir. Madde, açık uçlu bir ayrımcılık yasağı öngörmektedir. Bu nedenle, burada açıkça belirtilmemiş nedenlere dayalı olarak ayırım gözetilmesi de bu madde kapsamına değerlendirilmelidir.

Madde; Sözleşmede düzenlenen hakların ayırım gözetilmeksizin tanınması yükümlülüğünü ifade etmekle kalmamış, Devletlerin çocukları kendi nitelikleri veya ana-babalarının, yasal vasilerinin veya ailelerinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tâbi tutulmaya karşı etkili biçimde koruma yükümlülüğünü de öngörmüştür.

Devletlerin tüm hak ve özgürlükler bakımından olduğu gibi ayırım gözetmeme ilkesi bakımından da saygı gösterme, sağlama ve önleme yükümlülüğü söz konusudur. Başka bir ifade ile Devlet ayırım gözetmeyecek, eşit muamele ve fırsat eşitliği sağlamak için gerekli tedbirleri alacak ve sadece Devleti temsil eden kişilerin değil, aynı zamanda özel gerçek veya tüzel kişilerin ayırım gözetmelerini de önleyecektir. Devletler bu yükümlülüklerini etkili yasal, idari, yargısal ve diğer tedbirler aracılığıyla yerine getireceklerdir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Ulusal mevzuata bakıldığında, ayırım gözetmeme ilkesinin Anayasanın "Kanun Önünde Eşitlik" başlığını taşıyan 10. maddesinde düzenlendiği görülmektedir. Söz konusu hükme göre, Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar. Görüldüğü üzere söz konusu hüküm Devlet-birey arasındaki ilişkilerde eşit muamele yükümlülüğü öngörmektedir. Madde, konu bakımından bir sınırlama getirmediği gibi, ayrımcılık yasağının kapsamı bakımından da açık uçlu bir liste öngörmektedir.

Devlet Memurları Kanununun 125(D)(ı) hükmü, Devlet memurlarının görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmalarını ve kişilerin yararını veya zararını hedef tutan davranışlarını disiplin suçu saymış ve 1 ilâ 3 yıl süre ile kademe ilerlemesinin durdurulması cezası (disiplin cezası) uygulanmasını hükme bağlamıştır.

“Ayrım gözetme”, 2005 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu 122. maddesi ile ilk defa suç haline getirilmiştir. Bu hüküm, sadece Devleti temsil eden kişiler bakımından değil, özel gerçek ve tüzel kişiler bakımından da ayrım gözetmeyi yasaklamıştır. Ancak maddenin konu bakımından kapsamı sınırlıdır. Başka bir ifade ile sadece ayrım gözeterek maddede belirtilen icraî veya ihmalfi fiilleri yapmak suç sayılmıştır. Bunlar arasında; ayrım gözeterek hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engellemek, besin maddelerini vermemek ve kamuya sunulmuş bir hizmeti yapmayı reddetmek yer almaktadır ve açıkça yasaklanan bu eylemler çocuklar için yaşamsal değerlerde olan eğitim, sağlık, beslenme, bakım gibi hizmetleri ilgilendirdiği için son derece önemlidir. Her ne kadar hüküm, ayrımcılığın yasaklandığı nedenler bakımından açık uçluysa da (... ve benzeri sebeplerle ayrım yaparak), Ceza Hukuku'na hâkim kanunilik ilkesi ve kıyas yasağı nedeniyle, burada açıkça sayılmayan nedenlere dayalı ayrım gözetmenin suç olarak kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Her durumda, ispat yükünün yer değiştirmesine veya paylaşılmasına ilişkin özel bir düzenleme olmadığından ve ayrımcılığın varlığının ispatı son derece güç, hatta çoğu zaman imkânsız olduğundan, maddenin etkisinin son derece sınırlı olacağı belirtilebilir.

Millî Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi eğitim kurumlarının dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açık olduğunu hükme bağlamıştır. Aynı zamanda 8. maddesi de, eğitimde kadın ve erkek herkese fırsat eşitliği sağlanacağını düzenlemektedir. Aynı maddede, maddi imkânları kısıtlı “başarılı” öğrencilerin desteklenmesi, özürsüz ve korunmaya muhtaçlar ile ilgili özel tedbirlerin alınması da öngörülmüştür. Bu hükümler, Sözleşme'nin 2. maddesine kıyasla ayrımcılığın yasaklandığı nedenler bakımından daha dar kapsamlıdır. Benzer şekilde Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 4. maddesi de ayrımcılığın yasaklandığı nedenleri tahdidi olarak saymıştır. Bunlar arasında Sözleşme'nin ayrımcılık yapılmasını yasakladığı cinsiyet, renk, özürsüzlük, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet yer almamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu ise 4. maddesinde çocuk ve ailesinin herhangi bir ayrımcılığa tabi tutulmaması ilkesinin gözetileceğini hükme bağlamıştır.

Mevzuatta ayrımcılığı yasaklayan hükümlerin yer aldığı bir diğer kanun, Özürsüzler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanundur. Kanunun 4. maddesi özürsüzler aleyhine ayrımcılık yapılamayacağını, 15. maddesi ise özürsüzlerin eğitim almasının

engellenemeyeceğini ve özürlü çocuklara özel durumları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanacağını hükme bağlamıştır.

Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, Kurum personeli içi bütün hükümlü ve yakınlarına dil, din, mezhep, ırk, renk, cinsiyet ve düşünce ayrımı gözetmeksizin eşit işlem yapmak yükümlülüğü getirmektedir. (md .30)

Mevzuatta burada aktarılan hükümler dışında başka hükümler de bulunmakla birlikte (örneğin Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanununun 4. maddesi çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesini yayın ilkeleri arasında saymaktadır), bunlar hem nitelik, hem de nicelik bakımından son derece dar kapsamlıdır.

Türkiye, ayırım gözetmeme ilkesini öngören önemli sayıda uluslararası sözleşmeye taraftır. Bu sözleşmelerin tümünün çocuklar aleyhine ayırım gözetmeme yükümlülüğü doğurduğu konusunda şüphe bulunmamaktadır. Bilindiği üzere, Anayasanın 90. maddesinin son paragrafı, usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmaların kanun hükmünde olduğunu ve temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi halinde, uluslararası antlaşmaların öncelikli olarak uygulanacağını öngörmektedir. Ayırım gözetmeme ilkesi bakımından ulusal mevzuatın değerlendirilmesi, bu düzenleme çerçevesinde yapılmalıdır. Herşeyden önce, ayırım gözetmeme ilkesine ilişkin uluslararası sözleşme hükümleri, doğrudan uygulanabilir niteliktedir. Bu hususun Anayasanın 90. maddesiyle birlikte değerlendirilmesiyle ortaya çıkan sonuç, ulusal mevzuatta düzenlenmiş olsun ya da olmasın, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde tanınan tüm hak ve özgürlüklerden yararlanma bakımından, yine bu sözleşmelerde belirtilen nedenlere dayalı olarak ayırım gözetilmesi halinde, bir ihlalden bahsedilmesi ve böyle bir ihlal iddiasına dayanılarak ulusal mevzuatta ayrıca bir düzenleme olmasa dahi, idarî ve yargısal yollara başvurulabilmesi mümkündür. Konuya ilişkin karar verme görev ve yetkisi bulunanların, ayırım gözetmeme ilkesine ilişkin bir ihlal olup olmadığını değerlendirebilmeleri için, sözleşmelerin ilgili hükümlerine bakmalarının yeterli olmayacağı, sözleşmelerin uygulanmasını denetleyen komite ve mahkemelerin karar, yorum ve görüşlerine de başvurmak durumunda olduğu da belirtilmelidir. Bu karar, yorum ve görüşler Türkiye'ye ilişkin olanlarla sınırlı da değildir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler:

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ve bu arada Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin ayırım gözetmemeye ilişkin hükümlerinin iç hukuk hükmünde olması ve doğrudan uygulanabilir nitelik taşıması önemli olmakla birlikte, bu husus ulusal mevzuatta kapsamlı bir düzenleme yapılmasına

ihtiyaç olmadığı anlamını taşımamaktadır. Zira her şeyden önce “ayrım gözetmeme” kendiliğinden anlaşılabilir bir kavram değildir ve tanımlanmaya muhtaçtır. Oysa ulusal mevzuatta bir tanıma rastlamak ve çocukların ne tür muamelelerin varlığı halinde ayrımcılığa uğramış kabul edileceğini yasaya dayalı olarak tarif etmek mümkün değildir. Bugün uluslararası hukukta ayrımcılık sadece farklı muamele ile sınırlı olarak kabul edilmemekte, muamelenin görünüşte aynı olduğu, ancak eşitsiz sonuçlar doğurduğu haller de ayrımcılık olarak kabul edilmektedir. Ulusal mevzuatta bu konuda bir açıklık yoktur.

Türk Ceza Kanunu, tüm kamu hizmetlerinin ve kamu hizmeti niteliğindeki hizmetlerin sunulmasında ayrımcılığı yasaklamaktadır. Ancak ceza hukukuna hâkim bir ilke olan masumiyet karinesi nedeniyle, aksi açıkça düzenlenmedikçe ayrımcılık suçunun yargılanmasında ispat yükünün yer değiştirmesi imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle Türk Ceza Kanununun ayrımcılığı yasaklayan hükmü yeterli korumayı sağlamaya elverişli değildir. Devlet Memurları Kanunundaki düzenleme de, ayrımcılığın yasaklandığı nedenler bakımından tahdidi bir liste öngördüğü ve ispat yükünün yer değiştirmesi söz konusu olmadığı için yeterli değildir. Bu düzenleme sadece memurlara ilişkin olduğundan, kamu hizmeti niteliğindeki hizmetlerin özel gerçek veya tüzel kişiler tarafından yürütülmesi sırasındaki ayrımcı fiillerin yasaklanması bakımından da bir boşluk söz konusudur.

Farklı hizmetlerin sunulmasında ayrımcılığı yasaklayan (ör. Yukarıda belirtilen SHÇEK Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun vb.) düzenlemeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 2. maddesinde yasaklanan ayrımcılık nedenlerinin tümünü kapsamamaktadır. Ayrımcılık yasağı, sözleşmelerde yazılı bütün kriterleri kapsayacak bir ilke olarak düzenlenmelidir.

Ulusal mevzuattaki ayrım gözetme yasağına ilişkin düzenlemeler, büyük ölçüde Devlet-birey arasındaki ilişkilerle sınırlıdır. Oysa çocukların haklardan eşit yararlanmaları önündeki engeller, Devleti temsil eden kişi ve kurumların eylem ve işlemleriyle sınırlı değildir. Çocuklar, haklardan tam ve eşit olarak yararlanma bakımından engel yaratacak şekilde, örneğin okuldaki diğer öğrencilerden gelen ayrımcı söz ve davranışlarla da karşılaşabilmektedir. Ancak mevzuatta, Türk Ceza Kanununun 122. maddesi haricinde Devlet dışı kişilerin ayrımcı söz ve davranışlarına ilişkin bir düzenleme ve Devletin bu gibi durumları önleme yükümlülüğüne ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çerçevede mevzuatın; Devletin, çocukları ayrımcılığa karşı koruma yükümlülüğüne ilişkin kapsayıcı ve yeterli nitelikte düzenleme içerdiğinden bahsetmek mümkün değildir.

Yukarıda belirtilen nedenlerle, mevzuatın Sözleşmeye uyumunun sağlanması ve Sözleşmenin öngördüğü yükümlülüklerin etkili şekilde iç hukuka aktarılabilmesi için, şunlar tavsiye edilmektedir:

1. İlk olarak ayrımcılık yasağının tanımının yapılması ve ne tür fiillerin hangi koşullar altında ayrımcılık sayılacağına açıkça ortaya konulması gereklidir.

a. Çocukların hangi özelliklerinin bir muameleye temel teşkil etmesi halinde ayrımcılığın söz konusu olacağını tanımlayan ulusal mevzuatın, uluslararası sözleşmelere uyumlu hale getirilmesi uygun olacaktır (Sözleşme'nin ayrımcılığı yasaklayan 2. maddesi ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle ayrımcılık yapılamayacağını düzenlediğine göre, ayrımcılığı yasaklayan her düzenlemenin en az burada sayılan niteliklere dayalı ayrımcılığı yasaklaması gerekmektedir). Uluslararası sözleşmelerde yer alan ayrımcılık yasağına ilişkin hükümler doğrudan uygulanabilir nitelikte olduğundan, ulusal mevzuattaki eksikliğin uygulamada uluslararası sözleşmelere başvurularak giderilebilmesi mümkünse de, açık ve ayrıntılı bir düzenleme faydalı olacaktır. Bu çerçevede, muameleye temel teşkil eden niteliğin çocuğa değil, ancak çocukla ilişkisi bulunan kişilere ait olması durumu da ayrımcılık yasağı kapsamına alınmalıdır. Bu kişiler çocuğun ebeveynleri olabileceği gibi, Sözleşme'nin 2. maddesinde açıkça belirtildiği üzere fiili veya hukuki bakım ilişkisi olan diğer kişiler ve hatta çocuğun arkadaşları dahi olabilir. Hatta muameleye temel teşkil eden niteliklerin gerçekten var olması dahi aranmamalıdır (örneğin bir çocuğun HIV pozitif, engelli veya belli bir etnik gruba mensup zannedilmesi nedeniyle ayrımcı muameleye maruz kalması halinde, kanı doğru olmasa dahi, çocuk sonuçta ayrımcılığa uğramış olacağından, bu fiiller de yasaklanmalıdır).

b. Sadece çocukların tüm hak ve özgürlüklere eşit biçimde sahip olmalarını, bu hak ve özgürlüklerden eşit biçimde yararlanmalarını önleme amacını taşıyan fiillerin (doğrudan ayrımcılık) değil, fiilen bu sonucu doğuran herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama veya tercih de (dolaylı ayrımcılık) yasaklanması gereklidir. Zira ayrımcılık yasağının amacı kötü niyeti ve açıkça ayrımcı olan fiilleri cezalandırmak değil, çocukların tüm hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamaktır. O halde, böyle bir amaç söz konusu olmasa bile, çocuğun hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını engelleyici veya zorlaştırıcı etkisi olan her tür fiilin yasaklanması gerekir.

c. Çocukların ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birine dayanılarak tacize uğramaları durumunun da ayrımcılık yasağı kapsamına alınması gereklidir.

d. Çocukların hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmalarını sağlamak için alınması gereken bireysel tedbirlerin alınmaması hali de (makul uyumlaştırmanın yapılmaması) ayrımcılık olarak tanımlanmalıdır. (Örneğin ortopedik engelli bir çocuğun okula ulaşmasının ve okul içerisinde hareket edebilmesinin sağlanması için gerekli tedbirler veya sağır-dilsiz bir çocuğun sağlık veya kolluk personeli ile iletişiminin sağlanması için gerekli tedbirler).

2. Ayrım gözetmeme yükümlülüğünün birey-Devlet arasındaki ilişkilerle sınırlı olmaması gereklidir. Zira klasik olarak Devlet tarafından yürütülen birçok faaliyet (eğitim, sağlık, rehabilitasyon vs.) artık özel gerçek veya tüzel kişilerce de yürütülmektedir. Ancak bu nitelikteki faaliyetler dışında da çocukların Devlet-dışı kişilerin ayırım gözeten fiillerine karşı korunması gerekmektedir. Örneğin HIV pozitif olduğu gerekçesiyle bir çocuğun bir lokantaya alınmaması veya zihinsel engelli bir çocuğu olan aileye konut kiralanmaması gibi. Kişiler arası ilişkiler, Devlet-birey arasındaki ilişkilere kıyasla önemli ölçüde çeşitlilik arz eder. Bu ilişkilerin her iki tarafı bakımından da hak ve özgürlükler söz konusu olduğundan, kişiler arası ilişkilerde hangi alanlar bakımından ayırım gözetmenin yasaklandığının ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gereklidir.

3. Ayrımcılık yasağının etkili olabilmesi için gerekli usul tedbirlerinin ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gerekir.

a. Bu çerçevede çok temel nitelikteki bir husus ispat yükünün ters çevrilmesidir. İhlal iddiasına konu teşkil eden fiilin, ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birine dayalı olduğunun ispatı son derece zor olduğundan, ispat yükü ters çevrilmediği, başka bir ifade ile ispat yükü ayrımcılık yaptığı iddia edilen kişiye yüklenmediği sürece, ayrımcılığı ispatlamak mümkün olmayacak, bu da yasağın etkisini azaltacak veya tümünden ortadan kaldıracaktır.

b. Olağan idarî ve yargısal süreçlerden farklı, basit ve hızlandırılmış usullerin geliştirilmesi gereklidir. Örneğin bir çocuğun eğitim hakkının ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birine dayalı olarak sınırlanması, zorlaştırılması veya engellenmesi halinde, olağan hak arama yollarının uzun sürmesi karşısında, çocuk uzunca bir süre eğitim hakkından hiç veya gerektiği gibi yararlanamayacaktır.

4. Hak arama yollarına başvurma bakımından kişileri caydıran unsurlara karşı da tedbir alınmalıdır. Ayrımcılık iddiası ile idarî veya yargısal yollara başvurulduğunda, başvuranın olumsuz davranışlarla karşılaşması söz konusu olabilir. Örneğin, ayrımcılığın yasaklandığı nedenlerden birine dayalı olarak bir okula kaydı yapılmayan çocuğun, idarî ve/veya yargısal yollara başvurulması sonucunda aynı okula kaydının yapılması halinde, çocuğun okul yönetiminin olumsuz davranışlarına maruz kalması söz konusu olabilir. Viktimizasyon olarak tanımlanan bu tür davranışların da yasaklanması gereklidir. Ancak böyle bir yasak, kişilerdeki olumsuz duyguları tümünden ortadan kaldırmayacağından, gerçek bir anlayış ve hoşgörünün oluşturulabilmesi için, tarafları ortak bir zeminde buluşturan ve husumeti samimi olarak ortadan kaldıran bir uzlaştırma mekanizmasının oluşturulması ve Devlete bu tür tutumları değiştirici çalışmalar yapma konusunda yükümlülük getirilmesi faydalı olacaktır.

5. Ayrımcılığı yasaklayan düzenlemeler yaptırımlarla etkili hale getirilmeli ve öngörülen yaptırımlar caydırıcı nitelikte olmalıdır.

6. Yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda Anayasal güvence ile birlikte Milli Eğitim Temel Kanunu 2. ve 4. maddeleri ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 4. maddesi başta olmak üzere bu konuda düzenleme yapan tüm kanun ve yönetmelikler de değiştirilmelidir.

7. Türkiye eğitimde ayrımcılığı yasaklayan UNESCO Sözleşmesine taraf olmadığı gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesindeki ayrımcılık yasağının konu bakımından kapsamını genişleten 12 No.lu Protokole de taraf değildir. Türkiye, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol'ü onaylarken, belirtilen Sözleşmenin kapsamlı bir ayrımcılık yasağı öngören 26. maddesinin, ancak Sözleşmede belirtilen haklarla sınırlı olarak bireysel başvuruya konu olabileceği yönünde bir çekince koymuş, böylece 26. maddenin etkisini azaltmıştır. Ayrımcılıkla mücadelenin etkisini azaltan bu durumların ortadan kaldırılması için, söz konusu uluslararası metinlerin çekincesiz onaylanması ve mevcut çekincelerin geri alınması gerekmektedir. Nitekim Çocuk Hakları Komitesi, Türkiye'nin sunduğu ilk rapora ilişkin sonuç gözlemlerinde ,çekincelerin ayrımcılık yasağının kapsamını daraltması nedeniyle kaygılarını ifade etmiştir.

3. Madde: Çocuğun Yüksek Yararı

- 1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idarî makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.*
- 2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idarî önlemleri alırlar.*
- 3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetim yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.*

24

I. Maddenin Kapsamı

Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocukları ilgilendiren tüm uygulamalar bakımından yol gösterici bir ilkedir. Çocukla ilgili her türlü girişimde çocuğun yararının korunmasını amaçlanmaktadır. İlkenin uygulanma alanı içinde, çocukla ilgili çalışma yapan bütün idarî ve adlî makamlar, yasama organı, kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları ve bunların çocukları ilgilendiren bütün faaliyetleri girmektedir. Bu ilke hükümetlere, öncelikle ilkeyi yasal düzenlemelere yansıtma, aynı zamanda da her tür faaliyetin çocuk üzerindeki etkisini ölçme, izleme ve gereken tedbirleri alma yükümlülüğünü vermektedir. Aynı zamanda bu ilke; çocuğu yetiştiren ana-babanın çocuğa karşı sorumluluklarını yerine getirmesinde, çocukların ana-babadan ayrılması konusunda yetkili makamların ayrılık kararı vermesinde, çocuğun aile ortamından yoksun kalması ya da kendi yararına aile ortamından çıkarılması halinde Devletin koruma ve bakımı üstlenmesinde, evlat edinmede, çocuğun özgürlüğünün kısıtlanmasında, çocukların karıştığı ceza davalarında yargılama süresince özellikle önem taşır.

Maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında ise çocuğun yararının korunabilmesi için Devletin aktif ve pasif düzeyde olabilecek tüm görevlerini düzenlenmektedir. Devlet, Devletin çocuğun esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlama yükümlülüğü bulunmaktadır. Devlet bu yükümlülüğünü yerine getirirken ana – baba, vasi ya da çocuktan hukuken sorumlu kimselerin yükümlülüklerini de göz önünde tutacaktır.

Devlet çocuğun koruma ve bakımını sağlama yükümlülüğünü yerine getirirken, çocuğun korunması ve bakımından sorumlu kurumlar, hizmet ve faaliyetler için standartları belirlemekten sorumlu makamlar tespit etmek, bu makamlar aracılığı ile standartları belirlemek ve bu standartlara uyulmasını sağlamakla yükümlüdür. Standartların özellikle, güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği konularını içermesi gerekmektedir.

Görüldüğü gibi maddenin kapsamı aslında çocuk koruma mekanizmasının tüm asli unsurlarını içermektedir: çocukla ilgili çalışmaların genel prensibi, çocuğun korunması konusunda ana-baba ve Devletin sorumlulukları, çocukları koruyacak kurumların belirlenmiş standartlara uygunluğunun sağlanması.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Çocuğu İlgilendiren Bütün Faaliyetlerde Yararının Temel Düşünce Olacağını Öngören Düzenlemeler

Çocuğu ilgilendiren konularda tüm makamlar ve işlemler açısından çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesi Anayasa düzeyinde öngörülmüş bir ilke değildir. Ancak Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde, bu Kanunun uygulanması sırasında çocuğun yarar ve esenliğinin korunması temel ilke olarak kabul edilmiştir. Çocuk Koruma Kanunu hem korunma ihtiyacı olan hem de suça sürüklenen çocuklarla ilgili usuller düzenlediğinden, çocukla ilgili bir koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanması veya çocuğun eylemi ile ilgili bir müeyyide uygulanması sırasında çocuğun yararının korunması ilkesine uygun hareket edilmesi gerekecektir.

Türk Medeni Kanunu 346. maddesine göre çocuğun yararı ve gelişimi tehlikeye düştüğü takdirde hâkim çocuğun korunması için uygun önlemleri alabilecektir.

Çocuğun ana-babadan ayrılmasını gerektiren durumlarda, çocuğun yüksek yararı gözetilmesi gerekir. Medeni Kanunun çocuğun korunmasına ilişkin önlemleri düzenleyen 346. ve 349. madde hükümlerinde yer alan “çocuğun menfaatinin gerektirmesi” şartı, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesini ortaya koyar.

Devletin Çocuğun Esenliği İçin Gerekli Bakım ve Korumayı Sağlama Yükümlülüğüne İlişkin Düzenlemeler

Annenin ve çocukların korunması görevleri, Anayasanın 41. maddesi ile Devlet organlarına yüklenmektedir.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 10. maddesi, Anayasanın 90. maddesinde yer alan uluslararası Sözleşmelerin kanun hükmünde kabul edilmesi ilkesi doğrultusunda doğrudan uygulama alanı bulur. Anılan hüküm uyarınca, Türkiye özellikle çocukların bakım yükümlülüğü devam ettiği sürece aileye en geniş ölçüde koruma ve yardım sağlama görevini üstlenmiştir. Ayrıca annelere doğum öncesi ve sonrası makul bir süre özel koruma sağlamayı da yükümlenmiştir. Yine nesep veya diğer şartlar bakımından hiç bir ayrımcılık yapmadan, bütün çocuklar ve gençler için özel koruma ve yardım tedbirleri alma görevini üstlenmiştir.

Yine BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 10. maddesi çerçevesinde Türkiye, toplumsal sömürüye karşı çocukları ve gençleri korumakla yükümlüdür. Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişmelerine engel olan işlerde çalıştırmayı cezalandırma ve asgari çalışma yaşını kanunla belirleme görevini üstlenmiştir.

Medeni Kanun'a göre, çocuğun korunmasına yönelik önlemler sırasıyla; hâkimin uygun gördüğü önlemleri alması (md. 346), çocuğun bedensel veya zihinsel gelişiminin tehlikede olması ihtimalinde veya manen terk edilmiş olması halinde, çocuğun ana-babadan alınarak bir aile yanına veya kuruma yerleştirilmesi (md. 347), anılan korunma önlemleri yetersiz kalacaksa ana ve/veya babadan velayetin alınması (md. 348), velayet kendisine bırakılan tarafın yeniden evlenmesi ve çocuğun menfaatinin gerektirmesi halinde velayetin kendisinden alınarak çocuğa vasi atanmasından (MK m. 349) oluşmaktadır.

Kamu yönetimindeki sosyal refah kurumları bakımından Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, SHÇEK'in görev alanını belirlerken hem korunma ihtiyacı içerisinde olan çocukları ve aileleri koruma hem de olağanüstü durumlarda gerekli sosyal hizmet faaliyetlerini organize etme görevini Devlete vermektedir. (md. 9)

Devletin, Çocukların Bakımı veya Korunmasından Sorumlu Kurumların Belirlenen Standartlara Uymalarını Sağlama Yükümlülüğüne İlişkin Düzenlemeler

Çocukların buldukları kurumlar ve onlara yönelik hizmetler ile ilgili standartlar ve bu standartlara uygunluğun denetlenmesine ilişkin esaslar, her kurumun kendi mevzuatında yer almaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre; Kurum'un görevleri arasında, Kurum'a bağlı olanlar dışında kurulacak sosyal hizmet kuruluşlarının, özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti verenler hariç olmak üzere açılış iznine, her türlü standartlarına ve işleyişlerine ilişkin esasları, varsa ücret tarifelerini tespit etmek, onaylamak, denetimini yapmak ve bu esaslara uymayanların faaliyetlerini durdurmak yer almaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 35. maddesi, çocukların buldukları sosyal hizmet kuruluşlarının denetimini düzenlemektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, açılacak kuruluşlara ilişkin güvenlik, sağlık, personel niteliği ve sayısına ilişkin kuralları yönetmelikler ile belirlemektedir: Çocuk Yuvaları Yönetmeliği (RG 07.01.1999 – 23576); Koruyucu Aile Yönetmeliği (RG 14.10.1993 - 21728); Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği (RG 11.07.2000 - 24106); Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik (RG 13.11.1995 - 22462); Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği (RG 07.10.2007 - 26666); Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliği (RG 03.12.1983 - 18240); Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Yönetmeliği (RG 08.10.1996 - 22781)

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Çocuğu İlgilendiren Bütün Faaliyetlerde Yararının Temel Düşünce Olmasını Öngören Düzenlemeler Bakımından

İç hukukun, Sözleşmenin 3. maddesi ile uyumu araştırılırken; Anayasada ve kamu yönetimindeki sosyal refah kurumlarında ve özel sosyal refah kurumlarında, mahkemelerde, idarî makamlarda ve yasama organında karar alırken çocuğun yararına önceliğin verilmesi ilkesinin açık bir düzenleme ile korunup korunmadığına bakılması gerekmektedir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ve bu arada Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin çocuğun yüksek yararının korunmasına ilişkin hükümleri iç hukuk hükmündedir. Bu açıdan doğrudan uygulanabilir nitelik taşır. Ancak buna rağmen, bu yönüyle Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin tek başına yeterli olacağı izlenimi doğmamalıdır. Sözleşmenin içerdiği soyut kurallar mutlaka yasalar aracılığı ile ulusal mevzuatta somutlaştırılmalıdır. Ancak bu da tek başına yeterli olmayacaktır, aynı zamanda çocuk haklarına işlerlik kazandırmak için toplumsal bilincin gelişmesi gerekmektedir.

Anayasa'ya bakıldığında yasa koyucunun temel kaygısının ailenin huzur ve refahının korunması olduğu görülmektedir. Bu amaçla, ananın ve çocukların korunması, aile planlamasının öğretimi ve uygulanmasının sağlanması görevleri, Anayasanın 41. maddesi ile Devlet organlarına yüklenmektedir. Ancak çocuğun üstün yararının gözetilmesi bakımından bu yaklaşım yerinde değildir. Ailenin korunması önemli bir amaç olmakla beraber, çocuğun üstün yararının gerektirmesi halinde ailenin korunması kavramı ikincil plana düşebilmektedir.

Medeni Kanunun; çocuğun üstün yararının korunması gerektiğine doğrudan doğruya işaret etmesi, çocuğun üstün yararı ilkesinin hayata geçirilmesi bakımından çok önemlidir. Örneğin, boşanma davasında çocuğun ana-baba ile olan ilişkileri düzenlenirken, hâkimin çocuğun üstün yararına uygun karar vermesi gerekecektir. Medeni Kanunun 346. maddesi hâkime çocuğun yararını gözetme ödevini yüklemektedir.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer alan ve bu Kanunun uygulanması sırasında çocuğun yarar ve esenliğinin korunmasını temel ilke olarak kabul eden düzenleme ise çocukla ilgili bütün işlemleri kapsayıcı nitelikte değildir. Çocukla ilgili bir koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanması veya çocuğun eylemi ile ilgili bir müeyyide uygulanması sırasında çocuğun yararının korunması ilkesine uygun hareket edilmesi gerekecektir. Ancak bu ilke, örneğin Ceza Muhakemesi Kanununa göre verilen tutuklama ve Türk Ceza Kanununa göre verilen hapis cezalarını kapsayıcı nitelikte değildir.

Çocuğun üstün yararı ilkesinin, uygulama alanı itibariyle çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde gözetilmesi gerekir. İlkenin ifade ediliş biçiminden anlaşılacağı üzere, kapsamı çok geniştir. Bu bağlamda, örneğin çocuğun mahkemeye çağırılması, mahkeme huzurunda dinlenmesi gibi adli işlemler; çocuğun bulunduğu kurumda tabi olacağı işlemler gibi, hayatın pek çok alanını kapsayıcı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu nedenle, öncelikle çocuğun yararının korunması ilkesi Anayasada yer almalı ve sadece çocuğun aile ile ilişkilerini değil, çocukla ilgili bütün karar alıcıları bağlayıcı bir ilke olarak düzenlenmelidir. Bu ilke ifade ediliş biçimi ile kamu yönetimindeki sosyal refah kurumlarını, özel sosyal refah kurumlarını, hukuk mahkemelerini, idarî makamları ve yasama organını kapsamalıdır. Bir genel prensip olduğu ve çocukla ilgili tüm konularda (eğitim, sağlık, güvenlik, korunma, katılım vb.) ana prensip olarak görüldüğü için bir üst norm olarak bu ilkenin Anayasada yer alması halinde, diğer yasalarda da bu ilkeye gönderme yapmak suretiyle düzenleme yapılması mümkün olacaktır.

Çocuğun yüksek yararı kavramı Medeni Kanunda ve Çocuk Koruma Kanununda yer almakla birlikte, çocuğu ilgilendiren diğer yasalarda da çocukla ilgili her türlü girişim bakımından mutlaka açıkça vurgulanmalıdır.

Bütçe Kanununa yapılacak bir ek ile çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek, hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından bütçede yeterli ödeneğin zorunlu olarak ayrılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ayrıca, çocuklara yönelik sosyal harcamalara ayrılan bütçe payı, bütçe eğilimleri ve bütçe analizlerinde çocuklara ayrılan miktarın ve bu miktarın toplam bütçe içindeki payının açıkça belirlenmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Çocuklarla ilgili her yasal düzenlemede, idarî ve yasal kararlarda, proje, program ve hizmetlerde yüksek yarar ilkesi yer almalıdır. Bu kapsamda; eğitim, sağlık, istihdam, planlama, ulaştırma, vb. gibi alanlarda bu ilke uygulanmalıdır. Ayrıca aile, okul ve kendileriyle ilgili her türlü karar alma sürecinde çocukların bu süreçlere yüksek yararları gereği katılma hakları da güvence altına alınmalıdır.

Devletin Çocuğun Esenliği İçin Gerekli Bakım ve Korumayı Sağlama Yükümlülüğüne İlişkin Düzenlemeler Bakımından

Anayasanın çocuğun korunması konusunda Devlete yükümlülük veren 41. maddesi düzenlemesi Sözleşme ile uyumludur. Yararının gerektirdiği hallerde çocuğun koruma altına alınmasını öngören Medeni Kanunun 349. maddesi ile Çocuk Koruma Kanununun 6. maddesi; koruyucu kurumları kurma ile sorumlu kurumu ve bu kurumun çalışma esaslarını düzenleyen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, bu düzenlemeler açısından Sözleşme ile uyumludur.

Devletin, Çocukların Bakımı veya Korunmasından Sorumlu Kurumların Belirlenen Standartlara Uymalarını Sağlama Yükümlülüğüne İlişkin Düzenlemeler Bakımından

Devletin, çocukların bakım ve korunmasından sorumlu kurum ve hizmetlerin standartlara uygunluğu sağlama yükümlülüğü açısından mevzuatın Sözleşme ile tam olarak uyumlu olduğunu söylemek mümkün değildir. Öncelikle, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından kurulacak kurumlarda uyulması gereken esaslar Yönetmelik ile düzenlenmiştir. Standartların belirlenmiş olması bakımından bir uyumdan söz edilebilirse de, bu bütün kurumları kapsayıcı nitelikte olmadığı için yeterli değildir. Örneğin, yatılı koruma ve bakım hizmeti veren kurumlara özgü standartları ve denetim esaslarını düzenleyen bir yönetmelik bulunmamaktadır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından verilen açılış izin belgesi ile faaliyet gösteren kamu kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişilerine ait kuruluşları denetleme görevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu'na aittir. Bu kurul Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Yönetmeliği'nde belirlenen esaslara göre çalışmaktadır. Bu düzenlemenin Sözleşme ile uyumu bakımından iki önemli eksiklik bulunmaktadır. Öncelikle, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan izin almadan kurulmuş olan - örneğin belediyelere veya sivil toplum kuruluşlarına ait kurumlar veya hizmetler- Kurum'un denetimi dışında kalmaktadır (md. 6). Öte yandan, hizmeti veren Kurum'un, kendi iç denetimini sağlayan bu mekanizma, çocuğun yararını korumaya odaklı bir mekanizma değildir. Bir diğer eksiklik ise bağımsız denetimin hiç düzenlenmemiş olmasıdır.

Öncelikle teftiş kurulunun görevlerine ilişkin düzenleme, Kurum'dan izin alınarak kurulması gerekirken, bu gerekliliği yerine getirmemiş olan veya belediye ve benzeri kurumlarda kurulmuş olan kuruluşları ve hizmetleri de denetleme olanağı verecek biçimde değiştirilmelidir. Aynı zamanda denetim esaslarına, kurumların çocuğun yararının korunmasında uygun biçimde hizmet verme olanaklarının araştırılması da eklenmelidir. Bu kapsamda olmak üzere; kurumlar ve hizmetlerin güvenlik, sağlık, çocukların şiddet ve istismarın her türünden korunması, yeterli sayı ve nitelikte personelin bulunması, çocuğun katılım hakkı dâhil olmak üzere Sözleşmede yazılı bütün hakların hayata geçirilmesini sağlamaya elverişlilik açısından denetlenmesi sağlanmalıdır.

4. Madde: Sözleşmedeki Hakların Hayata Geçirilmesi

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idarî ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemleri alırlar.

I. Maddenin Kapsamı

Bu madde Devletlerin, Sözleşmede yer alan hakları hayata geçirme yükümlülüğüne ilişkin genel bir düzenlemedir.

Sözleşmede yazılı hakların hayata geçirilmesi bakımından Devletlerden beklentilerin başında, ilgili sözleşmelere taraf olunması, çekincelerin kaldırılması ve bu sözleşmelerdeki hakların iç hukuka yansıtılması amacıyla gerekli uyum yasalarının çıkartılması gelmektedir. Komite özellikle Anayasada çocuk hakları ile ilgili düzenlemelerin olmasını, yasaların Sözleşme ile uyumunun gözden geçirilmiş olmasını ve çocuk haklarını korumaya yönelik yasaların bulunmasını, 4. maddeye uyum bakımından göz önünde bulundurmaktadır. Özellikle Sözleşmenin temel ilkelerinin yasalarda yer alması ve mahkemelerde bunlara atıf yapılabilir olması beklenmektedir.

4. madde hakların yasalara yansıtılmasının yanında uygulamaya geçmesini sağlayacak idarî ve diğer önlemlere de ağırlık vermektedir. Bu kapsamda, Sözleşmenin hayata geçirilmesine dair bir ulusal stratejinin bulunmasını, merkezi ve yerel düzeyde kalıcı eşgüdüm mekanizmalarının oluşturulmasını, bütçenin hazırlanmasında çocuk haklarının hayata geçirilmesi için gerekli giderlere ayrılan pay bulunması ve bunun analizinin yapıyor olmasını ve uygulamaların çocuklara etkisinin analiz ediliyor olmasını vazgeçilmez unsurlar olarak görmektedir.

Komite, BM'nin insan hakları kurumlarına yönelik yayınladığı Paris İlkeleri kapsamında yaptığı değerlendirmede Sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesi için, çocuklarca kolayca erişilebilir ve gerçekleştirilen ihlallere yönelik giderim sağlayacak, bağımsız ve etkili bir mekanizmanın oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir (paragraf 100).

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye, BM'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesindeki hakları ilgilendiren perk çok uluslararası

sözleşmeye taraf olmuştur. Anayasanın 90. maddesi gereği de bu sözleşmeler iç hukuk hükmündedir ve bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulamayacağı gibi usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda, uluslararası antlaşma hükümleri esas alınacaktır.

Türkiye'nin taraf olduğu çocuk haklarını da ilgilendiren uluslararası sözleşmeler şunlardır:

- BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
- BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolü
- Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- Çocuk Haklarının Kullanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
- Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi
- Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi
- Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme
- Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme
- ILO 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi ve 15, 58, 77, 115, 123, 127, 138, 457 No.lu Sözleşmeleri
- Avrupa Sosyal Şartı ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
- 1972 yılındaki değişiklik protokolü ile birlikte 1962 tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesi
- Psikotropik Maddeler ile ilgili 1971 tarihli Sözleşme
- 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- Sınırşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Uluslararası Sözleşmesi
- Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol
- Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla

Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol;

- 1956 tarihli Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Yasaklanmasına İlişkin Ek Sözleşme.
- İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi
- Avrupa Konseyi'nin İşkencenin ve Gayriinsanî ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi
- Cenevre Sözleşmesi ve I. ve II. Ek Protokolleri
- Anti-Personel Mayınlarının Kullanılmasının, Stoklanmasının, Üretilmesinin ve Aktarılmasının Yasaklanmasını ve Bu Mayınların Tahribine İlişkin Sözleşme
- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi

BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin ek protokollerine ve Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesine çekince konularak taraf olunmuş, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 17, 29 ve 30. maddelerindeki çekinceler ise henüz kaldırılmamıştır. Aşağıdaki sözleşmelere ise taraf olunmamıştır:

- Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 No.lu Ek Protokolü
- Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 no.lu ILO Sözleşmesi
- Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 no.lu ILO Sözleşmesi
- İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşme
- Avrupa Konseyi Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi

Sözleşmelere taraf olunmasından sonra taraf Devletlerden beklenen, Anayasada çocuk haklarının yer almasının sağlanması ve çocuk hakları için desteklenmiş yasaların yapılması ve temel ilkelerden başlayarak Sözleşmenin iç hukuka uyarlanmasıdır.

Anayasada çocuk haklarına özgü bir madde bulunmamaktadır. Anayasada bulunan ve doğrudan çocuklarla ilgili hükümler aşağıdakilerdir:

- 41. madde: "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile

planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar.”

- 50 madde: “Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar.”
- 61. madde: “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır.”
- 141. madde: “Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.”

Sözleşmenin temel ilkelerinden ayrımcılık yasağı, Anayasanın 10. maddesinde herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olmasını öngören bir hüküm ile düzenlenmektedir. Aynı zamanda, bu ilkeyi hayata geçirmeye yönelik yasa hükümleri de bulunmaktadır. Bunlar, 2. madde kapsamında ayrıntıları ile incelenmektedir.

Sözleşmenin temel ilkelerinin yasalara yansımış ve mahkemelerce atıf yapılabilir bir nitelik kazanmış olmasına yönelik beklentiyi karşılayacak nitelikteki düzenleme Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer almaktadır. Bu maddede; Çocuk Koruma Kanununun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla başka bazı ilkelerin yanında özellikle; çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması, çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılmalarının sağlanması, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi, ilkelerinin gözetileceği hükme bağlanmıştır.

Anayasanın 90. maddesi gereğince Sözleşme kendi başına geçerlilik kazanmış olmakla birlikte, bazı hükümler doğrudan uygulanma kabiliyetine sahip olsa da pek çoğu için yasaların uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Çocuk Koruma Kanunu, Sözleşmenin iç hukuka uyarlanması amacıyla yapılan çalışmalara örneklerden biridir. Sözleşme ile yasaların uyumlu hale getirilmesine ilişkin en önemli çalışmalardan biri de Türk Medeni Kanununun hazırlığı sırasında yapılmıştır. Ana-babanın sorumluluklarına, ödevlerine ve haklarına ilişkin Türk Medeni Kanununun 322. maddeleri ile 363. maddeleri arasında ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Yeni Türk Medeni Kanunu, Sözleşme dikkate alınarak hazırlanmış ve tedip hakkını da kapsayan velayet hakkı yerine anne-baba ile çocuk arasında velayet ilişkisi düzenlenmiştir.

Çocuk haklarına ilişkin bağımsız insan hakları kurumu – çocuk ombudsmanlığı kurulmasını sağlayacak yasal düzenleme bulunmamaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

4. madde gereğince öncelikle, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin ek protokollerindeki; Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi'ndeki ve BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 17, 29 ve 30. maddelerindeki çekincelerin kaldırılması ve aşağıdaki Sözleşmelere taraf olunması gerekmektedir:

- Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi
- Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No.lu Ek Protokolü
- Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 no.lu ILO Sözleşmesi
- Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 no.lu ILO Sözleşmesi
- İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşme
- Avrupa Konseyi Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi

Öte yandan Sözleşmeye iç hukuk normu niteliği veren ve Sözleşme ile kanun arasında bir çelişki olması durumunda Sözleşmenin esas alınacağını öngören Anayasanın 90. madde hükmü Sözleşmenin 4. maddesi ile uyumludur.

Sözleşmenin temel prensiplerini kapsayacak nitelikte bir çocuk haklarına ilişkin düzenleme Anayasada bulunmamaktadır. Mevcut düzenlemeler; korunma hakkı, özel olarak da kötü koşullarda çalıştırılmaktan korunma hakkı ile çocuklara özgü kanun prensibini karşılayacak niteliktedir. Çocuk haklarına ilişkin temel ilkeleri kapsayacak nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Çocuğun yüksek yararı ilkesi de gözetilerek, hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından bütçede yeterli ödeneğin zorunlu olarak ayrılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ayrıca, çocuklara yönelik sosyal harcamalara ayrılan bütçe payı, bütçe eğilimleri ve bütçe analizlerinde çocuklara ayrılan miktarın ve bu miktarın toplam bütçe içindeki payının açıkça belirlenmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Ayrıca, bu raporun ekinde yer alan çizelge Sözleşmenin iç hukuka uyarlanması için yasalarda yapılması gereken değişikliklerin listesini içermektedir.

5. Madde: Ana-Babanın Yönlendiriciliği ve Çocuğun Yeteneklerinin Gelişimi

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

I. Maddenin Kapsamı

5. madde, çocuğun ailesiyle olan ilişkilerinde Devletin rolünü belirlemektedir. Burada Devletin, ailenin sorumluluk, hak ve ödevlerine saygı göstermesi beklenmemektedir. Devletin etkin bir şekilde bu ilişkileri kanunlarla düzenlemesi gerekir. Buradaki düzenleme faaliyeti, ilişkileri katı kurallarla belirlemek değil, daha çok maddede bahsedilen sorumluluk, hak ve ödevlerin güvencesi olacak sistemin geliştirilmesidir.

5. maddenin metni, aile kavramının dar anlaşılması gerektiği açıkça ortaya koymaktadır. Biyolojik ve çekirdek aile şüphesiz maddenin kapsamına dâhildir. Ancak geniş anlamda aile, özellikle akrabalar da maddenin konusudur. Bunun yanında, vasi ve çocuktan hukuken sorumlu diğer kimseler de kapsama dâhildir.

Maddenin odak noktası, Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ailenin sorumlulukları, hakları ve ödevleridir. Bu bağlamda Taraf Devletlerden, yerel adetlerin aileye tanıdığı, ancak bu Sözleşmede öngörülen ilkelere aykırı geleneklerin korunması doğal olarak beklenmemektedir.

BM Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşmede yer alan “çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olma” kriterine dayanarak, “çocuğun gelişen kapasitesinin dikkate alınması” ve bu kapasite ile uyumlu olarak “kararlara katılma” ilkelerinin de Anayasa ve yasalarda yer alması gerektiğine dikkat çekmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Anayasanın 41. maddesinde aile Türk toplumunun temeli kabul edilmiş ve Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma görevini yüklenmiştir. Bunun yanında, aşağıdaki uluslararası sözleşmeler Türkiye tarafından imzalanarak yürürlüğe

sokulmuştur:

1. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (İmza tarihi:15.8.2000 RG Yayım Tarihi: 4.6.2006)
2. Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (İmza tarihi: 20.10. 1997 RG Yayım Tarihi: 4.8.1999)
3. Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi (İmza Tarihi: 5.12.2001 RG Yayım Tarihi 14.11.2004)
4. Ana-babanın sorumluluklarına, ödevlerine ve haklarına ilişkin Türk Medeni Kanununun 322. maddeleri ile 363. maddeleri arasında ayrıntılı hükümler yer almaktadır. Yeni Türk Medeni Kanunu, Sözleşme dikkate alınarak hazırlanmıştır. Sözleşmenin 5. maddesinin önemli bir yansıması bu açıdan MK, m. 339-340 arasında göze çarpmaktadır.

36

339. maddeye göre, ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alma ve uygulama yetkisine sahiptir. Çocuk da, ana ve babasının sözünü dinlemekle yükümlüdür. Ancak ana ve baba da, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanınmalı ve önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutmalıdır.

340. maddede ise ana ve babanın velayet haklarını kullanmalarının çerçevesi, çocuğun bedensel, zihinsel, ahlâki, ruhsal ve toplumsal gelişimini sağlamak şeklinde belirlenmiştir.

Tüm bunların yanında aile içi uyuşmazlıkları çözmek amacıyla 2003 yılında aile mahkemeleri kurulmuştur. Nişanlanma, evlenme, boşanma, mal rejimi, babalık davası, tanıma, evlat edinme, nafaka ve aile malları gibi aileyi ilgilendiren uyuşmazlıklar bu mahkemenin görev alanına girmektedir. (Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun)

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Aile kavramı hukuki bir kavramdan çok sosyolojik bir kavram olarak görüldüğü için, tanımı yapılmamış ve çerçevesi belirlenmemiştir. Anayasaya göre aile Türk toplumunun temeli olarak kabul edilmiş, ancak bundan çekirdek ailenin mi, geniş anlamda ailenin mi anlaşılması gerektiği ifade edilmemiştir. Bunun yanında Medeni Kanun ve Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunda da ailenin bir tanımı yapılmamıştır. Bu bakımdan aile kavramının, toplumdaki genel değerler dikkate alınarak tanımlanacaktır. Bu tanımlamanın daraltılmaması için, çocuğun korunması ve yüksek menfaati dikkate alınarak geniş şekilde kanunla tanımlanmasında fayda vardır.

Anayasadaki düzenleme, Sözleşmeyle karşılaştırıldığında yetersiz görünmektedir. Devlet ailenin refahı ve huzurunu korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü üstlenmekle birlikte; ailenin

iç ilişkisi, özellikle ana ve babanın çocuk üzerindeki hak ve sorumluluklarının güvence altına alınması açısından Devletin yükümlülüğünü gösteren açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

Medeni Kanunun 322 ve devamındaki maddelerin, ana ve babanın çocuk üzerindeki haklarını, sorumluluk ve ödevlerini detaylı olarak düzenlediği görülmektedir. Ana ve baba, velayet ilişkisi dolayısıyla çocuk üzerinde bir takım haklara sahip olmakla birlikte, bu haklarını çocuğun her bakımdan gelişimini sağlayacak şekilde kullanmakla yükümlüdürler. Ayrıca ana ve babanın çocuğu yönlendirme hakları, Sözleşmenin 12. maddesindeki çocuğun görüşlerine saygı ilkesi çerçevesinde sınırlandırılacaktır.

Bunun yanında, vasiinin de hakları Medeni Kanunda açıkça belirtilmiş, özellikle 445. maddede vasi, çocuğun bakım ve eğitimi için ana ve babanın yapmakla sorumlu olduğu her şeyle sorumlu tutulmuştur. Ana ve baba; çocuğun bedensel, zihinsel, ahlâki, ruhsal ve toplumsal gelişimini sağlamakla yükümlü olduklarına göre, vasi de bunlara dikkat etmekle yükümlü olacaktır. Bu bakımdan, Medeni Kanun Sözleşme ile uyum içindedir.

İcra ve İflas Kanununun 25/a ve 25/b maddeleri, ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurmasına dair mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkindir. Bu maddelerde; cebri icra organları, başka ifadeyle Devlet gücü, aile kavramına dâhil bireylerin çocukla kişisel ilişki kurmalarının teminatı haline getirilmiştir. Söz konusu maddelere göre, kişisel ilişki kurmaya dair mahkeme kararları yerine getirilirken, çocuğun yanında psikolog, pedagog, sosyal çalışmacı, çocuk gelişimi uzmanı veya bunlar yoksa bir eğitimcinin bulunması şart koşulmaktadır. Bu kimselerin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu başvurularda masrafin başvuran tarafından değil, başvurucunun çocukla kişisel ilişki kurulmasını engelleyen kişi tarafından ödenmesi gerekmektedir.

Medeni Kanunda yer alan Sözleşme ile uyumlu olduğu düşünülen bu hükümlerin işlerlik kazanması için Devlet ayrıca aşağıdaki önlemleri almalıdır.

1. Öncelikle çeşitli Devlet kurumları arasında işbirliği ve eşgüdüm eksikliğinin giderilmesini sağlayacak hükümler öngörülmelidir. Bu kurumların birbirleriyle daha çok iletişim ve ortak mesai içinde bulunmaları, Sözleşmenin amacına ulaşılmasını daha kolaylaştıracaktır. Örneğin; aile hukuku alanındaki uyumsuzluklara bakacak mahkemeler nezdinde psikolog, pedagog veya sosyal çalışmacı görevlendirilmesi veya çocuk tesliminde, bu meslek elemanlarından birinin bulunabilmesi için kurumlararası işbirliği gerekmektedir.

2. Çocukların gelişen yeteneklerinin dikkate alınmasına ilişkin hususların mevzuatta detaylı şekilde düzenlenmesi gerekir. Buna göre öncelikle, çocukların zihinsel, bedensel, ahlâki ve toplumsal gelişiminden ne anlaşılması gerektiği ve bunun nasıl tespit edileceğinin belirlenmesi gerekir. Böylece, hâlihazırda kanunlarda öngörülen ailenin bu yöndeki yükümlülüğü, somutlaşmış olacaktır. Bu konuda özellikle Türk Medeni Kanunu 339. maddesinde yeniden bir düzenleme yapılması gerekecektir.

3. Mevzuatta ana-babanın çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme hak ve sorumluluğu güvence altına alınıyor olmakla birlikte, bu düzenlemenin etkin şekilde işleyebilmesi için ana-babayı bu sorumluluğunu yerine getirirken destekleyecek bir sistem kurulması gereklidir. Bu da, yasa ile güvence altına alınmalı, yerel ve merkezi yönetimlerin ana-babayı destekleme sorumlulukları ile bunu yerine getirmek üzere sunmaları gereken hizmetler somutlaştırılmalı ve bir standarda bağlanmalıdır.

6. Madde: Çocuğun Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

I. Maddenin Kapsamı

6. maddede yer alan yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı, Sözleşmede yer alan temel haklardandır ve Devletler için azami çabayı gösterme yükümlülüğü getirmektedir.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin denetim organı olan İnsan Hakları Komitesi, Devletler için genellikle negatif yükümlülük doğurduğu düşünülen yaşam hakkının, bebek ölümlerinin azaltılması, yaşam beklentisinin uzatılması, yetersiz beslenmenin önlenmesi ve salgınların ortadan kaldırılması gibi pozitif yükümlülükler de içerdiği şeklinde yorumlamaktadır. Benzer şekilde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi de, çocuk ölümleri, çocuk intiharları, çocukları tehdit eden bulaşıcı hastalıklar, trafik kazaları, çocuklara yönelik şiddet, namus cinayetleri, ölüm cezası, yargısız infazlar ve zorla kaybedilmeler, silahlı çatışma ortamında çocukların bulunması gibi yaşama yönelik tehditleri de 6. madde kapsamında değerlendirmektedir.

Madde kapsamında çocukların yaşaması, bedensel, zihinsel, ahlâki, psikolojik ve toplumsal gelişimi bağlamında pek çok konu gündeme gelmektedir. Bu sebeple 6. madde ile Sözleşmenin 24. maddesinde yer alan çocuğun sağlık ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı arasında yakın bir ilişki söz konusudur.

Sözleşmenin 6. maddesinde, çocuğun yaşam hakkının başlangıcı konusunda doğum öncesi ve sonrası bakımından bilinçli bir açıklık söz konusudur. Bu bağlamda, kürtajla ilgili yasal düzenlemeler Devletlerin takdir yetkisine bırakılmıştır. Sözleşme ile kurulan denetim organı olan Çocuk Hakları Komitesi, yüksek kürtaj oranları, kürtajın bir aile planlaması aracı olarak kullanılması, kürtajda cinsiyet tercihi gibi konularda olumsuz görüş bildirirken, tecavüz ve ensest olaylarında kürtaj konusunda çocuğun yararının korunması ilkesinin geçerli olması gerektiğini belirtmiştir. Kürtaj konusu dışında 6. madde bağlamında yapılan incelemelerde, ayrıca erken evlilikler ve erken evlilik sonucu yaşanan doğumlar da gündeme gelmektedir.

Madde iki fıkradan oluşmaktadır ve her fıkrada farklı haklar düzenlenmiştir. İlk fıkrada öncelikle yaşam hakkı tanınmıştır. Söz konusu hak, insan hakları açısından mutlak hak olarak ifade edilen ve

derogasyona tabi tutulamayacak haklar arasında sayılmaktadır. Mutlak haklar, hiçbir koşul altında ihlal edilemeyecek ve kullanımına sınırlama getirilemeyecek haklardır. Yaşam hakkı bağlamında taraf Devletlerin; yetki alanlarında bulunan tüm bireylerin yaşam haklarının resmî görevliler veya bunlar dışındaki kişiler tarafından ihlal edilmesini önlemek için gerekli her türlü tedbiri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu önlemler yasal, idarî, yargısal veya başka biçimlerde olabilecektir. Maddenin ilk paragrafında ayrıca idam cezası da gündeme gelmektedir. İlk paragraf genel olarak negatif yükümlülükler içermektedir. Bu madde, Taraf Devletler için derhal uygulanabilir nitelikte bir maddedir.

Sözleşmenin 6. maddesinde ikinci olarak gelişme hakkı düzenlenmiştir ve çocuk için en elverişli koşulların oluşturulması, çocuğun hayatta kalması için mümkün olan azami çabanın gösterilmesi yükümlülüğü yer almaktadır. Bu hak Sözleşmenin diğer birçok hakkı ile yakından ilişkilidir ve bir genel ilke gibi değerlendirilmelidir. Bu madde genel olarak Devletlere pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Bu sebeple genel olarak ekonomik ve sosyal haklara hâkim olan aşamalı gerçekleştirme yükümlülüğü, madde metninde yer alan “mümkün olan azami çaba” ifadesi ile uyum taşımaktadır. Bu sebeple, derhal uygulanabilirlik niteliği tartışmalıdır ve Taraf Devletlerin uzun erimli olarak yasal ve idarî düzenlemeler ile bütçe düzenlemeleri yapmasını gerektirmektedir.

Türkiye, uluslararası alanda 6. maddede yer alan hakları içeren Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi belgelerine de taraf olmuştur. Bu hak, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 3. maddesinde, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 6. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. maddesinde de yer almaktadır. Ayrıca, Türkiye idam cezasını yasaklayan Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesine Ek İkinci İhtiyari Protokolü'ne ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolü'ne de taraf olmuş durumdadır. Konu ile doğrudan ilgili olabilecek bir diğer uluslararası belge de Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'dür ve Türkiye bu Protokol'e taraf olmuştur.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

1. Fıkra

Çocukların yaşam hakkının korunmasına yönelik yasal düzenlemeler Türk hukukunda da mevcuttur. Bu hak ilk olarak, Anayasanın 17. maddesinde “Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasanın 38. maddesinde yer alan, “Ölüm cezası... verilemez” hükmü ile idam cezası yasaklanmıştır.

Türk Ceza Kanununda, Sözleşmenin 6. maddesinde yer alan haklarla ilgili kapsamlı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler 6. maddenin Devletler bakımından doğurduğu negatif yükümlülükler

açısından değerlendirilebilir. Kanunun 81. maddesi ile “kasten öldürme” fiilleri, 82. maddesi ile bu suçun nitelikli halleri düzenlenmiştir. 82. maddede; suçun, üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı, çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı, gebe olduğu bilinen kadına karşı ve töre saikiyle, işlenmesi halinde, kişinin ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılacağı ifade edilmiştir.

TCK'nin 84. maddesinde intihar konusu düzenlenmiş ve başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intihar kararını kuvvetlendiren ya da başkasının intiharına herhangi bir şekilde yardım eden kişinin, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı öngörülmüştür. Bu fiillerin, algılama yeteneği gelişmemiş olan kişilere karşı işlenmesi veya cebir ya da tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur etmek biçiminde işlenmesi hallerinde, fail kasten öldürme suçundan sorumlu tutulacaktır.

TCK'nin 86. maddesinde ise kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişinin, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, kasten yaralama suçunun; üstsoya, altsoya, eşe veya kardeşe karşı veya beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı işlenmesi durumunda şikâyet aranmaksızın, verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca 87. maddede kasten yaralama fiilinin, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına yol açtığı durumda, belirlenen cezanın bir kat artırılacağı, kasten yaralama fiilinin, gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine yol açtığı durumlarda, belirlenen cezanın iki kat artırılacağı düzenlenmiştir. 90 ve 91. maddeler insan üzerinde deney ve organ veya doku ticaretini düzenlemektedir.

TCK'da Sözleşmenin 6. maddesi bağlamında yer alan bir diğer düzenleme çocuk düşürme, çocuk düşürme ve kısırlaştırma ile ilgilidir. 99. maddede rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişinin; tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişinin ve çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadının cezalandırılacağı ve bu suçların işlenmesi sırasında kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğraması durumunda, cezaların artırılacağı belirtilmiştir. Aynı maddede rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürtülmesi halinde ve her halde çocuk düşürtme fiili yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, kişinin yine cezalandırılacağı ifade edilmiştir. 99. maddede son olarak kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması durumunda, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmeyeceği, ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerektiği belirtilmiştir. TCK'nin 100.

maddesinde gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi halinde, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunacağı düzenlenmiştir.

Kürtaj konusu ayrıca Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile de düzenlenmiştir. Kanunun 5. maddesi, gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar ananın sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine kürtaj yapılabileceği, gebelik süresinin, on haftadan fazla olması durumunda kürtajın ancak gebelik, ananın hayatını tehdit ettiği veya edeceği veya doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyete neden olacağı hallerde gerçekleştirilebileceği ve bu işlemin doğum ve kadın hastalıkları uzmanı ve ilgili daldan bir uzmanın objektif bulgulara dayanan gerekçeli raporları ile gerçekleştirilmesi gerektiği, hükümlerine yer vermektedir.

Aynı maddede derhal müdahale edilmediği takdirde, hayatı veya hayati organlardan birisini tehdit eden acil hallerde durumu tespit eden yetkili doktor tarafından gerekli müdahale yapılarak kürtajın gerçekleştirilebileceği, ancak, doktorun bu müdahaleyi yapmadan önce veya mümkün olmadığı hallerde müdahaleden itibaren en geç 24 saat içinde müdahale yapılan kadının kimliği, yapılan müdahale ile müdahalenin gerekçelerini illerde sağlık müdürlüklerine, ilçelerde hükümet tabipliklerine bildirmeye zorunlu olduğu ifade edilmiştir. Acil müdahale halleri ve yapılacak ihbarın şekli ve mahiyeti ile kürtajı kabul edenlerden istenilecek izin belgesinin şekli ve doldurulma esasları, bunların yapılacağı yerler, bu yerlerde bulunması gereken sağlık ve diğer koşullar ve bu yerlerin denetimi ve gözetimi ile ilgili hususlar, çıkarılacak bir tüzükle düzenlenecektir.

Nüfus Planlaması Hakkında Kanununun 6. maddesinde ise 5. maddede belirtilen acil müdahalenin, gebe kadının iznine, küçüklerde küçüğün rızası ile velinin iznine, vesayet altında bulunup da reşit veya mümeyyiz olmayan kişilerde reşit olmayan kişinin ve vasinin rızası ile birlikte sulh hâkiminin izin vermesine bağlı olduğu ifade edilmiştir. Ancak akıl maluliyeti nedeni ile şuur serbestisine sahip olmayan gebe kadın hakkında rahim tahliyesi için kendi rızasının aranmayacağı belirtilmiştir. Kürtaj yapılacak ve bunun için rızaları aranılacak kişilerin evli olması durumunda, eşin de rızasının alınması gerekmektedir. Nüfus Planlaması Hakkında Kanun gereğince çıkarılan Rahim Tahliyesi ve Strelizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük'te (RG 18.12.1983 – 18225), Kanunda yer alan düzenlemelere yer verilmiş ve Kanunda yer almayan 10 haftayı geçen gebeliklerde gerçekleştirilecek kürtajlara ilişkin usul de düzenlenmiştir (madde 3 – 9).

Sözleşmenin 6. maddesinin birinci fıkrası kapsamında gündeme gelen olgulardan bir diğeri, erken evliliğdir. Medeni Kanunun 124. maddesinde evlenme yaşı on yedi olarak belirlenmiş ve olağanüstü durumlarda ve ancak hâkim kararı ile on altı yaşını doldurmuş kişilerin evlenmesine izin verilebileceği ifade edilmiştir.

6. maddede bağlamında ele alınması gereken bir diğer olgu, silahlı çatışma ortamlarından korunma hakkı açısından askerlik hizmetleridir. Çocuk Hakları Komitesi tarafından özellikle çocukların askere alınma yaşının düşük tutulmaması gerektiği belirtilmektedir. Anayasada çocukların askerliğe alınmasına dair gönderme yapılabilecek düzenleme 72. maddede yer almaktadır. 72. maddede vatan hizmetinin, her Türk'ün hakkı ve ödevi olduğu ve bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir. Askerlik hizmeti ile ilgili temel düzenleme Askerlik Kanunu'dur. Kanuna göre askerlik yaşı 20'dir ve 11. maddede yer alan gönüllü askerlik açısından da bu sınır on sekiz yaş olarak ifade edilmiştir. Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün (16.07.1990 tarihli ve 20576 sayılı Resmî Gazete) 79. maddesinde ise on dokuz yaşından küçüklerin seferberlik ve savaş halinde askere alınabileceği belirtilmiştir.

2. Fıkra

Sözleşmenin 6. maddesinin ikinci fıkrasında genel bir ilke olan çocuğun gelişimi için azami çaba gösterilmesi yükümlülüğü düzenlenmiştir. Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşmede yer alan diğer tüm maddelerin 6. maddenin ikinci fıkrasında yer alan ilkenin gözetilerek uygulanması gerektiğini belirtmektedir.

Bu genel ilkeyle benzerlik taşıyan hükümler Türk hukukunda, öncelikle Anayasanın 41. maddesinde, ailenin korunması bağlamında "Devlet... çocukların korunması... için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." ve 61. maddesinde sosyal güvenlik bağlamında "Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır... Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur." ifadeleri ile yer almıştır. Yasalar düzeyinde ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununun 4. maddesinde genel esaslar arasında sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuklara öncelik tanınacağı düzenlenmiştir. Yine Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla gözetilecek ilkeler arasında "çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması" da sayılmıştır.

6. maddede yer alan "mümkün olan azami çabayı gerçekleştirme" yükümlülüğü açısından Anayasanın 65. maddesinde yer alan "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." hükmü özellikle önemlidir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu periyodik raporun Çocuk Hakları Komitesi'nce yapılan

değerlendirilmesi sonucunda yayınlanan Sonuç Gözlemleri'nde (CRC/C/15/Add.152. paragraf 31-32), özellikle doğu ve güney doğu bölgelerinde, şehirlere yeni göç etmiş kişiler arasında yaygın olan ve namuslu olmadığından şüphelenilen kadınların yakın aile bireyleri tarafından öldürülmesini içeren "namus (töre) cinayeti" uygulaması ile yaşama hakkının ihlal edilmesinden büyük endişe duyulduğu ve bu cinayetlerde mağdurların ve suçluların genellikle küçükler olmasının da özellikle belirtilmesi gereken bir husus olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Sözleşmenin 2. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı, 3. maddesinde yer alan çocuğun yüksek yararı ilkesi, 6. maddesinde yer alan yaşam hakkı ve 19. maddesinde yer alan çocuğun her türlü şiddete karşı korunması hakkı ışığında, Türkiye'ye bu suçlarla etkili bir şekilde mücadele etmesi için mevzuatını gözden geçirmesi ve namus gerekçesi ile işlenen suçlar bakımından uygulanan tüm cezai indirimlerini kaldırarak şekilde yasalarındaki mevcut hükümleri değiştirmesi ve uygulamada bu konu ile ilgili kapsamlı önlemler alınması şiddetle tavsiye edilmiştir.

1. Fıkra

Anayasanın 17. maddesinde yer alan yaşam hakkı ve 38. madde yer alan idam cezası yasağına dair düzenlemeler Sözleşme ile uyum içerisindedir.

Doktrinde, TCK'nin 82. maddesinde yer alan "töre saiki" ifadesinin yeterince açıklık taşımadığı, ağırlaştırıcı sebebin "namus amacıyla" bu fiillerin işlenmesi şeklinde düzenlenmesinin daha uygun olduğu ifade edilmektedir. Bu maddenin, Sözleşme ile ne derece uyumlu olduğu ancak uygulaması izlenerek anlaşılabilir.

TCK'nin 84. maddesinde yer alan "intihar"; TCK'nin 86. ve 87. maddelerinde yer alan "kasten yaralama" fiilleri ile ilgili düzenlemelerin Sözleşme ile uyum sağladığı ifade edilebilir.

TCK'nin 99. ve 100. maddelerinin, Nüfus Planlaması Hakkında Kanunun 5. ve 6. maddelerin ve Rahim Tahliyesi ve Strelizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük'te yer alan kürtajla ilgili düzenlemeler Sözleşmeye aykırılık teşkil etmemekte ve Sözleşme ile Taraf Devletlere tanınan takdir yetkisi kapsamında kalmaktadır.

Medeni Kanunun 124. maddesine yer alan evlilik yaşının on sekiz olmasını öngören düzenleme Sözleşme ile uyum içerisindedir. Ancak on yedi ve on altı yaşlarında evlenmeye olanak tanıyan istisnaların Sözleşme ile uyumunun değerlendirilmesi gerekecektir.

Anayasa düzenlemesi, askerlik hizmeti konusunda bir hüküm getirmemiştir ve soyut olarak bir vatan hizmetinden söz etmiştir. Bu hizmetin ne şekilde düzenleneceğini kanuna bırakmıştır.

Türkiye'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol'e taraf olurken yaptığı 2. beyanda Türk Askerlik Kanununa göre, askerlik hizmetinin yirmi yaşına girilen yılın 01 Ocak tarihinde başladığı, seferberlik ve olağanüstü hallerde ise yükümlülerin on dokuz yaşında askere alınabildiği ifade edilmiştir. 2. beyanda ayrıca Türkiye'de gönüllü askerlik uygulamasının olmadığı, bununla beraber, Askerlik Kanununun 11. maddesi, sadece deniz ve jandarma sınıfları ile "gedikli küçük zabıtlık" için asgari on sekiz yaştan itibaren gönüllü askere almayı öngördüğü, ancak, İhtiyari Protokolün getirdiği yaş düzenlemesine uygun olan bu maddenin de uygulanmasının bulunmadığı ifade edilmiştir. Ancak 1939 tarihli Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu halen yürürlüktedir ve bu Kanunun 2. maddesine göre on beş-on sekiz yaş arasında yer alan çocuklar millî müdafa mükellefiyetine tabi tutulabilecektir. Yine Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün (RG 16.07.1990 – 20576) 56. maddesi araç seferberliği bağlamında aracı kullananlar on beş yaşından büyükse ve getirdiği aracı kullanabilecek uygun nitelikli personel yoksa yetkili birlik komutanlığı araçları getirenlere yükümlülük uygulayabileceği ve durumu ilgilinin askerlik şubesine bildirebileceği düzenlenmiştir. Bu Kanun ve Tüzük Sözleşme ile uyumlu kabul edilecek olsa bile Ek Protokol ile uyumsuzdur.

Sözleşmenin birinci fıkrasında yer alan yaşam hakkı bağlamında ortaya çıkan negatif yükümlülükler açısından Türk hukukunda büyük oranda Sözleşme ile uyum sağlanmıştır.

2. Fıkra

Anayasanın 41., 61. ve 65. madde hükümleri, 6. maddede yer alan yükümlülüğü karşılamaktan uzaktır ve Devletin takdir yetkisini oldukça geniş tutarak yükümlülüğün denetimini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Bu nedenle, düzenlemelerin Sözleşme ile uyum taşımadığı söylenebilir. İkinci fıkra açısından Sözleşme ile yasaların uyumundan ancak, diğer maddelerde yer alan hakların tamamı hayata geçirilebildiği takdirde söz edilebilecektir. Salt mevzuat açısından yapılan bir karşılaştırma gerçekçi olmayacaktır.

61. madde de çocuklar, Devletin sosyal güvenlik kapsamında özel olarak korunması gereken gruplardan biri olarak gösterilmekte ancak Devletin yükümlülüğü "korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her tür tedbiri alma yükümlülüğü" olarak ifade edilmektedir. Oysaki sosyal güvenlik 6. maddedeki hakların hayata geçirilmesi bakımından bütün çocukların temel hakkı arasında yer almalı ve asıl olarak çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmesini önleme hedefine yönelik olarak organize edilmelidir. Anayasanın 61. maddesinin bu anlayışa uygun biçimde değiştirilmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin 6. maddesinin ikinci fıkrası bağlamında Anayasanın 65. maddesinde yer alan ekonomik ve sosyal hakların sınırlandırılması rejiminin gözden geçirilmesi ve ekonomik kaynakların dağılımında Devletin takdir yetkisinin sınırının tanımlanması gerekmektedir.

Öte yandan, bu maddede öngörülen hakların korunabilmesi için, çocuklar açısından doğrudan ve kolaylıkla ulaşılabilen bir ihbar ve şikâyet mekanizması (çocuk ombudsmanlığı - kamu denetçiliği vs.) oluşturulması için yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

7. Madde: Nüfusa Kayıt, İsim, Vatandaşlık, Ana-Babasını Bilme ve Onlar Tarafından Bakılma Hakkı

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.

2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

47

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 7. maddesinde düzenlenen hak üç alt başlıkta toplanabilir; çocuğun doğum anında nüfusa kaydolma hakkı; bir isme, vatandaşlığa sahip olma hakkı; ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkı.

Doğum anında nüfusa kaydolma hakkı ile çocuğun hukuki kimlik kazanması amaçlanmaktadır. Nüfus kaydı ile ilgili düzenlemeler ve uygulamaların, BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından özellikle önemsenmesinin iki ana nedeni bulunmaktadır. İlki, nüfus kaydının çocuğun Devlet tarafından resmen tanınması anlamına gelmesidir. Nüfus kaydı bulunmayan çocukların, diğerlerine göre hak ihlalleri ve ayrımcılığa maruz kalma gibi risklere karşı daha korumasız olduklarına dikkat çekilmektedir. İkinci neden ise çocuklara yönelik ulusal planlamanın temelini oluşturmasıdır. Komite, 7. madde ile ilgili yaptığı incelemelerde; nüfus kaydı ile ilgili olarak kayıt zamanı, kaydın içeriği, kayıt yapılmadığı durumlarda Devletin bu açığı kapatma yükümlülüğü, kayıt yaptırmayanlara uygulanacak ceza ve telafi yöntemleri gibi pek çok ayrıntıyı incelemektedir.

7. madde aynı zamanda bir çocuğun doğumdan itibaren bir isme ve vatandaşlığa sahip olma hakkını düzenlemektedir. Bir isme sahip olma hakkı, ana – babanın ismine (soyadına) sahip olma hakkını içerecek biçimde yorumlanmaktadır. Sözleşme Taraf Devletlerden, tabiiyetsiz kalma olasılığına karşı çocuğun korunması için, yasaların bu gibi hallerde çocuğa vatandaşlık hakkı kazandırmaya olanak verecek biçimde düzenlenmesini istemektedir.

Bu madde ile düzenlenen bir diğer hak ise; çocuğun “ana babasını bilme ve onun tarafından bakılma hakkı”dır. Bu hak düzenlenirken Devletlere verilen yükümlülük “mümkün olduğu ölçüde” yerine

getirilecektir. Komite; “mümkün olduğu ölçüde” kavramının tanımlanması gerekliliğine dikkat çekmekte ve ana-babanın belirlenemediği durumlar için bu kriterin uygulanabileceğini ancak annelerin (tecavüz, ensest ilişki gibi nedenlerle) babanın belirlenmesini reddettiği durumlar ya da Devletin ananın ya da babanın kimliğinin açıklanmasını istemediği (sperm bankası yolu ile döllenme vb.) durumlarda bu düzenleme ve uygulamaların çocuk yüksek yararı ile uyumuna bakılması gerekeceğini vurgulamaktadır.

7. madde ile ilgili mevzuat değerlendirilirken şu sorulara yanıt aranması gerekecektir;

1. Çocukların doğum anında nüfusa kaydını zorunlu tutan, nüfusa kayıt işleminin ücretsiz ve kolay gerçekleştirilebilir olmasını öngören bir düzenleme var mı?
2. Ana-babanın kaydı gerçekleştirmediği durumlarda Devletin kayıt işlemini gerçekleştirme yükümlülüğü var mı?
3. Çocuğun toplum tarafından damgalanmasına neden olacak bilgilerin gizliliğini öngören bir düzenleme var mı?
4. Çocuğun bir isim sahibi olma hakkını düzenleyen bir hüküm var mı ve bu hüküm bu sebeple ayrımcılığa maruz kalınmasını engelleyecek nitelikte mi?
5. Yeterli olgunluğa erişen çocuğun, isminin veya vatandaşlık statüsünün değişikliğini talep etme hakkı ve mahkemelerin de bu ismi değiştirme yetkisi var mı?
6. Devletin yetki alanı içerisinde yaşayan çocuğun tabiyetsiz kalması halinde ülke vatandaşlığını kazanma hakkı tanınmış mı?
7. 1961 tarihli Tabiyetsizliği Azaltma Sözleşmesine taraf olunmuş mu?
8. Çocuklar ana-babaları ile ilgili özel bilgilere ulaşma hakkına sahip mi?
9. İç hukukta çocukların ana-babaları yanında bakılmalarına ilişkin bir karine var mı?

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Nüfus Hizmetleri Kanununun 16. maddesi, ana-babaları çocuklarını doğar doğmaz nüfusa kaydettirmekle yükümlü tutmuştur. Söz konusu yükümlülük halk tarafından geniş ölçüde bilinmektedir. Nüfus kayıt işlemleri kural olarak ücretsiz olmakla birlikte nüfus kâğıdının düzenlenmesi ücrete tabidir.

Ana-babaların çocuklarını nüfusa kaydettirmedikleri durumlarda Devlet'in kayıt işlemlerini gerçekleştirme görevi bulunmaktadır. Nüfus Hizmetleri Kanunu 16, 17 ve 21. maddeleri uyarınca kamu görevlileri yetkili kılınmıştır. Buna göre, nüfus müdürlükleri; süresi içerisinde bildirilmemiş çocukların veya nüfusa tescil edilmemiş erginlerin varlığını haber aldıkları takdirde; erginlerin kendilerini, çocukların veli, vasi veya kayyımlarını, bunların bulunmaması halinde; büyük ana, büyük baba veya kardeşlerini

ya da çocukları yanlarında bulunduranları veya muhtarları beyana davet etmeye yetkilidirler. İlgililer de bu davet üzerine otuz gün içinde nüfus müdürlüklerine başvurmak ve beyanda bulunmakla görevlidir. Aynı zamanda Türkiye'de doğan bütün çocuklar, vatandaş olmayanlarca doğurulanlar dâhil, nüfusa kaydedilmektedir. Nüfus Hizmetleri Kanununun 15. maddesi uyarınca, sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye'de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne, yurt dışında ise altmış gün içinde dış temsilcilige bildirilmesi zorunludur. Yabancılar bakımından Nüfus Hizmetleri Kanununun 8. maddesi ve 21. maddesi dikkate alınmalıdır. Buna göre Türkiye'de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli yabancılar mahsus ikamet tezkeresi alan yabancılar, Genel Müdürlükçe yabancılar kütüğüne kayıt edilir. Bu kütüğe kayıt edilen yabancılar, her türlü nüfus olaylarını nüfus müdürlüklerine beyan etmekle yükümlüdürler. Diplomatik misyon mensupları bu hükmün dışındadır. 21. madde uyarınca ise bu Kanunun 8. maddesi kapsamı dışında kalan yabancıların Türkiye'de meydana gelen nüfus olaylarına ilişkin olarak nüfus müdürlüklerine yapılan başvuruları üzerine ilgili olay formları düzenlenir ve bir örneği kendilerine verilir. Bu formlar özel bir dosyada saklanmaktadır.

Nüfus Hizmetleri Kanunu 7. maddesi uyarınca, aile kütüklerinde aşağıdaki kişisel bilgiler yer almaktadır:

- a) Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası.
 - b) Kayıtlı bulunduğu il, ilçe, köy veya mahalle adı ile cilt, aile ve birey sıra numarası.
 - c) Kişinin adı ve soyadı, cinsiyeti, baba ve ana adı ile soyadları, evli kadınların önceki soyadları.
 - ç) Doğum yeri ile gün, ay ve yıl olarak doğum tarihi ve kütüğe kayıt tarihi.
 - d) Evlenme, boşanma, soy bağının kurulması veya reddi, ölüm, vatandaşlığın kazanılması veya kaybedilmesi gibi kişisel durumda meydana gelen değişiklik veya yetkili makamlarca yapılan düzeltmeler.
 - e) Dini.
 - f) Medenî hali.
 - g) Yerleşim yeri adresi.
 - ğ) Fotoğrafı.
- (a), (g) ve (ğ) bentlerinde belirtilen kayıtlar sadece elektronik ortamda tutulur.

Çocuğun toplum tarafından damgalanmasına yol açabilecek bilgilerin kayıta gizli kalması için gerekli düzenlemeler Nüfus Hizmetleri Kanununun 12. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, nüfus kayıtları ve bu kayıtların tutulmasına dayanak olan belgeler gizlidir. Bunlar, yetkili ve sorumlu memurlar ile teftiş ve denetim yetkisi olanlar dışında kimse tarafından görülüp incelenemez. Mahkemeler bu hükmün dışındadır. Nüfus kayıtlarına bu bilgileri işleyen memurlar ve kimlik paylaşımı sistemi kapsamında nüfus kayıtlarından faydalanan diğer görevliler de bu gizliliğe uymak zorundadır.

Bu yükümlülük, kamu görevlileri görevlerinden ayrıldıktan sonra da devam eder. Bu hususta dikkat çekilmesi gereken bir husus Özürlüler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürlülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik (RG 30.10.2005-25981) uyarınca özürlülüğe ilişkin bilgilerin nüfus cüzdanlarına işlenmesi hususudur. Söz konusu Yönetmeliğin 7. maddesinin son fıkrasına göre, özürlülük bilgilerinin nüfus cüzdanına yazılması özürlünün isteğine bağlıdır. Bu konuda, mutlaka çocuğun görüşünün alınması sağlanmalı ve çocuk ve ana-babanın isteğine mutlak olarak saygı gösterilmeli, çocuklar ve ana-babalar, aksi yönde telkinle, zorlama veya emri vaki ile karşılaşmamalıdır.

Medeni Kanunun 339. maddesi gereğince çocuğun adını anası ve babası koyacaktır. Nüfus Hizmetleri Kanunu 19. maddesi uyarınca da nüfus memuru, ana-babası bulunmayan yeni doğmuş çocuklara isim (ad-soyad) vermekle görevlendirerek her çocuğun doğumdan itibaren bir isme sahip olmasını sağlamıştır.

Nüfus Hizmetleri Kanununun 71. maddesi uyarınca yürürlükten kalkan 1972 tarihli Nüfus Kanunu 16. maddesinde "millî kültüre, ahlâk kurallarına, örf ve adetlere uygun düşmeyen ve kamuoyunu inciten adlar konulması" yasaklanmıştı. Bu Kanun'a dayalı Yönetmeliğin 77. maddesinde ise bu esaslara aykırı isimler konulması halinde değiştirilmesinin isteneceği, buna uyulmaması halinde dava açılmak üzere durumun Cumhuriyet Savcılığı'na bildirileceği öngörülmekteydi. Yeni yürürlüğe giren Nüfus Hizmetleri Kanununda verilebilecek isimlere ilişkin sınırlayıcı bir düzenleme yer almamaktadır.

Medeni Kanunun 27. maddesi uyarınca haklı sebeplere dayanarak adın değiştirilmesi, mahkeme kararıyla mümkündür.

Türk Vatandaşlığı Kanunu 4. maddesi gereğince, Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana-babadan kazanamayan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı kabul edilirler. Nitekim Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme, Türkiye bakımından 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Devlet, vatandaşlığın nasıl kazanıldığı bakımından bir ayırım gözetmemektedir. Kişi doğumla ya da sonradan her ne yöntemle olursa olsun, Türk vatandaşlığını kazandığı andan itibaren, diğerleriyle aynı haklara sahiptir. Vatandaşlığın kazanılmasında herhangi bir ayırım gözetilmiş değildir. Vatandaşlık Kanunu ana-baba bakımından bir ayırım gözetmemektedir. Çifte vatandaşlığa da diğer ülkenin de aynı olanağı tanınması şartıyla imkân vermektedir. Çocuklar reşit ve mümeyyiz olmaları şartıyla, vatandaşlıktan çıkmak için belirli şartların varlığı halinde başvurabilirler. Bu şartlar Türk Vatandaşlığı Kanununun 27. maddesinde düzenlenmiştir.

Medeni Kanunun 292. maddesine göre çocuğu doğuran kadın annedir. Annenin kocası da çocuğun evlilik içi dünyaya gelmesi halinde, baba kabul edilir. Genetik babanın başka biri olması halinde, kocanın soy bağıni ret olanağı bulunmaktadır. Kanunda sayılan belirli hallerde kocanın soy bağıni ret hakkını kullanmaktan yoksun bulunduğu kabul edilir ve baba olduğunu iddia eden kişi soy bağınin reddini dava edebilir. Bu ihtimalin dışında çocuk evlilik içinde dünyaya gelmişse, onu doğuran kadın anne, kadının kocası da baba kabul edilir. Nüfus kayıtları da buna göre tutulur.

Türkiye'de yasalar ancak kocadan alınan sperm örnekleriyle yapay dölleme/invitro fertilizasyon imkanı tanımaktadır (21.8.1987 tarihli ve 19551 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "İnvitro Fertilizasyon ve Embriyo Transferi Merkezleri Yönetmeliği"). Bu şekilde bu yöntemlerin ortaya çıkarabileceği nesep karışıklıkları baştan bertaraf edilmeye çalışılmıştır.

Evlât edinilme halinde ise çocuğun geldiği ailenin nüfus kayıtları ile evlat edinenin nüfus kaydı arasında gerekli irtibat kurulmaktadır (Medeni Kanun, md. 314/V; Nüfus Hizmetleri Kanunu, md. 29).

Evlât edinilmiş çocuklar ve yapay dölleme sonucu dünyaya gelenler dâhil bütün çocukların kural olarak genetik ana-babalarının kim olduğunu bilme hakkı bulunmaktadır. Çocuğa nesebin reddi davası ve babalık davası açma olanağı verilmektedir. (Medeni Kanun, md. 286 ve md. 301) Ancak nesebin reddi davası reddedilmişse, çocuk kocaya bağıli kalmaya devam edecektir. Bu hakkın tanınmadığı durumlarda bu durum, "aile birliğinin korunması gerekçesine" dayandırılmaktadır.

Türk mevzuatı, çocukların ana-babaları tarafından bakılmaları yönünde bir karine içermektedir. Medeni Kanunun 327. maddesi uyarınca ana-baba, çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderleri karşılamakla yükümlüdürler. Çocuk da ana-babasından MK, md. 329/son çerçevesinde nafaka talep edebilir. Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Ayrıca MK, md. 328 uyarınca da çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdür.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Sözleşmenin gerekleri ile mevzuattaki güncel durum büyük ölçüde örtüşmektedir. Ancak uygulamada bu düzenlemeler yeterli olmamaktadır. Türkiye'de çok sayıda nüfus cüzdanı almayan çocuk bulunmaktadır. Nüfus Hizmetleri Kanununun 18. maddesine ekleme yapılarak, hastane, sağlık ocakları ve resmî olarak görevlendirilmiş ebelere yaptırdıkları doğumlar neticesinde dünyaya gelen çocukları, buldukları ilçe nüfus müdürlüğüne bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmelidir. Bu

sayede, meydana gelen çocuk doğum ve ölümlerinin tam takibi sağlanarak üzerinde etkili sosyal politikalar üretilebilecek demografik veriler de düzenli olarak elde edilmiş olur.

Doğum hastanede veya resmî ebe nezaretinde yapılmamışsa, doğum olayını haber alan muhtarlara bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmelidir.

Okul çağına gelmiş, ancak nüfus kaydı bulunmayan çocuklar için de yeni tedbirler düşünülmelidir. Mevzuatta okul müdürlerine nüfus müdürlüğüne ihbarda bulunma yükümlülüğü getirilmiş olsa da, bu görüldüğü üzere yeterli değildir. Nüfus müdürlüğü her ilde gezici ekipler oluşturarak nüfus kayıt işlemlerini okullarda yaygınlaştırabilir. Özellikle kırsal ya da ücra kesimlerde yaşayan ailelerin çocuklarını nüfusa kayıt ettirme konusunda bilinçlendirilmesi için kampanyalar yürütülmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye’de nüfusa kayıt işlemleri Nüfus Müdürlükleri’nde yapılmaktadır. Hastane ya da okullarda bu yönde bir uygulama bulunmamaktadır. Hastanelerde dünyaya gelen çocuklar için hastane tarafından resmî sağlık kitapçığı düzenlenebilir ve bu kitapçıkta diğer bilgilerin yanı sıra parmak izi bilgisi de bulunabilir. Böylece, daha sonra terk edilen çocukların kimliklerinin belirlenmesi kolaylaştırılmış olur.

Yetiştirme yurtlarının yönetimlerine, okul müdürlüklerine, kolluk görevlilerine nüfusa kaydedilmemiş çocukları bildirme görevi yüklenmiştir. Ancak nüfusa kayıt işlemleri kapsam bakımından kolaylaştırılmış değildir. Öte yandan Devletin sunduğu bazı hizmetlerden yararlanabilmek için nüfus kaydını belgeleyen nüfus cüzdanının ibraz edilmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk nüfusa kayıtlı olmayan çocukların nüfusa kaydolmalarını sağlamak amacını taşımakta ise de çocuğun her şeye rağmen nüfusa kaydedilmemesi ve sonuç olarak söz konusu kamu hizmetinden yararlanamamasına da neden olabilmektedir. Burada, “okula kayıt” örnek olarak verilebilir. Bu riski ortadan kaldırmak amacıyla, özellikle doğrudan çocuklara yönelik hizmet sunan kurumların (örneğin okullar, ana çocuk sağlığı ve aile planlama merkezleri, sağlık ocakları vs.) ve muhtarlıkların nüfusa kayıtla ilgili yetkilerle donatılmaları ve nüfusa kayıt işlemlerinin kolaylaştırılması düşünülmelidir.

Nüfus kayıt işlemleri kural olarak ücretsiz olmakla birlikte nüfus kâğıdının düzenlenmesinin ücrete tabi olması da caydırıcı nitelikte olduğundan nüfus kaydı ile ilgili bütün işlemler, hakkın özü gereğince tamamen ücretsiz olmalıdır.

Bir diğer sorun, mükerrer kayıtlardan kaynaklanmaktadır. Bu sorunların aşılması için kayıt sisteminin doğru bilgilere dayalı ve mükerrer kayıtları önleyecek şekilde yapılandırılması gerekmektedir.

Türk Medeni Kanunu, evlilik dışı doğan çocukların annelerinin nüfusuna kaydedilmesini ve onun soyadını kullanmasını öngörmektedir. Bu da, çocuğun damgalanmasına neden olmakta ve babasının adını taşımasını engellemektedir. Türk Medeni Kanununun 321. maddesi, evlilik dışı çocuk için babanın soyadını taşıma olanağı taniyacak biçimde değiştirilmelidir. Babalığın hükümle kurulduğu durumlarda da, çocuğun yararının gerektirmesi halinde babanın soyadını taşıma olanağı tanınmalıdır.

Çocuğun ana-babası tarafından bakılma hakkı açısından ise Türk medeni Kanununun 327. maddesi düzenlemesinin Sözleşme ile uyumlu olduğu görülmektedir.

8. Madde: Kimliğin Korunması

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dâhil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.

2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

I. Maddenin Kapsamı

54

Sözleşmenin 8. maddesi, çocukların kimlik haklarının korunmasını ve gerektiğinde kimliğinden yoksun bırakılmış çocuklara, Devlet tarafından yeniden kimlik oluşturulmasını düzenler. Hüküm, kimliğin üç özelliğini tanımaktadır. Bunlar; tabiiyet, isim ve aile bağlarıdır.

Tabiiyet ile kimlik arasındaki bağlantı çocuğun ulusal kimliğinin belirlenmesi açısından önem taşır. Madde; çocukların, ana-babaların tabiiyetini kazanmasını teşvik eden bir anlayışla kaleme alınmıştır. Örneğin bu kapsamda, çifte vatandaşlığa olanak sağlayan bir anlayışın kabul edilmesi amaçlanmıştır.

Çocuğun isim hakkı da bu maddede yer bulur, ancak mutlak anlamda sözleşmenin yedinci maddesi ile birlikte ele alınması tavsiye edilmektedir. Çocuğun isminin, örneğin evlât edinen kişiler tarafından, değiştirilmesine olanak verilmesi, çocuğun kimliğine saldırı olarak değerlendirilebilir. Bu durumda çocuğun üstün yararı ve görüşlerine saygı ilkeleri değerlendirmede dikkate alınmalıdır.

Aile bağları ifadesi sadece çekirdek aileyi değil, aynı zamanda geniş ailede yer alan aile üyelerini kapsayacak şekilde değerlendirilmelidir. Ailenin tüm üyeleri, çocuğun kimlik duyguları açısından önem taşır.

Hükümde ifadesini bulan "isim, tabiiyet ve aile bağları" kavramları kimliğin sadece bazı özelliklerini içinde barındırır. Bunun ötesinde başka unsurlar da çocuğun kimlik hakkı çerçevesinde ele alınmalıdır. Mevzuat değerlendirilirken bu unsurlar, "diğer unsurlar bakımından" başlığı altında incelenecektir. Diğer unsurlar kapsamında, çocuğun doğumdan bu yana geçmişi, ırkı, kültürü, dini ve dili, çocukların fiziksel görünümü gibi kimliğinin parçasını oluşturan unsurlar ele alınmaktadır.

Ayrıca bu madde kapsamında, Devletin çocuğun kimliğine yasa dışı müdahaleleri önleme yükümlülüğü de ele alınmaktadır. Eğitim sisteminin, Devletin ve medyanın azınlık dillerini dışlayıp bastırması, belirli

bir dinin Devlet tarafından kovuşturulması ya da yasaklanması; evlat edinilmiş, koruyucu aile yanına ya da bir kuruma yerleştirilmiş çocuklara etnik, kültürel, dilsel ya da dini mirasından yararlanma hakkı tanınmaması çocuğun kimliğine yönelik yasa dışı müdahaleler olarak kabul edilmektedir.

Türkiye aynı zamanda Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi (4461 sayılı Onay Kanunu 3.11.1999 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanmıştır) ve Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesini (5049 sayılı Onay Kanunu 25352 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmıştır) imzalamış ve onaylamıştır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Tabiiyet bakımından:

Çocuklar, Türk Vatandaşlığı Kanununa göre çifte vatandaşlık hakkına sahiptir. (md. 25) Ana-babadan sadece biri Türk ise çocukların hem ananın hem de babanın uyruğunu elde etmesinde Türk Vatandaşlığı Kanunu çerçevesinde hukuki bir engel bulunmamaktadır. (md. 14-18) Çocuklar, Türk vatandaşlığını ya soy bağı esasına göre Türk ana veya Türk baba üzerinden kazanırlar ya da ana-babasının vatandaşlığını kazanamayan ve Türkiye'de doğan çocuklar doğum yeri esasına göre, Türk vatandaşlığına hak kazanırlar. Türk Medeni Kanunu md. 339 gereğince, yasal bir sebep olmaksızın çocuğun ana-babanın yanından alınması mümkün değildir.

İsim hakkı bakımından:

Türk Medeni Kanununun 27. maddesine göre, isim değişikliği ancak haklı sebep varsa mahkeme kararıyla gündeme gelebilir. Ancak bunun dışında, ergin olmayan küçüklerin evlat edinilmesinde evlat edinenin soyadını kazanan küçüğe, evlat edinen isterse yeni bir ad verebilmektedir (MK, md. 314). Evlât edinme işlemi olsun isim değişikliği olsun, yargı denetimine tabidir. Evlât edinme işlemi sonucunda çocuğun geldiği aile kütüğü ile evlat edinenin aile kütüğü arasında gerekli her türlü bağ kurulmaktadır. Bu şekilde, hem evlatlığın miras ve başka hakları hem de aile bağları korunabilmektedir. Çocuk, nesebin kuşkulu olması halinde, nesebin reddi davasını açabilmektedir (MK, md. 286) Evlilik dışı doğan çocuklar babalık davası açarak babası ile soy bağının kurulmasını talep etme hakkına sahiptirler. (MK, md. 301)

Aile bağları bakımından:

Çocukla kişisel ilişki kurulması bakımından Türk yasa koyucusu sadece ana-babayı değil, aynı zamanda çocuğun yararına işaret ederek üçüncü kişilere (özellikle hısımlara) da çocukla kişisel ilişki kurma hakkını tanımıştır. (TMK, md. 325)

Diğer unsurlar bakımından:

Hükümde ifadesini bulan “isim, tabiiyet ve aile bağları” kavramları kimliğin sadece bazı özelliklerini içinde barındırır. Bunun ötesinde çocuğun doğumdan bu yana geçmişi, çocuğun ırkı, kültürü, dini ve dili, çocukların fiziksel görünümü de kimliğinin bir parçasını oluşturur. Azınlık gruplarına mensup çocukların kimliğinin korunması bakımından, bu raporun Sözleşmenin 28. maddesinde düzenlenen eğitim hakkı ile ilgili değerlendirmelerine atıfta bulunmakla yetiniyoruz.

Yasa dışı müdahaleleri önleme bakımından:

Türk Ceza Kanununun 135. maddesi kişisel verilerin kaydı ile ilgili hukuka aykırı filleri suç olarak düzenlemektedir. Verileri hukuka aykırı biçimde verme veya ele geçirme (md. 136); verileri yok etmeme (md. 138); çocuğun soy bağıını değiştirme (md. 231) filleri de suç teşkil etmektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Sözleşmenin bu hükmünde işaret edilen “tabiiyet, isim ve aile bağları” bakımından sözleşmenin gerekleri ile mevzuattaki güncel durum büyük ölçüde örtüşmektedir.

Ancak çocuğun kimliğinin korunması kapsamında büyük önem taşıyan kültür, din ve dil gibi kültürel unsurlar bakımından mevzuatın Sözleşme ile uyumunun sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılması gereken değişikliklerle ilgili olarak, bu raporun 28. madde ile ilgili değerlendirmelerine atıfta bulunmakla yetiniyoruz.

Ayrıca, çocukların kimlikleri ile ilgili olarak tutulan kendileri ile ilgili dosyaları görebilme hakkı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.

9. Madde: Ana-Baba ile Birlikte Yaşama ve Ana-Babadan Ayrılma

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmasını güvence altına alırlar. Ancak ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmâl edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgâhının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.

2. Bu maddenin birinci fıkrası uyarınca girilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.

3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.

4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna Devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dâhildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, sözkonusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 9. maddesi, çocuğun yararı gerektirmedikçe ana-babasından onların rızası alınmadan ayrılmama hakkını düzenlemektedir. Devlet bakımında olan, sokakta yaşayan, terk edilmiş, evden kaçmış ya da yanında kimsesi bulunmayan, hastane bakımında olan, ana-babası hapisanede bulunan, kanunla ihtilaf halinde olan; göç ve sınır dışı edilme tehdidi ile karşı karşıya kalan, silahlı çatışma ortamının bulunan çocuklar gibi ana-babasından fiilen ayrılma durumunda kalan bütün çocukların korunması bu madde kapsamında ele alınmaktadır. Komite, çocuğun ana-babasının yanından ayrılmasını gerektiren örf ve adetlerin gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğünü de bu madde kapsamında ele almaktadır.

Bu hak, Devletlere, çocuğun ana-babasından kendi yararı gerektirmedikçe ayrılmasını önlemek için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü vermektedir. Ana-babadan ayrılma çocuğun yararı gerektirdiği

zaman ve onların rızası alınmak suretiyle gerçekleştirilmelidir. Bu madde de ana-baba yanından ayrılma konusunda aranan “rıza”, hem ana-babanın hem de çocuğun rızasıdır.

Bir diğer ölçüt, çocuğu yüksek yararı gerekçesiyle ana-babasından ayrılması gerektiği durumlarda, yürütülen bütün işlemlerin hukuka uygun olmasıdır. Ayrılık kararları, yetkili makamlar tarafından yürürlükte olan yasa ve usullere göre alınmalıdır. Bu kararlara karşı temyiz yolu açık olmalı ve taraflara sürece katılıp, görüşlerini belirtme olanağı tanınmalıdır.

Ayrıca çocukların ayrı oldukları ana babaları ile kişisel ilişki içerisinde olma hakları teyit edilmekte ve talepleri halinde ana ve babanın çocuğunun bulunduğu yer hakkında bilgilendirilme hakkının da güvence altına alınması istenmektedir. Bu hak, sadece çocuğun esenliği bakımından gerekli görülmesi halinde sınırlandırılabilir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Çocuğun ana-babası ile birlikte yaşamasını destekleyen düzenlemeler:

Anayasaya bakıldığında yasa koyucunun temel kaygısının ailenin huzur ve refahının korunması olduğu görülmektedir. Bu amaçla ananın ve çocukların korunması, aile planlamasının öğretimi ve uygulanmasının sağlanması görevleri; Anayasanın 41. maddesi ile Devlete yüklenmektedir. Türk Hukukunda çocuğun nerede kalacağı velayete bağlı bir mesele olarak düzenlenmiştir. Medeni Kanununun 339. maddesi gereğince çocuk, ana ve babasının rızası dışında evi terk edemez ve yasal sebep olmaksızın onlardan alınmaz. Ancak çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. (MK, md. 347) Bu kapsamda korunma altına alınması gereken çocuklar bakımından, Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesi uygulama alanı bulur. Buna göre, koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda, çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye; eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına, iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine, bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi halinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine; sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna,

bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına; barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir. Anılan tedbirler, Çocuk Koruma Kanununun 7. maddesi uyarınca; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuk hâkimi tarafından alınabilir.

Çocuğa karşı bakım yükümlülüğünü yerine getirmek isteyen yoksul ailelere sosyal yardım hizmetleri "Aynı Nakdi Yardım Yönetmeliği" hükümleri çerçevesinde sağlanmaktadır. Aynı ve nakdi yardım hizmetlerinde, kişinin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri göz önünde bulundurulur. Bu çerçevede kişinin asgari yaşam seviyesine ulaşması amacıyla geçici nitelikte ve değişen miktarda yardım sağlanır.

Çocuğun ana-babadan ayrılmasına ilişkin düzenlemeler:

Çocuk ile ana-baba arasındaki ilişkiye ancak yasal sebeplerin varlığı halinde müdahale edilebilir. Medeni Kanunun 346. maddesi gereğince, hâkime belirli şartların varlığı halinde uygun gördüğü önlemleri alma yetkisi tanınmıştır. Anılan şartlar, çocuğun menfaatinin ve gelişmesinin tehlikeye düşmesidir. Bu durumda, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse hâkim, çocuğun korunması için uygun önlemleri alır. Bu "uygun önlemler" teknik anlamda hüküm içi bir boşluk olup, hakime Medeni Kanunun 4. maddesinde düzenlenen takdir yetkisi doğrultusunda karar verme inisiyatifi tanır. Bu inisiyatif kullanılırken Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesi de dikkate alınmalıdır.

Medeni Kanunun 348. maddesinde sayılan şartların varlığı halinde, ana-babadan velayetin alınması da gündeme gelebilir. Buna göre, çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hâkim aşağıdaki hâllerde velâyetin kaldırılmasına karar verir: "1. Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, özürlü olması, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velâyet görevini gereği gibi yerine getirememesi. 2. Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması."

Mevzuattaki bir diğer önemli yenilik, 4 Aralık 2007 tarihli ve 26720 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun'dur. Bu Kanunun amacı; velayet hakkı ihlal edilerek Sözleşmeye taraf bir ülkeden diğer bir taraf ülkeye götürülen veya alıkonulan çocuğun mutlak meskeninin bulunduğu ülkeye iadesine veya şahsi ilişki kurma hakkının kullanılmasına dair 25.10.1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşmenin uygulanmasını sağlamaya yönelik usul ve esasları düzenlemektir.

Çocuğun ana-baba ile kişisel ilişki kurma hakkı:

Çocuğun ana-baba ile kişisel ilişki kurma hakkı, Medeni Kanunun 323. maddesinde düzenlenmiştir. Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Ayrıca ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür. (MK, md. 324) Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddi olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir. Çocuk Koruma Kanununun 7. maddesi de, korunma ihtiyacı olduğu gerekçesi ile hakkında koruyucu veya destekleyici tedbirlerden biri uygulanan çocuğun, ana-babası ile kişisel ilişki kurmasına ilişki kurma biçiminin çocuk mahkemesince karara bağlanması gerektiğini söylemektedir. Kişisel ilişkinin düzenlenmesinde temel kriter, çocuğun yüksek yararıdır. Medeni Kanun, sadece ana-baba ile değil, üçüncü kişilerle de kişisel ilişki kurma hakkını düzenlemektedir. (MK, md. 325)

Medeni Kanunun 182. maddesi uyarınca; mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler.

Çocuğun ana-babasından ayrılması kararı, mahkeme nezdinde görevli bulunan sosyal çalışma görevlisinin görüşü alınarak hâkim tarafından verilmektedir. Aile mahkemesi tarafından verilen kararlara karşı temyiz yolu açıktır. Ancak kurum bakımı kararı çocuk mahkemesince de verilebilecektir, bu durumda verilen karar geçici nitelikte olup, bu kararlara karşı sadece itiraz yolu kullanılabilir.

Yargıtay içtihatlarında, mahkemelerce velayet ile ilgili karar verilmesi öncesinde çocuğun dinlenmesi ve görüşüne önem verilip, delillerin birlikte değerlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekilerek, bu hususlar dikkate alınmadan karar verilmesi bozma sebebi sayılmıştır. (Yargıtay 2. HD; 10.06.2002, E 2002/7067,K 2002/7794)

Aynı şekilde ana ya da baba ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde çocuğun dinlenmesi esastır. Medeni Kanun'a göre, çocukların mümkün olan her durumda ana-babanın her ikisiyle düzenli ilişki kurması ilkesi gözetilmelidir. (MK, md. 335 ve devamı) Ana-babanın çatışmalı olduğu durumlarda, kişisel görüşme hakkının sağlanması için icra memurları ile beraber kural olarak aile mahkemesi psikologu da görev almaktadır. İcra İflas Kanununun 25/b maddesi gereğince çocukların teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası, icra müdürü ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilen sosyal çalışmacı, pedagoğ, psikolog veya çocuk gelişimcisi

gibi bir uzmanın, bunların bulunmadığı yerlerde bir eğitimcinin hazır bulunması suretiyle yerine getirilmektedir.

Evlilik dışı doğum yapan anneler çocuklarını toplumsal/geleneksel baskılar sebebiyle terk edebilmektedir. Bu durumda kalan annelere ve anne adayları için sığınma evleri ve koruma merkezleri açılması hem yerel hem de merkezi yönetimin görevi içerisindedir. (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kanunu md. 3; Belediye Kanunu md. 14; Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşları Açılan Kadın Konuk Evleri Yönetmeliği - RG 8.5.2001 - 24369) Ancak sığınma evlerinin sayısının azlığı ve kalış süresinin en çok altı ay olması, uygulamada zorluklar yaratmaktadır. Belli bir nüfus için bir sığınma evi açma konusunda hem merkezi hem yerel yönetim için bir standart belirlenmeli ve bu kurala uymamanın müeyyidesi belirlenmelidir.

Ana-baba yanında olma konusunda BM Çocuk Hakları Komitesinin incelediği bir diğer konu hükümlü ana-babaların çocukları ile kişisel ilişkisinin sağlanması konusundaki düzenlemeler ve uygulamalardır. Bu konudaki mevzuata göre; 0-3 yaş arasında olan çocuklar hükümlü ana ile beraber infaz kurumunda kalmakta, 3-6 yaş gündüz kreşe gönderilmekte, akşamları ise infaz kurumunda annesinin yanında kalmakta, 6 yaşını doldurduğu zaman ise anneden alınarak ya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na ya da akraba yanına verilmektedir. (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun md. 65; Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük md. 70)

Evlât edinmede ise ancak esaslı sayılan her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılmasından, evlat edinen ile edinilenin dinlenmelerinden ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınmasından sonra karar verilir (MK, md. 316). Ayrıca Medeni Kanununun 308. maddesi gereğince küçüğün evlat edinilmesinde rızasının alınması gerekir. Çocuğun bu süreçlere katılıp görüşlerini belirtebilmesi için belirli bir yaş sınırı bulunmamaktadır.

Bu tür davalar ile ilgili olarak, çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmesi ve gizlilik kuralına uyulması için çocukla görüşmelerin mahkeme salonu dışında ve bir uzmanın eşliğinde gerçekleştirilmesi gibi çocuğa özgü usuller yasa ile düzenlenmemiştir. Düzenleme bulunmayan alanlarda, Anayasanın 90. maddesi gereğince Türkiye'nin usulüne uygun taraf olduğu BM'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin dikkate alınması gerekmektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Anayasanın 41. maddesi aileyi çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda destekleme yükümlülüğü içerecek ve çocuğun yararı gerektirmedikçe ailesinden ayrılmaması ilkesini açıkça yansıtacak biçimde değiştirilmelidir.

Çocuğun ailesinin yanında, ailenin desteklenmesi suretiyle korunması bir hak olarak Türk Medeni Kanununda düzenlenmiştir. Bu açıdan çocuğun bakımının ailesinden ayrılmadan sağlanması için uygun önlemler Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve SHÇEK mevzuatı çerçevesinde öngörülmüştür. Örneğin, Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesi ile Türk Medeni Kanununun hâkime verdiği kademeli yetki bu açıdan önemlidir. Ayrıca çocuğun yararı aileden ayrılmayı gerektirdiğinde bunun Avrupa Sözleşmesi'nde aranan aciliyet şartına uygun biçimde gerçekleştirilebilmesi kriteri, Çocuk Koruma Kanununun 9. maddesindeki düzenlemede yer almaktadır. Çocuğun yararı aile dışında korunmayı gerektirdiği hallerde ise Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde belirtilen prensip gereğince çocuğa aile bakımına en yakın korunma sağlanmalıdır. Bu konuda ayrıca, Koruyucu Aile Yönetmeliği ve Evlât Edindirme Yönetmelikleri bulunmaktadır. Bu açılardan bakıldığında, Sözleşmenin gerekleri ile mevzuattaki güncel durum büyük ölçüde örtüşmektedir .

Aynı zamanda ana-baba yanında ayrılma kararının hâkim tarafından verilmesi ve bu kararın temyiz ve itiraz gibi kanun yollarına açık bulunması bakımından da mevzuatın sözleşme ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Ancak mevzuatta, çocuğun ailesi yanında desteklenmesi veya aileden uzaklaştırılarak korunması gibi hallerde kararın gözden geçirilme sıklığı, ailenin ve çocuğun bu sürece katılımı gibi konulardaki düzenlemeler bakımından bazı eksiklikler bulunmaktadır. Bunların başında, çocuğun kurum bakımına alınması kararlarına neden olan koşullar gelmektedir. Ailenin yoksulluğu sebebiyle kurum bakımına alınma; anne ve/veya babanın mevsimlik işçi olması, çocuğun yatılı okulda okuması ve benzeri ayrılık halleri bu madde kapsamında incelenmesi gereken durumlardır. Yoksulluğun çocukların ana-babalarıyla bir arada yaşamaları önünde bir engel olması nedeniyle, ana-babası ile birlikte yaşama hakkının uygulanması bakımından dolaylı bir ayrımcılıktan bahsedilebilir. Bu uygulamaların engellenebilmesi için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu mevzuatı ve Medeni Kanunda yapılacak ek ile çocuğun ana-babasından ayrılma sebepleri çocuğun yararı ilkesi ve ana-babası ile birlikte yaşama hakkı ile uyumlu biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca Devletin, çocuğun ana-babası yanında korunabilmesi için gerekli sosyo-ekonomik tedbirleri alma yükümlülüğü açıkça düzenlenmelidir.

Medeni Kanunun 182. maddesine göre mahkeme; boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak buldukça anne ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenlemektedir. Çocuğun görüşü ve rızasının alınmasının bir şart olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle 182. maddeye yapılacak bir ek ile ayrılık, velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesine ilişkin davalarda çocuğun rızasının alınması ilkesi açıkça düzenlenmeli ve çocuğun ayrı bir salonda uzman eşliğinde dinlenmesi, çocuğa

ayrı bir temsilci atanması gibi Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nde düzenlenen çocuğun yararını koruyacak özel yargılama usulleri benimsenmelidir.

Ana-baba ile kişisel ilişki kurma konusunda mevzuattan kaynaklanan önemli bir açık ile ceza infaz kurumlarında annelerinin yanında kalan küçüklerin altıncı yaşlarını doldurmalarıyla birlikte buradan ayrılmalarını öngören düzenlemede karşılaşılmaktadır. Kural olarak çocuklar altı yaşını dolduruncaya kadar annelerinin yanında kalma olanağına sahipler. Kanun, çocuğun altı yaşından önce çocuğun annesinden alınarak bir kurum bakımına verilmesini çocuğun üç yaşını doldurmuş olması ve hâkim kararı bulunması şartına bağlamıştır. Bu durumda çocuk ile annesi arasındaki ilişkinin gene hâkim kararı ile düzenlenmesi gerekirken, Kanunun bu düzenlemeyi yapma yetkisini belirlenen program ve usuller çerçevesinde olmak koşulu ile Kurum idaresine bırakmıştır. Altı yaşını dolduran çocuğun annesinin yanından alınarak bir akraba yanına veya sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi sırasında, anne ile kişisel ilişkiyi düzenleyen bir karar verilmediği için, çocuğu ziyarete götürmek, akrabanın veya kurum çalışanının inisiyatifine kalmaktadır. Öte yandan anneye tanınan birlikte kalma hakkı, baba bakımından düzenlenmemiştir. Bu gibi sakıncaları gidermek üzere, hükümlü yetişkinlerin çocukları ile kişisel ilişkilerinin mahkeme kararı ile belirlenmesi konusunda ayrıntılı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda, özellikle üç veya altı yaşını doldurduğu için kurum bakımına gönderilen çocuklar ile hükümlü annelerinin kişisel ilişkilerinin mahkemece düzenlenmesi için, kurum idaresine mahkemeye başvuru hak ve sorumluluğu verilmelidir.

Aile mahkemelerinde genel olarak kanunun gösterdiği standartların sağlanabilmesi; kanunun gösterdiği şartlara uygun sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi meslek elemanlarının görevlendirilmesi ve bu konudaki alt yapı eksikliklerinin giderilebilmesi için gerekli yasal önlemler alınmalıdır. Bu önlemlerden en önemlisi, hem aile mahkemesi, çocuk mahkemesi gibi özel mahkemelerin kanunlarında hem de Bütçe Kanununda personel ve kaynak için özel düzenlemeler yapılmasıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Belediyeler Kanununda değişiklik yapılarak gerek yerel gerekse merkezi yönetim için belli bir nüfus esas alınmak şartı ile kadın sığınma evleri ve çocuk koruma merkezleri açılması zorunluluğu getirilmelidir.

10. Madde: Ailelerin Birleşmesi Amacıyla Ülkelere Giriş ve Çıkış

1. 9'uncu Maddenin birinci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.

64

2. Ana-babası, ayrı Devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9'uncu maddenin birinci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerin ülkeleri dâhil herhangi bir ülkeyi terk etmeye ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terk etme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlâk veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 10. maddesi, kendileri ya da ana-babaları belirli bir ülkeye girme ya da bu ülkeden ayrılma durumunda olan çocukların "ailenin yeniden birleşmesi haklarıyla ilgilidir. Bu madde uyarınca, Taraf Devletler ailelerin yeniden birleşmesi olayına "olumlu, insancıl ve süratli biçimde" yaklaşacaklar, farklı Devletler'de yaşayan ana-babaların ve çocukların birbirlerini ziyaret etmelerine imkân tanıyacaklardır. Madde, çocukların ya da ana-babalarının ailenin birleşmesi amacıyla "ülkede kalma" haklarını doğrudan ele almaktadır. Bu madde özellikle göçmen işçiler ve mülteciler düşünülerek kaleme alınmıştır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

"Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme", Türkiye tarafından 13 Ocak 1999 tarihinde imzalanmış ve 26/4/2001 tarihli ve 4662 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunarak 23 Temmuz 2004 tarih ve 25531 sayılı Resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi ise 24.11.1977 tarihinde imzalanmıştır. Onay kanunu 25.12.1979 tarihinde TBMM'de kabul edilmiş, 6.1.1981 tarihli ve 16861 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 12. maddesi uyarınca, bir Akit Taraf ülkesinde usulüne uygun olarak iş bulmuş ve çalışan göçmen işçinin eşi ve

reşit olmayan bakmakla yükümlü olduğu evlenmemiş çocukları göçmen işçinin yanına gelme hakkına sahiptirler. Ancak bu hak, göçmen işçinin ailesi ile birlikte yaşaması için, çalıştığı bölgedeki yerli işçilerin oturdukları gibi normal bir konutu sahip bulunması şartına bağlıdır. Her Akit Taraf, ayrıca yukarıdaki iznin uygulanmasını 12 ayı geçmeyen bir bekleme süresi şartına da bağlayabilir.

Ana-babası ayrı Devletlerde oturan bir çocuğun hem annesi hem de babası ile düzenli kişisel ilişki kurmasını sağlamak adına Türkiye, Uluslararası Çocuk Kaçırma Eylemlerinin Hukuki Yönleriyle İlgili 1980 Tarihli Lahey Sözleşmesine taraf olmuştur. Bu sözleşmeye ilişkin 4461 sayılı Onay Kanunu 3.11.1999 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Bu sözleşmeye ilişkin değerlendirmeler 11. madde altında yapılmıştır.

Mülteci çocukların aileleri ile birleşmesi ile ilgili mevzuatta önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin değerlendirmeler ise bu raporda Sözleşmenin 22. maddesi ilgili inceleme kapsamında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Konuyla ilgili olması sebebiyle aşağıdaki iki önemli kanuna işaret etmek gerekecektir:

Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun uyarınca Türkiye'de bir aydan fazla kalacak yabancılar bu müddet bitmeden ikamet tezkeresi almak için gerekli beyannameyi doldurmak üzere emniyet makamlarına bizzat veya bil vasıta müracaat etmekle ödevlidirler (md. 3 ve 9). Bu beyanname hiçbir harç ve resme tabi değildir. İkamet tezkereleri şahsi olmakla beraber; karı, koca ve bunların on sekiz yaşını doldurmamış çocuklarına ya hepsi için yahut çocukların ana ve babalarının refakat hanesine kaydı suretiyle müşterek ikamet tezkeresi verilebilir, iş sahibi olanların şahsi ikamet tezkeresi almaları zorunludur.

Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun uyarınca, bir Türk vatandaşı ile evli olan ve eşiyle Türkiye'de evlilik birliği içinde yaşayan veya evlilik birliği en az üç yıl sürdükten sonra sona ermiş olmakla birlikte Türkiye'de yerleşmiş olan yabancılar ile bunların Türk vatandaşı eşinden olan çocuklarına kanunda gösterilen sürelerle bağlı olmaksızın çalışma izni verilebilmektedir (md. 8).

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Mevzuat Sözleşmeye kısmen uyumlu görünmektedir. Göçmen işçiler bakımından uyumlu, mülteciler bakımından ise yetersizdir. Mülteci çocukların aileleri ile birleşmesi konusunda yasal düzenleme ihtiyacı bulunmaktadır. Bu konuda 22. madde ile ilgili değerlendirmelere bakılmalıdır.

11. Madde: Çocukların Yasa Dışı Yollarla Ülke Dışına Çıkarılması ve Geri Döndürülmemesi

1. Taraf Devletler, çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.

2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

66

I. Maddenin Kapsamı

Taraf Devletler, 11. madde uyarınca çocukların yasadışı yollardan ülke dışına çıkarılmasını ve alıkonmasını önlemek ve bu çocukları getirmek, kendi yetki alanlarına yasadışı yollardan getirilmiş çocukları iade etmek zorundadır.

Sözleşmenin 35. maddesi, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmalarını, satılmalarını veya fuhuşa konu olmalarını önleme amacını taşımaktadır. 11. madde de ise ticari veya cinsel bir çıkardan bahsedilmemektedir. İki madde arasındaki farkın çıkar elde etme olduğu söylenebilir. 11. maddede -açık şekilde ifade edilmemekle birlikte-, çocukların ana-babaları veya akrabaları vb. tarafından yasal olmayan yollarla, maddi çıkar elde etmek amacı gütmeksizin ülke dışına çıkarılmalarının düzenlendiği düşünülmelidir. İki madde arasındaki bağ ve kesişen alanlar, Sözleşmenin çocukların menfaatine ilişkin tüm düzenlemelerin yapılmasını sağlama amacından kaynaklanmaktadır.

11. madde, özellikle çocuğun yüksek yararına ilişkin 3.madde ve çocuğu ilgilendiren konularda çocuğun fikrinin alınmasına ilişkin 12. maddeyle birlikte değerlendirilmelidir. 3. ve 12. maddeler dışında Sözleşmenin 2, 6, 7, 8, 9, 10, 16, 18 ve 35.maddeleri de 11.madde ile yakından ilgilidir.

11. madde, bu maddede yer alan önlemlerin hayata geçirilmesi için iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılması ya da mevcut anlaşmalara taraf olunması gerekliliğini dile getirmektedir. Bu bağlamda, 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesine ve onaya açılan 1996 tarihli Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesine taraf olmak özellikle önem taşımaktadır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

11. madde ile ilgili, Türkiye'nin onayladığı başlıca sözleşmeler şunlardır; 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme; Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş

Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol; Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol; Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi. Anayasanın 90.maddesi gereği bahsi geçen sözleşmeler ve protokoller kanun hükmündedir.

Bu anlaşmalar arasında en temel belge olan 25 Ekim 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşme, velâyet hakkı ihlâl edilerek, taraf bir ülkeden diğer bir taraf ülkeye götürülen veya alıkonulan çocuğun, mutad meskeninin bulunduğu ülkeye iadesine veya şahsî ilişki kurma hakkının kullanılmasına ilişkindir. Bu Sözleşmenin uygulanmasını sağlamaya yönelik usul ve esasları düzenlemek için 4 Aralık 2007 tarihinde Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir (Kabul Tarihi: 22.11.2007, Kanun No.5717, 4 Aralık 2007 tarih ve 26720 sayılı Resmî Gazete).

Hem Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşmede hem de yukarıda bahsi geçen Kanunda çocuğun üstün yararı ilkesi göz önünde tutulmuştur. Bunun sonucu olarak Kanunda çocuğun iadesi ve şahsî ilişki kurulmasına dair ilamın icrasının, çocuğun fiziksel ve duygusal yönden gelişimini ağır bir tehlike altında bırakacağından uzman tarafından tespit edilmesi durumunda, icra müdürü tarafından, talep üzerine veya resen söz konusu tehlike ortadan kalkıncaya kadar erteleneceği düzenlenmiştir. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşmede de bu durumda çocuğun geri dönmesini emretme zorunluluğu olmadığı yine çocuk geri dönmek istemiyorsa, görüşü alınarak eğer uygun yaş ve olgunlukta olduğu gözlenirse bu zorunluluğun olmadığı belirtilmiştir.

Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, çocukların kendilerini ilgilendiren davalarda bilgilendirilmeleri ve bu davalara katılmaları yönünde usuli hakların geliştirilmesini amaçlamaktadır. Hedef; çocukların, özellikle ikamet ve şahsî ilişki kurulması gibi velayet sorumluluklarına ilişkin davalara katılmalarını veya temsil edilmelerini kolaylaştırmaktır. Türkiye, bu Sözleşmenin (1. madde gereği) boşanma, ayrılık, velayet, kişisel ilişki tahsisi ve babalığın mahkeme kararıyla kurulması davalarında uygulanacağını beyan etmiştir. Bu durumda, kaçırılan ve alıkonulan çocuklarla ilgili davalarda, çocuğun temsili söz konusu olduğunda Sözleşmenin ilkeleri uygulanabilecektir.

Ceza Kanununun 234. maddesinde çocuğun kaçırılmasına ve alıkonulmasına ilişkin yaptırım ve suçun ağırlatıcı halleri düzenlemektedir. Maddede, velayet hakkı elinden alınmış olan anne veya babanın ya da üçüncü derece dâhil kan hımsının, on altı yaşını bitirmemiş çocuğu veli, vasi veya bakım ve gözetimi altında bulunan kimsenin yanından cebir veya tehdit kullanmaksızın kaçırması veya alıkoyması

hâlinde, üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı düzenlenmektedir. Fiilin cebir veya tehdit kullanılarak işlenmesi ya da çocuğun henüz on iki yaşını bitirmemiş olması ağırlatıcı neden olarak kabul edilmiştir. Yine Ceza Kanununun 79. maddesinde göçmen kaçakçılığı ve 80. maddesinde insan ticaretine ilişkin yaptırımlar düzenlenmektedir.

Çocuk teslimine yönelik ilam veya ara kararı yerine getirmeyen veya getirilmesini engelleyen kişi hakkında, lehine hüküm verilen kişinin şikâyeti üzerine altı aya kadar tazyik hapsine karar verilir (İcra İflas Kanunu, md. 341).

Pasaport Kanununa göre, pasaport sahibi talep ettiği takdirde reşit olmayan kız ve erkek çocuklarını pasaportun refakat hanesine kaydettirebilir ancak refakat hanesine yazılı olanlar adına pasaport verilmiş bulunan kimselerin beraberinde bulunmadıkça o pasaportla seyahat edemezler (Pasaport Kanunu, md. 15). Reşit olmayanların ve mahcurların yalnız seyahat etmek üzere pasaport alabilmeleri için kanuni mümessillerinin muvafakatlerini içeren resmî bir makamdan tasdikli vesika ibraz etmeleri lâzımdır (Pasaport Kanunu, md. 17).

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

11. maddeye göre, Taraf Devletler hem çocukların yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele etmek ve önlemler almak hem de bu amaçla iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik etmek yükümlülüğü altına girmektedir. Çocuk Hakları Komitesi de, Devletleri 1980 ve 1996 tarihli Lahey sözleşmelerini onaylamaya davet etmektedir. Bu nedenle Türkiye, yukarıda sayılan sözleşmeler dışında Ana-Babanın Sorumluluğuna ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlere İlişkin Yargılama, Uygulanacak Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesine de taraf olmalıdır. Aynı zamanda Türkiye, maddeye uygun şekilde çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılması hakkında arasında anlaşma olmayan Devletlerle ikili anlaşma yapma yoluna gitmelidir.

Türkiye, 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme'ni "Türkiye Cumhuriyeti mahkeme masraflarından veya kanuni danışman ve müşavirlerin katılımından doğan masraflar ile çocuğun iadesi sebebiyle doğan masrafları üstlenmemektedir." çekincesini koyarak imzalamıştır. 4 Aralık 2007 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda masraflar bu Kanunun uygulanmasından doğan dava ve işler harca tâbi değildir, yargılama masrafları kovuşturma ödeneğinden karşılanır, bununla birlikte yargılama masrafları davayı kaybedene yükletilir şeklinde düzenlenmiştir. Yine söz konusu Kanun'a göre başvuruda bulunan adına bir avukat veya müşavirin katılımından doğan masraflar ile çocuğun iadesi sebebiyle doğan masraflar kovuşturma ödeneğinden karşılanmaz. Ancak Kanunun uygulanmasında başvuruda

bulunanın, adli yardımdan yararlanabileceği belirtilmektedir. 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesine konulan çekince kaldırılmalı ve bununla ilişkili olarak Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda, çocuğun iadesi sebebiyle doğan masrafların da Devlet tarafından karşılanacağı şeklinde değişiklik yapılmalıdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, tüm çocukları korur ve yaş sınır koymazken, çocuk on altı yaşına geldiğinde Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşmenin uygulama alanından çıkmaktadır. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun ve Ceza Kanununun 234. maddesi de on altı yaşını bitirmemiş çocuğun kaçırılması ve alıkonulmasını yaptırımı bağlamaktadır.

Çocukların yasa dışı yollardan başka yerlere götürülmesine karşı, Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda mahkemece, talep üzerine veya resen iade ya da şahsî ilişki kurulması işlemleri sonuçlanıncaya kadar çocuğun yerinin takibi için belirtilen geçici tedbirlerden birine ya da birden fazlasına karar verilebileceğine hükmolunmaktadır (md. 24). Geçici tedbirler, Kanunda çocuğun yurt dışına çıkışının geçici olarak durdurulması, çocuk adına pasaport alınması veya yenilenmesi işlemlerinin durdurulması, çocuğun okul, muhtarlık veya nüfus kayıtlarının alınması veya değiştirilmesi işlemlerinin durdurulması, pasaport veya kimlik kayıtlarına dava süresince el konulması, çocuğun tayin edilen sürelerde yetkili makamlarca kontrol edilmesi ve bu maksatla öngörülen diğer her türlü tedbirler olarak sayılmıştır. Bu düzenlemeyle Taraf Devletlerden beklenen etkili önlem yükümlülüğü yasalar bağlamında yerine getirilmiş olmaktadır. Ancak yasal düzenlemeler Sözleşmeye uyumun sağlanması açısından tek başına yeterli değildir.

Aynı zamanda, çocuğun yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmasının engellenmesine, bulunmasına, korunmasına ve geri döndürülmesine ilişkin ilgili birimler arasında işbirliği yoksa sağlanmalı, varsa bu işbirliğinin aksayan yönleri olup olmadığı denetlenmeli, yasal düzenlemelerin uygulanabilir olup olmadığı belirlenmeli, eksikler (sorumlu birimlerin belirsiz olması, kurumsal yetersizlik, bütçe yetersizliği gibi) ortadan kaldırılmalıdır. Uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle çocuklar sahip oldukları haklara erişemiyorlarsa Sözleşmeye uyumdan bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Türkiye'nin 1996 tarihli Lahey Sözleşmesine halen taraf olmamış olması, 1980 tarihli Lahey Sözleşmesi'ndeki çekincenin kaldırılmamış olması ile Ceza Kanunu ve özellikle de yakın bir tarihte yürürlüğe girmiş olan Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda yaş sınırının halen on altı olması Sözleşme'yle kısmen uyum sağlanmış olduğunu göstermektedir. Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda ve Ceza Kanununda on altı yaş sınırı kaldırılmalı ve kanunlar Sözleşmeye uygun şekilde tüm çocukları kapsayacak şekilde değiştirilmelidir.

12. Madde: Çocuğun Görüşlerine Saygı

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanır.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

I. Maddenin Kapsamı

12. maddenin birinci paragrafı, Sözleşmenin uygulanması ve diğer maddelerin yorumlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu paragrafta Devletlerden, belirli bir görüş oluşturma yeteneğine sahip her çocuğun, kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etmesini güvence altına almaları istenmektedir. Çocuğun görüşlerini ifade edebilmesi ve bu görüşlere saygı duyulması, çocuğun birey olduğunun kabulü anlamını taşır. Çocuğa görüşlerini ifade etme olanağı tanınırken, onun yaşı ve olgunluk derecesinin dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Böylece çocuğa, yaşının ve olgunluğunun belirlediği bir çerçeve içinde, kendi yaşamını ilgilendiren konularda kararlara katılma hakkı tanınmış olur.

İkinci paragrafta ise, kendisini ilgilendiren herhangi bir adli veya idari kovuşturmada sesini duyurması için fırsat tanınması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Terminolojide, "hukuki dinlenme hakkı" olarak ifade edilen bu hak, insan onurunun korunmasının, eşitlik ilkesinin ve hak arama özgürlüğünün bir gereğidir. Adil yargılanma hakkının doğal bir uzantısıdır. Mahkemeler bakımından ise en doğru şekilde karar verilmesini sağlayan bir unsurdur. Hukuki dinlenme hakkından, bir dava neticesinde hukuki durumu değişecek olan kişiler, yargılamadaki durumları ile orantılı şekilde yararlanmalıdır. Bu hak, yargılamanın öznesi olan herkese tanınmalıdır.

Yargılama öznesi, taraf ve ilgilileri ifade eder. Kavram olarak taraf, bir davada davacı veya davalı sıfatını taşıyan kişilerdir. İlgili ise çekişmesiz yargı işlerinde (özellikle velayet veya vesayete ilişkin mahkemenin katıldığı birçok işlem), hukuki durumu değişecek olan kimsedir.

Çocuğun davada görüşünün alınması çocuğun taraf veya ilgili olması durumunda söz konusu olacak ve çocuğun kendini ilgilendiren konuda görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi, yargılamada hukuki dinlenme hakkı olarak ortaya çıkacaktır.

Ancak Sözleşmenin amacı çocuğun yüksek yararını korumak olduğuna göre, bu maddenin uygulama alanı belirlenirken, “yargılama neticesinde hukuki durumun değişmesi” kriterine bağlı olan “hukuki dinlenme hakkı”dan daha geniş bir alanın kapsanması gerekecektir. Çocuğun tanık olarak dinlendiği dava sonucunda doğrudan hukuki durumu değiştirecek bir etki doğmayabilir, dolaylı olarak hukuki durumu değişebilecek veya sosyal ya da psikolojik etki söz konusu olabilecektir. Boşanma davasında tanık olarak dinlenecek çocuk örneğinde olduğu gibi. Bu nedenle yargılama sırasında, çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşünün alınması; çocuğun yararını gözetmenin ve adil yargılanma ilkesinin gereği olmanın yanında uluslararası sözleşmeye dayanan bir yükümlülüktür.

BM Çocuk Hakları Komitesi, bu hakkın uygulamasını izlerken, bir yandan ulusal yasalarda çocuğun “gelişen yetenekleri” kavramının ve “görüş bildirme / kararlara katılma” hakkının açıkça yer alması bakmakta; bir yandan da çocukların bu hakkı kullanabilmelerini sağlayacak biçimde becerilerini geliştirecek eğitim, öğrenim programları ve diğer stratejilerin geliştirilmiş olması şartını aramaktadır. Komite bu madde ile ilgili değerlendirmelerinde, aile ortamı, okul, çocukların buldukları bakım kurumları, çalışma yaşamı, planlama, konut, çevre dâhil olmak üzere yerel işlemler, sağlık hizmetleri, medya, iltica ve göç talepleri, aile mahkemeleri, çocuk mahkemeleri gibi çocuğun bulunduğu veya onu ilgilendiren bütün alanlar bakımından ülkede bulunan mevzuatı ve uygulamaları birlikte incelemektedir.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, özellikle bu hakkın uygulanmasını güvence altına almak üzere hazırlanmıştır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Çocuğun görüşünün alınması Türk mevzuatında belirli yerlerde ifadesini bulmuştur:

Medeni Kanunun 322. maddesinde ana, baba ve çocuğun, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlü oldukları ifade edilmiştir. Bu madde “Soy Bağının Hükümleri” adlı ayırımda “Karşılıklı Yükümlülükler” başlığıyla düzenlenmiştir.

Medeni Kanunun 339. maddesinde ana ve babanın, velayet hakkını kullanılırken, çocuğun olgunluk düzeyini dikkate alarak ona yaşamını düzenleme hakkı tanınmaları hükme bağlanmıştır.

Kanunun 308. maddesi uyarınca evlat edinme sürecinde, evlat edinilen çocuğun rızası, çocuk ayırt etme gücüne sahipse mutlaka alınmalıdır.

347. maddenin üçüncü fıkrasında ise; çocuğun aile içinde kalması, aile huzurunu katlanılmasını beklenmeyecek derecede bozuyorsa ve başka çare kalmamışsa, anne, baba veya çocuğun talebi üzerine hâkimin çocuğun başka bir aile yanına veya bir kuruma verilmesine karar verebileceği düzenlenmektedir.

Ancak aynı maddenin birinci fıkrasında yer alan, çocuğun aile yanından alınarak bir başka aile yanına veya kuruma yerleştirilmesini gerektiren bedensel ve zihinsel gelişmesinin tehlikede bulunduğu veya manen terk edilmiş olduğu durumlarda, karar öncesinde görüşünün alınması kuralı bulunmamaktadır.

Aynı şekilde, velayet davalarında ve kişisel ilişkinin kurulmasına yönelik davalarda da görüşünün alınması ilkesi özel olarak düzenlenmemiştir (md. 182).

Medeni Kanunun 352 ve devamındaki maddelerinde çocuğun malları düzenlenmiş, bu konuda veli veya vasi yetkili kılınmış, gerekirse hâkimin müdahale edebileceği kabul edilmiştir.

Medeni Kanunun 12. maddesi gereğince ergin kılınma kararı verilirken çocuk da dinlenmektedir.

Hasta Hakları Yönetmeliğinin 24. maddesinde hastanın rızasının alınmasına ilişkin bir düzenleme bulunmaktadır. Buna göre hasta çocuksa, veli veya vasisinin izniyle tıbbi müdahalede bulunulabilir. Yönetmeliğin 26. maddesinde, çocuğun rızasının mümkün olduğunca alınacağı hükme bağlanmıştır.

Türk Vatandaşlığı Kanununda, çocuğun rızası aranmadan veya görüşüne başvurmadan vatandaşlık kazanabileceği durumlar sayılmıştır. Çocuğun anne veya babasına bağlı olarak Türk vatandaşlığı kazanması mümkündür (md.14 ve 16).

Yargılama hukuku bakımından çocuğun görüşünün alınmasına gelince, öncelikle iddia ve savunma hakkından bahsedilmelidir. Anayasanın 36. maddesinde teminat altına alınan iddia ve savunma hakkı ile aynı maddede ifadesini bulan adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkını da içermektedir. Aynı şekilde hukuki dinlenilme hakkı İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde adil yargılanma hakkı içerisinde teminat altına alınmıştır.

Yargılama hukukunun temel kaynaklarından biri olan Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (HUMK) belirli konular bakımından Medeni Kanun'a atıf yapmıştır. Bu nedenle ergin olmayan kimseler (on sekiz yaşını doldurmamış olanlar, başka deyişle Sözleşmenin 1. maddesine göre "çocuk" olanlar) davalarda taraf olabilirler. Ancak çocuklar, davaları kendi başlarına yürütemezler, kanuni temsilcisi

olan veli veya vasi aracılığıyla dava takip edebilirler. Ancak konusu onlara sıkı surette bağlı haklarla ilgili olan davaları (mesela boşanma davası), kendi başlarına yürütmeleri mümkündür.

HUMK 231. maddesine göre, on altı yaşından küçük kimsenin, taraf olduğu bir davada hâkim tarafından sorgulanması hususu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre on altı yaşından küçük olan kimsenin kendisi, veli veya vasisi dinlenebilir.

HUMK'de çocukların tanıklık etmesine dair ise hiçbir özel düzenleme bulunmamaktadır.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanununun 6 ve 7. maddelerinde çocuklara ilişkin hükümler sevk edilmiş ve mahkemenin çocukların yararını gözeteyeceği hükme bağlanmıştır.

Ceza Muhakemesi Kanunu da, taraflara hukuki dinlenilme hakkını tanımakta ve güvence altına almaktadır. Ancak kanunla ihtilaf halindeki çocukların soruşturma ve kovuşturma makamlarınca dinlenilmesi genel ifade alma usulüne ilişkin kurallara tabidir. (md. 147) verilecek karar öncesinde görüş alma biçiminde bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Çocuk Koruma Kanununun 22. maddesinde çocuk mahkemelerinde duruşma düzenlenmiştir. Bu hükümde, çocuğun yanında veli veya vasisi dışında mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisinin bulunması gibi bazı çocuğa özgü usuller öngörülmüştür. Aynı zamanda Ceza Muhakemesi Kanunu 52 ve 236. maddelerinde de mağdur çocukların dinlenmesine ilişkin özel usuller getirmektedir. Çocuk Koruma Kanununun 39. maddesinde ise denetim planı hazırlanırken çocuğun görüşünün alınması gerektiğinden açıkça bahsedilmiştir.

Tanık çocuklar bakımından hem Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda (md. 245) hem de Ceza Muhakemesi Kanununda (md. 45) tanıklıktan çekinme hakkı tanınmıştır. Görüş oluşturma yeteneği olmayan çocuklar için bu hak veli veya vasisi tarafından kullanılacaktır. Tanıklıktan çekinme sebepleri aynı zamanda beden muayenesi veya vücuttan örnek alınmasından kaçınma sebebi kabul edilmektedir. Burada da çocuğun çekinmesi konusunda karar verme yetkisi esas olarak kanunî temsilcisine ait kabul edilmiş ise de tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda çocuğun da görüşünün alınması ilkesi benimsenmiştir.

Çocuğun görüşünün alınmasını düzenleyen hükümlerde; çocuğun yaşına değil, "eyleminin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama yeteneği", "tanıklığın hukuki anlamını kavrama yeteneği", "görüş oluşturma yeteneği" gibi gelişim düzeyine atıf yapan kriterler kullanılmaktadır. Bunun tek istisnası, HUMK 231. maddesidir. Bir tek bu madde de, on altı yaş kriteri uygulanmaktadır.

Yerel yönetimlere katılım konusunda ise çocuklara özgü bir düzenleme bulunmamaktadır. Belediyeler Kanununun 13. maddesine göre herkes ikamet ettiği beldenin belediyesinin karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakkına sahiptir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Medeni Kanunun 322. maddesinin lafzı dikkate alındığında ana, baba ve çocuk arasında soyut anlamda bir saygıdan bahsedilmiştir. Aslında saygı ifadesi görüşlere saygı duyulmasını da doğal olarak içerecek, bu bağlamda sözleşmede ifadesini bulan çocuğun görüşünün alınması ilkesi, mevzuatta yerini almış olacaktır. Ancak geleneksel aile yapısı, bu yükümlülüğün en saf haliyle anlaşılmasına bir engel teşkil edebilir. Her ne kadar madde metninde "birbirlerine" ifadesi kullanılarak, bu saygının karşılıklı olması gerektiğine ışık tutulmuş olsa da; geleneksel aile yapısı içinde, saygı tek taraflı beklenmeye devam edebilir. Başka ifadeyle, bu madde büyüğün çocuğu sevmesi, ona bakmasına karşılık çocuğun da büyüğe saygı duyması gerektiği şeklinde yorumlanmaya müsaittir.

Bu söylenen dışında, madde bulunduğu yer itibarıyla sadece soy bağına dayanan ilişkiler bakımından kendisini sınırlamaktadır. Başka bir deyişle diğer sosyal ilişkiler bakımından uygulanacak bir düzenleme değildir.

Medenin Kanununun 339. maddesi, çocuğun görüşünün alınması bakımından önemli bir düzenlemedir. Maddenin ikinci fıkrasında çocuk, ana ve babasının sözünü dinlemek konusunda mecbur bırakılmıştır. Buna karşılık üçüncü fıkradaki düzenleme ile ana-baba, çocuğa olgunluğu ölçüsünde yaşamını şekillendirme hakkı tanınmaya mecbur kılınmıştır. Bu düzenlemeye bakılarak velayet hakkının kullanılması sırasında, çocuğun görüşünün alınmasının zorunlu olduğu sonucuna varılabilir.

Medeni Kanunun çocuğun ailesi yanından alınarak bir başka aile yanına veya bir kuruma verilmesine ilişkin koşulları düzenleyen 347. maddesini ikiye ayırarak incelemek gerekmektedir. İkinci fıkra, çocuğa da bu konuda talepte bulunma hakkı verdiği için olumlu bir düzenlemedir. Ancak ana veya babanın talepte bulunduğu durumlarda, çocuğun görüşünün alınıp alınmayacağı belirtilmemiştir. Ayrıca ilk fıkrada çocuğun gelişimi için bu tedbirlere başvurma gerekliliği olduğu haller düzenlenmiş, hâkimin kendiliğinden harekete geçerek bu tedbirlere başvurabileceği ifade edilmiş, ancak çocuğun görüşünün alınmasından bahsedilmemiştir. Bunun açıkça belirtilmesinde fayda vardır.

Benzer bir biçimde Türk Medeni Kanununun 182. maddesi değiştirilerek, velayet davalarında ve kişisel ilişkinin kurulmasına yönelik davalarda da çocuğun görüşünün alınması ilkesi özel olarak

düzenlenmelidir. Aynı ilke TMK 308. maddesi değiştirilerek evlat edinme işlemlerinde tüm çocuklara tanınmalıdır.

Medeni Kanunun 352 ve devamındaki maddelerinde çocuğun mallarına ilişkin tasarruf yetkisini düzenleyen maddelerde çocuğun görüşünün alınacağı hükme bağlanmamıştır. Sözleşmede öngörülen sistemin hayat bulması için çocuğun görüşünün alınması prensibinin kabulü gerekmektedir.

Hasta Hakları Yönetmeliğinin 26. maddesi sözleşmeyle uyumludur. Veli veya vasinin rızasının yanında çocuğun görüşüne başvurulması ve onun tedavi süresine katılması öngörülmüştür.

Türk Vatandaşlığı Kanununda gösterilen hallerde çocuğun rızası veya görüşünün aranmadan vatandaşlık kazanabilmesi ilk bakışta sözleşmeye aykırı bir durum gibi görünebilir. Ancak vatandaşlık yasalarının kamu düzenine ilişkin olduğu ve kişilerin en az bir Devletin vatandaşlığında olmalarını sağlamaya yönelik oldukları, aile içinde vatandaşlık birliği bulunmasının uluslararası düzence istenilen bir durum olduğu dikkate alınır, rıza veya görüş alınmadan vatandaşlık kazanılması Sözleşmeye aykırı olmayacaktır.

Yargılama hukuku bakımından çocukların kendi haklarına ilişkin davalarda dinlenebilecekleri konusunda bir şüphe yoktur. Ancak Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 231. maddesi hâkime takdir yetkisi tanımakta ve on altı yaşından küçük çocuğun kendisi yerine, veli veya vasinin dinlenebileceğini öngörmektedir. Öncelikle maddedeki yaş sınırı Sözleşme ile örtüşmemektedir. Veli veya vasinin dinlenmesi halinde, çocuğun görüşünün alınmasına gerek kalmaması Sözleşmeye uygun değildir. Bu düzenleme, olgunluğu ölçüsünde bütün çocuklarının görüşlerinin alınması ilkesini hayata geçirecek biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Ceza muhakemesi bakımından davanın tarafı olan çocukların dinlenmesi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır. Her yaş çocuğu davada dinlenebilecektir. Ancak çocuk adalet sisteminin amacı ve öngörülen yaptırımların yetişkin adalet sisteminden farklı olması nedeniyle, bu yaptırımların veya tedbirlerin uygulanması öncesinde çocuğun karara katılımını sağlamak üzere bir görüş alma kuralı bulunmamaktadır.

Davada tanık olacak çocuklar açısından ise; hukuk usulünde çocukların tanıklık etmesine dair hiçbir özel düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, çocuk mahkemeye diğer tanıklar gibi davet edilecek ve diğer tanıklar gibi dinlenecektir. Oysa bu çocuğun psikolojik gelişimini engelleyebilecek bir hal olabilir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda çocukların dinlenmesine ilişkin bir düzenlemenin derhal getirilmesinde fayda vardır.

Ceza Muhakemesinde ise tanık çocuklar bakımından, tekrar dinlemeyi önlemek üzere kayıt prensibinin ve çocuğun yanında uzman bulundurma ilkesinin benimsenmiş olması Sözleşme ile uyumludur.

Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanununun 6 ve 7. maddelerinde çocuklara ilişkin hükümler sevk edilmiş ve mahkemenin aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunlara sulh yoluyla çözüm bulması istenmiştir. Ancak bu hükümlerde hâkimin özel olarak çocuğun görüşünü alacağı belirtilmemiştir.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer alan ve tüm hükümlerinin uygulanmasında yol gösterici olan çocuğun ve ailesinin bilgilendirilmek suretiyle kararlara katılımı ilkesinin, 22 maddesinde düzenlenen duruşma dâhil olmak üzere tüm karar süreçlerinde hayata geçirilebilmesi için, kanunda çocuğun görüşünün alınması sürecinin düzenlenmesi gereklidir.

Çocukların yerel yönetimlerin çalışmaları hakkında bilgi edinebilmesi ve kararlara katılabilmesi için Belediye Kanununun 13. maddesinde yazılı hakları hayata geçirecek usullerin de mevzuat ile düzenlenmesi gerekmektedir.

13. Madde: Çocuğun Görüşlerini İfade Etme Hakkı

“1. Çocuk düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın, yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve evrilmesi özgürlüğünü içerir.

2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:

(a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,

(b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlâkının korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir”

77

I. Maddenin Kapsamı

Maddenin ilk fıkrası, çocuğun görüşlerini ifade etme özgürlüğünü ortaya koymakta, ikinci fıkrası ise çocuğun bu hakkını kullanmasına getirilebilecek kısıtlamaları sınırlandırmaktadır.

Her ferdin fikirlerini açıklama hürriyeti vardır. Bu fikirlerinden ötürü rahatsız edilmeme, bilgi ve fikirleri ülke sınırları söz konusu olmaksızın her vasıta ile arama, elde etme ve yayma hakkı da bu özgürlüğün kapsamı içerisinde. Pratikte olgunlaşma sürecini yaşayan çocuklara, bu hakları uygulayabilecek kapasite ve yeteneğe sahip kişiler olarak bakılmamaktadır. Sözleşmede ise çocukların bu temel özgürlüklerden tam olarak yararlanabilecek konumda oldukları kesin biçimde ifade edilmiştir. Devletlerden bu hakları özel olarak çocuklar için yasalarda tanımları ve bu hakların fiilen uygulanmasının nasıl güvence altına alınacağını belirlemeleri istenmektedir. Yasalarda “herkes için” ifade özgürlüğünün mevcut olduğunun belirtilmesi, yeterli kabul edilmemekte; çocuğun da ifade özgürlüğü bulunduğu yasalarda açıkça ifade edilmiş olması ve bu düzenlemenin aile, kurum bakımı, okul, çocuk adaleti kurumları, toplum ve medyayı kapsayacak biçimde yapılması istenmektedir.

Devletlerden aynı zamanda çocuğun bu özgürlüğünü engelleyecek tutumlara karşı da bir tavır geliştirmesi beklenmektedir. Çocuklara yönelik geleneksel tutumlar, çocuklara okul, aile ve toplum içinde biçilen roller, birçok ülkede çocuk katılımının önündeki engeller arasında değerlendirilmektedir. Komite bu hususta, çocukların kişisel haklarına aile içinde ve dışında ne ölçüde saygı gösterildiğinin belirlenmesi için izleme ve araştırma çalışmaları yapılması önerisinde bulunmuştur. Komite, ayrıca “çocuklara kendilerini ifade olanaklarının tanınmasında” medyanın önemli rolünü de vurgulamıştır. Televizyon kanalları, çocukların görüşlerine kulak verme ve bu görüşleri yayma amacı taşıyan programlar hazırlamalıdır.

Çocukların ifade özgürlükleri açısından özellikle önem taşıyan bir diğer konu ise oyun ve eğlence etkinliklerine, kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkıdır. Özellikle azınlık gruplarına mensup çocukların kendi kültürlerini sürdürme, kendi dinlerini koruma ve uygulama ve kendi dillerini kullanma haklarına özen gösterilmelidir. Eğitim ise çocuğa saygı gösterecek, görüşlerini ifade etmesine imkân tanıyacak ve okul yaşamına katılmasını sağlayacak tarzda verilmelidir.

Çocuğun ifade özgürlüğüne getirilebilecek sınırlamalara ilişkin belirtilmesi gereken ilk husus, bu sınırlamaların yasalarda açıkça belirtilmek suretiyle yapılması gereğidir. Ayrıca bu kısıtlamalar, Sözleşmede belirtilen iki amaçtan biri açısından "gerekli" sayılmalıdır. Bu amaçlar; "başkasının hak ve itibarlarına saygı" ile "millî güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ve ahlâkının korunması"dır. Devletler, çocuğun kendi açısından zararlı olabilecek materyal ve bilgilendirmeden korunmasına yönelik yol gösterici ilkeleri belirlerken, ifade özgürlüğü bakımından izin verilen sınırlandırmalara dikkat etmelidirler.

Çocuklar, ifade özgürlüğü dâhil kişisel haklarını yaşama geçirirken, ana-babalarının ya da vasilerinin yönlendiriciliğine gerek duysalar bile, bu durum söz konusu hakların içeriğini ve çocukların gelişen yeteneklerini gözetme ilkesini etkilemez. Ana-babaların ve çocuktan sorumlu diğer kişilerin yol göstericiliği ve yönlendiriciliği çocuk açısından uygun olmalı, çocuğun gelişen yetenekleri gözetilmeli ve Sözleşme ile tanınan hakların çocuk tarafından kullanılması sağlanmalıdır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, Türk Anayasası'nın 26. maddesi ile güvence altına alınmış bir haktır. Bu hüküm uyarınca, "Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir. Bu hürriyetlerin kullanılması, 'millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması', suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir. Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kâğıtlar, plâklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hâkim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplattırılır. Toplatma kararını veren merci

bu kararını, yirmi dört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Hâkim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar. Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir". Ayrıca Anayasanın 27. maddesinde yer alan bilim ve sanat hürriyeti ile 28. ile 32. madde arasında düzenlenen basın ve yayımla ilgili maddeler de ifade özgürlüğü ile bağlantılı hükümlerdir.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşmelerden BM. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 19. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi de Türkiye açısından uygulamada bağlayıcıdır. Zira Anayasanın 90. maddesinin son fıkrası uyarınca, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla Türk kanunlarının aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınacaktır. Burada BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kıyasladığımızda, Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi izin verilecek kısıtlamaları daha geniş bir biçimde tanımlamaktadır.

İfade özgürlüğü ile diğer düzenlemelere, Türk mevzuatında farklı kanunlarda yer verilmektedir. Örneğin Basın Kanununun 3. maddesinde basın özgürlüğünün bulunduğu, bu hakkın bilgi edinme, yayma, eleştirme, yorumlama ve eser yaratma haklarını kapsadığı belirtilmekte ve hükmün devamında bu hakkın sınırlandırılma şartlarına yer verilmektedir. Sınırlandırma niteliğini taşıyabilecek bir diğer hükme Basın Kanununun 20. maddesinde yer verilmiştir. Söz konusu hükümde; cinsel saldırı, cinayet ve intihar olayları hakkında haber vermenin sınırlarını aşan ve okuyucuyu bu tür fiillere özendirebilecek nitelikte olan yazı ve resimleri yayınlayanların cezalandırılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca yine Basın Kanunu ile Kanunun 21. maddesinde sayılan suçlar bakımından, on sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklama veya tanınmalarına yol açacak şekilde haber yapma yasaklanmaktadır.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun 4. maddesinde ve Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmeliğin 5. maddesinde ise radyo, televizyon ve veri yayınlarında uyulması gereken yayın ilkeleri sayılmıştır. Anılan Yönetmeliğin 7. maddesinde de çocuklara yönelik reklam ve tele-alışveriş yayın ilkeleri belirtilmektedir.

Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanunun 1. maddesi ile kanunun amacı belirlenmiş, 4. ve 7. maddelerde ise sinema filmlerinin değerlendirilmesi

ve sınıflandırılması düzenlenmiştir. Ayrıca 18 Şubat 2005 tarihli, Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte de hem değerlendirme ve sınıflandırma tanımı ile esaslarına, hem de Yönetmelik eklerinde içerik belirten işaret ve ibarelere, uyarıcı nitelikteki işaret ve ibarelere yer verilmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesinde, Kurul tarafından sinema filmlerinin değerlendirilmesi ve sınıflandırılması sebeplerinden biri olarak, çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması amacı ifade edilmektedir.

Bu düzenlemelere ek olarak, Terörle Mücadele Kanunu ile yasaklanan, suç teşkil eden bazı fiillerin basın yolu ile işlenmesi hali, Terörle Mücadele Kanununun 6. ve 7. maddelerinde düzenlenmiş, ilgililerin ne şekilde cezalandırılacakları belirtilmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanununun 11. maddesinde ise; "Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karıştırılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez" ifadesi yer almaktadır.

İfade özgürlüğünü ilgilendiren bazı hükümlere 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda da yer verilmektedir. Kanunun 121. maddesinde dilekçe hakkının kullanılmasının engellenmesi cezalandırılmaktadır. Bunun yanı sıra, ifade özgürlüğü olarak kabul edilmeyen hallerden suç işlemeye tahrik, suçu ve suçluyu övme, halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama, kanunlara uymamaya tahrik fiillerinin cezalandırılması da Kanunun çeşitli hükümlerinde düzenlenmiştir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, Türk mevzuatında ifade özgürlüğü öncelikle Anayasada temel bir hak ve özgürlük olarak tanımlanmış, sonrasında bu özgürlüğün hangi amaçla nasıl sınırlandırılacağı düzenlenmiştir. Anayasa hükmüne uygun olarak, ifade özgürlüğünün sınırlandırması kabul edilebilecek düzenlemelere çeşitli kanunlarda yer verilmiştir. Ancak tüm bu belirtilen hususların özel olarak çocuklar için düzenlendiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Bu özgürlük "herkese" tanınarak, çocuk-yetişkin ayırımı gözetilmeksizin Türk mevzuatında düzenlenmiştir. Türkiye'de bu hakkın çocuklara özel bir düzenlemesi yoktur. Mevcut politika ve uygulamaların da çocuğun ifade özgürlüğünü aktif biçimde teşvik ettiğini söyleyebilmek zordur. Devletin, çocuğun medyaya erişimini teşvik ve güven altına alan özel önlemleri yoktur. Ayrıca çocukların ifade özgürlüklerinin ihlali halinde

şikâyetlerini dikkate alıp, sonuçlandıracak düzenlemeler de mevcut değildir. Bu nedenle çocuğun ifade özgürlüğüne ilişkin yasal düzenlemelerin, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesine uygun olduğundan bahsedebilmek mümkün değildir. Çocuğun ifade özgürlüğü hakkına yönelik engelleyici tutumların değişebilmesi için, Devletin bir müdahale stratejisi geliştirmesi gerekir.

Anayasada veya çocuk haklarını düzenlemek üzere ihdas edilecek yeni bir kanunda çocuğun ifade özgürlüğüne açıkça ve ayrıca yer verilmeli, bu özgürlüğü kullanabilmesi için elverişli yollar öngörülmesi, bu hakkın kısıtlanması durumunda çocukların kolaylıkla başvurabilecekleri bir şikâyet mekanizması oluşturulmalıdır.

14. Madde: Çocuğun Düşünce, Din ve Vicdan Özgürlüğü

- 1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.*
- 2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine saygı gösterirler.*
- 3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlâki, ya da başkalarının temel hakları veya özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.*

82

I. Maddenin Kapsamı

14. madde iki temel özgürlüğü düzenlemektedir. Bunlarda ilki düşünce, ikincisi ise din ve vicdan özgürlüğüdür. Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde "herkes" için tanınan din ve vicdan özgürlüğünün yanı sıra, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi de çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne vurgu yapmakta ve ana-babanın yönlendirmesinin çocuğun gelişen yetenekleriyle uyumlu olması gerektiğine işaret etmektedir. Burada ana-babaya tanınan bir özgürlükten değil, ana-babaların hak ve yükümlülüklerinden bahsedilmektedir. Sözleşmenin 14. maddesinin üçüncü fıkrası ise, çocuğun kendi dinini ve inançlarını ifade etme özgürlüğüne getirilen çok az sayıdaki sınırlamaları düzenlemektedir.

1. Fıkra

Öncelikle, Taraf Devletler, düşünce, din ve vicdan özgürlüğünün çocuklar için özel olarak yasalarda yer almasını sağlamalıdır. Çünkü bazen gelenekler, bazen de yasalar çocukların bu özgürlüklerini kullanmalarına izin vermemekte, özellikle çocukların dinleri genellikle aileleri tarafından belirlenmektedir. Pek az sayıda Devlet, çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne kendi ulusal yasalarında yer vermektedir.

Düşünce özgürlüğü kavramı, görüş oluşturma ve bu görüşleri ifade etme hakkıyla ilişkilendirilmiştir. Düşünce özgürlüğünün fiilen hayata geçirilmesi ise her türlü bilgiyi ve düşünceyi araştırma, elde etme ve yayma özgürlüğüne, bilgilere erişim özgürlüğüne ve çocukların eğitimine bağlanmıştır. Ayrıca özel yaşamın korunması hakkı gereği, çocuklar düşüncelerini açıklamaya zorlanamazlar. Vicdanla ilgili konular ise örneğin vejetaryenlik gibi beslenmeyle ilgili ya da çevresel konularda ortaya çıkabilmektedirler. Sözleşmede açık atıfta bulunulmayan bir diğer husus ise vicdani ret hakkından yararlanarak çocukların askerlik hizmeti yapmamalarıdır. Bazı ülkelerde, on beş-on sekiz yaş

arasındaki çocuklar bakımından bu hak gerçekten bir önem taşımaktadır. Eğitim sistemi içinde bir tür askeri eğitime yer veren ülkeler açısından da, bu nevi derslerin zorunlu kılınması 14. maddeye aykırı düşebilecek bir tutumdur.

Din özgürlüğü, kendi tercihiyle bir dini kabul etme veya bir inanca sahip olma özgürlüğü ile tek başına ya da başkalarıyla birlikte toplu bir şekilde, aleni veya özel olarak, dinini veya inancını; ibadet, uygulama, öğretim biçiminde açığa vurma özgürlüğünü içermektedir. Hiç kimse bu özgürlüğünü zayıflatacak bir zorlamaya tabi tutulamaz, dinini veya inancını açıklaması için zorlanamaz. 14. madde çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi itibarıyla, böyle bir karar ve tercihte bulunabilecek duruma gelir gelmez kendi tercihleri doğrultusunda bir din ve inanç seçme özgürlüğünü de içermektedir. Buna karşılık, İslam dininin Devlet dini olarak kabul edildiği bazı ülkeler, Sözleşmenin 14. maddesine çekince koymuşlardır. Komite ise çocukları kendi haklarının eksiksiz öznesi olarak kabul etmeme anlamına gelen çekinceler konusundaki endişelerini dile getirmiş ve benimsediği genel politikaya uygun olarak Taraf Devletlere çekincelerini geri çekmek üzere yeniden değerlendirme çağrısında bulunmuştur.

Bir dinin Devlet dini durumunda olması, bu dinin resmî ya da geleneksel din olarak tanınması ya da bu dine inananların nüfusun çoğunluğunu oluşturması gibi gerçekler Sözleşmede tanınan haklardan yararlanılmasını engellememeli, başka dinlerden olan çocuklara ya da dinsiz çocuklara karşı herhangi bir ayrımcılık zemini oluşturmamalıdır. Aynı şekilde, çocuğun kanuni temsilcisinin dini inançları nedeniyle de çocuğa karşı ayrımcı hareketlerde bulunulması kabul edilemez ve Devlet çocuğu bu tür ayrımcı davranışlardan koruyucu önlemleri almakla yükümlüdür.

2. Fıkra

14. madde çocuğun düşünce, din ve vicdan özgürlüğünü bir hak olarak düzenledikten sonra ana-babanın ve vasinin çocuğu bu hakkını kullanabilmesini sağlamak üzere yol gösterme yükümlülüğünü içermektedir. Bu; hiçbir biçimde çocuğa bir şeyi yapmaya zorlanmasını, fiziksel ya da zihinsel anlamda bir şiddet uygulanmasını içeremez.

Bazı Devletlerde mahkemeler, dini inanç gerekçesiyle çocuklarına belirli tedavilerin uygulanmasına izin vermeyen ana-babaların bu tutumlarını geçersiz kılan kararlar alabilmektedirler. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme çerçevesinde Devletlerin bu nevi müdahalelerde bulunma hakları mevcuttur. Çocukların kendi dini inançlarını gerekçe göstererek herhangi bir tedavi biçimini reddedip reddedemeyecekleri ise çocukların gelişen yeteneklerine ve Sözleşmenin genel ilkelerinin gözetilmesine bağlı bir konudur.

Ana-babaların çocuğun dini konusunda ihtilafa düştüğü durumlarda, konu mahkemeye intikal ettiğinde, karar; çocuğun 14. madde ile tanınan hakları doğrultusunda ve çocuğun yaşına ve olgunluk düzeyine göre görüşleri ciddiyetle gözetilerek alınmalıdır. Çocukların ailelerinden alınıp, Devletin ya da başka bir kurumun sağladığı alternatif bakım altına alındığı hallerde ise yine Sözleşmenin 14. maddesine göre çocukların din özgürlükleri güvence altına alınmalıdır.

Din ve vicdan özgürlüğünü ilgilendiren bir diğer alan ise okullar ve din eğitimidir. BM Çocuk Hakları Komitesi, din derslerinin yansız ve nesnel biçimde verilmesi halinde, dinlerin genel tarihi ve ahlâk derslerinin müfredatta bulunmasını; çocukların, ana-babaların veya vasilerin talep edebilecekleri tüm seçeneklerin ve muafiyetlerin ayırım gözetmeksizin herkese tanınması halinde Sözleşme ile uyumlu kabul etmektedir. Din ve vicdan özgürlüğü ile eğitimin kesiştiği bir diğer alan ise bazı dinlerde okul eğitiminin Devlet tarafından parasal olarak desteklenirken, diğer dinler açısından bu desteğin verilmemesidir. Komite bu tür uygulamaları 14. maddeye hem de ayrımcılık yasağına aykırı uygulamalar olarak değerlendirmektedir.

Hükümlü çocuklar da kendi dinlerini, inançlarını ifade edip gereklerini yapma haklarından, kısıtlılık koşullarına uyduğu ölçüde yararlanmaya devam etmelidirler. Her hükümlü çocuğun mensup olduğu dinden kendi istediği bir din adamı tarafından ziyaret edilme hakkı vardır.

Ayrıca bütün çocukların, dini hizmetlere katılmama ve din eğitiminden, öğretiminden veya dini faaliyetlerden serbestçe ayrılma hakkı mevcuttur.

3. Fıkra

14. maddede son olarak dinini ve inancını açıklama özgürlüğüne getirilen sınırlamalar düzenlenmektedir. Bir çocuğun din ve inancını açıklama özgürlüğü ancak, kanunla öngörülme ve gerekli olma kaydı ile sınırlanabilecektir. Bu sınırlama, kamu güvenliği, kamu düzeni, sağlık veya ahlâk ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla yapılabilecektir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Din ve vicdan özgürlüğü, "herkes" için Anayasanın 24. maddesinde güvence altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre herkes dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. Anayasanın 14. madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz, dini inanç ve kanaatlerinden ötürü kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler

arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır. Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla, din veya dini duygular ya da dince kutsal sayılan şeyler hiç bir şekilde istismar edilemez ve kötüye kullanılamaz.

Türkiye, din ve vicdan özgürlüğünün düzenlendiği uluslararası sözleşmelerden, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine de taraf olduğundan, söz konusu sözleşmelerin din ve vicdan özgürlüğüne ilişkin hükümleri de iç hukukta uygulanmaktadır. Zira Anayasanın 90. maddesi gereğince, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla Türk kanunları, aynı konuda farklı hükümler içerirse, çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası antlaşma hükümleri esas alınacaktır.

Bunun yanı sıra, Türkiye'nin 1923 yılında imzaladığı Lozan Anlaşması'nın 38. maddesi uyarınca, azınlıkların din ve vicdan özgürlüğü korunmaktadır. Söz konusu hükme göre, Türkiye Cumhuriyeti, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt etmeksizin, Türk halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerini, en geniş şekilde korumayı taahhüt etmiştir. Türkiye'nin tüm halkı, kamu düzeni ve genel ahlâk ile bağdaşmazlık göstermeyen her din, mezhep ya da inanışın gerek genel, gerek özel biçimde özgürce kullanılması hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar, Türkiye Hükümeti'nce ulusal savunma ya da kamu düzeninin korunması için ülkenin her yerinde ya da bir bölümünde alınan ve tüm Türk yurttaşlarına uygulanan önlemler saklı kalmak koşulu ile dolaşım ve göç özgürlüğünden bütünüyle yararlanacaklardır. Sözleşmenin 37. maddesi ile de, 38. maddeye aykırı hiçbir kanuni düzenleme yapılamaması güvence altına alınmıştır. 39. maddede, Müslüman olmayan Türk yurttaşlarının Müslümanlarla özdeş medeni ve siyasi haklardan yararlanacakları, Türkiye'nin tüm halkının din ayırt etmeksizin, yasa önünde eşit olacağı, din, inanç ya da mezhep farkının hiçbir Türk yurttaşının medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına, özellikle genel hizmetlere kabulüne, memurluğa, yukarı derecelere ulaşmasına ya da çeşitli meslekleri ve sanatları yapmasına engel teşkil etmeyeceği, din konusunda herhangi bir dil kullanımına ilişkin bir sınırlandırmanın söz konusu olmayacağı belirtilmektedir. Sözleşmenin 40. maddesi ile de Müslüman olmayan azınlıkların, hukuken ve fiilen diğer Türk yurttaşlarına uygulanan işlemlerin ve sağlanan güvencelerin aynısından yararlanacakları, harcamaları kendilerince yapılmak üzere her türlü yardım ya da eğitim kurumu kurabilecekleri, yönetebilecekleri, denetleyebilecekleri ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanabilecekleri ve dinsel ayinlerini serbestçe yapabilecekleri, diğer Türk vatandaşları ile bu açıdan eşit haklara sahip oldukları düzenlenmektedir. Müslüman olmayan azınlıklara sahip Türk vatandaşları, inançlarına aykırı ya da dinsel ayinlerini bozucu herhangi bir işlem yapmaya zorlanamayacakları gibi, hafta tatilleri gününde

mahkemelerde hazır bulunmaktan ya da herhangi bir yasal işlemin yapılmasından kaçınmaları nedeniyle, hak kaybına uğramayacaklardır.

Türk Ceza Kanununun 115. maddesi de inanç, düşünce ve kanaat özgürlüğünün kullanılmasının engellenmesi fiilini cezalandırmaktadır. Ayrıca 125. maddede yer alan hakaret suçunun dini inanç, düşünce ya da kanaatlerin açıklanmasından, değiştirilmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı ya da kişinin mensup olduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle işlenmesi hali, cezanın ağırlaştırıcı sebebinin oluşturmaktadır.

Türk Medeni Kanununun 341. maddesi, çocuğun dini eğitimi belirleme hakkının ana-babaya ait olduğunu, ana-babanın bu konudaki hakkının sözleşme ile sınırlandırılmayacağını, bu nevi sözleşmelerin geçersiz kabul edileceğini belirtmektedir. Yine 341. madde, ergin kişinin yani on sekiz yaşını bitirmiş kişinin dinini özgürce seçebileceğini belirtmektedir. Türk kanunlarında çocukların dinlerini belirleyebilme özgürlüğünü güvence altına alan açık bir düzenleme bulunmamaktadır.

Anayasanın 24. maddesine göre "din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır." Milli Eğitim Temel Kanununun 12. maddesinde de, Türk millî eğitiminde laikliğin esas olduğu, din kültürü ve ahlâk öğretiminin ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alacağı belirtilmektedir. Buradaki sorun, din dersinin zorunlu dersler arasında yer alması değil, bu dersin içeriğinin ne şekilde belirlendiğidir.

Diyaret İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Ek 3. maddesine göre, ilköğretim okullarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri dışında dini bilgiler almak isteyenler için, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran kursları açabilecektir. Bu kurslardaki eğitim, çocukların kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Bu düzenlemede de çocukların yeterli olgunluk düzeyine erişmeleri halinde bu kararı kendilerinin verebileceklerine ilişkin bir ifadeye yer verilmemiştir.

Nüfus Hizmetleri Kanununun 7. maddesi uyarınca, kişinin dini, nüfus aile kütüklerinde yer alacak bilgiler arasındadır. Ayrıca kimlik belgesinde de kişilerin dinine ait bilgi yer almaktadır.

Askerlik Kanunu uyarınca daha önce de belirttiğimiz gibi, gönüllü olarak silahlı kuvvetlere yazılmada asgari yaş, on sekiz yaşın tamamlanmasıdır. Türk mevzuatı uyarınca, on sekiz yaşın tamamlanması ile kişi artık yetişkin olarak kabul edilmektedir.

Ceza infaz kurumlarında din ve vicdan özgürlüğünün kullanılması Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 70. maddesi ile düzenlenmektedir. Ceza infaz kurumunda bulunan herkes "mensup olduğu dinin ibadetlerini, düzeni bozmayacak ve çalışmayı engellemeyecek biçimde serbestçe yerine getirebilir ve ibadette kullanılan eşyayı, dinî yaşamı bakımından zorunlu olan kitap ve eserleri temin ve bulunduğu yerlerde muhafaza edebilir." Aynı zamanda, mensup bulunduğu dinin görevlilerince ziyaret edilmesine ve onlarla iletişim kurmasına, kurum güvenliğini tehlikeye düşürmemek koşuluyla izin verilir. Bu hükümler genel düzenlemeler olup, çocuklara özgü değildir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Düşünce, din ve vicdan özgürlüğüne ilişkin mevzuatta yer alan düzenlemeler, hem yetişkinler hem de çocuklar için geçerli olan hususlardır. Türk mevzuatına göre, çocuklar yani on sekiz yaşını bitirmemiş kişiler dinlerini özgürce belirleyemezler. İfade ettiğimiz üzere, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede vurgu yapılan, çocuğun kendi din özgürlüğüdür ve ana-babanın yönlendirmesi, çocuğun gelişen yetenekleriyle uyumlu olmak zorundadır. Oysa Türk Medeni Kanunu (md. 341), çocuklara dinlerini özgürce belirleyebilme konusunda seçme hakkı bırakmamaktadır. Kişiler seçimlerini Türk mevzuatına göre ancak çocukluktan çıktıktan sonra yapabilecektir. On sekiz yaşın bitimine kadar, kişinin dini eğitimini belirleme hakkı ana-babaya verilmiştir. Hakkın kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki ana-baba yükümlülüklerine ise kanunda hiç yer verilmemiştir. Bu açıdan, düzenlemenin Sözleşmeye uyumlu olduğu söylenemez. Çocuğun kendi dinini belirleyebilmesine ilişkin olarak Medeni Kanunda değişiklik yapılmalı ve çocukların dinlerini özgürce belirleyebilme hakları güvence altına alınmalıdır. Ayrıca hakkın kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusunda ana-babanın yükümlülükleri de hem Medeni Kanunda hem de Anayasada Sözleşme ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir.

Türkiye'de nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu düşünülerek, zorunlu ders olarak ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin içeriği İslam dinine ağırlık verilerek oluşturulduğundan, Müslüman olmayan çocukların din ve vicdan özgürlüklerinin Devletçe güvence altına alındığı, 14. maddede öngörüldüğü biçimde geliştirildiği söylenemez. Kaldı ki, Müslüman olan çocukların belirli bir dine yönelik bu nevi bir eğitime zorlanması da Sözleşmeye aykırılık oluşturur. İnsan Hakları Komitesi bu hususta, ana-babaların ya da yasal vasilerin isteklerine karşılık veren muafiyetler veya alternatifler ayırım gözetmeksizin tanınmadığı sürece, resmî eğitimde belirli bir dinin ya da inancın öğretilmesini din ve vicdan özgürlüğüne aykırı bulmaktadır (İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum 22, İHB/GEN/1/Rev.5, s.145).

Okullarda din kültürü ve ahlâk öğretiminin zorunlu olması, ancak derslerin yansız ve nesnel bir biçimde verilmesi halinde kabul edilebilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1448/04 sayılı

Zengin başvurusuna ilişkin kararında da ifade edildiği üzere, zorunlu din eğitiminde, dersin içeriğinde tüm din ve mezheplere ilişkin nesnel bilgiler aktarılması gerekir. Aksi halde, zorunlu din dersi müfredatta yer almamalıdır. Mevcut tüm din ve mezhepler hakkında bilgi içermeyen, belirli bir dinin ya da inancın öğretilmesini esas alan bir ders, sadece bazı çocukların kendi din ve mezheplerine ilişkin bilgi alabilmelerine, diğerlerinin ise alamamalarına neden olacaktır. Bu çerçevede, dersten muaf olabilmek için, çocuğun din veya mezhebinin açıklanmasının gerekli olması, muafiyet hükmünün yeterli ve uygun bir tedbir olmadığı anlamına gelmektedir¹.

Öğrencilerin diğer kültürlere, geleneklere ve değerlere yönelik anlayışının geliştirilmesinde okulların önemli bir rolü mevcuttur. Bu nedenle Sözleşmeye uyum açısından, Türk mevzuatında çocukların din kültürü ve ahlâk eğitimi ve bu eğitimin içeriği konusunda yapılacak yeni düzenlemelere ihtiyaç vardır. Din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinin din ve vicdan özgürlüğüne uygun biçimde, tüm dinlerin öğretilmesi ve öğrencilerde bütün dinlere saygı anlayışını geliştirmesine olanak verecek biçimde tasarlanmasını ve derse katılım konusunda da öğrencilerin bu derse girmeye veya bu konuda tercihini açıklamaya zorlanmayacakları bir usul benimsenmesini sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Aileler, çocuklarının şu ya da bu inanç doğrultusunda yönlendirilmeyeceklerinden emin olarak çocuklarını okula gönderebilme rahatlığına sahip olmalıdırlar. Öğretim, yaşama ilişkin inanç ve tutumlarda açık tartışma ortamı yaratmalı, başka gelenek ve kültürlerden kişilerle karşılaştığında bunlara saygı gösterilmesini sağlamalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Ek 3. maddesinde Kuran kurslarına katılma konusunda; çocukların yeterli olgunluk düzeyine erişmiş olmaları ve bu kararı kendilerinin vermeleri prensibi benimsenmelidir.

Kişilerin dininin nüfus aile kütüklerinde ve kimlik belgesinde yer almasını öngören Nüfus Hizmetleri Kanununun 7. maddesi, hem yetişkinlerin hem de çocukların din ve inancını açıklamaya zorlaması anlamına geldiği için Sözleşmeye aykırılık oluşturmaktadır. Nüfus kimlik belgelerinden din hanesi çıkarılmalı ve kişilerin din ve inançlarını açıklamak zorunda kalmamaları yasal güvence altına alınmalıdır.

Türk mevzuatında vicdani ret müessesesi düzenlenmemiştir. Dolayısıyla, okullarda ders olarak okutulan askerlik dersine girmeyi reddetme olanağı da bulunmamaktadır. Bu konuda vicdani ret hakkı kapsamında değerlendirilmeli ve askerlik dersleri seçimlik hale getirilmelidir.

¹Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Hasan ve Eylem Zengin v. Türkiye Kararı, Başvuru No. 1448/04, 9 Ekim 2007.

Mevzuatta özürlü çocukların din ve inanç özgürlüğünü kullanabilmelerini sağlayacak özel önlemlere yer verilmemiştir. Özürlüler ile ilgili mevzuatta, din ve vicdan özgürlüklerini kullanabilmeleri için ihtiyaç duyacakları özel düzenlemelere ilişkin hükümler yer almalıdır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda, kurum bakımına alınan çocukların mensubu oldukları dinin gereklerini yerine getirme olanakları bakımından eşit hakka sahip olmalarını sağlayacak özel düzenleme yapılmalıdır.

Ceza infaz kurumlarında din ve vicdan özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin hükümler; çocuklara özgü olmamakla birlikte, onların haklarını koruyacak niteliktedir. Özgürlüğün bütün dinler bakımından eşit olarak sağlanmış olması açısından düzenlemenin 14. madde ile uyumlu olduğu söylenebilir.

15. Madde: Çocuğun Dernek Kurma ve Barış İçinde Toplanma Hakkı

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.

2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlâkın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlanılamaz.

90

I. Maddenin Kapsamı

1. Fıkra

15. madde düzenlemesinde yer alan dernek kurma ve toplanma hakkı uluslararası insan hakları hukukunda yer alan örgütlenme ve toplanma özgürlüğü başlığına denk düşmektedir. Bu haklar, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 22. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11. maddesinde de benzer biçimde düzenlenmiştir. 15. madde de yer alan haklar aynı zamanda Sözleşmenin 12. ve 13. maddelerinde yer alan çocuğun görüşlerine saygı ve çocuğun görüşlerini ifade etme hakkı ile yakından ilişkili haklardır. Bu haklar, Devletlere hem engellememe, müdahale etmeme ve karışmama anlamına gelen negatif yükümlülükler; hem de bu hakların kullanılmasını güvence altına almak bakımından pozitif edim yükümlülükleri getirmektedir. Hakların hayata geçebilmesi için, Devletler hakkı kullanmak isteyen kişilerin önündeki engelleri kaldırmak ve gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, hem gerekli yasal ve idarî düzenlemelerin yapılmasını, hem de söz konusu hakları kullanacak kişilerin güvenliğinin sağlanmasını içermektedir.

15. maddede tanınan haklar 13. maddede yer alan çocuğun ifade özgürlüğünü; örgütlenme ve inanç ve düşüncelerini bu yolla başkalarıyla paylaşabilme güvencesi ile desteklemektedir.

15. maddede yer alan ilk hak, öznesi çocuklar olan dernek kurma, yani örgütlenme hakkıdır. İnsan hakları sözleşmelerinde yer alan pek çok terim gibi 15. maddede yer alan “dernek” teriminin de özerk bir anlamı vardır. Bu anlamda iç hukukta dernek dışında öngörülmuş olan tüzel kişiler de 15. maddede yer alan hakların konusu olabilecektir. Örgütlenme özgürlüğünün iki boyutu bulunmaktadır. İlki negatif boyuttur, zorlanmama ile ilgilidir ve bir derneğe katılmama hakkını içerir. İkincisi ise pozitif boyuttur, derneklerin kurulması ve kapatılması konusuna ilgilidir ve örgütlenme ya da bir örgüte katılma hakkını içerir.

15. maddenin ilk fıkrasında yer alan ikinci hak olan “barışçı toplanma hakkı” da özerk bir anlama sahiptir. Bu hak; bir araya gelerek yapılan toplantı, yürüyüş ve gösterileri kapsamaktadır. Hakkin öznesi, gösterilere katılan çocuklar değil, aynı zamanda, çocukların kurdukları veya üyesi oldukları dernekler gibi kuruluşlar ve bu tür toplantıları düzenleyenlerdir.

Çocuk Hakları Komitesinin önüne gelen ülke raporları ve Komite'nin Nihai Tespitleri kapsamında 15. maddenin şu noktaları özellikle kapsadığı düşünülmektedir: İlk olarak örgütlenme özgürlüğü bağlamında çocukların kendilerini ilgilendiren kararlarda görüşlerini belirtme ve kararlara katılma olanaklarının sistematik bir şekilde artırılması gerekmektedir. Bunun için çocuklar adına kurulan ve onlar tarafından yönetilen yapıların ve örgütlenmelerin oluşturulması teşvik edilmeli ve kolaylaştırılmalıdır. Komite bu amaçlarla okullarda ve belediyelerde bulunması gereken örgütlenmelere ve bu şekilde karar alma süreçlerine çocuklarında katılmasının sağlanmasına dikkat çekmektedir.

Her ne kadar 15. madde sendikal hak ve özgürlüklere ve siyasi partilere üye olmaya yönelik doğrudan bir ifadeye yer vermemiş olsa da, Komite raporlarında hem sendikal hakları hem de siyasi partilere üye olma hakkını bu madde kapsamında ele almaktadır. Sözleşmenin 32. maddesinde yer alan ekonomik sömürüye karşı korunma hakkı bağlamında çocukların sendikalara üye olması veya sendika kurucusu olması, 15. maddenin kapsamı içerisinde değerlendirilmektedir. Özellikle çalışma yaşına gelmiş ve çalışan çocuk ve gençlerin sendika kurucusu veya sendika üyesi olma haklarının kısıtlanmaması ve hatta bu yönde gerekli yasal ve idarî düzenlemeler yapılarak teşvik edilmesi önerilmektedir.

Benzer bir biçimde Komite Gürcistan hakkında verdiği raporda, çocuklara siyasi partilere üye olma yasağı getirilmesini, çocukların siyasal süreçlere katılması, bu süreçler hakkında bilgi sahibi olması ve siyasal önderlik için hazırlanmasının önünde engel oluşturması nedeniyle kaygı verici bulmuş ve “gençlere siyasal partilere üye olma ve örgütlenme özgürlüğünden eksiksiz olarak yararlanma izni tanınmasını” tavsiye etmiştir.

2. Fıkra

Maddenin ilk fıkrasında özgürlüğün kendisi ifade edilirken, ikinci fıkrada sınırlanması rejimi üzerinde durulmuştur. 15. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen dernek kurma ve barış içinde toplanma hakları, mutlak olmayan haklardır ve ikinci fıkrada gösterilen sebeplerle sınırlamaya tabi tutulabilir. Ancak bu sebepler de sınırlıdır: Sınırlama sebepleri yasa ile öngörülmüş ve demokratik bir toplumun gereği olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararı, kamu sağlığı, ahlâki ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarından birini tesis etmeye yönelik olmalıdır. Örneğin cadde

ve sokaklarda yapılan toplantı ve gösteriler söz konusu olduğunda, bunların önceden bir izin usulüne tabi tutulması toplanma özgürlüğünün özünün ihlal edildiği anlamına gelmeyecektir. Bu tür bir izin usulünün öngörülmüş olması 15. maddenin ilk fıkrasında yer alan barışçıl toplanma özgürlüğünün güvence altına alınması açısından kabul edilebilir niteliktedir ve hakka müdahale oluşturmamaktadır. Ancak söz konusu izin usulünün yasa ile öngörülmüş olması, bu usule uygun alınan kararın genel bir yasaklama niteliği taşıması ve orantılı bir tedbire hükmedilmiş olması gerekir.

Toplanma özgürlüğünün Devletlere yüklediği pozitif yükümlülükler, bu özgürlüklerin askıya alınması veya kısıtlanması ihtimaline karşı, bu hakkın etkili biçimde kullanılabilmesini sağlayıcı güvenceleri oluşturmasını gerektirir. Bir toplantı veya gösteri yürüyüşü, dile getirdiği düşünceye karşı olan kişileri rahatsız veya rencide edici olsa da, bu hakkı kullanan kişiler karşıt görüşteki kişilerin fiziksel şiddetine maruz kalma korkusuna kapılmaksızın haklarını kullanarak, düşüncelerini açıklayabilmelidir. 15. maddede yer alan hakların kullanılması bakımından gerekli olduğu durumlarda, bireyler arasındaki ilişkilerde bile pozitif tedbirlerin alınması şarttır ve Devletlerin yükümlülüğü söz konusudur.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

1. Fıkra

Çocukların örgütlenme ve toplanma özgürlüğünün tanınması ve bu özgürlüklerin kullanılmasına yönelik yasal düzenlemeler Türk hukukunda mevcuttur. Anayasanın 33. maddesinde "Toplantı hak ve hürriyetleri" başlığı altında herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma özgürlüğüne sahip olduğu; 34. madde de ise; herkesin, önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğu bildirilmektedir.

Yasalar düzeyinde ise negatif yükümlülükler bağlamında Türk Medeni Kanununun 57. maddesinde herkesin, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahip olduğunu ifade edilmiştir. Ancak Medeni Kanun'a göre dernek kurucusu veya üyesi olabilmek için fiil ehliyetine sahip olmak gerekmektedir.

Dernekler Kanunu üyelik yaşı ile ilgili bir düzenleme yapmamıştır. Bu nedenle Medeni Kanunun on sekiz yaş düzenlemesi yürürlükte kalmıştır. Ancak Dernekler Kanunu Medeni Kanun düzenlemeleri haricinde ayrıca bir çocuk derneği düzenlemesi getirmiştir. Kanunun 3. maddesi ile on beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip çocukların; toplumsal, ruhsal, ahlâki, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilecekleri veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilecekleri düzenlenmiştir. Aynı maddede on iki yaşını bitiren çocukların yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilecekleri, ancak yönetim

ve denetim kurullarında görev alamayacakları ifade edilmiştir. Ayrıca derneklerin kuruluşu ve yürütülmesi bağlamında esas ve usulleri düzenlemek üzere 106 maddeden ve 22 adet ek belge örneğinden oluşan Dernekler Yönetmeliği (31 Mart 2005 tarihli ve 25772 sayılı Resmî Gazete'de) yayınlanmıştır. Bu Yönetmelik ile oldukça kapsamlı ve bürokratik bir usul benimsenmiştir.

Sendikalar Kanununun 5. maddesi sendika kurucusu olabilecek kişilerin sahip olması gereken şartlar arasında fiil ehliyetini de aramaktadır. Dolayısıyla on sekiz yaşından küçük çocukların sendika kurucusu olması mümkün değildir. Kanunun 20. maddesi sendikalara üye olma koşullarını belirlemekte ve on altı yaşını doldurmuş olan ve işçi sayılan çocukların kendi talepleri ile on altı yaşını doldurmamış olanların ise kanuni temsilcilerinin yazılı iznine bağlı olarak işçi sendikalarına üye olabileceklerini öngörmektedir. Çocukların çalışma yaşı ile sendikalara üye olma yaşları arasında uyum bulunması gerekliliğinden hareketle iç hukuka bakıldığında, çalışma yaşına dair farklı düzenlemeler bulunduğu görülür. İş Kanununa göre on beş yaşını doldurmuş çocuklar ve bedensel, zihinsel ve ahlâki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılmak kaydıyla on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocukların çalışabilmesi mümkündür.

Siyasi Partiler Kanununa göre parti kurucusu veya üyesi olabilmek için on sekiz yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. (md. 11) Örgütlenme özgürlüğünün negatif boyutu bağlamında Kanunun 6. maddesinde, üye olma ve dilediği anda üyelikten çekilme hakkını tanımıştır.

Örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alınması bakımından iç hukukta cezai yaptırımlar da öngörülmüştür. Türk Ceza Kanununun 114. maddesinde bir siyasi partiye üye olmaya veya olmamaya, siyasi partinin faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya, siyasi partiden veya siyasi parti yönetimindeki görevinden ayrılmaya zorlamak amacıyla cebir ve şiddet kullanılması; 118. maddesinde ise bir kimseye karşı bir sendikaya üye olmaya veya olmamaya, sendikanın faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya, sendikadan veya sendika yönetimindeki görevinden ayrılmaya zorlamak amacıyla, cebir veya tehdit kullanılması suç olarak düzenlenmiştir.

15. maddede yer alan toplanma özgürlüğünü iç hukukta Anayasa haricinde düzenleyen tek metin Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'dur. Anılan kanunun 3. maddesi herkesin, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırsız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Kanunun 4. maddesi, hangi etkinliklerin Kanun kapsamı dışında olduğunu düzenlemiş ve özellikle siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin,

ticari ortaklıkların ve diğer tüzelkişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantılarının kanun kapsamı dışında tutmuştur. Kanunun 9. maddesi, çocukların da katılacağı bu Kanun kapsamında yapılacak toplantılar için bir düzenleme kurulunun oluşturulması ve bu kurulun diğer şartlar yanında fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş kişilerden oluşması şartlarını aramaktadır.

2. Fıkra

Sözleşmenin 15. maddesi diğer uluslararası insan hakları belgeleri ile benzerlik taşımakta ve hakkın sınırlanması rejimini düzenlemektedir. Anayasanın 33. maddesinde dernek kurma özgürlüğünün, 34. maddesinde ise toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının; ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâk ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabileceği öngörülmektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu raporun Çocuk Hakları Komitesi'nce yapılan değerlendirilmesi sonucunda yayınlanan Sonuç Gözlemlerinde, (CRC/C/108 (2001)), on sekiz yaşından küçük kişilerin derneklere, sendikalara ve diğer sivil toplum örgütlerine üye olamadığı belirtilmiş (paragraf 117) ve Türkiye'ye çocukların derneklere üye olması, üyelikten ayrılması ve dernek kurması hakkının güvenceye alınması tavsiye edilmiştir. Ayrıca yasal olarak çalışma yaşına gelmiş çocukların sendikalara üye olması, üyelikten ayrılması ve sendika kurucusu olabilmesi hakkının özellikle tanınması gerektiği ifade edilmiştir (paragraf 118). Aynı paragrafta Türkiye'nin mevzuatını gözden geçirerek Sözleşme ile uyumlu hale getirmesi yönünde çağrı yapılmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere, daha sonra yürürlüğe giren bazı yasalarla Komite'nin tavsiyeleri dernekler ve sendikalar bağlamında yasal düzeyde hayata geçirilmiştir.

1. Fıkra

Anayasanın normatif düzenlemesi Sözleşmenin 15. maddesi ile paralellik taşımaktadır.

Medeni Kanunun örgütlenme hakkını dernekler bakımından, on sekiz yaşından büyüklerle sınırlaması Sözleşmenin 15. maddesine aykırılık oluşturmaktadır. Örgütlenme özgürlüğünün negatif boyutu bağlamında ise hiç kimsenin bir derneğe üye olmaya ve hiçbir derneğin de bir kimseyi üye kabul etmeye zorlanamayacağını düzenleyen Medeni Kanunun 63. maddesi, Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumludur.

Dernekler Kanununun, çocuk derneklerine ilişkin düzenlemesi Sözleşme ile uyumu sağlamaya yönelik olmakla birlikte; yasal temsilcinin yazılı iznini şart koşan 3. madde düzenlemesi, 15. maddede yer

alan sınırlama sebepleri ile örtüşmemektedir. Dernekler Yönetmeliği'nde de (RG 31.03.2005 – 25772) benzer şekilde çocuk derneklerinde kurucu olacak çocukların yasal temsilcilerinin yazılı iznini alması gerektiği ifade edilmiştir (md. 5 ve 7). Bu düzenlemeler, Sözleşmenin 15. maddesi ile uyum içerisinde değildir. Ayrıca çocukların derneklere üye olabilmesini sadece çocuk dernekleri ile sınırlamak; çocuk derneklerinin faaliyet alanlarını da belli konularla sınırlamak, Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumlu değildir.

Örgütlenme özgürlüğünün negatif boyutu bağlamında ise Dernekler Kanunu herhangi bir düzenleme getirmemiş, ancak 36. maddesi kanunda hüküm bulunmayan hallerde Türk Medeni Kanununun hükümlerinin uygulanacağını ifade etmiştir. Dolayısıyla, Medeni Kanunun 63. maddesi burada da geçerlidir ve düzenleme Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumludur.

Dernekler ile ilgili kuruluş ve işleyişe dair esas ve usulleri belirleyen Dernekler Yönetmeliğinin benimsediği kapsamlı ve bürokratik usul, çocuk derneklerinin kuruluş ve işleyişini çocuklar bakımından neredeyse uygulanamaz hale getirecek niteliktedir.

Dernekler Kanununun 3 ve 14. maddelerinde çocukların örgütlenme özgürlüklerinin geliştirilmesine yönelik olarak değişiklik yapılması; Yönetmelikte yapılacak değişikliklerle de usulün çocuklar bakımından basitleştirilmesi gerekmektedir.

Sendika üyeliğinin on altı yaşını doldurmuş, sendika kuruculuğunu ise on sekiz yaşını doldurmuş çocuklar için tanınmasını öngören Sendikalar Kanununun 5. maddesi, Sözleşmenin 15. maddesi ile uyumlu değildir. Sendikalar Kanununun 5. ve 20. maddelerinde yer alan yaşa ilişkin sınırlamaların çocukların çalışma hayatına katılım yaşları ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Örgütlenme özgürlüğünün negatif boyutu bağlamında ise hiç kimsenin sendikaya üye olmaya veya olmamaya zorlanamayacağını belirten Sendikalar Kanununun 22. maddesi Sözleşme ile uyumludur.

Siyasi Partiler Kanununun, çocukların üyeliğini engelleyen düzenlemeleri, Komite yorumları doğrultusunda değerlendirildiğinde 15. madde ile uyumlu olduğu söylenemeyecektir. Bu konu düzenlenirken, bir yandan çocuğun örgütlenme özgürlüğünü eksiksiz kullanabilmesine olanak sağlama diğer yandan da çocukların siyasi amaçlarla kullanılmasını önleme amaçlarına uygun hareket etmek gerekecektir. Bu nedenle Siyasi Partiler Kanununun, Sözleşme ile uyumunu sağlayıcı düzenlemeler yapılırken; oy verme yaşı, çocuğun görüşünü ifade etme hakkı, baskı ve yönlendirmelerden korunma mekanizmaları gibi ilgili bütün konular birlikte ele alınmalıdır.

TCK'nin 114. maddesinde öngörülen cezai yaptırımlarla siyasi amaçla örgütlenme özgürlüğü ve sendikal örgütlenme özgürlüğü negatif boyutları bağlamında güvence altına alınmak istenmiştir. Bu düzenlemeler Devletlerin aynı zamanda 15. madde de yer alan hakların gerçekleştirilmesini güvence almaya yönelik pozitif edim yükümlülükleri bağlamında da değerlendirilebilir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 4. maddesine göre; kanun kapsamı dışında kalan kapalı yer toplantıları için çocuk derneklerinin herhangi bir izin almaları gerekmemektedir. Ancak Kanun kapsamında yapılacak açık hava toplantıları ve gösterileri için bir düzenleme kurulu oluşturulması ve bu kurulda yer almak için fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş olma şartlarının aranması, çocukların bu hakkı kullanmalarını engellemektedir. İç hukukta toplanma özgürlüğü bağlamında, çocukların toplantı ve gösterilere sadece katılımcı olabilmesi önünde bir engel yoktur ve bu konuda genel hükümlere tabidirler. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 9. maddesinde çocukların bu haklarını kullanabilmelerine yönelik yasal değişiklik yapılması gerekmektedir.

2. Fıkra

Dernek kurma ve barış içinde toplanma hakkının sınırlandırılmasına yönelik rejimi düzenleyen 15. madde ile iç hukukta Anayasada yer alan düzenlemeler uyum içerisindedir. Anayasada yer alan 33. ve 34. maddelerde sınırlama sebepleri sınırlandırılmış ve örgütlenme ve toplantı haklarının ancak kanunla sınırlanabileceği öngörülmüştür. Buna dayalı olarak da iç hukukta çeşitli kanunlarla bu hakların nasıl sınırlanabileceği düzenlenmiştir.

16. Madde: Çocuğun Özel Yaşamına Saygı Hakkı

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.

2. Çocuğun bu tür müdahalelere ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

I. Maddenin Kapsamı

Bu madde ile çocuğun özel yaşantısına, ailesine, konutuna ya da iletişimine, onur ve saygınlığına yapılabilecek keyfi veya yasa dışı müdahalelere karşı korunması düzenlenmektedir. 16. madde ayrım gözetmeksizin bütün çocuklar için geçerlidir. Çocuğun içinde yaşadığı fiziksel ortam, ilişkilerin ve başkalarıyla kurduğu iletişimin özel oluşu; başkalarından saklı tutulmak koşuluyla özel bilgi ve danışmanlık alma hakkı; çocuk hakkında tutulan kayıt ve dosyalara erişimin sınırlı tutulması ve benzeri konular da bu kapsam dâhilindedir. Aile içinde çocuğun özel yaşamının korunması kuşkusuz ailenin yapısına, yaşam koşullarına ve çocuğa tanınan özel alanı belirleyen ekonomik ve diğer etmenlere göre değişiklik gösterecektir. Kalabalık ailelerde ya da çok kalabalık bir okulda çocuğun özel yaşamına saygı gösterme sorunu ortaya çıkabilir ya da ekonomik koşullar çocuğun özel yaşam alanlarını ortadan kaldıran bir etken olarak rol oynayabilir.

Çocuğun özel yaşamının gizliliğine adli ve idari makamlar ve medya tarafından da saygı gösterilmelidir. Çocuğun, ana-baba rızası olmaksızın hukuki veya tıbbi danışmanlık hizmeti alabilmesi de bu hak açısından önem taşımaktadır. Çocuğun özel yaşamına ilişkin, başkalarından saklı tutmak isteyebileceği hukuki veya tıbbi konular olabilir. Örneğin doğum kontrolü veya kürtaj ya da HIV/AIDS testi gibi hususlarda çocuk, sağlık hizmetlerinden gizlilik içerisinde yararlanmak isteyebilir. Belirli bir yaştaki ve olgunluk düzeyindeki çocuklar için bu hakların yasalarda düzenlenmesi gerekmektedir. Ergenlik dönemindekilerin cinsel bilgilere ulaşmasını ve hastalıklarının tedavisini güçleştiren yasal, yönetsel ve toplumsal engellerin ortadan kaldırılması gerekir.

Çocuklara bekâret testi yapma, çocuğun dinini kimlik belgesinde belirtme, koruyucu aile yanına yerleştirilmeleri ya da evlat edinilmeleri söz konusu olduğunda gereken işlemler için çocukların fotoğraflarının kullanılması ve ayrıntılı özelliklerinin açıklanması gibi uygulamalar, özel yaşamın korunması bakımından sorunlar yaratabilecektir. Herhangi bir kişinin özel yaşamına ilişkin bilgiler, ancak toplumun genel çıkarları açısından zorunlu ise yetkili kamu görevlileri tarafından toplanabilir.

Kurumlarda, özellikle tutukevlerinde ve çocuk yurtlarında bulunan çocuklar için, özel alan dâhil olmak üzere çeşitli alanların, tuvaletlerin ve banyoların düzenlenişi ve benzer konularda asgari standartlar belirlenmeli, çocuğun özel yaşam ihtiyacına gerekli özen gösterilmelidir.

Çocukların ceza yasasını ihlal etmekle suçlandıkları durumda, çocuğun afişe olmasını ya da damgalanmasını engellemek amacıyla, yargılamanın her aşamasında gizliliğe azami özen gösterilmeli, sanık veya şüpheli çocuğun kimliğine ilişkin hiç bir bilginin yayımlanmasına izin verilmemelidir. Medya haberlerinde aynı zamanda çocuk istismarı ve aile sorunları ile ilgili konularda da çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmelidir. Beijing Kurallarına göre, kanunla ihtilaf halindeki çocuklara ilişkin kayıtlar kesinlikle gizli tutulmalı ve üçüncü kişilerin bilgisine kapalı olmalıdır. Kayıtların ayrıntıları, sadece davaya bakmış veya konuyla görevi gereği ilgilenmiş araştırmacılar dâhil yetkili kişilerle sınırlı tutulmalıdır. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğun, olağanüstü durumlar dışında ailesiyle yazışma ve görüşme yoluyla ilişkisini sürdürme hakkı vardır. Çocuklar, kendilerine karşı gerçekleştirilen iftira veya yayın yoluyla hakaret gibi suçlarda sorumlu kişilere karşı etkin yasal yollara başvurabilme hakkına da sahip olmalıdırlar.

Pek çok nedenle çocuklar hakkında, örneğin sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve yargılama ile ilgili konularda tutulan ve saklanan dosyalar vardır. İster kamu yetkilileri, ister özel kişi ve kurumlar tarafından yapılsın, kişilere ilişkin bilgilerin derlenmesi ve bu bilgilerin bilgisayarlarda, veri bankalarında ve diğer kaynaklarda tutulması veya saklanması, yasal belirlemelere tabi olmalıdır. Devletler, yasal olarak bu bilgileri elinde bulundurma yetkisine sahip olmayan kişilerin bilgileri ele geçirmesini, kullanmasını engelleyecek önlemleri almakla yükümlüdürler. Ayrıca dosyalarda doğru olmayan kişisel bilgiler yer alıyorsa ya da yasalara aykırı şekilde bazı bilgiler işlenmişse, herkesin bu tür bilgilerin düzeltilmesini ya da silinmesini isteme hakkı vardır.

Çocuğun ailesine, konutuna, iletişimine yönelik müdahalelere olanak tanıyan her düzenleme yasalarda belirtilmeli, keyfi olmamalı, Sözleşmenin diğer ilke ve hükümleri ile uyumluluk taşımalı ve özel durumlarda makul ölçüleri aşmamalıdır.

Bu hakkın ihlali durumunda çocuğun şikâyet ve hak arama kanallarını kullanmasına olanak tanınmalıdır.

Dolayısıyla 16. maddenin kapsamı oldukça geniştir. Çocuk Hakları Komitesinin yorumları da dikkate alındığında, Sözleşme ile yasaların uyumu değerlendirilirken aşağıdaki soruların yanıtlanması gerekmektedir:

1. Yasada çocuğun özel yaşam, aile, ev ve iletişiminin hem Devlet kuruluşlarının hem de özel kişi ve kuruluşların haksız ve keyfi müdahalelerinden korunma hakkını tanıyan özel bir düzenleme var mı?
2. Özel yaşam, aile, ev ve iletişime yasal olarak yapılması mümkün müdahale biçimlerini düzenleyen bir yasa hükmü var mı ve bu hüküm keyfiliği ve makul ölçülerin aşılmasını önleyecek güvenceler içeriyor mu ve Sözleşmenin diğer ilke ve hükümleri ile uyumlu mu?

3. Özel yaşama yönelik haksız ve keyfi müdahalelerden korunma hakkını düzenleyen hüküm, bütün çocukları ve çocuğun bulunduğu ev, her türlü kurum bakımı, okul koşullarını kapsıyor mu?
4. Bakım ve gözetim amaçlı olarak çocuğun bir kurumda olduğu durumlar için mevzuatta yer alan özel yaşama saygı kuralı; fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını içerecek nitelikte düzenlenmiş mi?
5. Mevzuatta, ana-baba rızası olmadan hukuki ve tıbbi konularda danışmanlık alma hakkı düzenlenmiş mi?
6. Mevzuatta posta ve diğer iletişim araçlarına ilişkin olarak keyfi ve haksız müdahalelerden korunma hakkına getirilen sınırlamalar Sözleşme ile uyumlu mu? (Bu uyum çocuğun evi, alternatif bakımda olduğu yerler, kurumsal bakım yerleri ve tutuk ve gözaltı kurumları bakımından ayrı ayrı değerlendirilmelidir.)
7. Yasalar, çocuğa hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkı tanıyor mu?
8. Yasalarda, kanunla ihtilaf halinde olduğu veya korunma ihtiyacı ya da aile hukuku ile ilgili ihtilaflar nedeniyle adalet mekanizması içinde bulunan çocukların özel yaşamlarının korunmasına ilişkin özel bir düzenleme var mı?
9. Yasalarda, çocukların onur ve saygınlıklarına yönelik haksız saldırılardan korunmalarını sağlayacak hükümler var mı?

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 20. maddesinde özel hayatın gizliliği ve korunması, 21. maddesinde konut dokunulmazlığı, 22. maddesinde haberleşme özgürlüğü, herkes için temel bir hak ve özgürlük olarak düzenlenmiştir.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça 20. maddeye göre "kimsenin üstü, özel kâğıtları ve eşyası aranamaz ve bunlara el konulamaz"; 21 maddeye göre "kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz"; 22 maddeye göre ise; "haberleşmesi engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz".

Bir kimsenin üstünde veya konutunda arama yapma, iletişimine müdahale etme gibi konular öncelikle bir suç işleme şüphesi altında olma hali ile ilişkili olarak yasalarda düzenlenmektedir. Bu nedenle, ilk olarak Ceza Muhakemesi Kanununun incelenmesi gerekir. Ceza Muhakemesi Kanununda, ceza yargılamasında koruma tedbiri olarak öngörülebilir şüpheli veya sanıkla ilgili arama, diğer kişilerle ilgili arama, gece yapılacak arama, arama kararı, belge ve kâğıtları inceleme yetkisi, eşya ve kazancın muhafaza altına alınması ve bunlara el konulması, el konulamayacak mektuplar, belgeler, postada el koyma, bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve el koyma, iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması, tüm şartları belirtilerek açıkça düzenlenmiştir (md. 116, 117, 118, 122, 123, 126, 129, 134, 135). Tüm bu tedbirler özel hayatın gizliliğine müdahalede bulunan, bu hakkı sınırlandıran düzenlemelerdir. Ancak sınırlandırmalar açık, şartları gösterilerek ve amaca uygun şekilde yasayla yapılmaktadır.

Ayrıca aramaya ve el koymaya ilişkin hükümlere Kaçakçılık Kanununun 17. maddesinde ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 9. maddesinde, Adli Önleme Aramaları Yönetmeliği'nde de yer verilmiştir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ek 7. maddesi, Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanununun 6. maddesi ve Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanununun ek 5. maddesi de istihbarat amaçlı iletişimin denetlenmesini düzenlemektedir. "Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Tespiti, Dinlenmesi, Sinyal Bilgilerinin Değerlendirilmesi ve Kayda Alınmasına Dair Usul ve Esaslar ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkındaki Yönetmelik" ise hem adli hem de istihbarat amaçlı yapılan iletişimin denetlenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektedir. Bunlar genel nitelikte düzenlemeler olup, çocuklara özgü bir hüküm bulunmamaktadır.

Çocuğun özel hayatının gizliliği ve korunması ilkesi bakımından; eğitim, sosyal hizmetler ve ceza hukukunu ilgilendiren mevzuatların hiç birinde özel yaşama saygı ilkesi; fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını içerecek nitelikte bir düzenleme bulunmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin (RG 27.08.2003 - 25212) 23. maddesi her öğrenci için bir dosya tutulması gerektiğini söylemekte, ancak bu dosyada gizli belge bulundurulamayacağını öngörmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda bu konuda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak kurum mevzuatı içerisinde yer alan bazı yönetmeliklerde gizlilik ilkesine

atıf yapıldığı görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Ayni – Nakdi Yardım Yönetmeliği'dir (RG 28.09.1986 - 19235). Bu Yönetmeliğin 11. maddesine göre, “sosyal inceleme raporu kişisel nitelikteki gizli belge olup, gizlilik prensibine dikkat edilerek düzenlenir ve korunur. Ayrıca ödemede esas belge olarak ibraz edilemez ve edilmesi istenemez.” Aynı Yönetmeliğin 24. maddesine göre; “Yarımda bulunan kişilerle ilgili bütün bilgiler kişisel nitelikteki gizli dosyalarda saklanır ve her çeşit gelişme kaydedilir.” Kayıt işlemlerini yapmak ve bu bilgileri muhafaza etmek il ve ilçe müdürlüklerinin görevidir. Bir diğer düzenleme ise Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nde (RG 07.01.1999 - 23576) yer almaktadır. Yönetmeliğin 8. maddesi sosyal servisin, 9. maddesi ise müdürün görev ve yetkilerini düzenlerken “gizlilik ilkesin” uygun hareket etmekten söz etmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 21. maddesi ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelikte, korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Özgürlüğü kısıtlanan çocuklarla ilgili olarak ise önce gözaltı koşullarını, sonra da tutukevi, cezaevi ve eğitim evi koşullarını düzenleyen mevzuatın incelenmesi gerekmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun soruşturmanın gizliliğini öngören 157. maddesi ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin (RG 1.6.2005-25832) sağlık raporlarının gizliliğini öngören 9. maddesi dışında çocuğu özel hayatına haksız ve keyfi müdahaleden korumaya yönelik bu alandaki en özel düzenleme Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kurulu, Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nde (RG 13.4.2001 - 24372) yer almaktadır. Yönetmeliğin 21. maddesine göre “çocuk birimlerinde yürütülen işlemlerde gizlilik esastır.” Bu kurala göre hakkında işlem yürütülen bir çocuğun “kamuoyuna duyurulmasına, basın önüne çıkartılmasına, yer gösterme gibi soruşturmaya ilişkin işlemlerin basın önünde veya iştirakiyle yapılmasına, basınla sorulu-cevaplı görüştürülmelerine, görüntülerinin alınmasına, teşhir edilmelerine, evrakının yayımlanmasına imkân ve sebebiyet” verilemeyeceği gibi bunların önlenmesi için gereken tedbirleri almak da çocuk polisinin sorumluluğundadır. Bu maddede, basına, bilgi işlem araçlarından yayın yapan kuruluşlara, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç verilmesi de yasaklanmıştır. Basına demeç verilmesi veya basın açıklaması yapılması tüm kamu görevlileri bakımından 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 15 inci maddesi ile kısıtlanmıştır.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda da, özel hayatın korunması hakkına gönderme yapan; fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişim, kişisel eşyalar ve personel eğitimi

ve davranışlarını içerecek nitelikte bir özel düzenleme bulunmamaktadır. Özel hayata saygı ilkesine atf yapan tek düzenleme Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 43. maddesinde yer almaktadır. Madde, eğitim kurulunun görevlerini düzenlemekte ve bu görevler arasında yer alan "hükümlü ile durumu hakkında bilgi sahibi olması gerekli ya da yararlı görülen kişi, kurum ya da kuruluşları bilgilendirme" görevinin, özel hayata saygı, gizlilik ve etik kurallarına uygun biçimde yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Bunun dışında "özel hayata saygı" ilkesine atf bulunmamakla birlikte tutuklu ve hükümlülerin iletişimleri ile ilgili düzenlemeler bu hakkı koruyucu veya sınırlandırıcı özellikleri bakımından incelenebilir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda, telefon görüşmelerinin idarece dinlenmesi ve kayıt altına alınması; yazışmalarında idarece denetlenmesi esası benimsenmiştir (md. 66/1 ve 68/2). Hükümlü çocukların avukatları ile yapacakları yazışmalar hariç (Tüzük md. 184) yazışmaları idarece denetlenebilecektir. Ancak çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlü çocuklar, "ücretli telefonlarla" serbestçe görüşme yapma hakkına sahiptirler (md. 66/2). Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 88. maddesine göre, çocuk hükümlülerin telefonla konuşması hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve engellenemez.

Denetlenen yazışmalardan sakıncalı görülenlerin muhatabına iletmeyeceği hükümlüye bildirilmek zorundadır ve hükümlünün bu karara karşı İnfaz Hâkimliği'ne itiraz etme hakkı bulunmaktadır (CGTİH Tüzük md. 123). Bu kurallar, tutukluluk durumu ile uygun olduğu ölçüde tutuklu çocuklar için de geçerlidir (CGİH Kanun, md. 116).

Hukuka uygun, kanuni bir düzenleme olmaksızın haberleşmenin ve özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmesi, kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi veya kayda alınması ya da hukuka uygun olarak kaydedilmiş olmakla birlikte yasa gereğince yok edilmesi gereken verileri yok etmeme, Türk Ceza Kanununda yer alan çeşitli hükümler ile suç olarak kabul edilmiş ve bu fiilleri gerçekleştiren kişilerin cezalandırılması öngörülmüştür (TCK, md. 132-139). Aynı zamanda bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına yönelik saldırı eylemleri de suç olarak düzenlenmiştir (md. 125).

Basın Kanununun 21. maddesinde on sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanların para cezası ile cezalandırılması, bu cezanın bölgesel süreli yayınlarda ve yaygın süreli yayınlarda daha ağır olması düzenlenmektedir.

Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. maddesi ve Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmeliğin (RG 17.4.2003-25082) 5. maddesinde yayın ilkeleri düzenlenmekte, özel hayata ve aile hayatının gizliliğine saygılı olunması gerektiği ifade edilmektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Anayasanın 20, 21 ve 22. madde hükümlerinde yer alan genel prensipler, çocuklara özgü olmamakla birlikte özel yaşamın keyfi ve hukuka aykırı müdahalelerden korunma hakkını tanıyan özel bir düzenleme olduğunu vardır ve bu bakımdan da Sözleşme ile uyumlu olduğu söylenebilir. Bu hükümler aynı zamanda hukuka uygun müdahalenin koşullarını da belirlemekte, hem okulda hem de evde, çocukların buldukları tüm kurumları kapsamaktadır.

Ancak çocukların özel yaşamına, ailesine, konutuna, iletişimine yönelik haksız ve keyfi müdahalelerden korunma hakkı ve ana-babasının rızasını almadan hukuki veya tıbbi konularda özel danışmanlık hizmeti alma hakkı kanunlarda (özellikle eğitim, sağlık, sosyal hizmet, özgürlüğün kısıtlanması ile ilgili kanunlarda) özel olarak düzenlenmelidir. Bu düzenleme, çocuğa, hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır.

Ceza Muhakemesi Kanununda düzenlenen koruma tedbirleri, özel hayatın gizliliğine müdahale edici nitelikte olmakla birlikte, hakka yönelik yapılan sınırlandırmalar açık, şartları gösterilerek ve amaca uygun şekilde yasayla öngörülmektedir. Çocuğun iletişimine yapılacak müdahaleler ise yukarıda belirttiğimiz hükümler çerçevesinde gerçekleşecektir. Bu hususta da çocuğa yönelik ayrı, özel düzenlemeler bulunmamaktadır.

Çocuğun özel hayatına haksız müdahale durumunda, çocukların yasal temsilcileri olmaksızın kendi başlarına hukuk davası açmaları, yürütmeleri veya şikâyete tâbi suçlarda savcıya soruşturmayı başlatacak şikâyet dilekçesini verebilmeleri konusunda açık yasal düzenlemeler bulunmamaktadır ve uygulamada yasal temsilcileri olmaksızın bu işlemleri yapabilmeleri mümkün değildir. Çocukların yasal temsilcileri olmaksızın kendi başlarına hukuk davası açmaları, yürütmeleri veya şikâyete tabi suçlarda savcıya soruşturmayı başlatacak şikâyet dilekçesini verebilmeleri konusunda açık yasal düzenlemeler bulunmalıdır. Bu hususta olgunluk veya kavrayışa dayalı bir yaş sınırı da yasalarda tespit edilmelidir.

Buna mukabil Basın Kanununun 21. maddesi, çocuğun fail ya da mağdur olması halinde kimliğinin bilinmesine yol açabilecek herhangi bir yayını engellemeye yönelik, Sözleşmeye uygun bir düzenlemedir.

Çocuğun bakım ya da gözetim amaçlı bir kurumda bulunması halinde, çocuğun özel yaşamına saygı duyulmasını teminat altına alan yasal düzenlemeler de mevcut değildir. Okul, koruma amaçlı kurumlar veya özgürlüğün kısıtlandığı bütün kurumların mevzuatında, çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını içerecek nitelikte olmalıdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelikte, korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Özellikle kurumlarda gerçekleştirilecek denetimler ve sair faaliyetler de çocuğun özel yaşamını koruyan açık düzenlemelere bağlı olmalı ve bu düzenlemeler etkin kılınmalıdır. Sosyal hizmetler kurumlarının gece geç bir saatte denetlenmesi, çocukların odalarına denetim amaçlı dahi olsa izinsiz girilmesi, kurumlarda yaşayan çocuklar ilgili bilgilerin basında yer alma şekli de ciddi sorunlar yaratmakta ve kurumlarda kalan çocukların damgalanması sonucunu doğurmaktadır. Kurumlara ilişkin yapılan haberlerde ya da çocuk istismarı veya aile sorunlarına ilişkin haberlerde, çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmesini sağlamak için yapılacak düzenleme bütün bu konuları içerecek biçimde olmalıdır.

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infaz edildiği kurumlarda uygulanacak kurallar belirlenirken de, özel hayata müdahale ve iletişimin denetlenmesini öngören düzenlemelerin çocukların aileleri ve dış dünya ile ilişki kurma ihtiyaç ve hakları dikkate alınarak, keyfi kısıtlamayı önleyecek güvencelerle, özellikle de çocuğun yararının bunu gerektirmesi haline öncelik verilerek düzenlenmesi gerekmektedir.

17. Madde: Çocuğun Gerek Duyduğu Bilgilere Erişimi

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlâki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

- a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29'uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;*
- b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;*
- c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;*
- d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;*
- e) 13. ve 18. maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.*

I. Maddenin Kapsamı

17. madde, kitle iletişim araçlarının çocuklar üzerindeki etkilerine odaklanmakta ve Taraf Devletlere genel bir yükümlülük getirmektedir. Buna göre Devletler, çocukların esenliği ile bedensel ve zihinsel gelişimini destekleyici nitelikte çeşitli kaynaklardan bilgi ve belgelere ulaşmaları için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler.

Maddede, ilk olarak kitle iletişim araçlarının önemine dikkat çekilmektedir. Komite 1997 yılında "çocuk ve medya" konulu bir çalışma grubu toplayarak "Oslo Görevi" başlığını taşıyan bir belge ile çocukların uygun bilgilere ulaşmasının sağlanmasında hükümetlere, kuruluşlara, kişilere ve özel sektöre düşen görevleri tespit etmiştir. (23. Oturum Raporu, Ocak 200, CHS/K/94, paragraf 481) Komite, çocuğun gelişim hakkı (md. 6), eğitimin amacı (md. 29), kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkı (md. 31) gibi Sözleşmede yer alan hakların kullanılması bakımından medyanın rolünü çok önemli görmektedir.

17. madde özellikle çocuğun ifade özgürlüğü ile ilgili beş özel stratejiyi belirlemekte ve Devletlere bu maddede sayılan beş adımın atılması önermektedir.

Bunlardan ilki medyanın, çocuklara yarar sağlayacak olumlu ve eğitimin amaçlarına uygun bilgiler yayınlamaya teşvik edilmesidir. Anlayış, barış ve hoşgörünün, cinsiyet eşitliğinin, özürllülere ilişkin

duyarlılığın geliştirilmesi, çocuk suçluluğunun önlenmesi gibi konularda medyanın üstlenmesi gereken rol ve sorumluluk bu kapsamda değerlendirilmektedir.

İkincisi, bilgi ve belgeye ulaşma konusunda uluslararası işbirliğinin teşvikidir. Bunu sırasıyla; çocuk kitaplarının üretiminin teşviki; kitle iletişim araçlarında azınlık gruplarına mensup çocukların dil ihtiyaçlarına özen gösterilmesi konusunda medyanın desteklenmesi izler. Son olarak Devletlerin, yayın organlarını çocuğun esenliğine zarar verici nitelikteki bilgi ve belgelerden çocuğu koruma konusunda teşvik etme yükümlülüğü düzenlenmektedir.

17. madde düzenlemesi Devlete aşağıdaki konularda sorumluluk yüklemektedir;

1. Ülkede bulunan bütün çocukların toplumsal, ruhsal ve ahlaksal esenliğini, bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeyi hedefleyenler başta olmak üzere, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve yayınlara erişimlerini sağlayacak önlemleri almak,
2. Kitle iletişim araçlarını, çocuklar açısından sosyal ve kültürel anlamda yararlı olacak ve çocuğun insan hak ve özgürlüklerine, ailesine, yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, kendisinden farklı uygarlıkların ulusal değerlerine, doğal çevreye saygısını geliştirici, özgür bir toplumda sorumlu bir yaşam için hazırlanmasını sağlayıcı biçimde yayın yapmaya teşvik etmek,
3. Kitle iletişim araçlarını, özürsüz insanlara yönelik olumlu bir imge sunulmasına; halklar arasında anlayış ve dostluk, cinsiyetler arası eşitlik, suça sürüklenen çocukların olumlu biçimde toplumsallaştırılması anlayışlarının geliştirilmesine; Sözleşmenin yetişkin ve çocuklara tanıtılmasına; sağlık ve eğitim alanlarında ilerlemelere katkıda bulunmaya teşvik etmek,
4. Bilgi üretimi ve paylaşımında uluslararası işbirliğini güçlendirmek,
5. Çocuk kitaplarının üretimini ve yaygınlaştırılmasını sağlayıcı önlem almak.

Bu hüküm, Devletler açısından Sözleşmenin doğrudan uygulanabilir nitelikteki hükümlerindendir. Dolayısıyla, iç hukukta Devletin bu yükümlülüklerini tekrar eden başkaca bir yasal düzenleme olmadan da uygulanabilir niteliktedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Zarar Verici Yayından Korunma Hakkını İlgilendiren Düzenlemeler

Medyanın çocuğun özel yaşamına saygı duymasını, bu arada istismar, aile sorunları ve çocuk suçluluğu gibi konularda sorumlu yayın yapmasını sağlamak üzere, eğitim dâhil, gerekli yol gösterici ilkeler ve güvenceler konusunda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) bir regülasyon görevi üstlenmiştir. RTÜK, radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla kurulmuş, özerk ve tarafsız bir kamu

tüzel kişiliğidir. Kurulun, radyo ve televizyon yayınlarını denetlemesine esas teşkil eden Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanun 4. maddesinde düzenlenen yayın ilkeleri arasında aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

- Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi.
- Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması.
- Gençlerin ve çocukların fiziksel, zihinsel ve ahlâkî gelişimini zedeleyecek türden programların, bunların seyredilebileceği zaman ve saatlerde yayınlanmaması.

Kanununun 34. maddesi Kurulun uygulayabileceği yaptırımları düzenlemektedir. Buna göre RTÜK, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayın ilkelerine ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyarmakta veya aynı yayın kuşağında açık şekilde özür dilemesini isteyebilmektedir. Bu talebe uyulmaması veya aykırılığın tekrarı halinde ihlâl konu olan programın yayını, bir ilâ on iki kez arasında durdurabilmektedir. Yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına Üst Kurulca hazırlatılacak eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlâkî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı ve çevre eğitimi konularında programlar yayınlanması gerekmektedir. Aykırılığın tekrarı halinde; yayın kuruluşlarına yasada belirtilen şartlara uygun olarak idarî para cezası verilir. Dikkat çeken cezalardan bir tanesi, Kanununun 4'üncü maddesinin ikinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerindeki ilkelere aykırı yayın yapılması halinde uyarı yapılmadan yayın kuruluşunun yayının bir ay durdurulmasıdır. İhlâlin tekrarı halinde yayının süresiz olarak durdurulabilen ve yayının lisansı iptal edilebilmektedir.

Nisan 2006'dan beri çocukların televizyon yayınlarının zararlı etkilerinden korunmaları amacıyla RTÜK tarafından geliştirilen ve televizyon kuruluşları tarafından desteklenen Akıllı İşaretler Sembol Sistemi uygulanmaktadır. Akıllı İşaretler, bir özdenetim mekanizması olup, çocuk ve gençleri cinsellik, şiddet, olumsuz örnek oluşturabilecek davranışlar (kötü dil kullanımı, sigara, alkol, kumar ve madde bağımlılığına özendirme, her türlü ayrımcılık ve intihar sahnelerinin gösterilmesi) gibi zararlı yayın içeriğine karşı korumak için geliştirilmiş olan görsel-işitsel bir uyarı sistemidir. Sistem kullanılan işaretler sayesinde televizyon programlarının hangi yaş grubundaki çocuklara uygun olduğu ve programda yer alan zararlı içerik konusunda izleyiciye bilgi vermektedir.

On sekiz yaşından küçüklerin maneviyatı üzerinde muzır tesir yapacağı anlaşılan mevkute ve mevkute tanımına girmeyen diğer basılmış eserler Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu çerçevesinde sınırlamalara tabi tutulur. Bunun için Başbakanlık bünyesinde bir kurul oluşturulmaktadır. Kurul, kanunda gösterilen eserleri resen inceleyebileceği gibi, resmî makamlar ile gayeleri içinde çocuk ve gençlerin korunmasına yer veren derneklerin, kadın derneklerinin veya basın dernek ve kuruluşlarının başvurularını da inceleyerek karara bağlamaktadır. Kurul tarafından, küçüklerin maneviyatına zarar

verici bulunan yayınların ön kapaklarına "Küçüklere zararlıdır" damga veya işaretini basmak zorunludur. "Küçüklere zararlıdır" ibaresinin herkesin kolayca görüp okuyabileceği şekil ve büyüklükte yazılması gerekir. Bu şekilde damgalanan eserler; açık sergilerde ve seyyar müvezziler satıcılar tarafından satılamamakta, dükkânlarda, camekânlarda ve benzeri yerlerde teşhir edilememekte, bir yerden bir yere teşhir maksadıyla açık bir surette nakledilememekte ve müvezziler dağıtıcılar tarafından bunlar için sipariş kabul olunamamakta, gazeteler, mecmualar, duvar ve el ilânları, radyo ve TV ile veya diğer suretlerle ilan edilememekte, satışı için reklâm ve propaganda yapılamamaktadır. Ayrıca para mukabili veya parasız küçüklere gösterilememekte, verilememekte ve hiçbir suretle okul ve benzeri yerlere sokulamamaktadır. Son olarak bu tür eserler, ancak on sekiz yaşından büyük olanlara içi görülmeyen zarf veya poşet içinde satılabilmektedir. Bu zarf ve poşetlerin üzerinde eserin ismi ile "Küçüklere zararlıdır" ibaresinden başka yazı ve resim bulunması kanunla yasaklanmıştır.

Basın Kanununun 21. maddesinde ise suç faili ya da suç mağduru çocukların kimliğinin korunmasına ilişkin düzenleme yapılmaktadır. Bu düzenleme ile süreli yayınlarda on sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmaktadır.

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun ile içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumlulukları ile internet ortamında işlenen belirli suçlarla içerik, yer ve erişim sağlayıcıları üzerinden mücadeleye ilişkin esas ve usulleri düzenlenmiştir. İnternet ortamında yapılan ve içeriği TCK, md. 103'de yer alan çocukların cinsel istismarı suçunu oluşturduğu hususunda yeterli şüphe sebebi bulunan yayınlarla ilgili olarak erişimin engellenmesine mahkemece karar verilir. (md. 8)

Çocuklar İçin Kitap Basılması İle İlgili Düzenlemeler

Millî Eğitim Temel Kanununun 3.12.2003 tarihinde değiştirilen 54. maddesinde okullarda okutulacak kitapların tespiti ve ücret ödenmesini düzenlemektedir. Buna göre, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak ders kitapları, Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenmektedir. Ders kitaplarına ilişkin yarışmalarda derece alanlara verilecek ödülün ödeme, usul ve esasları ile miktarı yönetmelikle belirleneceği düzenlenmiştir.

III. Mevzuatın Sözleşme ile Uyumu

Türkiye sözleşmeyi imzası sırasındaki çekince bildiriminde, Sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini Anayasa ve Lozan Antlaşmasının ifade ve ruhuna uygun olarak yorumlayıp, uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir. Onay sırasında, azınlık kavramını Lozan Anlaşması bağlamında değerlendiren yasa koyucu, Sözleşmenin 17. maddesinin (d) bendine ait çekinceyi de korumuştur. Ancak bunun dışındaki bentler bakımından bir çekince bulunmamaktadır.

Mevzuat yayıncıların uyması gereken ilkeleri belirlemekte ve bunlara uyulmamasına ilişkin yaptırımları öngörmektedir. Çocuk hakları ile ilgili program yayınlamak da, bu yaptırımlar kapsamında gündeme gelmektedir. Bu çerçevede yapılan değerlendirmede mevzuat ile BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 17. madde hükmünün örtüştüğü söylenebilir. Ancak teşvik edici nitelikte bir düzenleme bulunmamaktadır.

Çocuk yayınlarının çocuk sağlığına ve gelişimine uygun olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi için özellikle çocuk programları ve kitaplarının yayını ve teşvik edilmesi ile ilgili kapsamlı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Aynı zamanda Devletin kitle iletişim araçlarını teşvik etmeye yönelik yapması gerekenler de mevzuat ile düzenlenmelidir. Kitle iletişim araçlarına ilişkin yasal düzenlemelerde medyanın çocuk haklarının tanıtılması ve korunmasındaki rolü açıkça tarif edilmeli ve bu rol gereğince üstlenmesi gereken sorumluluklar gösterilmelidir. Basın organlarının çocuk haklarının korunması ve tanıtılmasındaki rol ve sorumluluğu başlığı altında özellikle aşağıdaki konuları içerecek bir düzenleme yapılmalıdır:

- a. Ülkede bulunan bütün çocukların toplumsal, ruhsal ve ahlaksal esenliğini, bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeyi hedefleyenler başta olmak üzere, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve yayınlara erişim hakkı,
- b. Kitle iletişim araçlarının, çocuklar açısından sosyal ve kültürel anlamda yararlı olacak ve çocuğun insan hak ve özgürlüklerine, ailesine, yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, kendisinden farklı uygarlıkların ulusal değerlerine, doğal çevreye saygısını geliştirici, özgür bir toplumda sorumlu bir yaşam için hazırlanmasını sağlayıcı biçimde yayın yapma sorumluluğu,
- c. Kitle iletişim araçlarının, özürsüz insanlara yönelik olumlu bir imge sunulması, halklar arasında anlayış ve dostluk, cinsiyetler arası eşitlik, suça sürüklenen çocukların olumlu biçimde toplumsallaştırılması anlayışlarının geliştirilmesi, Sözleşmenin yetişkin ve çocuklara tanıtılması, sağlık ve eğitim alanlarında ilerlemelere katkıda bulunma sorumluluğu.

Aynı zamanda bu madde kapsamında çocuğun bilgi ve belgeleri edinme hakkını kullanması için başvuru yolları da gösterilmelidir.

Basın Kanununun 21. maddesi suç işlediği iddia edilen veya mağdur çocuğun kimliğinin açıklanmasını yasaklamakta ise de çocuklarla ilgili olumsuz önyargıların oluşmasına neden olacak nitelikte yayın yapılması gibi, çocuklara zarar verici yayınlara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Basın Kanunundaki hükmün kapsamı, çocuklar için tam bir koruma sağlayacak biçimde genişletilmelidir.

Çocukların esenliklerine zarar verici nitelikteki olan ve internet aracılığı ile işlenebilen suçlar yeniden düzenlenmelidir. Aynı zamanda da, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 34. maddesinde olduğu gibi, cezalara ilişkin düzenlemeler de caydırıcı nitelikte olmalıdır.

18. Madde: Ana-Babaların, Devletin Yardımıyla Yerine Getirecekleri Ortak Sorumluluklar

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.

2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.

3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 18. maddesi, çocuğun ana-babası ile Devlet arasındaki sorumluluk dağılımını konu almaktadır. Ana-babaya sorumluluklarını yerine getirirken ve hatta sorumluluklarını yerine getiremeyen ya da getirmeyen ana-babalara sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için Devletin yardım yükümlülüğünü düzenlemektedir.

18. madde Sözleşmenin çocuğa ve onunla ilgili sorumluluklara yönelik temel bakış açısını ortaya koyan önemli bir maddedir. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana-babaya ya da vasiye aittir. Ana-baba ve vasi bu sorumluluğu yerine getirirken çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket etmelidir. Ancak çocuğun gelişim ve yetiştirilmesinden sorumlu olan bu kişiler, bu sorumluluklarını yerine getirirken yalnız bırakılmamalıdır. Devlet, öncelikle ana-babanın sorumluluğu birlikte taşıdıkları ilkesinin tanınmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, tek ebeveynli ailelerin desteklenmesi, kadın-erkek arasındaki çalışma şartları ile ilgili eşitsizliklerin giderilmesi, ana-babanın ayrıldığı durumlarda taraflardan birine çocuğu verme eğiliminin baskın olduğu hukuki ve sosyal geleneklerin değiştirilmesi gibi pek çok konuda Devletin aktif rol oynamasını gerektirir.

Aynı zamanda Devlet, çocuğun yetiştirme sorumluluğunu yerine getirme konusunda ana-baba ve vasinin durumuna uygun yardım yapmakla da yükümlüdür. Bu yükümlülük sadece ihtiyaç içerisindeki ailelere yönelik bir yükümlülük değildir. 18. madde Devletleri, bütün ana-babalara yardım sorumlulukları bulunduğunu kabul etmeye davet etmektedir. Bu sorumluluk, çocuğun bütün haklarını kullanabilmesi için ailelerin sahip olması gereken yaşam standardını güvence altına almaya yönelik; konut, gelir veya istihdam yardımı, çalışan ailelerin desteklenmesi, aile eğitimi, çocukların bakımı ile ilgili kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi gibi her tür desteği kapsamaktadır.

Komitenin Türkiye'nin Sözleşme gereğince sunduğu rapora ilişkin Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108 (2001), özellikle kadının yalnız başına aile sorumluluğunu üstlendiği durumda, genelde ailelere ve vasilere çocukların büyütülmesi konusunda uygun yardımların bulunmaması endişe ile karşılanmış, Türkiye'nin bu alanda danışma ve toplum merkezli programlarla etkili önlemleri alması önerilmiştir. (paragraf 121 ve 122)

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

“Çocuğun yetiştirilmesinde ana-babanın sorumluluklarına saygı” kuralına ilişkin düzenlemeler:

Ana-baba çocuk arasındaki ilişkiler esas olarak Medeni Kanunda düzenlenmiştir. Buna göre; ana, baba ve çocuk, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlüdürler. (md. 322) Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderleri karşılama yükümlülüğü kural olarak Ana-babaya aittir. Ancak ana ve baba, yoksul oldukları veya çocuğun özel durumu olağanüstü harcamalar yapılmasını gerektirdiği takdirde ya da olağan dışı herhangi bir sebebin varlığı hâlinde, hâkimin izniyle çocuğun mallarından onun bakım ve eğitimine yetecek belli bir miktar sarf edebilirler. (md. 327) Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu halde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler. (md. 328) Küçüğe fiilen bakan ana veya baba, diğerine karşı çocuk adına nafaka davası açabilir. Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük için gereken hallerde nafaka davası, atanacak kayyım veya vasi tarafından da açılabilir. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük kendisi de nafaka davası açabilir. (md. 329) Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar. (md. 339)

Anayasa (md. 41) ve Medeni Kanuna göre; anne baba çocuğun yetiştirilmesi sorumluluğunu ortak taşırlar ve her ikisi de çocuğun yetiştirilmesine aktif olarak katılıma yükümlülüğüne sahiptir. Evlilik devam ettiği sürece ana ve baba velayeti birlikte kullanırlar. (md. 336) Ayrılık halinde de velayet

ortak kullanılabilceği gibi, hâkim çocuğun velayetini eşlerden birine de verebilir. (md. 336) Ana ve baba evli değilse velayet anaya aittir. (md. 337)

Türk hukukunda çocuk ile baba arasında soy bağı, ana ile evlilik, tanıma, evlat edinme veya hâkim hükmüyle kurulur. Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. (md. 323) Ayrıca MK 324. maddesi uyarınca ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür. Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlarsa veya çocuk ile ciddî olarak ilgilenmezlerse ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir.

112

Yasalarda, aksi kanıtlanmadığı sürece, hem anne hem de baba ile ilişkisini sürdürmenin çocuğun yüksek yararına uygun olduğu yolunda bir hüküm yer almamaktadır. Velayetin ana-babadan hangisine verileceği belirlenirken çocuğun yararının dikkate alınması gerektiğine dair de açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak yasalar, ayrılan ana-baba arasında sorumluluk paylaşımında çocuğun yüksek yararının gözetilmesini sağlayacak zeminleri hazırlamaktadır. Medeni Kanununun 182. maddesi gereğince mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasiinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen bu giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir.

Çocuğun yetiştirilmesinde Devletin ana – babayı destekleme sorumluluğuna ilişkin düzenlemeler: Anayasanın 41. maddesi Devletin aile ve çocukların korunması sorumluluğunu düzenler. Bu maddeye göre aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı, özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.

Bu hüküm sadece ihtiyacı olanlar bakımından değil, bütün ailelere yönelik olarak Devletin yükümlülüğünü düzenlemektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amacı; fakrı zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş

veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir. Yasa, bir fon kurulmasını ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma çalışmalarının il ve ilçelerde kurulan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığı ile yapılmasını öngörmekte ve asıl olarak geçici aynı yardım dağıtımını düzenlemektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülecek sosyal hizmetleri ve bu hizmetleri sunacak kuruma ilişkin düzenlemeleri yapan Kanundur. Kanunun 3. maddesinde sosyal hizmetler; "kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesini ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü" olarak tanımlanmaktadır.

Bu konudaki bir diğer düzenleme Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Ayni – Nakdi Yardım Yönetmeliğidir. (RG 28.09.1986 - 19235) Yönetmelik, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük düzeyde dahi sürdürmekte günlük çeken kişi ve ailelere sunulacak sosyal yardım hizmetlerini düzenlemektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği (RG 07.10.2007 - 26666), toplumun ve ailenin gelişimini desteklemek üzere koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici faaliyetlerde bulunmak üzere Aile Danışma Merkezleri kurulmasını öngörmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu da, koruyucu ve destekleyici tedbirleri belirlerken, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim ve sağlık tedbirlerine öncelik verilmesi prensibini benimsemekte (md. 5) ve barınma yeri olmayan çocuklu kimseler ve hayatı tehlikede olan hamile kadınlar için çocukları ile birlikte korunmalarını sağlayacak barınma tedbirini öngörmektedir. Bu tedbirler şöyle tanımlanmaktadır;

- Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,
- Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,

- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya, yönelik tedbirlerdir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile ülkedeki sosyal sorunların tespiti ve çözümü ile ailenin bütünlüğünün korunması, güçlendirilmesi ve sosyal refahının artırılmasına yönelik millî bir politikanın oluşmasına yardımcı olmak üzere araştırma yapmak ve proje geliştirmekte görevli Başbakanlığa bağlı bir genel müdürlük kurulması öngörülmektedir.

İş Kanunu, kadın işçiler için doğumdan önce sekiz ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam on altı hafta süre ile doğum izni ve bir yaşından küçük çocuklarını emzirmeleri için günde toplam bir buçuk saat süt izni hakkı tanımaktadır. (md. 74) Ayrıca hamile kadınların çalıştırılmaları ile ilgili usul ve esasları düzenleyen bir Yönetmelik bulunmaktadır. Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmeliğin (RG 14.07.2004 - 25522) 15. maddesine göre 100-150 kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde, bir yaşından küçük çocukların bırakılması ve bakılması ve emziren işçilerin çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine en çok 250 metre uzaklıkta bir emzirme odasının kurulması; 150'den çok kadın işçi çalıştırılan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması ve bakılması, emziren işçilerin çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın bir yurdun kurulması zorunludur. Oda ve yurtlardan kadın işçilerin çocukları ile erkek işçilerin annesi ölmüş veya velayeti babaya verilmiş çocukları faydalanırlar. Odalara 0-1, yurtlara 0-6 yaşındaki çocuklar alınır. (md. 16) İş Kanununda 15.5.2008 tarih ve 5765 sayılı Kanunla yapılan bir değişiklik ile işverenlerin çocuk bakım yurdu ve emzirme odaları kurmak yerine dışarıdan hizmet satın alımı yoluna gitmelerine olanak tanıyan bir düzenleme yapılmıştır

III. Mevzuatın Sözleşme ile Uyumu

Medeni Kanun, çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi görevini ilk önce ana-babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilelere yüklemekte; ana-babanın birlikte sorumlu olması esasını benimsemektedir. Ana-baba çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket etme yükümlülüğü altındadır. Bu açıardan bakıldığında mevzuat sözleşme ile uyum içindedir.

Ancak Devletin ana babaya yardım etme sorumluluğu bakımından Anayasada bir genel düzenleme olmakla birlikte, bu hüküm çocuğun yetiştirilmesinde ve geliştirilmesinde ana-babanın sorumluluğuna saygı ve ana-babayı, bu sorumluluğu yerine getirirken destekleme yükümlülüğü perspektifini taşımamaktadır. Ana ve çocuğun korunmasına vurgu yapılırken, çocuğun aile içinde korunması ve ailenin çocuğa Sözleşmede yazılı bütün haklarını kullanabilmesini sağlayacak bir ortam sunabilmesi için Devletin organize edeceği hizmetler aracılığı ile desteklenmesi yükümlülüğünden söz edilmemektedir. Hem ana-babanın hem de Devletin çocuk yetiştirilmesinde ortak sorumluluklarının bulunduğu temel ilke olarak benimsenmelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda yer alan sosyal hizmet tanımı; sadece ekonomik yoksulluğa dayalı bir ihtiyaç hali öngörmemesi, maddi, manevi ve sosyal bütün yoksunlukları kapsamaması, sadece yardım etmeyi değil bu yoksunlukların gidermeyi, sosyal sorunları önlenmeyi, hayat standartlarını iyileştirilmeyi amaçlıyor olması nedeniyle, 18. maddenin Devletlere yönelttiği, bütün ana-babalara yardım sorumluluğunu kabul etme çağrısı ile uyumludur. Ancak uygulama, bu çağrının ve Kanunda yer alan tanımın hayata geçirilebilmesi için başkaca yasal güvencelerin bulunması gerektiğini göstermektedir. Bunun için, bu hizmetlerin sunulmasında nüfus esaslı bir yapılanma prensibinin benimsenmesi önerilir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun, ana-baba-çocuk yanında geniş aile üyelerini de kapsam içerisine alması; iletişimden kaynaklanan sorunlardan, ekonomik, sosyal, kültürel faktörlerin etkisini tespit etmeye kadar geniş bir çalışma alanı öngörmesi; aile üyelerinin eğitim olanaklarından eşit biçimde yararlanmasını sağlama hedefine sahip olması nedeniyle Sözleşme ile uyumlu düzenlemeler içermektedir. Ancak Kanununun 1. maddesinde "Türk ailesinin bütünlüğünü korumak"tan söz etmesi, ülkede bulunan bütün çocuklar ve aileleri için bu hakların tanınması ilkesi ile çelişecek ve uygulamada ayrımcılığa neden olabilecek niteliktedir. Kanunun, Müdürlüğün görevlerini düzenleyen 3. maddesinde, bu görevler sayılırken çocuklardan hiç söz edilmemiş, onun yerine aileye ilişkin faaliyetlerden bahsedilmiş olması bir eksikliktir. Kanunda çocukların ailesi ile birlikte yaşama hakkı ve ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirirken desteklenme hakkı özel olarak düzenlenmeli ve Kanun bu haklar perspektifi ile değiştirilmelidir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, sadece vatandaş olan değil, ülkede bulunan herkesi kapsamına alması bakımından Sözleşme ile uyumludur.

Gerek Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Ayni Nakdi Yardım Yönetmeliği, gerekse Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu amacı bakımından daha

kapsayıcı bir düzenlemeler olmakla birlikte, getirdikleri sistem sadece yardıma ihtiyacı olana aynı yardım sağlamaktan ibarettir. Bu nedenle Devletin 18. madde ile üstlendiği sorumluluğu yerine getirebilmesi için mevzuatta kapsamlı düzenlemeler yapılması gerekmektedir;

1. Ana-babaya, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını yerine getirirken Devlet tarafından yardımda bulunulabilmesi için, Aile Danışma Merkezlerinin ve Toplum Merkezlerinin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart geliştirilmeli ve bu standart yasada yer almalıdır.

2. Aile içi iletişim problemlerinin çözümünde başvurulacak psikolojik danışmanlık hizmetlerinin bu ihtiyacı duyan herkesin kolayca erişebileceği biçiminde sunulmasını sağlamak üzere ruh sağlığı hizmetlerine ilişkin yasal düzenleme yapılmalıdır.

3. Ana-babanın eğitim almaya ve gerektiğinde rehberlik hizmetlerinden yararlanmaya zorlanmalarını sağlayıcı uygun yasal önlemler alınmalıdır.

4. Çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden yararlanma hakkını sağlamak; çocukların kreşlerden, anaokullarından yararlanabilmesi için uygun koşulları oluşturmak üzere işverenler, yerel ve merkezi yönetimler için sorumluluklar yasa ile düzenlenmelidir.

5. Ana-babaların; çocuklarının yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla mali destek, konut yardımı, çocuk bakımı donanımı, gündüz bakım ve dinlenme bakımında yararlanma hakları yasa ile düzenlenmelidir. Bu düzenleme "yardım" esasına değil, "hak" esasına dayalı olarak yapılmalı ve herkes için bu hak geçerli olmalıdır. Bu düzenleme, tavsiye ve danışmanlık alma, babalara babalık izni, evlat edinen ana-babaya izin, çocukların hastalanması durumunda işyerinden izin alma haklarını da içermelidir.

6. İş Kanununda değişiklik yapılarak, erkek işçiler için babalık izni ve çocuk bakım yurtlarına kadın işçiler ile eşit koşullarda çocuklarını getirme hakkı tanınmalıdır.

19. Madde: Çocuğun Her Türü Şiddete Karşı Korunma Hakkı

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmâl ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idarî, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.

2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

I. Maddenin Kapsamı

19. madde, çocukların ana-babalarının ya da başkalarının bakımında iken maruz kalabilecekleri her türlü istismar ve kötü muameleden korunmalarını öngörmektedir. Bu madde, çocuğun bakım altında bulunduğu her yeri ve burada karşılaşılabileceği her türlü şiddeti kapsamaktadır. Maddede çocuğun korunması için alınması gereken önlemler ayrıntılı şekilde sayılmakla kalmamış, bu önlemlerin içeriği ve usulleri de belirtmiştir. Devletler yasal, idarî, sosyal ve eğitsel nitelikteki bütün önlemlerin alınmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu madde Devletlere pozitif yükümlülükler getirmektedir. Devletler, bu amaçla yasalarını yeniden gözden geçirmeli, bilinç ve duyarlılık geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmalı, yönlendirici ilkeler belirlemelidir; şiddet mağduru çocuklar için belirleme, bildirme, havale etme, soruşturma, tedavi etme ve izleme konularında özel usuller belirlemelidir.

İstismar ve kötü muameleye maruz kalmış çocukların bu travmayı atlatmasına yardımcı olmak için Çocuk Hakları Komitesinin de pek çok tavsiyesi bulunmaktadır. Komite, hem bu tarz davranışların önlenmesi ve engellenmesi hem de zararın ortadan kaldırılması için öncelikle Taraf Devletlerce bu amaca ilişkin bir politika geliştirilmesinin gerekliliğini özellikle belirtmiştir. Ayrıca Taraf Devletlerden yasaların ve uygulamaların madde ile uyumlu olup olmadığını belirlemek üzere yetki alanlarındaki bütün çocukları kapsayacak şekilde bir araştırma yapmaları beklenmektedir.

Komite, çocukların etkili şikâyet mekanizmalarına ulaşmaları konusunu devamlı dile getirmekte ve özellikle kurumlara yerleştirilmiş, tutukevleri, hâpishane gibi ceza infaz ve gözetim kurumlarında

tutulan çocuklar ve engelli çocukların bu konuda daha dezavantajlı olduğuna dikkat çekerek özel düzenlemeler yapılmasını önermektedir.

19. madde incelenirken Sözleşmenin genel nitelikteki 2, 3, 6 ve 12. maddeleri ile 5, 9, 18, 20, 24(3), 25, 28(2), 34, 37, 38 ve 39. maddeleri ve Sözleşmenin İhtiyari Protokolleri birlikte ele alınmalıdır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Çocuklara Yönelik Şiddetin Yasaklanması İle İlgili Düzenlemeler

Çocukların buldukları bütün ortamlar bakımından, doğrudan çocuklara yönelik fiziksel ceza uygulanmasını ya da çocuklara yönelik fiziksel, cinsel ve duygusal istismar teşkil edecek eylemleri yasaklayan özel bir düzenleme bulunmamakta; buna karşın ya bu tür eylemlerin suç teşkil edeceğini öngören ya da bu eylemlere maruz kalan çocukların haklarını düzenleyen yasa hükümleri bulunmaktadır.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Kanunun uygulanmasına dair Yönetmelik, çocukların aile içi şiddete maruz kaldıklarını kendilerinin veya üçüncü bir şahsın genel kolluk kuvvetlerine veya Cumhuriyet Başsavcılığına yazılı, sözlü veya başka bir şekilde bildirmesini Kanunda yazılı tedbirlere ya da hâkimin uygun göreceği benzeri başka tedbirlere hükmedebilmesi için yeterli saymıştır. (md. 1)

Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelikte (RG 1.3.2008 – 26803) şiddet, aile bireyinin fiziksel, cinsel, ekonomik veya psikolojik zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanması muhtemel hareketler, buna yönelik tehdit ve baskı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözel ve ekonomik her türlü davranış olarak tanımlanmıştır. (md. 4)

Benzer düzenleme, TCK'de de yer almaktadır. Kötü muamele başlıklı 232. maddenin birinci fıkrasında aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan, maddenin ikinci fıkrasında ise idaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişinin hapis cezası ile cezalandırılacağı hüküm altına alınmıştır. Yine Ceza Kanununa göre aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi (TCK 233/1), hamile olduğunu bildiği eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış bulunduğunu bildiği evli olmayan bir kadını çaresiz durumda terk eden kimse (TCK, md. 233/2), velayet hakları kaldırılmış olsa da, itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu veya

uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba (TCK, md. 233/3) hapis cezası ile cezalandırılacaktır. TCK, md. 233/1'deki düzenleme dışındaki suçların soruşturulması bakımından şikâyet şartı aranmamaktadır.

Mevzuatta sadece aile içindeki şiddet değil, okulda, sosyal hizmet kuruluşlarında, okul öncesi eğitim kurumlarında, özel kreş ve gündüz bakımevleri ve özel çocuk kulüplerinde çocuğa yönelik ihmal ve kötü muamele ve bunların yaptırımları da düzenlenmiştir.

İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanununun 20. maddesine göre, öğrenciyi dövmek maaş kesilmesi cezasını gerektiren bir disiplin suçudur. Öğrenciye karşı öğretmenlik sıfatı ile bağdaşmayacak iffetsizlik ise meslekten çıkarılmayı gerektirmektedir. (md. 27)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kapsamına giren sosyal hizmet kuruluşlarında muhafaza ve bakımlarına terk edilen şahıslara karşı herhangi bir suç işleyen kuruluş görevlileri hakkında bu suç nedeniyle genel hükümlere göre verilecek muvakkat hürriyeti bağlayıcı cezalar ile para cezaları üçte bir oranında artırılarak hükmolunur (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 27).

Çocuklara ceza uygulanmasını açıkça yasaklayan tek düzenleme Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde (RG 26.02.2002 - 24679) yer almaktadır. Yönetmeliğin 6. maddesinin (e) bendine göre, "çocukların özgüvenlerini kazanmaları için ceza ve baskı uygulanamaz ve kısıtlamalara yer verilmez".

Ceza ve infaz kurumlarında çalışan personelin görev ve sorumluluklarını düzenleyen Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükte ise kamu görevlileri için yasaklanmış tutum ve davranışlara atıf yapılmış, ancak özel olarak kötü muamele davranışlarını yasaklayan bir hüküm konulmamıştır. (md. 31) Öte yandan çocuklar hakkında uygulanabilecek disiplin tedbir ve cezaları Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 45 ve 46. maddelerinde sayılmıştır. Kanunda belirlenmiş olanlar dışında disiplin cezası uygulaması yasaklanmış, ancak fiziksel ceza uygulanmasını açıkça yasaklayan bir düzenleme yapılmamıştır.

Etkili Şikâyet Olanığı İle İlgili Düzenlemeler

TCK, md. 233/1'deki düzenleme dışındaki suçlar bakımından şikâyet şartı aranmamaktadır. Ancak bu suçları işleyen kimseler Devlet memuru ise soruşturulmaları özel usule ve idarî amirin iznine

tabidir. (Devlet Memurları Kanunu, md. 24; Memur ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, md. 3)

Bunun tek istisnası, işkence suçları ile Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerin yerine getirilmesi sırasında işlenen suçlardır. Çocuk Koruma Kanununun 44. maddesine göre, Çocuk Koruma Kanunu kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak işlenen suçların soruşturulmasında Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz.

Ceza Muhakemesi Kanununun mağdur ile şikâyetçinin haklarını düzenleyen 234. maddesinde ve yine aynı Kanunun kamu davasına katılanın haklarını düzenleyen 239. maddesinde; mağdur, şikâyetçi ve kamu davasına katılanın on sekiz yaşını doldurmamış, sağır veya dilsiz ya da meramını ifade edemeyecek derecede malûl olması ve bir vekili de bulunmaması durumunda, istemi aranmaksızın bir vekil görevlendirileceği belirtilmiştir.

Bildirim Yükümlülüğü ile İlgili Düzenlemeler

Türk Ceza Kanununun 97. maddesinde, yaşı veya hastalığı dolayısıyla kendini idare edemeyecek durumda olan ve bu nedenle koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan bir kimseyi kendi haline terk, aynı Kanunun 98. maddesinde ise bu kişilere yardım etmeme veya durumu derhal ilgili makamlara bildirmeme suçu düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle, çocuğun ana-babasının, yasal vasi veya vasilerinin, bakımını üstlenen kişi ya da kişilerin terk suretiyle gerçekleşebilecek ihmal ya da ihmalkâr muamelelerine yaptırım getirilmiş, ayrıca tüm yurttaşlara bildirim zorunluluğu ön görülmüştür. Yine Türk Ceza Kanununun 278. (suçu bildirmeme), 279. (kamu görevlisinin suçu bildirmemesi) ve 280. (sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi) maddeleriyle kişilere, çocuklara yönelik bütün şiddet ve istismar olayları da dâhil, işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte neticelerinin sınırlandırılması halen mümkün bulunan suçları yetkili mercilere bildirme zorunluluğu getirilmektedir.

Çocuk Koruma Kanununun 6. maddesi ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvuru ve bildirim mükellefiyeti düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, adlî ve idarî merciler, kolluk görevlileri, köy ve mahalle muhtarları, belediye zabıta memurları, sağlık ve eğitim kuruluşları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının görevlileri, sivil toplum kuruluşları ile bir çocuğun korunma ihtiyacı olduğundan haberdar olanlar, durumu il ve ilçelerdeki sosyal hizmetler müdürlüklerine bildirmekle yükümlüdür.

Ayrıca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 21. maddesi; mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları için korunma ihtiyacı içinde olan çocuğu kuruma bildirme yükümlülüğünü düzenlemektedir.

Medeni Kanun, çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye düştüğü ve anne ve babanın bu duruma çare bulamadığı veya buna güçleri yetmediği hallerde hâkime, çocuğun korunması için uygun önlemleri alma yükümlülüğü getirmektedir (md. 346). Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa, hâkim kararıyla aile yanına yerleştirilebileceği gibi bir kuruma da yerleştirilebilecektir (Medeni Kanun, md. 347). Ancak bu hükümler anne, baba, çocuk veya cumhuriyet savcısının hâkimi harekete geçirmesi halinde uygulanabilecektir.

Mağdur Çocuklarla İlgili Olarak Belirleme, Bildirme, Havale Etme, Soruşturma, Tedavi Etme ve İzleme Konularında Özel Usuller Belirlenmesi Yükümlülüğü İle İlgili Düzenlemeler

Çocuk Koruma Kanunu korunma ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili, SHÇEK'e bildirim, acil koruma kararı alınması ve koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasına ilişkin usulleri düzenlemektedir. (md. 6, 7, 8, 9)

Koruyucu ve destekleyici tedbir kararı alınması gereken hâllerde, il veya ilçe sosyal hizmetler müdürlüğüne çocuk hakkında hazırlanacak sosyal inceleme raporu, mahkemeye veya çocuk hâkimine sunulur. Derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, sağlık kontrolü yaptırıldıktan sonra Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alınır. (md. 7)

Ceza Muhakemesi Kanununun tanıklığa ve mağdurun dinlenmesine ilişkin düzenlemeleri ile mağdur çocuklara özgü usuller geliştirilmiştir. Bunlardan ilki, mağdurun ifadesinin bir kerede alınmasını sağlamak amacıyla ifadenin kaydedilmesini zorunlu tutan 52. madde hükmüdür. Diğeri ise mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp veya eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulması zorunluluğunu öngören 236. madde hükmüdür.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre, duygusal, cinsel ve fiziksel istismara uğramış ve bunun sonucu olarak kurum bakımına alınmış çocukların, yaşadıkları travmanın etkilerini gidermeye yönelik hizmetler Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi adı verilen yatılı sosyal hizmet kuruluşlarında sunulacaktır. (md. 3)

Medyanın Bu Tür Haberleri Yayınlamasına İlişkin Sınırlamalar İle İlgili Düzenlemeler

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik uyarınca, çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde, çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulur. (madde 26)

Basın Kanununun 21.maddesine göre süreli yayınlarda on sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Çocuğun bulunduğu bütün ortamlar bakımında fiziksel cezanın yasaklanması ve çocuğa yönelik her tür şiddet ve istismarın suç olarak düzenlenmesi bakımından:

Mevzuatta okulda, sosyal hizmet kuruluşlarında, özel kreş ve gündüz bakımevleri ve özel çocuk kulüplerinde çocukların birbirlerine uygulayabilecekleri şiddet ve suiistimal içeren davranışlara yönelik özel bir düzenleme mevcut değildir. Aynı zamanda bu kurumlarda yetişkinlerin çocuklara uygulayabilecekleri şiddeti yasaklayan özel bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinde olduğu gibi açık ve özel bir düzenleme ile ev, okul, sosyal hizmet kuruluşları veya özgürlüğün kısıtlandığı kurumlarda çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır.

Mevzuattaki çocuklara yönelik şiddet içeren eylemleri suç olarak düzenleyen hükümler, Sözleşme ile uyum göstermekle birlikte halen eksikler mevcuttur. Öncelikle Sözleşmenin 19. maddesinin sadece şiddeti değil, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimal, ihmal ya da ihmalkâr muamele, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsadığı göz önüne alınarak yasal düzenlemelerin kapsamı genişletilmelidir.

Etkili şikâyet yolları bakımından:

Çocuk Koruma Kanununun 44. maddesinde yer alan prensip, çocuklara karşı işlenen bütün suçlar bakımından kabul edilmeli ve çocuklara karşı suç işleyen kamu görevlileri hakkında Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanamayacağı esası benimsenmelidir. (md. 2)

Tazminat olanağı bakımından:

Mevzuatta, çocukların şikâyet mekanizmalarını işletmesine ve mağduriyetlerinin tazminine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Suç mağduru çocuklar, kendilerine karşı suç işleyen kişilerden özel hukuk hükümlerine göre tazminat isteme hakkına sahip olmakla birlikte, bu konuda Devletin objektif sorumluluğuna dayalı bir tazminat talep etme olanağına sahip bulunmamaktadır. Ancak hükümet, 2008 yılında hazırlanan Yargı Reformu Strateji Belgesinde "Suç Mağduru Çocukların Zararlarının Telifisi Hakkında Kanun Tasarısının gündemde olduğunu bildirmektedir.

Bildirim yükümlülüğü bakımından:

Mevzuat bölümünde ayrıntılı biçimde yer verildiği üzere hem Ceza Kanunu, hem de Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, korunma ihtiyacı içerisinde olan çocuğu ve çocuklara karşı işlenen suçları bildirme yükümlülüğü getirmektedir.

Ancak bunlar birbirlerinden ayrı düzenlemelerdir. Çocuğa karşı işlenen bir suçtan haberdar olan kimseden beklenen bunu soruşturma makamlarına bildirmektir, bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi de ayrıca suç teşkil etmektedir. Bu tür eylemlerin doğrudan soruşturma makamlarına bildirilmesi, bildirim çocuğun görüşünün alınması veya gizlilik ilkesine uygun hareket etme gibi kurallara tabi olmaması, bildirim yükümlülüğünün çocuğun yararını koruyacak biçimde işlenmesini engellemektedir.

Bildirim yükümlülüğü, çocuğun korunması için en uygun yolun izlenmesini; çocuğun görüşünün alınması, özel hayatın korunması gibi ilkelerin de uygulanmasını sağlayacak biçimde ayrıntılı olarak düzenlenmelidir. Bu tür bildirimleri alma görevli il müdürlüklerine bırakılmamalı, bu konuda uzman personelin istihdam edildiği bir sosyal hizmet kuruluşu kurulmalıdır.

Mağdur Çocuklarla İlgili Olarak Belirleme, Bildirme, Havale Etme, Soruşturma, Tedavi Etme ve İzleme Konularında Özel Usuller Belirlenmesi Yükümlülüğü İle İlgili Düzenlemeler

Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelikte yer alan şiddet tanımı ve Ailenin Korunmasına Dair Kanunun sağladığı başvuru ve korunma olanaklarına ilişkin düzenlemeler, bu haliyle çocuğun her türlü şiddete karşı korunma hakkını kısmen garanti altına almaktadır. Ailenin Korunmasına Dair Kanuna dayanılarak aile içi şiddete maruz kalan çocukları şiddeti uygulayan kişiden korumaya yönelik geçici tedbirler alınması mümkün olmakla birlikte fiziksel ve psikolojik tedavilerine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığı gibi bu durumdaki çocuklara yönelik rehberlik ve benzeri başkaca destekleyici mekanizmalar da öngörülmemiştir.

Aynı şekilde Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, tespit, inceleme, başvuru, tedavi etme ve izleme konularında düzenlemeler içermekle birlikte, bunlar şiddet mağduru bir çocukla ilgili yürütülecek işlemleri kolaylaştırıcı nitelikte değildir.

Ayrıca bildirim yükümlülüğünün otomatik olarak adli mekanizmaları harekete geçirmesi genelde çocuğun yararına olmamaktadır. Çocuk korunmaya alındıktan ve adli sürece hazırlandıktan sonra adli sistemin harekete geçirilmesini sağlayacak bir mekanizma öngörülmelidir.

Çocuk koruma mekanizmaları mevzuatta önleyici değil, daha ziyade risk gerçekleşikten sonra sorunu ortadan kaldırmaya yönelik düzenlenmiştir. Oysa mekanizmaların riskin gerçekleşmesini önlemeye odaklanması gerekmektedir. Önleyici mekanizma ve hizmetler kanunla tanımlanmalıdır.

Özellikle cinsel saldırı mağduru çocuklar, ilgili kurumların yeterli donanıma sahip olmaması ve kurumlar arası işbirliğinin kurulamaması veya etkili şekilde işletilememesi nedeniyle tekrar mağdur edilmektedir. Bu nedenle, kurumların inisiyatifine bırakılmaksızın yasayla cinsel saldırı mağdurlarına yönelik özel merkezler kurulmalı, bu merkezler, cinsel saldırıya maruz kalan çocuklarla çalışan tüm birimlerin temsilcilerini içermeli ve konu hakkında çalışan kolluk, sağlık çalışanları vb. görevlilerin görev tanımları ve izleyecekleri prosedür bir yönetmelikle ayrıntılı şekilde düzenlenmelidir. Bu yönetmelikte, aynı zamanda şiddet, istismar vb. olayların belirlenmesi, bildirim, sevk ve başvuru yolları, tedavi ve takibi ve adlî makamların olaya el koyma süreci de düzenlenmelidir.

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 26. maddesinde yer alan, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgelerin gizli tutulması ilkesi, çocuğun kendisi ile ilgili bilgi ve kayıtlara ulaşma hakkı ve çocuğun yararı gereğince korunabilmesi için alan çalışanları arasında bilgi paylaşma ihtiyacı dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir.

Bilinç ve duyarlılık geliştirme yükümlülüğü bakımından:

Devletin Sözleşmeden doğan yükümlülükleri arasında bilinç-duyarlılık geliştirme ve eğitim programlarının düzenlenmesi de vardır. Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik mahkemelerde görevlendirilecek hâkimler ve Cumhuriyet savcıları ile sosyal çalışma görevlilerine ve denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğünde görevli denetim görevlilerine, adaylık dönemlerinde Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara uygun çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi gibi konularda eğitim verilmesini düzenlemektedir. (md. 32) Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda da eğitici programlar hazırlamak Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmış olmakla birlikte ilgili düzenlemeler yeterli değildir. (md. 3)

Yasalarda; çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda, alternatif sistemlerde, güvenlik teşkilatında, çocuk mahkemelerinde ve benzeri kurumlarda görev yapanlar için, daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil asgari standartlar belirlenmeli ve sosyal hizmet uzmanları, sağlık görevlileri, hukukçular, hâkimler, güvenlik görevlileri, infaz kurumlarında çalışanlar ve benzeri görevlerde olanların hepsinin çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitime katılmaları zorunluluğu getirilmelidir.

Medyanın Bu Tür Haberleri Yayınlamasına İlişkin Sınırlamalar İle İlgili Düzenlemeler

Şiddet ve suiistimale maruz kalan çocuklara ilişkin haberlerde özellikle gizlilik kuralına uyulmadığı göz önüne alınarak, medyaya ilişkin yasal düzenlemelerdeki yaptırımlar arttırılmalı veya alternatif başka yasal yaptırımlar getirilmelidir.

Ayrıca Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyinin çocuğun kötü muameleden korunması ile ilgili çok sayıda tavsiye kararı bulunmaktadır. Sözleşmeye uyum sağlanma çalışmaları sırasında bu tavsiye kararları da dikkate alınmalıdır. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 19.maddesiyle ilgili başlıca tavsiye kararları, Parlamenter Asamble'nin, 1969 tarihli 561 Sayılı Çocukların Kötü Muamelelere Karşı Korunması, 1975 tarihli 751 Sayılı Modern Ailede Ana Babanın Sorumlulukları ve Konumu Bu Konuda Toplumun Rolü, 1988 tarihli 1071 Sayılı Çocukların Korunması Çocuk ve Bebeklerin Koruma Altına Alınması ile ilgili tavsiye kararları ile Bakanlar Komitesinin R (79) 17 Sayılı Çocukların Kötü Muameleye Karşı Korunmaları, R (85) 4 Sayılı Aile İçi Şiddet, R (90) 2 Sayılı Aile İçi Şiddete Karşı Sosyal Tedbirler, R (93) 2 Sayılı Çocuklara Yönelik Kötü Muamelenin Mediko-Sosyal Yönleri, R (84) 4 Sayılı Ana Baba Sorumluluğu, R (91) 9 Sayılı Aile ile İlgili Acil Tedbirler konulu tavsiye kararlarıdır.

20. Madde: Aile Ortamından Yoksun Bırakılmış Çocuklar

- 1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.*
- 2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.*
- 3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlât edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.*

126

I. Maddenin Kapsamı

20. maddenin birinci paragrafı, aile ortamından yoksun olan çocuklar için bir hak öngörmektedir: Devletten özel koruma ve yardım görme hakkı. Bu düzenleme bir hakkı tarif ettiği için, kendiliğinden uygulanabilir niteliktedir. Buna göre aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararı gereği bu ortam uzaklaştırılması gereken her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkını ileri sürerek, talepte bulunabilecektir.

Aile çevresinden geçici veya sürekli olarak yoksunluk, hukuki veya fiili nedene dayalı olarak ortaya çıkabilir. Devletin, çocuğun yüksek menfaatini dikkate alarak onu aileden uzaklaştırması "hukuki" bir nedendir. Buna karşılık, ana ve babanın ölümü, çocuğu terk etmesi gibi yoksun kalma halleri "fiili" nedene örnektir. Sözleşme Devletlere, bu durumdaki çocuklara özel bir koruma sağlama zorunluluğu getirmiştir. Dolayısıyla Devlete pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir.

Maddenin ikinci paragrafında, çözüm için genel geçer bir prensip getirmekten kaçınılıp, Devletlerin kendi ulusal yasalarına göre uygun bakımı sağlama yükümlülüğü öngörülerek iç hukuklara atıf yapılması tercih edilmiştir. Bu düzenleme, birinci fıkrada tanınan hakkın kullanılabilmesi için sağlanması gereken alt yapıya ilişkindir. Dolayısıyla kendinden uygulanabilir nitelikte olmayıp, iç hukukta düzenleme yapılmasını gerektirir.

Üçüncü paragrafta sağlanabilecek bakım türlerine örnek verilmiş ve Devlete tanınan takdir yetkisine bir sınır getirilmiştir. Çözüm üretilirken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunması ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine saygı gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Çocuk Hakları Komitesi, aile bakımından yoksun olan çocukların ihtiyaçlarının, genellikle bir başka bakım altına yerleştirilmesinden çok daha fazlasını içerdiğine dikkat çekmektedir. Çünkü aile bağlarının yitimi ve yeni bir yerleşimin beraberinde getirdiği istikrarsızlıklar ve sorunlar çocukların bedensel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini engellemekte ve bu çocuklar ihmal ve istismara karşı daha korumasız kalmaktadırlar. 25. oturum raporunda bu durum şöyle yer almaktadır: “Ne yazık ki, kötü muamele ve suiistimalin en kötü biçimlerinin kurbanları çoğunlukla aile korumasından yoksun çocuklardır ve üstelik bu kötü muamele ve istismarın faileri ya genellikle resmî görevlilerdir ya da bu filler onların ihmali, duyarsızlığı ya da hoşgörüsü sonucu gerçekleşmektedir.” (Eylül / Ekim 2000, ÇHS/K/100, paragraf.668) Bu gerekçeler ile komite uygun bakım için özellikle şunlara dikkat edilmesi gerektiğini söylemektedir:

- a. Ev tipi ortamlar ve küçük ölçekli kurumların tercih edilmesi
- b. İyi eğitim almış personel
- c. Uygun olduğu durumlarda çocuk ile ailesi arasında bağın sürdürülmesine çalışılması ve çocukların buldukları kurumda yalıtılmalarını önlemek için örneğin eğitim, sağlık, boş zaman etkinliklerinin kurum dışından sağlanması.

Bu maddede “aile”, 5. maddeye kıyasla dar şekilde tanımlanmıştır. Bunun nedeni kolayca anlaşılabilir. Çocuğun en sıkı ilişki içinde olması gereken kimseler ana ve babasıdır ve en yakın akrabalarının yanında olsa bile ana ve babasının eksikliğini hissetmesi doğaldır. Oysa 5. madde de, çocuğun gelişimi konusunda sorumluluğu bulunanların hak, sorumluluk ve ödevlerine saygı ilkesi düzenlendiğinden, çocuğun menfaatini koruyabilmek için ailenin tanımının genişletilmesi gerekir. Buna karşılık, 20. madde çocuğun maruz kalacağı bir eksikliğin en iyi şekilde giderilmesine yöneliktir. Bu bakımdan aile tanımından özellikle ana ve babasının anlaşılması doğru bir yaklaşımdır.

Bu madde bakımından özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklar, özürlü çocuklar ile sokaklarda yaşayan veya çalışan çocuklar özellik arz etmektedir. Çünkü bu çocuklar hukuki veya filli nedenlerle aile ortamından uzaklaşmış olan fakat koruma şemsiyesi altında olmayan çocuklardır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Aile korumasından yoksun çocukların Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına ilişkin düzenlemeleri incelemeye Anayasadan başlamak gerekir. Anayasanın 41. maddesi Devletin, çocukların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurma yükümlülüğünü düzenlemektedir. 61. maddede ise Devletin, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alma yükümlülüğünü düzenlenmektedir.

Devletin çocukların korunması bakımından gerekli teşkilatı kurma yükümlülüğünü yerine getirmesi ile ilgili en önemli teşkilat Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur. Kurumun görevleri ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (md. 1 ve md. 9) ile düzenlenmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, evlat edindirme, koruyucu aile yanına yerleştirme ve kurum bakımı olmak üzere üç ayrı tür bakım hizmeti öngörmektedir. Evlat edindirme hizmetleri Medeni Kanunda (md. 305-320) yer alan düzenlemelere göre yürütülmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 23. maddesi, korunma kararı alınmış olan çocuğun sosyal hizmet kuruluşları veya koruyucu aile yanına yerleştirilebileceğini öngörmektedir. Kuruluş bakımının tercih edilmesi halinde, sıfır-on iki yaş grubundaki çocuklar çocuk yuvalarına, on iki - on sekiz yaş grubundaki çocuklar ise yetiştirme yurtlarına yerleştirilecektir. (md. 3) Ayrıca bu kurumlarda da çocuklar yaşlarına göre sınıflandırılarak yerleştirilmektedir. Örneğin çocuk yuvalarında, 0-2 yaş süt çocukları ile 3-6 yaş oyun çocuklarının ayrı evlerde bakılması esası benimsenmiştir.

Her bir bakım türüne ilişkin olarak da özel bir yönetmelik bulunmaktadır: Koruyucu Aile Yönetmeliği (RG 14.10.1993 - 21728), Çocuk Yuvaları Yönetmeliği (RG 14.10.1993 - 21728), Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik (RG 13.11.1995 - 22462).

Çocuk Koruma Kanunu (md. 5) da, koruyucu ve destekleyici tedbirleri belirlerken, kendi yararı gereği ailesi yanından uzaklaştırılması gereken veya aile bakımından yoksun olan çocuklar için bakım tedbirini öngörmüştür. Bu tedbir, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi biçiminde uygulanabilecektir.

Çocuğun ailesi yanında tehlike altında bulunmadığının tespiti ya da tehlike altında bulunmakla birlikte veli veya vasisinin ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kimsenin desteklenmesi suretiyle tehlikenin bertaraf edileceğinin anlaşılması hâlinde; çocuk, ailesi yanında korunacaktır.

Medeni Kanunun 347. maddesine göre çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirilmesine karar verir. Aynı şekilde, çocuğun aile içinde kalması, ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hâkim aynı önlemleri alabilir. Ana ve baba ile çocuğun ödeme gücü yoksa bu önlemlerin gerektirdiği giderler Devletçe karşılanır.

Çocuk Koruma Kanununa (md. 7, 8 ve 9) göre, çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuk hâkimi tarafından alınabilir. Hatta derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir. Hâkim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Tedbir kararı verilirken, kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması temel ilkesinden hareketle çocuğu öncelikle aile içinde destekleyen danışmanlık, eğitim ve sağlık tedbirlerinin alınması esası gözetilir. (ÇKK md. 4) Ancak; çocuğun teslim edileceği veli, vasi, kanunî temsilcisi veya bakımını üstlenen kimselerin sosyal, ekonomik ve kültürel durumu ile yörenin örf ve âdetleri dikkate alınarak, çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları ile yarar ve esenliğinin tehlikeye düşebileceğinin tespiti hâlinde; diğer tedbirler yanında kurumda bakım veya barınma tedbiri kararı alınması öncelikle değerlendirilir. (Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, md. 8)

Çocukların aile ortamı dışında bakımlarının sağlanması ya fiili ya da hukuki nedenle aile ortamından uzak olma gerekçesine dayandığı için, koruma kararı ile birlikte velayet ilişkisinin de düzenlenmesi gerekir. Hâkim, koruma kararı verirken çocuğun ailesi ile kişisel ilişkisini ve velayet ilişkisini de düzenler. Gerekliğinde hâkim, çocuğun adresinin gizli tutulmasına da karar verebilir. (ÇKK md. 5)

Medeni Kanunun velayete ilişkin maddelerinde, çocuğun huzuru, menfaati ve görüşünün alınması ön planda tutulmaktadır. Çocuğun eğitimine ilişkin 340. maddede, anne ve babaya çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâki ve toplumsal gelişimini sağlama ve koruma yükümlülüğü getirilmiştir. Annenin ve babanın deneyimsizlik, hastalık, başka bir yerde bulunma veya benzeri sebeplerle velayet görevini gereği gibi yerine getirmemeleri, çocuğa yeterli ilgi göstermemeleri veya çocuğa karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklamaları, Kanunda velayetin kaldırılması sebepleri olarak sayılmış ve bu sebepler ortaya çıktığında diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa hâkimin velayetin kaldırılmasına karar vereceği belirtilmiştir. Bu durumda, velayetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar. (Medeni Kanun, md. 348)

Çocuk velisi olmadığı için koruma altına alınmışsa veya çocuğun koruma altına alınması ile birlikte ana-babasının velayeti kaldırıldı ise mahkemece çocuğa bir vasi atanır. Medeni Kanuna göre vesayet organları, vesayet daireleri ile vasi ve kayyumlardır. (md. 396) vesayet dairesi iki türlü olabilir; kamu

vesayetinde sulh mahkemeleri, özel vesayette ise aile meclisleri. Vasi ve kayyumlar bu iki daireden birine bağlı olarak çalışırlar. Velayeti kaldırılan çocukların vesayet dairesi sulh mahkemeleridir. (md. 397) Çocuğun verildiği kimse veya mahkemece ailesinden uygun görülecek kimse ya da vasilik koşullarını taşıdığı takdirde kurum müdürü ya da başka bir kişi vasi olarak atanabilir. (Türk Medeni Kanununun velayet, vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük, md. 13)

Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler ve özel hukuk tüzelkişileri tarafından işletilen sosyal hizmet kuruluşları Kurumun (SHÇEK) kontrol ve denetlenmesine tabidir. Sosyal hizmet kuruluşları yılda en az bir defa Kurumca denetlenir (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, madde35). Oysa kuruma (SHÇEK) yerleştirilmiş çocuklar, kurumların bağımsız denetim mekanizmalarından yoksun oluşu ve vasilerinin kurum çalışanlarından seçilmesi nedeniyle ciddi risk altındadırlar.

Çocuk mahkemelerinin verdiği tedbir kararlarına karşı çocukların itiraz hakkı bulunmaktadır ve itiraz incelemeye yetkili makam en yakın yer çocuk mahkemesidir. (ÇKK, md. 14) Vesayet dairesinin kararlarına karşı denetim dairesi ise asliye mahkemeleridir. (MK, md. 397) .

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler:

Yürürlükte olan mevzuata göre, Devletin çocuğu hem aile içinde (Anayasa, md. 41) hem de ailesi dışında (Anayasa, md. 61) koruma yükümlülüğü düzenlenmiştir. Medeni Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu ile aile bakımından yoksun çocukların korunmasına ilişkin prensipler; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile de çocuklara sunulacak hizmetler düzenlenmiştir. Bu hizmetler hem kuruluş hem de evlat edindirme ve koruyucu aile bakımını içerecek niteliktedir. Genel prensipler bakımından bu düzenlemeler Sözleşmenin 20. maddesi ile uyumludur.

Ancak uygulanacak tedbirler bakımından mahkeme ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun takdiri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada mahkemelerin ve Kurumun, takdir yetkisini kullanırken çocuğun yerleştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine saygı gösterilmesine ilişkin olarak Sözleşmenin aksine mevzuatta bir hüküm bulunmadığını tespit etmek gerekir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde yer alan yaşa ilişkin sınıflandırma, çocuğun bakımında sürekliliğin sağlanmasını engelleyici niteliktedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda (md. 11), Eğitim Merkezi Başkanlığının görevleri kapsamında meslek içi eğitimlerden söz edilmekte, ancak düzenli bir meslek içi eğitim programına katılım esasına

ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Aynı şekilde koruyucu aileler için de bu ailelere yönelik düzenlenmiş bir programa katılım öngörülmemiştir. Aile ortamından yoksun bırakılmış çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda veya kurum dışında bu çocuklarla çalışan kişilerin sahip olmaları gereken nitelikler konusunda yasada açık düzenleme yapılmalıdır. Aynı zamanda bu kimselerin sık periyotlarla eğitime tabi tutulacakları öngörülmelidir. Bu düzenleme hâkimleri de kapsayacak nitelikte olmalıdır. Koruyucu aileler bakımından da verilen ön eğitim yanında koruyucu ailelerin, çocukla ilişkileri boyunca sürekli eğitime tabi olmalarını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır .

Öte yandan, mevzuatta Kurumda çalışacak personelin görev ve sorumlulukları düzenlenmiş olmakla birlikte, niceliksel bir standart oluşturulmadığı için, bu yönde bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Medeni Kanun, kamu vesayetini öngörmekte, sulh mahkemelerini de kamu vesayeti kurumu olarak görevlendirmektedir. Ancak mahkemeler nezdinde bu görevin gerektirdiği nitelikte bir teşkilat yapısı öngörülmemiş, aksine toplum içerisinde kişilerin vasi olarak atanması yöntemi tercih edilmiştir. Ailesi bulunmayan çocuklar içinse, yerleştirildikleri kurum yöneticilerinin veya çocuğun bakımını üstlenen kişilerin vasi olarak atanması esası benimsenmiştir. Bu durumda da çocuğun yararının korunması konusu bakım yükümlülüğünü üstlenen kişiye bırakılmakta, bir üst vesayet kurumu garantisi sağlanamamaktadır. Her ne kadar mahkeme vesayet dairesi olarak çocukla ilgili kararları takip etme yetkisine sahip ise de bu genellikle malların sevk ve idaresi ile sınırlı kalmakta, çocuğun gelişimi ve haklarının korunması bakımından izlenmesi olanağını içermemektedir. Kamu vesayeti kurumuna bağlı olarak çalışacak kamu vasilerinin, bakım hizmeti vermekten sorumlu kişiler dışında bu konuda uzman kişilerden oluşmasını sağlamak üzere, vesayet daireleri nezdinde gerekli teşkilatın kurulması için Tüzük değişikliği yapılmalıdır. Ayrıca Türk Medeni Kanununun 397. maddesindeki vesayet makamına ilişkin düzenlemeleri bu esaslar çerçevesinde değiştirilmeli ve 457. maddesindeki vasi ücretlendirmesi konusunda da çocuklar için ayrı bir düzenleme yapılarak, ücretin hazineden karşılanması esası benimsenmelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda ek düzenleme yapılarak, çocuklara bakım hizmeti veren kurumların mutlaka bağımsız denetim organlarınınca denetlenmesi olanağı tanınmalıdır.

Kararlara karşı itiraz yolunun tanınmış olması Sözleşme ile uyumludur. Ancak bu yolun etkili biçimde kullanılabilmesi için çocuklara danışmanlık alma olanağı, bu bakımları için buldukları yerlerde karşılaştıkları ihmal ve istismar vakalarını şikâyet etmeleri için kolaylaştırılmış usuller ve bu tür mağduriyetlerin giderilmesi için tazminat olanağı tanınmalıdır.

21. Madde: Evlat Edinme

Evlât edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

- a) Bir çocuğun evlât edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlât edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyararak, kararını verir.*
- b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlât edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlât edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.*
- c) Başka bir ülkede evlât edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlât edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.*
- d) Ülkelerarası evlât edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.*
- e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.*

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 21. maddesi, bir hakkı değil, çocuğun korunması konusunda başvurulabilecek yollardan birine ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu nedenle Devletlerden, bu madde ile uyumu sağlayacak düzenlemeler yapması beklenir.

Öncelikle tespit etmek gerekir ki, Sözleşme evlat edinme sisteminin kabulünü Taraf Devletlere bırakmaktadır. Ancak bir Devlet, evlat edinme sistemini kabul ettiği takdirde, bu sistemi 21. maddede yer alan esaslara uygun olarak düzenlemekle yükümlüdür.

Devletler, evlat edinmeye ilişkin her türlü girişimde çocuğun yüksek yararının korunması ilkesini temel prensip olarak tanımalı ve evlat edinme işlemlerinin çocukların haklarını güvence altına alacak şekilde yürütülmesi için gerekli yasal düzenlemeleri yapmalıdır.

Bir çocuğun evlat edinilmesi bir yetkili makamın iznine tabi olmalıdır. Evlât edinme kararını verecek yetkili makam, bu kararı vermeden önce çocuk ve onun bakımından sorumlu kimselerin durumlarını incelemek ve ilgili bütün tarafların görüşlerini almakla yükümlü olmalıdır.

Çocuk öncelikle, kendi ülkesi içerisinde evlât edindirilmelidir. Çocuğun uluslararası evlât edinilmesi ancak ve ancak kendi ülkesinde uygun bir biçimde yerleştirilmesi mümkün değilse düşünülmelidir. Bu durumda, evlât edinmenin bir yasa dışı para kazanma yolu olmaması için gerekli tedbirler alınmalı ve bu işlemlerin yetkili makamlar eli ile yürütülmesi sağlanmalıdır.

Bir başka ülke vatandaşı tarafından evlât edinilme durumunda, çocuğa kendi ülkesinde sahip olduğu güvence ve olanaklardan yararlanma hakkı tanınmalıdır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Ulusal düzeyde evlât edinmeye ilişkin düzenlemeler:

Türkiye, çocukların evlât edinilmelerine izin veren bir sisteme sahiptir. Türkiye’de evlât edinme hizmeti, Türk Medeni Kanununun 305-320. maddeleri ile SHÇEK tarafından hazırlanan Evlât Edinme Yönergesi (01.08.2002 tarih ve 145 sayılı) ve Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmektedir.

Medeni Kanun (md. 305) gereğince evlât edinmede öncelikle sağlanması gereken koşul, evlât edinmenin her hâlde küçüğün yararına bulunması ve evlât edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesidir.

Türk hukukunda evlât edinme ancak mahkeme kararıyla olur. (MK, md. 315) Karar verilmeden önce, esaslı sayılan her türlü durum ve koşulların kapsamlı biçimde araştırılması ve evlât edinen ile edinilenin dinlenmeleri ve gerektiğinde uzmanların görüşünün alınması gerekmektedir. (md. 316) Araştırmada özellikle; evlât edinen ile edinilenin kişiliği ve sağlığı, karşılıklı ilişkileri, ekonomik durumları, evlât edinenin eğitime yeteneği, evlât edinmeye yönelten sebepler ve aile ilişkileri ile bakım ilişkilerindeki gelişmelerin açıklığa kavuşturulması gerekir. Evlât edinenin altsoyu varsa, onların evlât edinme ile ilgili tavır ve düşünceleri de değerlendirilir. Uygulamada evlât edinme işlemleri bakımından SHÇEK sosyal hizmet uzmanları aracılığıyla gerekli araştırma dosyaları mahkemeye sunulur.

Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlât edinilemez. (MK md. 308) Çocuk vesayet altında ise çocuğun ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlât edinilebilir.

İlgili kişilerin yasalarca gerekli görülen her türlü rızayı vermiş olmaları şartı aranmaktadır. Yasal sebep bulunmaksızın rıza alınmamışsa, rızası alınması gereken kişiler, küçüğün menfaati bunun

sonucunda ağır biçimde zedelenmeyecekse, hâkimden evlâtlık ilişkisinin kaldırılmasını isteyebilmektedir. (MK md. 317) Bu hak, evlâtlık ilişkisinin kaldırılması sebebinin öğrenilmesinden başlayarak bir yıl ve her hâlde evlât edinme işleminin üzerinden beş yıl geçmekle düşmektedir (MK md. 319)

Evlâtlığın, miras ve başka haklarının zedelenmemesi, aile bağlarının devam etmesi için naklen geldiği aile kütüğü ile evlât edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur. Ayrıca evlâtlıkla ilgili kesinleşmiş mahkeme kararı her iki nüfus kütüğüne işlenir. (MK md. 314)

Uygulamada Türk çocuklarının evlat edinilmesinde, üç yaşından büyük çocukları evlat edinecek ailelerde, eşlerden birinin Türkçe bilmesi şartı aranmaktadır.

Mevzuatta koruyucu aile seçimine dair detaylı kriterler olmasına karşılık, koruyucu ailenin bir eğitimden geçip geçmeyeceği, eğitim verilecekse bunun niteliklerinin neler olacağı belirtilmemiştir. Koruyucu ailedeki çocuğun denetimi Kurum tarafından yapılacaktır. Ancak bu denetimin hangi sıklıkla yapılacağı da Kurumun takdirine bırakılmıştır.

Evlât edinme konusunda da eğitim şartı öngörülmemiştir. Evlât edinme işlemi tamamlanmadan önce Medeni Kanunun 305. maddesi gereğince aile bir yıl boyunca izlenmektedir. Ancak evlât edinme işlemi tamamlandıktan sonra aile izlenmemektedir. Bu konuda mevzuatta bir düzenleme de bulunmamaktadır.

Çocuğun yerleştirilmesinin bağımsız denetim mekanizması öncelikle mahkemelerdir. Hâkimin müdahalesi çocuk yerleştirildikten sonra da devam edebileceği için bağımsız bir denetim mekanizması olarak görülebilir. Ancak hâkimlerin bu konuda yeterli bilgiyle donatılması ve aile mahkemelerinin yaygınlaştırılması gerekir.

Ülkelerarası Evlât Edinmeye İlişkin Düzenlemeler:

21. maddeye göre, ülkelerarası çocuk evlat edinme işlemlerine, yalnızca, çocuğun ülke içindeki bir koruyucu ailenin yanına yerleştirilmesinin, bir aile tarafından evlat edinilmesinin ya da uygun bir başka kuruma yerleştirilmesinin mümkün olmadığı durumlarda izin verilmelidir. Lahey Sözleşmesi de benzer düzenlemeler içermektedir.

Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. (5049 sayılı Kanun - 20.1.2004 tarih ve 25352 sayılı RG)

Dışişleri Bakanlığı tarafından Lahey Uluslararası Özel Hukuk Daimi Bürosu'na yapılan bildirim gereğince ülkelerarası evlât edinme işlemlerinde Türkiye'nin Merkezi Yetkili Makamı statüsüne sahip kurumu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur.

Lahey Sözleşmesine uygun olarak, Türkiye'de evlât edindirilemeyen çocukların ülkelerarası evlât edindirilmeleri işlemleri, büyük ölçüde evlât edinme yurt içindeki işlemlerle benzerlik göstermektedir. Türk Medeni Kanununun 305. maddesinde yer alan, evlât edinme kararı öncesinde çocuğun evlât edinecek aile tarafından 1 yıl süre ile bakılıp - eğitilmesi koşulunu ülkelerarası evlât edindirme işlemleri için de geçerlidir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol onaylanmıştır. (4755 sayılı Kanun - 24755 sayılı ve 14.05.2002 tarihli RG)

III. Mevzuatın Sözleşme ile Uyumu

Türk Hukukunda evlât edinmeye ilişkin düzenlemeler Sözleşmenin gerekleri ile büyük ölçüde uyum içerisindedir. Evlât edinmeye izin veren bir sistem bulunmaktadır. Bu sistemde; evlât edinme kararlarının yetkili mahkeme tarafından, gerekli inceleme yapıldıktan sonra ve tarafların ve bu arada çocuğun da görüşü alınarak verilmesi esası benimsenmiş, çocuğun yararının korunması ilkesi yasada yer almıştır. Aynı zamanda, evlât edinenin diğer çocuklarının yararlarının korunması da yasa ile öngörülmektedir. Evlât edinilen çocuğun hem evlât edinen hem de evlâtlık veren ailesinin nüfus kaydında yer alması, aile bağlarının korunmasını sağlamaya yönelik bir düzenlemedir. Evlât edinme işlemine itiraz ve reddetme hakkı da tanınmıştır.

Ancak evlât edinmeye rıza gösterecekler için bu amaçla sunulan bir danışmanlık hizmetinden yararlanma hakkına ve evlât edinme işlemi sonrasında çocuğun izlenmesine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Medeni Kanunda bu konuların düzenlenmesi gerekir.

Bir diğer eksiklik, sosyal hizmet mevzuatında çocuk ile evlât edinecek kişilerin eşleştirilmesine ilişkin objektif kriterlerin belirlenmemiş olmasıdır. Evlât edinme işlemleri bakımından sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirmelerine esas teşkil etmek üzere ve asıl olarak çocuğun yararının korunması ilkesinin hayata geçirilmesini sağlamak üzere belirlenecek objektif kriterler yasal düzenleme hüviyetine kavuşturulmalıdır.

Uygun olduğu durumlarda ülkelerarası evlât edinme yasal olarak mümkün olmakla birlikte, Medeni Kanunun aradığı birlikte 1 yıl yaşamış olma şartı gibi bazı kurallar, bu işlemi zorlaştırmaktadır.

Öncelikle yurt dışında tamamlanması gereken incelemeler ile ilgili süreçlerin uzun sürmesi çocukların uzun süreler Kurum bakımında kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca Fransa ve Amerika gibi bazı ülkeler bir yıllık geçici bakım süreci için kısa süreli geçici vize vermeyi kabul etmemektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde yaşayan kişilerin (her iki eşin birlikte), 1 yıllık geçici bakım sürecini Türkiye'de geçirmeyi kabul etmeleri gerekmektedir. Bu gibi engellemelerin aşılabilmesi için ülkelerarası evlat edinme işlemleri için özel düzenlemeler yapılmalıdır.

Öte yandan, ülkelerarası evlat edinmenin "yasa dışı para kazanma" ile sonuçlanmaması veya genel olarak evlat edinmenin maddi kazanç sağlayan bir işleme dönüşmemesi için, evlatlık işlemlerinden maddi kazanç sağlanması mutlaka suç sayılmalıdır.

22. Madde: Mülteci Çocuklar

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun, isterse ana-babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Örgütü ve onunla işbirliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 22. maddesi mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da mülteci sayılan çocuklara yönelik bohça hüküm olarak nitelendirilebilecek kadar kapsamlı bir hakkı düzenlemektedir. Sığınmacı ve mülteci çocuklara yönelik bu tür özel ve geniş kapsamlı bir düzenlemenin varlığı, bu kategoride yer alan çocukların güçsüz, savunmasız ve hassas olmaları ile açıklanabilir. Mülteci çocuklar, belki de, Sözleşme ile koruma altına alınmış olan diğer hakların da ihlaline en açık grubu oluştururlar ve bu nedenle de özel bir korumayı hak ederler. Nitekim Madde, anılan kategoride yer alan çocukların yararlanacağı hakların sınırını belirlerken kendi içerisinde genel olarak çocuklar için tanınmış haklara ek olarak, Devletlerin taraf oldukları ve bu duruma uygulanabilir nitelikteki diğer uluslararası sözleşmeleri de referans almaktadır. Bu bağlamda, öncelikle dikkat edilmesi gereken belge Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve bu Sözleşme hükümlerinin yorumlanması konusunda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yürütme Komitesinin almış olduğu tavsiye kararlarıdır. Bu çerçevede, maddenin sığınmacı ve mülteci çocuklara tanıdığı koruma alanında öncelikli olarak aşağıda belirtilen hakların yer aldığı söylenebilir: mülteci statüsü belirleme sürecinde çocuklara yönelik özel koruyucu usullerin varlığı; sığınmacı ve mülteci çocukların bakım ve korunması, yasal temsili, ailesi ile birleşme hakkı; doğum sonrası kayıt hakkı; vatandaşlığa alınma hakkı.

Sözleşmede öngörülen hakların tamamı hakkındaki açıklamalar esasen sığınmacı ve mülteci çocuklar için de geçerlidir.

Diğer yandan, Türk yasalarında oldukça sınırlı miktarda düzenleme bulunan bu alanda, sadece yasa metinleriyle yetinilmesi, uygulamacılara mevcut durumun ve ihtiyaçların tespitinde yeterli veriyi sağlamayacaktır. Bu nedenle, maddeye ilişkin Türk hukukunun değerlendirilmesinde sadece yasa düzeyinde metinlerle yetinilmemiş, kaçınılmaz olarak, yer yer idarî düzenleyici işlemler ile gelişen uygulama da aktarılmıştır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Mülteci statüsü belirleme (RSD) sürecinde çocuklara yönelik özel koruyucu usullere ilişkin düzenlemeler

Türkiye 1951 Tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi (359 sayılı Kanun ve 10898 sayılı RG) ve 1967 tarihli New York Protokolüne (12968 sayılı RG) coğrafi sınırlamayı koruyarak taraf olmuştur. Aynı zamanda Türkiye, Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme ve Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye (1883 sayılı Kanun ve ... sayılı RG) de taraf olmuştur. Buna karşılık, Türkiye'de mülteci hukuku konusunda genel eğilim bu alanı yasama faaliyeti ile değil, idarenin düzenleyici işlemleri yoluyla düzenlemektir.

Mülteci çocukların statüsünün belirlenmesi konusunda da durum böyledir. 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmî Gazetede yayınlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye'nin Ulusal Programında 2005 yılı sonu itibarıyla mülteciler konusunda bir temel kanunun yürürlüğe sokulması planlanmış ise de bu hedef daha sonra 25 Mart 2005 tarihli Başbakanlık makamı oluru ile yürürlüğe giren "Türkiye'nin İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı" ile revize edilerek 2012 yılına çekilmiştir. (Ulusal Eylem Planını Yürütmekten Sorumlu Bakanlıklar, Kurumlar ve Kuruluşlar Belge s. B.05.1.EGM.0.13.03.02.)

Dolayısıyla, yürürlükteki Türk mevzuatında konuyu detaylı olarak düzenleyen bir kod kanun bulunmamakta; mültecilerin statüsü, Cenevre Sözleşmesinin uygulanmasını göstermek amacıyla Resmî Gazetede yayınlanan Türkiye'ye İltica Eden veya Başka bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (RG 30.11.1994 - 22127) ile düzenlenmektedir.

Söz konusu Yönetmelikte dahi mülteci çocukların statüsüne ilişkin özel hükümlere yer verilmemektedir. Bu konudaki açık, 22 Haziran 2006 tarihinde İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan 57 numaralı Uygulama Talimatnamesi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Talimatnamede "Refakatsiz küçük" kavramı, "Türkiye topraklarına hukuken ya da teamülen kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın gelen ve bu tür bir kişinin bakımına etkin

olarak alınmadığı sürece refakatsiz küçük olarak adlandırılan 18 (on sekiz) yaşın altındaki iltica/sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu bir kişi ya da belli bir uyruğu olmayan vatansız bir kişidir. Türkiye topraklarına giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan iltica/sığınma başvuru sahipleri de bu kapsama girer” denilmek suretiyle tanımlanmış ve bu tanıma giren küçüklere ilişkin özel bir sığınma prosedürü kabul edilmiştir. (paragraf 6)

Buna göre; refakatsiz küçük çocukların iltica-sığınma müracaatları halinde, illerde bulunan Yabancılar Dairesi, derhal Bakanlığa şifahi ve yazılı ön bilgi vererek Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ve/veya Çocuk Şube Müdürlükleri ile koordineli olarak derhal işlemleri başlatır. Çocuğun yaş durumuna göre hemen veya işlemlerden sonra Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Yurtları veya Yuvalarına yerleştirilmesi öngörülmektedir.

Ancak herhangi bir kimlik belgesi bulunmayan veya yaşlarını ispatlayacak belgeye sahip olmayan ve beyanına göre çocuk olduğunu iddia eden refakatsiz küçüklere yaşının on sekiz yaşından büyük gözüktüğü durumlarda bir Devlet hastanesinden veya Adli Tıp Kurumundan yaşının tespiti istenmektedir.

Yaş tespiti istenen başvuru sahibi hakkında kesin rapor alınıncaya kadar geçen süre içerisinde imkânlar dâhilinde Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlükleri, Yabancılar Şube Müdürlükleri Misafirhanesi veya uygun görülecek başka bir yerde barındırılması Talimatnamede yer almıştır.

Uygulama Talimatnamesi, çocuklarla yapılan mülteci statüsü belirleme mülakatında, psikolog, sosyal hizmet uzmanı bulundurulmasını gerekli görmekte ve sözü edilen uzmanların kurumlar arası işbirliğiyle prosedüre katılımını sağlamaktadır. Söz konusu uzmanlar; Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Şubeleri veya diğer kurum ve kuruluşlardan davet edilecektir.

Mülakatçı, çocuklarla yaptığı mülakatların değerlendirmesinde, mülakata katılan uzmanın görüşüne ilişkin raporunu da dikkate alacaktır. Bu uzmanın görüşünün bir sureti İçişleri Bakanlığına gönderilen dosya suretine de eklenecektir.

Tam teşekküllü bir Devlet hastanesi veya Adli Tıp Kurumundan alınan yaş tespit raporu doğrultusunda on sekiz yaşının üzerinde olduğu tespit edilenler hakkında yetişkin başvuru sahiplerinin tabi olduğu usullerin uygulanması yine Talimatnamede düzenlenmiştir.

Sığınmacı ve mülteci çocukların bakımı ve korunmasına ilişkin düzenlemeler

Türk mevzuatında korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukları tespit ve incelemekle görevli kurum Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur. (SHÇEKK, md. 21) Kanun; korunmaya

muhtaç çocukların, reşit oluncaya kadar, bu Kanun hükümlerine göre Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararının yetkili ve görevli mahkemece alınacağını belirtmektedir. Ancak; Kanun, mülteci çocuklar gibi, haklarında derhal koruma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen çocuklar bakımından mahkeme kararı alınıncaya kadar, mahalli mülki amirin onayı alınarak bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda veya aile yanında bakım altına alınabilme imkânını da düzenlemektedir. (md. 22)

Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesine göre; "korunma ihtiyacı olan çocuk" kavramı, "bedensel, zihinsel, ahlâki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk" olarak tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış her kişi çocuk sayılır. Görüldüğü gibi refakatsiz sığınmacı veya mülteci çocuklar rahatlıkla korunma ihtiyacı olan çocuk kavramı içine girmektedir.

Çocuk Koruma Kanununun 6. maddesi gereği adlî ve idarî merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür. Çocuk ile çocuğun bakımından sorumlu kimseler de çocuğun korunma altına alınması amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna başvurabilir. Sığınmacı veya mülteci çocuklar ile ilgili olarak uygulamada söz konusu başvuruyu yapan hemen her zaman İçişleri Bakanlığıdır.

Nitekim bu amaçla, 2001 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde Çocuk Polisi kurularak korumaya ihtiyacı olan çocukların durumlarını iyileştirmek amacıyla yeni bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bu konuda, İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü / Büro Amirliğı Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin (RG 13.4.2001 - 24372) 1. maddesinde mülteci çocukların korunması açıkça Çocuk Polisi'nin görevleri arasında sayılmıştır. Nitekim aynı Yönetmeliğin 4. maddesinde, mülteci çocukların ailelerine veya ilgili bir kurum ya da kuruluşa teslim edilinceye kadar geçici olarak yemek, bakım, temizlik, oyun gibi ihtiyaçlarının Şube Müdürlüklerinde bulunan çocuk bakım ünitesinde karşılanacağı belirtilmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Koruma Kanunu gereği kendisine bildirilen kişiyle ilgili olarak gerekli araştırmayı derhal yapar. (ÇKK, md. 6) Çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı Çocuk Koruma Kanununun 7. maddesine göre çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen çocuk hâkimi tarafından alınabilir. Kanuna göre bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine

getirememesi halinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesi; barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Tedbirin uygulanması, on sekiz yaşın doldurulmasıyla kendiliğinden sona erer. Ancak hâkim, eğitim ve öğrenimine devam edebilmesi için ve rızası alınmak suretiyle tedbirin uygulanmasına belli bir süre daha devam edilmesine karar verebilir.

Yukarıda açıklanan sistem çerçevesinde sığınmacı ve mülteci çocuklar statü belirleme süreci boyunca ve kendileri için kalıcı bir çözüm bulunup uygulanıncaya kadarki süre içerisinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun sorumluluğundadır. (ÇKK, md. 3) Bu süre zarfında çocuk, Kurumun bir yurduna veya bakıcı bir ailenin yanına yerleştirilir. Bazı durumlarda on üç yaşından büyük erkek çocuklarının kabul edilmedikleri ve bu çocukların mülteci misafirhanesine yerleştirildikleri bilinmekle birlikte, yasal olarak on sekiz yaşın altındaki bütün çocuklar, statülerinin belirlenmesi için geçecek süre zarfında, Kurumun bir yurduna veya bakıcı bir ailenin yanına yerleştirilmelidir. Kuruma yerleştirilmeyi takiben çocuk, Kurum tarafından sağlanan psikolojik destek ve sosyal hizmetlerden yararlanır.

Sığınmacı ve mülteci çocuklara genel yasal çerçevede Türk vatandaşı çocuklara sağlanan haklar sağlanmıştır. Bu haklar, eğitime erişim, sağlık hizmetlerinden yararlanma, her türlü kötü muameleden korunma ve vesayet altına alınma olarak sayılabilir. İçişleri Bakanlığında kaydı bulunan sığınmacı ve mültecilerin, kendileri karşılayamamaları durumunda, sağlık hizmetlerinden yararlanmaları için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvurmaları ve Vakfin alacağı karar doğrultusunda tedavi ve ilaç masraflarının karşılanması kararlaştırılmıştır. Refakatçisi olmayan sığınmacı ve mülteci çocukların sağlık ihtiyaçları yerleştirildikleri SHÇEK kurumları tarafından karşılanır.

Sığınmacı ve mülteci çocukların yasal temsiline ilişkin düzenlemeler

Türk mevzuatına göre mülteci statüsünü elde etmek üzere başvuruda bulunabilmek için kişinin Türk Medeni Kanununun 9. Maddesine göre fiil ehliyetine sahip olması gereklidir. Bu nedenle, fiil ehliyetine sahip olmayan küçüklerin yasal temsilcileri aracılığı ile başvuruda bulunmaları ve temsil edilmeleri gereklidir. Türk hukukunda küçüklerin yasal temsili velayet, vesayet ve kayımlık kurumları yolu ile gerçekleştirilir. Bu konuda Türk mevzuatı, yabancı ve vatandaş ayrımı yapmamakta ve bu nedenle sığınmacı ve mülteciler için özel hükümlere yer vermemektedir.

Türk Medeni Kanununun 404. Maddesi uyarınca velayet altında olmayan her küçüğün, dolayısıyla refakatsiz, sığınmacı veya mülteci çocukların hemen vesayet altına alınmaları gereklidir. Aynı maddeye

göre, görevlerini yaparlarken vesayeti gerektiren böyle bir hâlin varlığını öğrenen nüfus memurları, idarî makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar. Kanunun 397. Maddesine göre kamu vesayeti, vesayet makamı ve denetim makamından oluşan vesayet daireleri tarafından yürütülür. Buna karşılık, maddede kurulması öngörülen “vesayet makamı” adı altında herhangi bir kurum henüz kurulmadığından bu konu Sulh Hukuk ve Asliye Hukuk Mahkemeleri tarafından yürütülmektedir. Vesayete ilişkin kararlar çocuğun ikamet ettiği yerdeki Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından, çocuğun ikamet yeri yoksa çocuğa koruma sağlayan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bulunduğu yerdeki Mahkeme tarafından verilir.

Vesayet makamı bu görevi yapabilecek yetenekte olan bir ergini vasi olarak atayabilir. (MK, md. 413) Kısıtlılar, kamu hizmetinden yasaklılar veya haysiyetsiz hayat sürenler, menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışanlar veya onunla aralarında düşmanlık bulunanlar, ilgili vesayet daireleri hâkimleri vasi olarak atanamazlar. (MK, md. 417-418)

Kanun, sosyal hizmet uzmanı, pedagoğ ve benzeri uzmanların uzmanlıkları nedeniyle vasi olarak atanmalarını öngörmemektedir. Ancak koruması altında bulunan çocuklar adına başvuruda bulunan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda çalışan uzmanlar vasi olarak atanabilmektedir. Bir vasi emeğinin karşılığı olmak üzere ücret isteme hakkına sahiptir. Ücreti çocuk veremeyecek durumda ise bu ücreti Devlet hazinesi karşılar. (MK, md. 457) Her dönemin ücreti Vesayet Makamı/Sulh Hukuk Mahkemesi tarafından belirlenir. Kanun, bu ücretin Vesayet Makamı tarafından karşılanması gerektiğini belirtir, ancak böyle bir makam henüz kurulmadığından Vesayet Makamı/Aile Mahkemesi bu konulara ilişkin kararları almaktadır.

Yasal temsilcinin görevini yerine getirmesinde bir engel bulunan durumlarda, Vesayet Makamı çocuğun mallarını idare etmek ve özellikle sığınma başvurusu ve temsili için bir kayyım da atayabilir. (MK, md. 426) Kayyım belirli bir görevi yerine getirmek üzere atandığından, kayyımın mülteci statüsü belirleme sürecinde sığınmacı çocuğu temsil edebilmesi için atanma başvurusu ve kararında bu görevin açıkça belirtilmesi gerekir.

Temsil konusunda yukarıdaki açıklamalara karşılık uygulamada Türk makamları yasal temsilcisi bulunmayan çocukların başvurularını da kabul etmektedir.

Doğum sonrası kayıt hakkına ilişkin düzenlemeler

Türk mevzuatında çocukların doğum sonrasında kayıtlarına ilişkin usul ve esaslar Nüfus Hizmetleri Kanununda düzenlenmiştir. Kanun; sığınmacı ve mülteci çocukların doğum sonrasında kaydedilmeleri

konusunda özel bir düzenlemeye yer vermemekte, onları genel olarak yabancılara ait statüye tabi tutmaktadır. Buna karşın, Kanun sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye'de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne bildirilmesi gerektiğini düzenlemektedir. (Md. 15) Söz konusu bildirim; veli, vasi, kayyım, bunların bulunmaması halinde, çocuğun büyükanne, büyükbaba veya ergin kardeşleri ya da çocuğu yanında bulunduranlar tarafından yapılır. Bildirim yapılırken kural olarak doğumu gösteren resmî belgenin ibrazı gerekir. Buna karşılık Kanun, ilgilinin bir belge ibraz edememesi durumunda kaydın sözlü beyan esas alınarak da yapılabileceğini düzenlemektedir. Bu imkân, menşe ülkeleri ile fiilen ilişkileri kesilmiş olan sığınmacı ve mültecilerin kaydedilmesi bakımından önemlidir. Refakatsiz çocukların kaydedilmesi konusunda dikkate değer diğer hüküm de Kanunun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre kurulan kuruluş yetkililerine; yetiştirme yurtları, bakımevleri ve benzeri yerlerin sorumlularına; kolluk görevlilerine, okul müdürlerine ve iş verecekleri kişiler bakımından kamu veya özel kurumlara bildirim yükümlülüğü yükleyen 18. maddesidir.

Yukarıda anılan 30 günlük süre içerisinde bildirilemeyen doğumlar bakımından Kanun özel bir düzenlemeye yer vermektedir. Buna göre, altı yaşını bitirmemiş olan çocukların doğum tarihinin tespitinde bildirimde bulunanların beyanı esas alınır. Buna karşılık, çocuk altı yaşını doldurmuş ve doğuma ait belge mevcut değil ise yaşın resmî sağlık kuruluşlarınca tespit edilmesi gerekmektedir.(Nüfus Hizmetleri Kanunu md. 16)

Bu şekilde tespit edilen çocuklar, doğum nüfus müdürlüklerince doğum tutanağına geçirilir ve yabancılara mahsus en az altı ay süreli ikamet tezkeresi alan yabancılar için Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yabancılar kütüğüne kayıt edilir. (Nüfus Hizmetleri Kanunu, md. 8) Çocuk, ana veya babanın ikamet tezkeresine eklenir.

Vatandaşlığa alınma hakkına ilişkin düzenlemeler

Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinin 34. maddesi Sözleşmeye taraf olan Devletlere mültecilerin vatandaşlığa alınmasını mümkün olduğu kadar kolaylaştırma, çabuklaştırma ve bu işleme dair masraf ve resimleri azaltmaya gayret etme yükümlülüğünü yüklemektedir. Diğer yandan, Türk mevzuatında vatandaşlığa alınma konusunu düzenleyen Türk Vatandaşlığı Kanunu mültecilerin vatandaşlığa alınması ile ilgili özel bir düzenleme içermemekte, buna karşılık Kanunun 4. maddesi Türkiye'de doğan ve ana ve babasından doğumla vatandaşlık kazanamayan çocukların doğumlarından başlayarak Türk vatandaşı olacaklarını, Türkiye'de bulunmuş çocukların ise aksi sabit olmadıkça, Türkiye'de doğmuş sayılacağını belirtmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de doğmuş sığınmacı ve mülteci çocukların ancak genel olarak yabancıların tabi olduğu rejime göre Türk vatandaşlığını kazanabilecekleri görülmektedir.

Aile ile birleşme hakkına ilişkin düzenlemeler

Türk mevzuatı mülteciler ve sığınmacıların aile birleştirilmesine ilişkin bir düzenlemeye yer vermemektedir. Ailenin birleştirilmesi konusu Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte düzenlenmiştir. (RG 23.11.2006 - 26355) Yönetmeliğin 49. maddesi sadece göçmen olarak veya yetkili makam kararıyla değişik tarihlerde Türk vatandaşlığına alınan on sekiz yaş üzerindeki aile fertlerinin, düzenlenecek bir "aile birleştirme formu"na istinaden birleştirilmesi konusunu düzenlemektedir. Sığınmacı ve mülteciler ise bu düzenlemenin dışında kalmaktadırlar.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği de, uygulamada, Türkiye'de bulunan refakatsiz çocukların menşe ülkelerinde veya üçüncü bir ülkede aileleriyle birleşmeleri kolaylaştırıldığını; bir sığınmacı çocuğun üçüncü bir ülke tarafından kabul edildiği takdirde ve ailesine de aynı ülke tarafından mülteci statüsü verilmişse, söz konusu ailenin üçüncü ülkeye yerleştirilmek üzere Türkiye'ye gelmesine izin verildiğini ancak, çocuğa Türkiye'de mülteci statüsü verilirse, Türkiye'de aile birleştirilmesi işleminin genelde gerçekleşemediğini belirtmektedir. (Türkiye'de Sığınmacı ve Mülteci Çocuklar için Hukuk El Kitabı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Türkiye, Mart 2005, s.34.)

Eğitim hakkına ilişkin düzenlemeler

Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesinin 22. maddesi temel eğitim konusunda mültecilerin vatandaşlarla eş muamele görmesi gerektiğini belirtmektedir. Sözleşme; temel eğitim dışındaki eğitim hakkı bakımından ise Taraf Devletlerin; mümkün olduğunca mültecilerin yabancı Devletlerce verilmiş tahsil belgeleri, üniversite diplomaları ve belgelerinin tanınmasını, söz konusu eğitim hakkından yararlanırken harç ve resimlerden muaf tutulmalarını ve eğitim burslarından yararlandırılmalarını sağlamak ve her durumda aynı şartlar içinde genel olarak yabancılara sağlanandan daha az avantajlı olmayan şekilde muamele etmekle yükümlü olduklarını belirtmektedir.

Diğer yandan, Milli Eğitim Temel Kanunu 7. maddesinde ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanımıştır. Kanunun 5. maddesi de aynı şekilde millî eğitim temel hizmetinin "Türk vatandaşlarının istekleri ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçları" doğrultusunda düzenleneceğini belirtmektedir. Yine Kanunun 23. Maddesi ilköğretimin amaç ve görevlerini: "Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak, onu millî ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek [...] Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamak" olarak ifade etmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Eğitim Temel Kanununda belirtilen Türk vatandaşlığı endeksli çerçevesi nedeniyle, sığınmacı ve mülteci çocukların temel eğitim kurumlarına kabulü konusundaki tereddütleri

gidermek için bir genelge yayınlamıştır. (Şubat 2003 tarih ve 2003/3 sayılı Genelge) Buna göre, sığınma ve iltica talepleri tetkik edilenler ile mülteci statüsünde ikamet izni alan yabancıların durumlarını belgelendirmeleri kaydıyla, öğrenim vizesi şartı aranmaksızın, öğrenim çağındaki çocuklarının okullara kesin kayıtları yapılacaktır. Yabancı uyrukluların öğrenim çağındaki çocuklarının, ikamet izni istenilmeden seviyelerine uygun ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarına aday kayıtları yapılmakta, ancak velilerinden iki hafta içerisinde emniyet makamlarından "bir yıl süreli oturma izni" aldıklarını belgelendirmeleri istenmektedir. Bu belgeyi getiremeyen öğrencilerin, okullara devamına izin verilmemektedir. Kayıt ve kabul koşullarını taşıyarak ilkokullardan mezun olan öğrencilere diploma verilmekte ve sonrasında orta öğretim kurumlarına kayıtları yapılmaktadır.

Refakatsiz olup Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunun koruması altında olan öğrenciler bakımından, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 25. maddesi de önemli bir düzenlemeye yer vermektedir. Buna göre, Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında okul çağındaki korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri Millî Eğitim Bakanlığı ile diğer kamu kurumlarına ait okullarda gerçekleştirmek de bulunmaktadır. Aynı hüküm korumaya alınan sığınmacı veya mülteci çocuklar için de geçerlidir.

Bu hüküm; herhangi bir nedenle okula devam etme imkânı bulamayan çocukların, kamu ve özel işyerlerinde ücret mukabilinde çalıştırılarak bir meslek sahibi yapılacağını ve özel eğitim gerektiren korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimlerinin Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel eğitim - öğretim kurumlarında sürdürüleceğini ve korunmaya muhtaç özürsüz çocukların eğitimlerinin Millî Eğitim Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunca ortaklaşa planlanmasını düzenlemektedir.

Mesleki eğitim konusunda sığınmacı ve mültecilerle ilgili özel hükümlere yer veren tek düzenleme; Millî Eğitim Temel Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Mesleki Eğitim Kanunu ve Yükseköğretim Kanunu hükümlerine dayanılarak çıkarılmış olan Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliğidir. (RG 03.07.2002 - 24804)

Yönetmeliğin 45. maddesi ülkesi belli olmayan (Haymatlos) veya mülteci durumundaki yabancıların çocuklarının sisteme dâhil edilmesi konusunda özel bir hükme yer vermektedir. Buna göre, ülkesi belli olmayan (Haymatlos) veya mülteci durumundaki yabancıların çocuklarına - programın özelliğine göre mesleki ve teknik orta öğretime; yaygın mesleki çıraklık eğitimine ve teknik eğitime katılma imkânı tanınmıştır. Bu çerçevede Haymatlos veya mültecilerin çocuklarından öğretim vizesi istenmez. Bu durumda olanların emniyet makamlarınca verilmiş ikamet tezkerelerindeki "Haymatlos" veya

"Mülteci" ifadesi yeterli görülerek kayıtları yapılır. Görüldüğü üzere söz konusu kişilerin sisteme dâhil olabilmesi için ikamet tezkeresi almış olmaları gerekmektedir.

Sağlık yardımına ilişkin düzenlemeler

Sığınmacılar Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60. Maddesine göre genel sağlık sigortası kapsamındadır. Aynı Kanunun 61. maddesine göre bu kişiler "sığınmacı sayıldıkları, korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaya başladıkları tarihten itibaren genel sağlık sigortalısı sayılır ve ilgili kurumlarca kapsama alındığı tarihten itibaren bir ay içinde [Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığına] bildirilir."

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Tavsiyeler

Mülteci statüsü belirleme (RSD) sürecinde çocuklara yönelik özel koruyucu usullere ilişkin

Türk mevzuatı mülteci statüsü belirleme usulü açısından çocuklara yönelik hiçbir koruyucu düzenleme içermemektedir. Bu durumdan kaynaklanan boşluğun idarenin düzenleyici işlemleri ile doldurulmaya çalışılması, hem sürecin şeffaflığı hem de ilgili devlet makamlarının bu hassas gruba gereği gibi koruma sağlamlarının önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle, sığınmacı ve mültecilerin statü belirleme sürecini düzenleyen kapsamlı bir yasaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Sığınmacı ve mülteci çocukların bakımı ve korunmasına ilişkin

Refakatsiz sığınmacı ve mülteci çocukların, kendileri için kalıcı bir çözüm bulununcaya kadar Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu gereği Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun korumasına alınmaktadırlar. Ancak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu sistemin eksik kalan bir yanına önemle işaret etmektedir; buna göre, bu sistem sığınmacı ve mülteci çocukların farklı kültürden gelmeleri ve bu nedenle diğer refakatsiz çocuklardan farklı ihtiyaçlarının da bulunduğu gerçeğinden hareketle ek düzenlemeler geliştirmelidir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bir uzman organizasyon olarak, sığınmacı ve mültecilerin korunması ile sorumlu olacak özel bir kurumun varlığının daha uygun olacağı değerlendirmesini yapmaktadır. Bunun için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde yeni bir kurum tarifi yapılması gerekmektedir. Birleşmiş Milletlerin önerdiği diğer bir yöntem de söz konusu çocukları aynı kültürden gelen ailelerin yanına yerleştirmektir. (SHÇEKK, md. 21) Son seçeneğin mevcut yasal çerçeve içerisinde gerçekleştirilmesi mümkündür.

Sığınmacı ve mülteci çocukların yasal temsiline ilişkin

Türk mevzuatı sığınmacı ve mülteci çocukların yasal temsili hakkında özel bir düzenlemeye yer vermemekle birlikte, Türk Medeni Kanununun 404. Maddesi uyarınca velayet altında olmayan kişi

olduklarından kendilerine vasi tayin edilmesi gerekmektedir. Ancak mevcut düzenlemenin, tayin edilecek vasinin niteliklerine ilişkin düzenlemeler ile vasi olmaya engelleri belirleyen hükümlerde belirtilen “kısıtlı olmama, kamu hizmetinden yasaklı olmama, haysiyetsiz hayat sürmeme, menfaati kendisine vasi atanacak kişinin menfaati ile önemli ölçüde çatışmama veya aralarında düşmanlık bulunmaması” gibi kriterlerin dışında, sığınmacı çocuğun yüksek menfaati gereği olan, kendisi ile olabildiğince sağlıklı bir kültürel iletişim kurabilme ve içinde bulunduğu sığınma sürecini tanıma gibi bazı ihtiyaçları tam olarak karşılamadığı görülmektedir. Çocuklarla ilgili olarak vasi ücretinin hazinece karşılanması esası benimsenmelidir.

Refakatsiz sığınmacı ve mülteci çocuklar bakımından bir vasi/ kayyum ve bir yasal temsilci atanması çok önemlidir. Ancak Türk Medeni Kanununun velayet, vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük 13. maddesi nedeniyle sığınmacı ve mülteci çocuklara vasi olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı çalışan sosyal hizmet uzmanları atanmaktadır. SHÇEK'in bu konudaki tekeli, çocuğun kurum ile de menfaat çatışması içine girmesi halinde yararının korunamaması riski taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, sığınma talebinde bulunan refakatsiz çocuklar açısından Türkiye’de bazı sorunlar yaşandığını ifade etmektedir. Vesayet işlemlerinin başlatılmasında, yasal temsilci atanmasında ve bu işlemler için gerekli ücretlerin karşılanmasında hangi mercinin yetkili olduğu ve bu çocukların bakımı ve korunmasından kimin sorumlu olacağı konularında belirsizlikler söz konusudur. Bu nedenle Komiserlik, özel durumları nedeniyle bir yasal temsilciye ihtiyacı olan sığınmacı ve mülteci çocuklara prosedürün erken aşamalarında vasi veya kayyım atanmasını, statü belirleme usullerini gösteren düzenlemelere eklenmesini önermekte ve bunu koruma işleminin temeli olarak görmektedir. Aynı zamanda bir çocuğa vasi veya kayyım atanması için yasa ile ayrı bir kurumun kurulması tavsiye edilmektedir.

Çocuğa atanacak vasi/ kayyım ve yasal temsilcinin, çocuğun çıkarlarını korumak için çocuk bakımı alanında gerekli uzmanlığa sahip olması, özellikle de mülteci statüsü belirleme süreci sırasında ve çocuk için kalıcı bir çözüm bulunup uygulandığı zamana kadar çocuğun yasal, sosyal, sağlık ve psikolojik ihtiyaçlarıyla ilgilenmesi gereklidir. Yine vasi veya kayyım aynı zamanda, çocuğun ihtiyacı olan devamlı bakımı sağlayarak, çocuk ile örgütler/bireyler arasında bir bağ görevini yerine getirmelidir. (Sığınma Talebinde Bulunan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politikalar ve İşlemlere İlişkin Kılavuz, BMMYK, Cenevre, 1997. Fıkra 5.7)

Son olarak sığınma sürecinde temsile ilişkin olarak Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi’nin 22 Mart 2005’te yayınladığı sığınmacı çocuklar ile ilgili raporunda özel durumlarını göz önünde

bulundurarak refakatsiz küçükler bakımından ayrı ayrı hem kanunî temsilci, hem de hukuki vekil atanmasını tavsiye etmektedir. Düzenlemede bu tavsiyenin de dikkate alınması faydalı olacaktır.

Doğum sonrası kayıt hakkına ilişkin

Nüfus Hizmetleri Kanunu sığınmacı ve mülteci çocukların da diğer yabancılar gibi doğum sonrasında yabancılar kütüğüne kayıt hakkını tanımaktadır.

Vatandaşlığa alınma hakkına ilişkin

Türk Vatandaşlığı Kanunu mültecilere vatandaşlığa alınma konusunda Cenevre Sözleşmesinin öngördüğü kolaylıkları sağlamadığı gibi, Türkiye dışında doğmuş olan ve ana-babaları vatandaşlık ölçütlerine uygun görülmeyen mülteci çocukların da Türk vatandaşlığını kazanmalarına imkân vermemektedir. Vatandaşlık Kanununun mültecilerin özel durumu dikkate alınarak değiştirilmesi ve Türkiye'de doğmuş olsunlar ya da olmasınlar, vatansız kalma riski altındaki çocukların Türk vatandaşlığına alınmalarını kolaylaştırıcı bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.

Aile ile birleşme hakkına ilişkin

Türk mevzuatı, sığınmacı ve mültecilerin aile ile birleşme hakkını düzenleyen bir hükme yer vermemektedir. Avrupa Birliğinin Aile Birleşimi Hakkına İlişkin 22 Eylül 2003 tarih ve 2003/86/EC sayılı Konsey Yönergesi gibi kapsamlı bir düzenlemenin yapılması ve mültecilere aile birleşmesi için, finansal yükümlülüklerden arındırılmış, birleşme imkânının tanınması gerekmektedir.

Eğitim hakkına ilişkin

Milli Eğitim Temel Kanunu, ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanımakta ve millî eğitim temel hizmetinin de Türk vatandaşlarının istekleri ve ihtiyaçlarına göre düzenleneceğini belirtmektedir. Bu nedenle, anılan yasa Türk vatandaşı olmayan sığınmacı ve mülteci çocukların durum ve ihtiyaçlarını dikkate almamaktadır.

Millî eğitim temel hizmetinin Türk vatandaşlarının istekleri ve ihtiyaçlarına göre düzenleneceğini öngören 5. madde mülteci ve sığınmacılar dâhil olmak üzere geniş anlamda yabancıları içerecek biçimde; ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanıyan 7. madde ise Türkiye'de bulunan bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir.

Sığınmacı ve mültecilerin eğitim hakkı genelgelerin ötesinde yasal güvenceye kavuşturulmalı; bunun için 22. madde Türkiye'de bulunan yabancıları, sığınmacı ve mülteciler ile bunların ihtiyaçlarını da dikkate alacak şekilde yeniden formüle edilmelidir. Bu çerçevede özellikle üzerinde durulması

gereken bir konu da yabancı öğrencilerin Türkçe dil eğitimiyle ilgili ihtiyaçlarının giderilmesidir. Dil eğitimi ile birlikte geliştirilecek kültürel uyum faaliyetlerine yönelik programlar sığınmacı ve mülteci çocukların entegrasyonunda önemli adımlar olacaktır. Nitekim 2005 Eylem Planında Millî Eğitim Bakanlığınca sığınmacı ve mültecilere Türkçe dil eğitimi verilmesini ve sonrasında öğrencilerin yaşlarına uygun sınıflara devam için gerekli destek (telafi) eğitimlerinin yapılmasını bir hedef olarak ortaya koymuştur.

23. maddede yer alan ilköğretimin amaç ve görevleri, Türk vatandaşı olmayan sığınmacı ve mülteci çocukların durum ve ihtiyaçlarını dikkate alacak biçimde düzenlenmelidir.

Sağlık yardımına ilişkin

Çocuk Hakları Komitesi Türkiye raporuna ilişkin değerlendirmesinde (CRC/C/108 - 2001) özellikle Avrupa dışından gelen sığınmacıların yeterli sağlık hizmetlerinden yararlandırılmadığını ve mülteci çocuklarla çalışan görevlilerin, travmatik ve sorunlu bölgelerden gelen sığınmacı çocukların hakları konusunda bilgilendirilmemiş olduklarını tespit etmiştir. Buna karşılık, sığınmacıların Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu çerçevesinde genel sağlık sigortasına dâhil edilmesi Komitenin söz konusu tespitine karşılık mevzuatta önemli bir adım atıldığını göstermektedir.

23. Madde: Özürlü Çocukların Hakları

1. Taraf Devletler zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde buldukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.

3. Özürlü çocuğun özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2. paragrafı uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbî bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dâhil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.

4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhî bakımı, tıbbî, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve meslekî eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgidен yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önüne alınır.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 23. maddesi, haklardan yararlanma bakımından son derece dezavantajlı bir konumda olan ve genellikle bir hak süjesi olarak düşünülmeyen engelli çocuklara ilişkindir. Sözleşmenin bu maddesi, başta 2. maddede düzenlenen ayırım gözetmeme ilkesi olmak üzere, Sözleşmenin diğer hükümleriyle birlikte okunmalıdır. Zira Sözleşmenin 2. maddesi, Sözleşmede düzenlenen haklardan yararlanma bakımından engelli olmaya dayalı bir ayırım gözetilemeyeceğini açıkça ifade etmiştir. 23. madde münhasıran engelli çocuklara ilişkin olmakla birlikte, engelli çocukların hakları bu maddede tanınanlarla sınırlı değildir ve engelli çocuklar, Sözleşmenin diğer hükümlerinde tanınan diğer hak ve özgürlüklerden, engelli olmayan çocuklarla eşit şekilde yararlanmalıdır.

23. madde, engelli çocukların özel durumlarını ve ihtiyaçlarını gözeterek, Devletlere münhasıran engelli çocuklar bakımından, bazı yükümlülükler getirmiştir. Bu yükümlülüklerden ilki, engelli

çocukların insan onuruna yaraşır bir biçimde, toplum içerisinde, etkin bir birey olarak yaşamalarını sağlayacak tedbirlerin alınmasıdır. Bu yükümlülük, engelli çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmalarını ve toplumsal hayata bağımsız olarak katılabilmelerini sağlayacak nitelikte eğitim, rehabilitasyon ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sunulmasını gerektirir. Ayrıca engellilere yönelik olumsuz önyargıların ortadan kaldırılmasına amacıyla tedbir alınması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Zira engelli çocukların insan onuruna yaraşır bir yaşama sahip olmaları, öncelikle tüm toplumun bu çocukların değerini kabul etmeleri ile mümkündür.

Sözleşme, engelli çocukların bağımsız bireyler haline gelmeleri ve zihinsel ve fiziksel yetilerini azami ölçüde geliştirebilmek için özel bakıma ihtiyaç duyduğundan hareketle, özel bakımı bir hak olarak tanımlamıştır. Sözleşme, özel bakımı tıbbî bakım ile sınırlı olarak tanımlamamış, engelli çocuğun gelişimi ve bağımsız bir birey haline gelmesi için gerekli olan ve bu amaca ulaşmayı sağlayabilecek her türlü hizmeti bu kapsamda değerlendirmiştir. Devlet özel bakım hakkını tanımakla yetinmeyecek, bu haktan yararlanmak için gerekli malî desteği de sağlayacaktır.

Madde son olarak uluslararası işbirliğinin, özellikle de tedavi, bakım ve hizmetlerin sunulmasına ilişkin yöntemlerin paylaşılması gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

BM Çocuk Hakları Komitesi, bu maddenin hayata geçirilmesi ile ilgili olarak değerlendirme yaparken, Devletin, özürllüer ile ilgili konularda merkezi görev üstlenen bir koordinasyon kurulu ya da benzeri bir organının bulunmasını istemektedir. Bunun yanında bütün politikaların gözden geçirilmesini, bu özürllü çocuklara karşı ayrımcılık yapılmasını önleyecek bir Yasanın bulunmasını bu hakkın korunmasının güvencesi olarak kabul etmektedir.

Bu konuda dikkate alınması gereken bir diğer düzenleme, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesidir. Türkiye bu Sözleşmeye taraf olmuştur. (Onay Kanun No: 5825 Yayınlandığı RG 18.12.2008 – 27084)

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Özürlü çocuklarla ilgili özel bir Yasanın ve merkezi görev üstlenen bir koordinasyon kurulu ya da benzeri bir organının bulunmasına ilişkin düzenlemeler

2005 yılına kadar, engellilerin hakları ve engellilere sunulacak hizmet ve yardımlara ilişkin özel bir kanun bulunmamaktaydı. 5378 sayılı Özürlüer ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 2005 yılında kabulü, bu açıdan önemlidir. Kanunun gerekçesinde, özel bir Kanun düzenleme yoluna gidilmesinde; mevzuatın dağınıklığının, hizmet

sunumunun farklı kurumlar eliyle koordinasyonsuz biçimde yürütülmesinin, standart uygulamaların olmamasının ve konunun yeni bir yaklaşımla, -insan hakları yaklaşımıyla- ele alınması ihtiyacı duyulmasının etkili olduğu ifade edilmiştir. Buna karşılık Kanun, mevzuattaki dağınıklığı gidermediği gibi, koordinasyonu sağlayacak bir kurum da öngörmemiştir.

Ancak Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı bir Özürlüler İdaresi Başkanlığı kurulması öngörülmüştür. Başkanlığın kuruluş amacı 1. maddede şöyle ifade edilmiştir; özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, özürlüler ile ilgili ulusal politikanın oluşmasına yardımcı olmak, özürlülerin problemlerini tespit etmek ve bunların çözüm yollarını araştırmak". Aynı Kanun Hükmünde Kararnamede bir de Özürlüler Yüksek Kurulu kurulması öngörülmüştür.

152

Özürlüler ile ilgili olmak üzere birden çok Yönetmelik bulunmaktadır:

- Özürlüler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürlülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik, (RG 30.10.2005 - 25981)
- Özürlülük Ölçütü Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik, (RG 16.07. 2006 - 26230)
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonlarına Dair Yönetmelik, (RG 19.08.1993)
- Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik, (RG 30.07.2006 - 26244)
- Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği, (RG 30.07.2006 - 26244)
- Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, (RG 30.07.2006 - 26244)
- Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik, (RG 02.05.2006 – 26156)
- Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, (RG 22.04.2006 - 26147)
- Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği. (RG 20.06.2006 - 26204)

Özürlülere ayrımcılığı yasaklanmasına ve hakların ihlali halinde kullanılacak etkili bir başvuru ve şikâyet mekanizmasının bulunmasına ilişkin düzenlemeler

Anayasanın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesi, engelliliğe dayalı olarak ayırım gözetmeyi açıkça yasaklamakla birlikte, söz konusu hüküm ayrımcılığın yasaklandığı nedenler bakımından

tahdidi bir liste öngörmediğinden, engelliliğin de madde kapsamında olduğu kabul edilmelidir. Anayasanın eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin 42. maddesinde ise Devletin durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alması öngörülmüştür.

Özrürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 4. maddesinin (a) paragrafında Kanunun öngördüğü hizmetlerden yararlandırılma sırasında "özrürlüler aleyhine ayrımcılık yapılamaz" hükmü yer almaktadır.

Özrürlüler ile ilgili düzenlemelerde özel bir şikâyet usulü bulunmamaktadır. Türk Ceza Kanunu (md. 122), ayrımcılığın bazı hallerini suç olarak düzenlemektedir. Buna göre; kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, özrürlülük, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak; bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya bir hizmetin icrasını veya hizmetten yararlanılmasını engelleyen veya kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hâllerden birine bağlayan, besin maddelerini vermeyen veya kamuya arz edilmiş bir hizmeti yapmayı reddeden, kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını engelleyen kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir.

Bir ayrımcılığa uğradığını düşünen çocuk için olağan başvuru yolu, bu eylemin TCK'de tanımlanan suç türüne uygun olması halinde Cumhuriyet Savcılığına şikâyettir.

Özrürlüler ile ilgili olarak başvuru konusunda tek özel düzenleme Özrürlülük Ölçütü Sınıflandırması ve Özrürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Özrürlülük derecesi ile ilgili karar içeren sağlık kurulu raporuna karşı itiraz hakkı, özrürlünün kendisi, velisi veya vasisi veyahut raporu isteyen kuruma tanınmıştır. İtirazın dilekçe ile bulunulan ilin sağlık müdürlüğüne yapılması öngörülmüştür. (md6)

Özel bakım ve yardım görme hakkına ilişkin düzenlemeler

Yasalarda "özrürlü"; doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişiyi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3; Özrürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 3) Özrürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, özrürlüleri hafif, ağır ve bakıma muhtaç özrürlü olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Bakıma muhtaç özrürlü kavramı Sosyal Hizmetler

ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda "özürlülük sınıflandırmasına göre resmî sağlık kurulu raporu ile ağır özürlü olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiyi" ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Özürlülük Ölçütü Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre, özürlülük tespitinde Dünya Sağlık örgütüncü benimsenmiş esaslar uygulanacaktır. (md. 5)

Özürlülerin özel bakım ve yardım görme hakkına ilişkin kapsayıcı düzenleme Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanundur. Bu Kanunun 6. maddesi Sözleşmenin bir yükümlülük olarak öngördüğü bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine ilişkindir. Bu maddeye göre bakım ve rehabilitasyonun amacı, Sözleşmede vurgulandığı şekilde, engellilerin yaşamlarını buldukları ortamda sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmeleri, toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hâle gelmeleridir.

Aynı zamanda, bakım ve yardım görme hakkını ilgilendiren pek çok başka yasal düzenleme de bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunudur. Kanun sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunu; muhtaç, özürlü ve yaşlıların hayatlarını sağlık, huzur ve güven içinde sürdürmesi, muhtaç özürlülerin toplum içinde kendi kendilerini idare edebilecek ve üretken hale gelebilecek şekilde bakım ve rehabilitasyonlarının yapılması, bunlardan tedavisi mümkün olmayanların sürekli bakım altına alınması amacıyla gerekli her türlü tertip ve tedbir alınmasından sorumlu tutmaktadır. Çocuğun aile içinde korunmasını sağlamak üzere; aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; özürlü çocukların tespiti, korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek Kurumunun görevleri arasındadır. (SHÇEK Kanunu, md. 9) Kurumun bu görevlerini yerine getirmek için kurması gereken kuruluşlardan özellikle iki tanesinin özürlü çocuklara yönelik hizmetleri yerine getirmek üzere kurulması öngörülmektedir. (md. 3) Bunlardan "Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri", özürlü çocukları kendi kendine yeterli düzeye getirmek, okul eğitimine hazırlamak ve aile içi uyumu sağlamak amacıyla özürlü çocuklara ve ailelerine hizmet sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşlarını; "Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri" ise; bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uymama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir.

Özürlüler, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak; mesleki eğitim ve beceri kursları açmak; sağlık, eğitim, kültür tesis ve binalarının yapım, bakım ve onarımı ile kültür

ve tabiat varlıkları ve tarihî dokuyu korumak; kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin geliştirilmesine ilişkin hizmetler yapmak aynı zamanda belediyelerin görevlerindedir. (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, md. 7) Özürlülerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere özürlü merkezleri oluşturmak, belediye başkanının görevleri arasında sayılmaktadır. (md. 18) Büyükşehir belediyelerinde özürlülerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere özürlü hizmet birimleri oluşturulmalıdır. (Madde Ek 1)

Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelikte özürlülük tanımı değişmekte ve bu Yönetmelikteki düzenlemeler bakımından "özürlü": çalışma gücünün en az yüzde kırkından yoksun olduğu belgelenen kişileri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu da, mesleki rehabilitasyon vermek üzere kurulacak kurumlardan yararlanmaya sınırlama getirmektedir. Ancak bu düzenleme % 40'tan az oranda özürlü olanların ayrı merkezlerde değil, diğer çocuklarla birlikte mesleki rehabilitasyondan yararlanmalarının teminatı, aynı zamanda da % 40'tan fazla özürlü olanların diğerlerinden ayrılması anlamına gelmektedir. Bu düzenleme bütün bu çelişkileri giderecek, özür oranı bakımından değil, kişisel yeterlilikler bakımından değerlendirme ve uygun hizmetlere yönlendirmeyi sağlayacak biçimde düzenlenmelidir.

Ayrıca Kat Mülkiyeti Kanununun 42. maddesinde binaların özürlülerin yaşamı için zorunluluk göstermesi halinde tadilatına ilişkin özel bir düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeye bağlı olarak çıkarılan Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik gereğince yapılacak tadilatların Belediyelerde kurulacak komisyonlarca onaylanması gerekmektedir.

Kurum bakımına son çare olarak başvurulması ve özürlü çocukların buldukları sosyal ortamda ve diğer çocuklarla birlikte hizmetlerden yararlanmaları ilkelerine ilişkin düzenlemeler
Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 7. ve 9. maddeleri bakım hizmetlerinin ilke olarak evde sunulmasını kabul etmekte, ancak gerekli ise kurumda bakımının da söz konusu olabileceğini ifade etmektedir. Bu Kanun, özürlülük derecesine göre ayırım yapmaksızın bakım hakkını düzenlerken, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu Ek 7. maddesi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkını bakıma muhtaç özürlülere tanımaktadır.

Kanunun 7. maddesine göre, bakım hizmetleri, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğünden ruhsat alan gerçek ve tüzel kişiler ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından

verilecektir. Bu husus istismarın önlenmesi bakımından önemlidir. Aynı Kanunun 10. maddesi ise rehabilitasyona ilişkindir ve engelli ile ailesinin rehabilitasyon kararının alınması, planlanması, yürütülmesi ve sonlandırılması dâhil her aşamasında etkin ve etkili katılımını öngörmektedir. Kanunun mesleki rehabilitasyona ilişkin 13. maddesi, engellilerin meslek seçimi ve buna yönelik eğitim alma hakkının kısıtlanamayacağını hükme bağlamakta ve bireylerin gelişim ve yeteneklerine uygun iş ve becerilerini geliştirici tedbirler alınmasını öngörmektedir. Madde, rehabilitasyon hizmetlerinin belediyelerce verileceğini, ancak engellinin talebinin bu şekilde karşılanamaması halinde, hizmetin en yakın merkezden alınacağını ve ilgili belediyenin hizmetin satın alındığı merkeze ödeme yapacağını ifade etmektedir. Özel gerçek ve tüzel kişilerce açılacak merkezlere ilişkin olarak 2006 yılında Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 15. maddesi, engellilerin eğitim almasının hiçbir gerekçeyle engellenemeyeceğini ve engelli çocuklara, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanacağını ifade etmektedir. Aynı madde, işitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk Dil Kurumu Başkanlığı tarafından Türk işaret dili sistemi oluşturulmasını hükme bağlamıştır. Engellilerin, her türlü eğitim ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kabartma, sesli, elektronik kitap; alt yazılı film ve benzeri materyal üretilmesini teminen gerekli işlemlerin, Millî Eğitim Bakanlığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığınca müştereken yürütülmesi de maddede öngörülmektedir. Kanun, kaynaştırma eğitimini ilke olarak kabul etmekte, özel eğitimi istisna olarak tanımlamaktadır. Özel eğitim hizmetleri, 2006 yılında yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile düzenlenmektedir. Bu Yönetmeliğin 37. maddesine göre, "özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini öncelikle yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte kaynaştırma yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte, bu bireyler için Bakanlıkça her tür ve kademedede örgün ve yaygın özel eğitim okul ve kurumları da açılır. Gerçek ve özel kişiler, özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ve öğretimleri için 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunundaki esaslara uygun olarak özel okul veya kurum açabilirler." (625 sayılı Kanun aynı başlığı taşıyan 5580 sayılı Kanunla yürürlükten kaldırıldığından, buradaki göndermenin yeni Kanuna yapıldığını varsaymak gerekir.)

Ana-babalara yardımı öngören düzenlemeler

SHÇEK tarafından engellilere sunulacak evde ve kurumda bakım ve rehabilitasyon hizmetlerine ilişkin olarak 1993 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna Dair Yönetmelik yayımlanmıştır. Bu Yönetmeliğin 39. maddesi özürlülerin bulunduğu ortamda bakılmasında yönelik olarak ailelere ve özürlülere

verilecek hizmetleri düzenlemektedir. Bu hizmetler; özürlülük hakkında ailenin bilgilendirilmesi, onlara rehberlik edilmesi ve ihtiyaç ve imkânlarla göre yardımcı olunmasını kapsamaktadır.

SHÇEK Kanunu Ek 8. maddeye göre, işitme ve konuşma engellilere gerek görüldüğü hâllerde tercümanlık yapmak üzere illerde SHÇEK bünyesinde, işaret dili bilen personel görevlendirilir.

Hizmetlerden ücretsiz yararlanma olanağının bulunması ve hizmetlerin İşlerlik denetiminin yapılmış olmasına ilişkin düzenlemeler

İkametgâhta veya kurumda bakım hizmetlerinden ücretsiz yararlanılabilmesi için, "bakıma muhtaç engellinin" her ne ad altında olursa olsun her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olan gelire sahip bulunması gerekmektedir. (SHÇEK Kanunu, md. ek 7; Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği md. 42)

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun ek. 1.maddesi ise engelli yakını olanlara ücret bağlanmasının ancak; engellinin on sekiz yaşını tamamlamamış olması ve maaş bağlanacak kişinin bakımı fiilen gerçekleştiriyor olması ve gelirleri toplamının belirtilen gösterge rakamının memur aylık katsayısı çarpımı sonucu bulunacak tutardan daha az olması halinde mümkün olabileceğini düzenlemektedir. Bu durumda bağlanacak maaş miktarı ise Kanunun 1. maddesine göre belirlenecek miktarın % 200'ü tutarında olacağı öngörülmüştür.

Aynı hükme göre, aylık haktan yararlanan on sekiz yaşından küçük özürülerin yalnızca kendileri Kanunun 7. maddesinde belirtilen tedavi hakkından yararlanacak, ancak, bu madde hükümlerine göre aylık alanlardan herhangi bir sosyal güvenlik kurumunun tedavi yardımı kapsamında bulunanlara tedavi yardımı yapılmayacaktır. Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan malûl olmaları sebebiyle yetim olarak aylık veya gelir almakta olan çocuklardan, bu kurumlardan aldıkları aylık veya gelir toplamı tutarları bu madde gereğince durumlarına göre ödenebilecek tutardan daha az olanlara; aradaki fark ilgili sosyal güvenlik kurumu tarafından (birden fazla sosyal güvenlik kurumundan aylık veya gelir alanlar için yalnızca tercih edecekleri bir sosyal güvenlik kurumu tarafından) ödenir ve bu şekilde ödenen tutarlar Hazine'den tahsil edilir.

Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun Ek. 3. maddesi, görme, ortopedik, işitme, dil-konuşma, ses bozukluğu, zihinsel ve ruhsal engelli çocuklardan özel eğitim değerlendirme kurulları tarafından, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam etmeleri uygun görülenlerin

eğitim giderlerinin, her yıl bütçe uygulama talimatında belirlenen miktarı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine konulacak ödenekten karşılanmasını düzenlemiştir.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu Ek.1. maddesi Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere özürlü hizmet birimleri oluşturulmasını ve bu birimlerin, faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği hâlinde sürdürmesini öngörmüştür.

Sağlık hizmetlerine ilişkin olarak ise sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmayıp, ödeme gücü de olmayan vatandaşların tedavi giderlerinin Devlet tarafından karşılanması ise Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun Kanun ve bu Kanunun uygulanması amacıyla çıkartılmış yönetmelik ile düzenlenmiştir. Bu mevzuatta özürlülere ve özürlü çocuklara ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Özürlü çocuklarla ilgili özel bir Yasanın ve merkezi görev üstlenen bir koordinasyon kurulu ya da benzeri bir organının bulunmasına ilişkin düzenlemeler bakımından

2005 sonrasında kabul edilen mevzuat, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin engelli çocukların haklarını düzenleyen 23. maddesi ile uyumu sağlama yönünden oldukça olumludur. Mevzuat bir taraftan engelli çocukların mümkün olduğunca engelli olmayan çocuklarla birlikte eğitim süreçlerinden yararlanmalarını öngörmekte, öte yandan engelli çocukların diğer çocuklardan farklı ihtiyaçlarını da gözetmektedir.

Özürlüler İdaresi Başkanlığının kurulmuş olması ve bu konuda özel bir yasanın bulunması Sözleşme ile uyumludur ve engellileri hak öznesi olarak kabul eden çağdaş sistemle uyumludur. Ancak özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için bir koordinasyon biriminin kurulmasının öngörülmüş olması Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, bu kurulun rolüne uygun bir yetkiye sahip olmasını sağlayacak ek düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Anayasa hükümleri, temel yaklaşım bakımından mevzuatın da gerisindedir. Örneğin Anayasanın eğitim ve öğrenim hakkını düzenleyen 42. maddesi, engellilerin eğitiminin amacını bireyin bağımsızlığını sağlamak olarak değil, onları topluma yararlı hale getirmek olarak tanımlamıştır. Bu tür bir tanımlama, engellilerin değil, toplumun ihtiyaçlarına öncelik vermesi ve engellilere olumsuz bir anlam yüklemesi nedeniyle Sözleşme ile uyumsuzdur. Anayasada ayrımcılığı yasaklayan 10. maddeye özürlülüğün de bir kriter olarak eklenmesi, bu konuda yapılacak yasaların dayanağını güçlendirecektir.

Aynı zamanda özürlüler ilgili özel bir yasa olmasına karşın, mevzuat dağınıklığının önlenememiş olması da sorun teşkil etmektedir.

Komite, Sözleşmenin 22. maddesinde yazılı hakkın korunması bakımından, ülkelerin mevzuat ve politikalarını bu maddedeki yazılı hakkın gerekleri bakımından gözden geçirmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Böyle bir gözden geçirmenin yapılabilmesi ve mevzuatın sağlıklı şekilde uygulanabilmesi ve tüm engelli çocukların mevzuattan yararlanabilmelerinin sağlanabilmesi için, engelli çocuklara ilişkin olarak ayrıştırılmış verilerin toplanması gereklidir. Özürlüler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürlülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik (RG 30.10.2005 - 25981) bu nedenle önemlidir. Ancak bu Yönetmelik, ağırlıklı olarak kimlik belgesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Veri toplama işlemi sadece mevcut durumun resmini çekmeye yönelmemeli, mevcut durum içerisindeki olumsuz unsurların nedenlerini de tespit etmeye çalışmalıdır. Bu veriler; engelin türü ve derecesi, engelli çocuğun cinsiyeti, yaşı, ailesinin gelir durumu, sosyal güvencesinin bulunup bulunmadığı, ikametgâhının bulunduğu yerde eğitim, sağlık, rehabilitasyon, bakım gibi özel hizmetlerin mevcut olup olmadığı, eğer bu hizmetler varsa çocuğun fiilen bunlardan yararlanıp yararlanmadığı, yararlanamıyorsa bunun nedenleri gibi hususlara ilişkin olmalıdır. “Özürlüler Veritabanı Oluşturulması”na yönelik çalışmaların kapsamının bu hususlar gözetilerek geliştirilmesi gereklidir. Sürekli güncellenen bir veri toplama ve veri analizi çalışmasının yapılmaması halinde, aşağıda önerilen tedbirlerin hangi gruplar ve alanlar bakımından öncelikli olduğu, bu tür tedbirlerin alınması için ne tür ve ne kadar kaynak ayrılması gerektiği gibi soruların yanıtlanması mümkün olmayacağı gibi, alınan tedbirlerin gerçekten etkili olup olmadığının anlaşılması da söz konusu olmayacaktır. Aynı zamanda özürlülük bilgisinin kimlik belgesinde yer almasının, özürlünün yararına olduğunu ve işlevselliğini gösterecek bir sonuca sebebiyet vermemesi halinde, bu işlem damgalayıcı nitelik taşıyacaktır. Örneğin hâlihazırda yürürlükte bulunan mevzuata göre, kimlik belgesinde bu bilgi olsa dahi bazı hakları kullanırken özürlüden sağlık raporu istenmeye devam edilecektir.

Özürlülere ayrımcılığı yasaklanmasına ve hakların ihlali halinde kullanılacak etkili bir başvuru ve şikâyet mekanizmasının bulunmasına ilişkin düzenlemeler bakımından

Özürlülerin ayrımcı muameleye karşı korunması bakımından mevzuattaki temel sorunlar; ayrımcılığın yasaklanmış olmasına rağmen tanımlanmamış ve özgül bir yaptırımın öngörülmemiş olması; Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 4. maddesinin (a) paragrafında yer alan “özürlüler aleyhine ayrımcılık yapılamaz” hükmünün Kanun kapsamındaki hizmetlerin yerine getirilmesi ile sınırlandırılmış olması, ispat yükünün ters çevrilmemiş ve özel usullerin düzenlenmemiş olmasıdır. Aynı zamanda TCK'nin ayrımcılık yapılmasını suç olarak düzenleyen 122. maddesi konu bakımından son derece sınırlı olması nedeniyle de yetersizdir.

Ayrımcılık yasağı ile ilgili düzenlemeler aşağıdaki öneriler doğrultusunda değiştirilmelidir:

1. Mevzuattaki ayrımcılık yasağının konu bakımından kapsamı, bu sözleşmelerde sayılan tüm hak ve özgürlükleri içerecek şekilde genişletilmeli ve engellilik ayrımcılığın yasaklandığı tüm hükümlerde, özel bir kriter olarak açıkça yer almalıdır. Engelli çocukların ayrımcılığa karşı korunması, çocukların diğer nedenlere dayalı olarak ayrımcılıktan korunmaları için getirilen düzenlemelerden ayrı düzenlemeler yapılmasını ve tedbirler alınmasını gerektirir.
2. Aynı zamanda özürsüzlere karşı ayrımcılığı yasaklayan düzenlemede (ÖHK, md. 41) bu yasağın tanımı yapılmalı ve ne tür fiillerin hangi koşullar altında engelliliğe dayalı ayrımcılık sayılacağı açıkça ortaya konulmalıdır.
3. Ayrımcılığın her türü yasaklanmalıdır. Bu çerçevede doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yanında taciz ve makul uyumlaştırma yapmama da, ayrımcılık yasağı kapsamında olmalıdır.
4. Ayrımcılığın yasaklandığı diğer nedenlerden farklı olarak, engelli çocukların hak ve özgürlüklerden yararlanmalarının önünde tutumsal engeller yanında fiziki ve benzeri engeller de bulunmaktadır. Çocukların sözleşmelerde tanınan tüm hak ve özgürlüklerden ve bunlar kapsamında olmayan faaliyet ve hizmetlerden yararlandığı yerlerin ve bu yerlere ulaşımı sağlayan toplu taşıma araçlarının fiziksel olarak erişilebilir olmaması (okullar, parklar, bahçeler, oyun alanları vs.), engelli çocukların çocuklara yönelik olarak yürütülen her türlü faaliyetten tam ve eşit şekilde yararlanmalarını sağlayacak adaptasyonların yapılmaması (oyun alanlarında engelli çocukların da yararlanabilecekleri oyuncak vs. malzemenin bulunması), hizmetlerin engellilik türleri ve ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmemiş olması (çocuklara yönelik programların sözlü olması nedeniyle işitme engelli çocukların bu faaliyetlere katılamaması ve bunlardan yararlanamaması) ve benzeri sorunlar, engelli çocukların diğer çocukların yararlandığı hak ve özgürlüklerden yararlanamamalarına, diğer çocuklarla aynı yerlerde bulunamamalarına neden olmaktadır. Çoğu zaman engelliler, diğer çocukların yararlandığı hizmetlerden ancak aile bireylerinin veya bakımlarını üstlenen diğer kişilerin sürekli refakati ile yararlanabilmekte, bu da engelli çocuğun birey olma sürecini zorlaştırmakta, onun fiziksel ve zihinsel kapasitesinin en üst düzeye çıkmasını engellemekte ve onun hayat boyu bağımlı bir kişi olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle mevzuatta erişebilirliğe ilişkin düzenlemeler, çocuklara yönelik her türlü yer ve faaliyetin farklı engel türleri gözetilerek içermeci bir şekilde planlanmasını ve hizmetlerin de bu şekilde sunulmasını bir zorunluluk haline getirmeli ve bu yükümlülüklere uymama halini ayrımcılık olarak kabul etmelidir.
5. Ayrımcılık yasağı sadece Devlet tarafından yürütülen faaliyet ve hizmetler bakımından değil, kim tarafından yürütülüyor olursa olsun, engelli çocuklara diğer çocuklardan daha olumsuz muamele edilen her faaliyet ve hizmet ve bunları yürütenler bakımından söz konusu olmalıdır. Başka bir ifade ile ayrımcılık yasağının kişi bakımından kapsamı genişletilmelidir.
6. Ayrımcılık yasağı düzenlenirken ayırım gözetme kastı aranmamalıdır. Engelli çocukların bazı faaliyetleri diğer çocuklarla bir arada ve onlar gibi yürütemeyeceklerine ilişkin yaygın bir önyargı

bulunmaktadır. Bu önyargının tezahürü olan ve engelli çocukların hak ve özgürlüklerden yararlanamamalarına neden olan fillerin ayrımcı olduğu kabul edilmelidir.

7. Engelliliğe dayalı ayrımcılığa maruz kalmak için engelli olmak gerekmeceğinden, ayrımcılık yasağı düzenlenirken herhangi bir biçimde “engelli olma” şartı aranmamalıdır.

8. Engelli çocukların hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasının engellenmesi ve zorlaştırılması yanında, hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlayacak tedbirlerin alınmaması da ayrımcılık olarak kabul edilmelidir. (Committee of Social Rights, Decision on the Merits, Complaint No. 13/2002, by Autism-Europe against France)

Bunların yanında mevzuattaki ayrımcı düzenlemeler taranmalı ve kaldırılmalıdır. Bu çerçevede örnek olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği (RG 06.09.1998 – 23455); Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği (RG 09.03.2001 – 24337); Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Yönetmelik (Tebliğler Dergisi 19.02.1990 - 2306); Hayvan Sağlığı Memurları Meslek ve Laborant Meslek Liseleri Yönetmeliği (RG 19.06.1981 – 17375) verilebilir. Bu yönetmelikler, adayın seçiminde engelli olup olmadığına gözetileceğini ifade etmektedir. Bu halde, örneğin cüce olan veya yürüyemeyecek ölçüde topal olan bir çocuğun Anadolu Öğretmen Liseleri’ne girmesi mümkün olmayacaktır. Benzer şekilde kambur olmak, işitme engelli olmak ve benzeri niteliklere sahip olmak, Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi’ne giriş önünde bir engeldir. Eğitimde ve eğitim sonunda edinilecek mesleğin yürütülmesinde çocuğun engeli gözetilerek düzenleme yapılması yerine, çocuğun engeli nedeniyle eğitim ve meslek edinme hakkı, meşru bir gerekçe olmaksızın sınırlanmıştır. Diğer yönetmeliklerdeki hükümler de aktarılan örneklerle paraleldir.

Engelli çocuklara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması için bilinç arttırıcı tedbirler alınmalıdır. Engelliliğe dayalı ayrımcılığın neyi ifade ettiği konusunda ilgili her kesim bilgilendirilmelidir. Özellikle engelli çocukların kendileri ve aileleri, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları ve sosyal görevliler, engelli çocukların bakım ve rehabilitasyonunu yürütenler, tıp personeli, çocuk polisi, hâkimler ve savcılar bu konuya özgü eğitimlerden geçirilmeleri gerekir. Başkanlığın toplumdaki önyargıların değiştirilmesine ve özellikle de aile dâhil olmak üzere çocukla çalışan veya çocuğun bakımını üstlenen kişiler ve çocuklara yönelik eğitici faaliyetlerde bulunma görevinin kapsamı genişletilmelidir.

Ayrımcılığın önlenmesi için, ayrımcılığı tespit etmek ve bununla mücadele için strateji geliştirmek üzere bir izleme sistemi geliştirilmelidir. Bu kapsamda olmak üzere mevzuatta yapılması gereken en önemli değişiklik ispat yükünün yer değiştirmesini sağlayıcı usul hükümlerine ilişkindir. (Bkz. Madde 2 altında yer alan öneriler). Ayrımcılık yapıldığının ispatı son derece zor olduğundan, ispat

yükü yer değiştirmedikçe, ayrımcılığı suç olarak düzenleyen Türk Ceza Kanununun 122. maddesinde “özürlülük” kriterinin bulunmuş olması da çok anlamlı olamamaktadır.

Ayrımcılığa karşı etkili hak arama yolları ve bu çerçevede etkili yaptırımlar söz konusu olmalıdır. Hak arama yollarının erişilebilirliğini sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede öncelikle engelli çocuklar ve ailelerinin ayrımcılık karşısında nereye ve nasıl başvurabileceklerinin, bu konuya özgü ya da açıkça düzenlenmesi ve aynı zamanda bu yasada ilgililerin başvuru yolları hakkında bilgilendirilmesi ve başvuruların yapılabileceği her yerin fiziksel erişilebilirliğinin sağlanması bir hak olarak düzenlenmelidir. İdari ve yargısal başvurularda tercümandan yararlanma hakkının güvence altına alınması için hem kapsamı genişletilmeli hem de idareye yeterli sayıda tercüman bulundurma yükümlülüğü getirilmelidir.

162

İstismanın çocukların en yakınındaki kişilerden kaynaklanabileceği gözetilerek, şikâyet mekanizmalarının engelli çocukların bizzat kendileri için erişilebilir hale getirilmesi, çocukların bu konuda da bilgilendirilmesi gerekmektedir. Özellikle ağır derecede fiziksel engeli bulunan çocuklar ile işitme engelli çocukların bu konuda daha dezavantajlı olduğu gözetilerek, gerekli tedbirler alınması da, idarenin engellilerin korunmasına yönelik yükümlülükleri arasında yer almalıdır.

Özel bakım ve yardım görme hakkına ilişkin düzenlemeler bakımından

Özürlüler İdaresi Başkanlığı gibi merkezi bir politika oluşturma biriminin, engelli çocuklara yönelik hizmetleri planlama ve yürütülmesini izleme sorumluluğunu yerine getirebilmesi için etkili bir strateji öngörülmesi ve bu kapsamda özellikle çocuklar ve tüm ilgililerin bu birime erişimi kolaylaştırılmalıdır. Örneğin, çocuğun okula kayıtlı olup olmadığının, çocuğun okula fiilen devamını engelleyen ve zorlaştıran unsurların olup olmadığının (okula ve okul içerisinde ulaşım, tuvaletler vs.), sunulan eğitimin çocuğun bireysel ihtiyaçlarına uygun olup olmadığının, çocuğa ihtiyaç duyduğu her türlü araç ve gerecin sağlanıp sağlanmadığının sürekli izlenmesini sağlayan etkili bir mekanizma ve acil müdahale sistemi geliştirilmelidir. Bu konuda yetkili ve görevli olanlar yasada açıkça belirlenmeli ve bu görevlerin yerine getirilmemesi ayrımcılık olarak tanımlanmalıdır. Zira ayrımcılık sadece Devletin icra fiilleri ile değil, fırsat eşitliğinin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınmaması şeklindeki ihmali fiillerle de gerçekleştirilebilir. (Committee of Social Rights, Decision on the Merits, Complaint No. 13/2002, by Autism-Europe against France.)

Mevzuatta tanınan hakların uygulamada kullanılmasının önündeki en önemli engel, bu hizmeti verecek kurumların kurulmamış olmasıdır. Çocukların korunmasından sorumlu kurum olan ve engelli çocuklarla ilgili olarak da pek çok yükümlülüğü bulunan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi pek çok kurum için personel ve bütçe yetersizliği önemli bir sorun olarak dile getirilmektedir.

Bu nedenle, kurumlara sorumluluk yükleyen mevzuatta, personel ve kuruluş bütçesi ile personelin taşıması gereken özellikler ve meslek eğitimine ilişkin standartlar düzenlenmiş olmalıdır.

Ailelerin ve özel eğitim öğretmenleri dâhil tüm öğretmenlerin engelli çocukların eğitim ihtiyaçları konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir. Engelli çocukların kaynaştırma eğitiminden yararlanmasına yönelik eğilim güçlenmekle birlikte, özel eğitim öğretmenleri dışındaki öğretmenlerin engelli çocuklar konusunda herhangi bir eğitim almıyor olmaları, engelli çocukların diğer çocuklardan daha düşük kalitede eğitim almalarına ve eğitim hayatından kopmalarına neden olabileceğinden, bu öğretmenlerin meslek içi eğitime tabi tutulmaları zorunlu olmalıdır.

Engelli çocukların istismara daha fazla açık olduğu gözetilerek, buna ilişkin korumanın güçlendirilmesi ve başta aileleri olmak üzere engelli çocukların bakımından sorumlu kişilerin, öğretmenlerin, engelli çocukların tedavi ve rehabilitasyonunu yürütenlerin istismarın ne olduğu, istismarın etkileri ve belirtileri konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda tüm engelli çocukların da istismar konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonlarına Dair Yönetmeliğinde olduğu gibi, çocuk ve aileye yönelik hizmetleri düzenleyen mevzuat, aile, çocuk ve çocuğa yönelik hizmetlerde bulunanların çocuk istismarı, önlenmesi ve yardım alınacak kuruluşlar konusunda eğitimi de içerecek biçimde değiştirilmelidir.

Binalarda gerekli tadilatların yapılması bakımından “yaşamı için zorunluluk göstermesi” şartı yerine, yaşamını kolaylaştırmak üzere gerekli olması” şartı gibi, özürünün ihtiyacına uygun düzenleme yapılmasına olanak verecek bir yöntem kabul edilmeli ve gerekli izinlerin alınması kolaylaştırılmalıdır. Kat Mülkiyeti Kanununda yer alan “yaşamı için zorunluluk göstermesi” şartı, Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte yer alan “ihtiyacı olmak” kriterine benzer biçimde değiştirilmelidir.

Kurum bakımına son çare olarak başvurulması ve özürlü çocukların buldukları sosyal ortamda ve diğer çocuklarla birlikte hizmetlerden yararlanmaları ilkelerine ilişkin düzenlemeler bakımından

Özürlü çocuğun ailesi yanında bakımı ve kaynaştırma eğitimine tabi tutulması bakımından söz konusu düzenlemeler, Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, yetersizdir. Kaynaştırma sadece eğitimde değil, hayatın bütün alanlarında olmalı ve bu bakımdan eğitim mevzuatında yer alan düzenlemeler, sosyal hizmet mevzuatına da aktarılmalıdır. Aynı zamanda, aile yanında bakımı güçlendirebilmek için rehberlik ve nakdi yardım ötesinde aileyi destekleyecek hizmetlerin sunulması sosyal hizmet

kapsamında merkezi ve yerel yönetim bakımından yükümlülük haline getirilmelidir. Bu amaçla, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonlarına Dair Yönetmeliğinde (md. 39) değişiklik yapılmalıdır.

Ana-babalara yardımı öngören düzenlemeler bakımından

Mevzuatta, özürlülerin buldukları ortamda bakılmalarını desteklemek üzere öngörülen hizmetler, ekonomik yardım ve aileye bilgilendirme ve rehberlik yapılmasından ibaret kalmaktadır. Bakım hizmetlerinde yardımcı görevlendirmek suretiyle ailenin desteklenmesi, aileye izin olanağı tanınması gibi sosyal hizmetler mevzuatta düzenlenmemiştir.

164

Engelli çocuklarla fiili bakım ilişkisi içinde olanlara aylık bağlanması için aşılmaması öngörülen gelirler toplamının son derece düşük olması, fiilen bu aylığı almaya hak kazanmayı imkânsız hale getirmektedir. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanununun Ek 1. maddesi gereğince söz konusu koşulun gerçekleşmesi halinde ödenecek aylıkla birlikte haneye girecek toplam gelir ise 200 YTL'nin az üzerindedir. Bu gelirin çocuğun temel besin ihtiyacını dahi karşılamaya yetmeyeceği gözetildiğinde, insan onurunu zedeleyen bir durum söz konusudur. Hane, en az bakımı gerçekleştiren kişi ile engelli çocuktan oluşabilir. Bu halde, mevcut düzenleme biri engelli çocuk olmak üzere en az 2 kişinin bu aylık gelirle geçinmesini öngörmektedir. Bu durumun bizzat kendisi Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede tanınan tüm hakların ihlali niteliğindedir. 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanununun Ek.1.maddesinde öngörülen aylığın miktarının, engelli çocuğun her türlü ihtiyacı gözetilerek ve çocuk için insan onuruna yaraşır bir yaşam standardı sağlayacak seviyede saptanmasına yönelik bir düzenleme yapılmalıdır.

Hizmetlerden ücretsiz yararlanma olanağının bulunması ve hizmetlerin işlerlik denetiminin yapılmış olmasına ilişkin düzenlemeler bakımından

Yasalarda, engelli çocukların bakım, rehabilitasyon ve özel eğitim ihtiyaçlarının ilke olarak Devlet tarafından sunulan hizmetlerle karşılanması, bunun mümkün olmaması halinde çocukların bu hizmetleri özel gerçek veya tüzel kişilerden almaları öngörülmektedir. Ancak Devlet bu hizmetleri sunmak için gerekli altyapıyı kurmadığından, bu hizmetler büyük ölçüde özel kişi ve kurumlardan alınmakta, bu da kamu hizmeti niteliğindeki bu hizmetlerin büyük ölçüde piyasaya terk edilmesi anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, hem ücretsiz bakım hizmetinden yararlanma bakımından Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliğinde (md. 42); hem de maaş bağlanması için 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunda öngörülen gelir sınırının düşüklüğü nedeni ile bu hizmetlerden

yararlanma asıl olarak ücreti karşılığında mümkün olabilmekte, ücretsiz yararlanma bir istisna olmaktadır. Bu hizmetlerin ücretsiz sunulması esasının benimsenmesi için yasa değişikliği gerekmektedir.

Özürülere bakım hizmeti sunacak kurumlara ilişkin standartları içeren yönetmeliklerin; Bakıma Muhtaç Özürülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği (RG 30.07.2006 - 26244); Bakıma Muhtaç Özürülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği (RG 30.07.2006 - 26244) bulunması, 23. maddede yazılı hakkın korunması bakımından uyumludur. Ancak bu hizmetlerin gerekli kalitede yürütüldüğünün güvence altına alınabilmesi için Devletin etkili bir denetim sistemi kurması ve istismarın önüne geçmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ilgili düzenlemelerde bağımsız denetim mekanizması öngörülmelidir.

Özürü çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanuna tabi olması ve bu Kanunda özürü çocuklara ilişkin özel bir düzenleme bulunmaması önemli bir eksikliklerdir. Özürü çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları mümkün olmalı ve bunu sağlayacak usuller basitleştirilmelidir.

24. Madde: Çocuğun Sağlık ve Sağlık Hizmetlerinden Yararlanma Hakkı

1. *Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.*

2. *Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle;*

a) *Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;*

b) *Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;*

c) *Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;*

d) *Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;*

e) *Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;*

f) *Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile plânlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.*

3. *Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.*

4. *Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.*

I. Maddenin Kapsamı

24. maddede düzenlenen ve ekonomik ve sosyal haklar arasında yer alan sağlık hakkı büyük oranda Devletlere pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Sağlık hakkı temel hak olan yaşam hakkının zorunlu bir tamamlayıcısı olarak sağlık ve sağlıklılık halinin devamı anlamında birinci kuşak haklarla iç içe geçmiş yer yer ikinci, yer yer de üçüncü kuşak haklar içinde ifade edilmektedir. Uluslararası insan haklarında genel olarak kabul edilen ekonomik ve sosyal hakların aşamalı olarak gerçekleştirilmesi

yükümlülüğü 24. madde açısından da geçerlidir. Sözleşmede bazı hükümler doğrudan uygulanabilir niteliktedir. Sağlık hakkı ise uygulanabilmesi için yasal ve idarî bazı adımların atılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak bu durumda yine de 24. maddenin diğer maddeler ile birlikte değerlendirildiğinde -örneğin ayrımcılık yasağı- doğrudan uygulanabilir bir hale gelmesi mümkündür.

Sözleşmenin 6. maddesinde düzenlenen yaşam hakkı ile sağlık hakkı arasında da yakın bir ilişki vardır. Yaşam hakkı; “kişinin fizik ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi, sürdürebilmesi, varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesi” biçiminde tanımlanabilmektedir. Bu tanım aynı zamanda “sağlıklı olma, sağlıklı kalma” hakkının da başka bir şekilde ifade edilmesidir. Dolayısıyla sağlığın korunmadığı, sağlığı sağlayan koşulların ve olanakların bulunmadığı bir ortamda yaşam hakkının bulunduğu savunulamayacaktır. İnsan Hakları Komitesinin 6 No.lu Genel Yorumunda (A/37/40 (1982) 93) belirtildiği gibi Devletlerin, yaşam hakkı konusunda, elden geldiğince bebek ölümlerinin azaltılması, ortalama ömür süresinin artırılması, beslenme yetersizliği ve salgın hastalıkların ortadan kaldırılmasına yönelik pozitif önlemler alması gerekmektedir (paragraf 5).

Sağlık hakkının da, tıpkı yaşam hakkı gibi, diğer hak ve özgürlüklerden tamamen ayrı olarak gerçekleştirilebileceğini düşünmek olanaklı değildir. Beslenme, dinlenme, konut vs. gibi ihtiyaçlarının düzenlenmesi, kişinin sağlık hakkına tam olarak sahip olabilmesini sağlayacaktır. Sonuç olarak; sağlık hakkının gerçek anlamda var olabilmesi, toplumdaki bireyler arasında bu açıdan gerçek bir eşitliğin sağlanabilmesi ve tıp biliminin olanaklarından herkesin eşit ve tam bir şekilde yararlanabilmesi için Devletin, toplumun tıbbi giderlerine daha çok pay ayırması, sağlık hizmeti veren kuruluşlar kurması, bu alandaki hizmet ve organizasyonu oluşturması, gerekli finans ve sigorta sistemlerini yaratması, kısaca toplumun tüm bireylerinin sağlığının korunmasını ve iyileştirilmesini sağlaması ve bunun için her türlü önlemi alması zorunludur.

Dünya Sağlık Örgütü'nün Alma Ata bildirgesinde ifade edilen, iç hukukumuzda da 1961'de tarihli ve 224 sayılı “Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun”da belirtildiği şekilde “sağlık yalnızca hastalık ve sakatlığın yokluğu olmayıp, bedenen, ruhsal ve sosyal bakımdan tam bir iyilik halidir.” Sağlık iç içe geçmiş dört öğeden oluşur: Birincisi, kişinin mevcut sağlık durumunun korunması, ikincisi, mevcut durumun iyileştirilmesi ve geliştirilmesi, üçüncüsü, bir hastalık durumu ortaya çıktığında bunun düzeltilmesi ve sonuncusu da hastalığın tamamen düzeltilememesi durumunda bunun rehabilite edilmesi ve esenlendirilmesidir.

Sağlık hakkı ile ilgili diğer düzenlemeler Türkiye'nin de taraf olduğu Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 12. maddesinde ve Avrupa Sosyal Şartınının 11. maddesinde yer almaktadır.

Bu düzenlemeler ile sağlık hakkı başlı başına bir hak olarak tanımlanmıştır. BM'nin sözleşmelerin nasıl yorumlanacağı konusunda zaman zaman "Genel Yorum" adı altında kararları vardır. 11.08.2000 tarihli ve E/C.12.2000.4 sayılı 14 No.lu Genel Yorumu da sağlık hakkı üzerinedir ve kapsamlı değerlendirmeler içermektedir. Avrupa Sosyal Şartının öngördüğü denetim mekanizması çerçevesinde, 1994-1998 arası dönemi kapsayan 7. Raporda Türkiye'nin, 11. madde belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmediği ve sözleşmeye uygun davranmadığı belirtilmiştir.

24. maddenin ilk paragrafında çocukların genel olarak sağlık hakkı tanınmış ve Devletlerin yükümlülüklerin genel çerçevesi çizilmiştir. Madde metninde geçen "çaba gösterirler" deyimini, bu konuda "aşamalı olarak gerçekleştirme yükümlülüğü" olarak anlamak gerekir. Pozitif edim yükümlülüğü taşıyan bu hüküm gereğince Devletlerden belli programları oluşturmaları ve bu kapsamda hukuki ve ekonomik düzenlemelerin gerçekleştirmeleri beklenmektedir.

Maddenin ikinci paragrafında ise özellikle gerçekleştirilmesi istenen adımlar sayılmıştır. Burada sağlık hakkı ile beraber yeterli beslenme, temiz suya erişim ve sağlıklı bir çevrede yaşama haklarına da yer verilmiş ve bu haklarla sağlık hakkının yakın bağlantısı ifade edilmiştir. Sağlık hakkının gerçekleştirilmesi açısından sağlık eğitiminin toplumun tüm kesimlerine yönelik olarak düzenlenmesi gerekliliğinden söz edilmiş, son olarak ise sağlığın tanımına uygun bir şekilde koruyucu sağlık hizmetlerine yer verilmiştir.

Üçüncü paragrafta ise çocukların sağlıkları için tehlike teşkil edebilecek, kadınların genital mutilasyonu (kadın sünneti) gibi geleneksel uygulamaların ortadan kaldırılması yükümlülüğü getirilmiştir. Aynı yükümlülük CEDAW Komitesinin yayınladığı 19 No.lu Genel Yorumda da (A/47/38 (1992) 5) mevcuttur ve hamile kadınların perhize zorlanması, erkek çocuk doğurmaya zorlanması da geleneksel uygulamalara örnek olarak verilmiştir. (paragraf 20) Son paragrafta ise uluslararası işbirliğine değinilmektedir.

24. madde Sözleşmede yer alan diğer maddelerle birlikte değerlendirildiğinde başka sonuçlara da ulaşmak mümkündür. Sözleşmenin 2. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı ile sağlık hakkı birlikte değerlendirildiğinde özellikle dezavantajlı gruplar bakımından ayrımcılığın ortadan kaldırılması yükümlülüğü de söz konusu olmaktadır. Bunlar arasında özellikle engelli çocuklara ve kız çocuklarına dikkat çekmek gerekir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

En iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyondan yararlanma hakkına ilişkin düzenlemeler

Genel olarak sağlık hakkının tanınmasına yönelik yasal düzenlemeler Türk hukukunda mevcuttur.

Başta Anayasanın 5. maddesinde “Devletin temel amaç ve görevleri” başlığı altında Devlete “...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk Devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışma...” görevi verilmiştir. Bu genel ilkenin dışında Anayasanın 56. maddesinde “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlığı altında sağlık hakkına ilişkin özel bir düzenleme yer almaktadır. Buna göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.” Bu hakkın gereği olarak Devlet, “herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenlemekle” yükümlüdür.

Sağlık hakkı ile bağlantılı olabilecek ayrımcılık yasağı kapsamında Anayasanın 10. maddesi, kanun önünde eşitlik ilkesini benimsemiştir. Devletin yükümlülüklerinin kapsamı bağlamında ise Anayasanın 65. maddesinde yer alan ve sağlık hakkını da içeren “ekonomik ve sosyal ödevlerinin yerine getirilmesinde önceliklerin gözetileceğine” dair düzenlemeyi ele almak gerekir.

Yasalar düzeyinde ise konuyu negatif ve pozitif yükümlülükler bakımından ayrı ayrı ele almak gerekir. Negatif yükümlülükler bağlamında ele alınabilecek ilk düzenleme Türk Ceza Kanunudur. Kanunun 170-187. maddeler arasında yer alan hükümler, kişilerin sağlığını tehlikeye sokacak bazı hareketleri suç olarak düzenlemektedir.

Türk Ceza Kanununun 91. maddesi organ ticaretini yasaklamaktadır. Bu konuda özel bir Kanun da bulunmaktadır: Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Nakli Hakkında Kanun. Türk Ceza Kanununun 122. maddesinde, ayrımcılık yaparak sağlık hizmetlerinden yararlanmanın engellenmesi suç olarak düzenlenmiştir.

Pozitif yükümlülükler kapsamında ele alınması gereken temel düzenlemeler Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ve Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanundur.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 1. maddesine göre, memleketin sağlık koşullarını iyileştirme, hastalıklarla mücadele etme ve gelecek neslin sağlıklı olarak yetişmesini temin etme genel Devlet hizmetlerinden kabul edilmektedir.

Sağlık Hizmetleri Temel Kanununun 3. maddesinde; sağlık hizmetleri ile ilgili temel esaslar belirlenmiştir. Buna göre Sağlık Bakanlığı, sağlık kurum ve kuruluşları ile sağlık personelinin yurt sathında dengeli,

eşit, kaliteli ve verimli hizmet sunacak şekilde dağılımını sağlamakla yükümlüdür. Bu hizmetler planlanır ve desteklenirken, koruyucu sağlık hizmetlerine; hizmet tekrarı ve kaynak israfının önlenmesine, kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğinin sağlanmasına öncelik verilmelidir. Herkesin sağlık durumunu takip edebilmek için gerekli kayıt ve bildirim sistemi kurulmalı ve herkesin hekim seçme hakkı güvence altına alınacak şekilde hizmetler yaygınlaştırılmalıdır. Vatandaşların hastalıklardan korunma, sağlıklı çevre, beslenme, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması ve benzeri konularda eğitilmeleri ve takipleri, ilaçların üretiminin ve kalitesinin teşvik temini, açılacak sağlık kurumlarının izne tabi olması gibi esaslar da, sağlık hizmetlerinin temel esasları içerisinde yer almaktadır.

Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, İnsan Hakları Evrensel Beyannameinde bir hak olarak tanınan sağlık hizmetlerinin sosyal adalete uygun bir şekilde ifasını sağlamak maksadı ile sosyalleştirilmesine ilişkin esasları düzenlemektedir. (md. 1) Yasa ayrıca sağlık hizmetlerini, "insan sağlığına zarar veren çeşitli faktörlerin yok edilmesi ve toplumun bu faktörlerin tesirinden korunması, hastaların tedavi edilmesi, bedeni ve ruhi kabiliyet ve melekeleri azalmış olanların işe alıştırılması için yapılan tıbbi faaliyetler" olarak tanımlamıştır.

Bu üç Kanunla belirlenen Devletin yükümlülüklerin yerine getirilmesinde görev üstelenecek idarî yapı, Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (13.12.1983 tarih ve 181 sayılı) ile tarif edilmektedir. Kanun Hükmünde Kararnameye göre sağlık hakkı için plan ve program yapmak, uygulamak, uygulatmak, her türlü tedbiri almak, gerekli teşkilatı kurmak ve kurdurmak konularında Sağlık Bakanlığının görevlerindedir. (md. 2)

Sağlık hizmetlerinden herkes ücretini ödemek kaydı ile istedikleri sağlık personelini veya müessese ya da eczaneyi seçmek hakkını kullanarak yararlanma olanağına sahiptir. Sosyal güvenlik şemsiyesi altındakiler bakımından sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları mensubu oldukları sosyal güvenlik hizmetine ilişkin mevzuata göre düzenlenmektedir. Türkiye'de yaşayan yabancı uyruklu şahıslar, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından hazırlanan bir yönetmelik hükümleri çerçevesinde ücret mukabili sosyalleştirilmiş sağlık hizmetlerinden faydalanabilirler. (Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, md. 4-8)

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60. maddesi genel sağlık sigortalısı kabul edilecek kişileri belirlemektedir. Çocuklar bakımından değerlendirildiğinde, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerine göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalanan çocuklar da genel sağlık sigortalısı sayılır. (md. 60)

Aynı zamanda bu Kanunun 61. maddesi, sosyal güvenlik kapsamında çalışanların çocukları dışında, 60. madde gereğince genel sağlık sigortalısı sayılacak kişilerin çocuklarının da ana ya da babanın tescil edilmiş olmasına bakılmaksızın ve ayrıca bir işleme gerek olmaksızın on sekiz yaşını dolduruncaya kadar genel sağlık sigortalısı veya genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi olarak sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlandırılacağını öngörmektedir. On sekiz yaşından küçük çocuğun ana ve babası da yok ise on sekiz yaşını dolduruncaya kadar primi Devlet tarafından ödenmek üzere genel sağlık sigortalısı sayılacaktır. Genel sağlık sigortalısı sayılacak kişileri düzenleyen 60. Madde de Kanunda ayrıntılı bir liste yer almaktadır. Bunlar arasından yazılı şartları taşıyan yabancılar, vatansızlar ve sığınmacılar, 65 yaş üstü yardıma muhtaçlı sebebiyle aylık alanlar, terörle mağduru olma veya istiklal madalyası sahibi olma sebebi ile aylık alanlar da bulunmaktadır. Bu kişilerin on sekiz yaşından küçük çocukları da sosyal güvenlik kapsamında sayılacak ve sağlık hizmetlerinden bu kapsamda yararlanabileceklerdir. Kanunun 62. maddesine göre; bu Kanun gereğince genel sağlık sigortasından sağlanacak sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanmak, genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler için bir hak, Kurum için ise bu hizmet ve hakların finansmanını sağlamak bir yükümlülüktür.

Herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmayan kişiler ve onların çocukları için ise Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun gereğince yeşil kart verilmesi ve sağlık hizmetlerinden bu surette ücretsiz olarak yararlanmaları söz konusu olacaktır.

Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi, çocuklara gerekli tıbbi bakım ve yardımın sağlanmasına ilişkin düzenlemeler

Sözleşmede yer alan bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması konusunda, yukarıda yer verilen Devletin genel yükümlülükleri dışında bu alana özel, gerek negatif gerekse pozitif yükümlülükler bakımından yasal düzenlemeler bulunmaktadır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 3. maddesinde bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması konusunda kapsamlı önlemler öngörülmüştür. Bunlar arasında, çiçek aşısının ücretsiz ve zorunlu tutulması; genel olarak bulaşıcı hastalıklar, özel olarak ise frengi, belsoğukluğu ve yumuşak şankre hastalıklarını taşıyan çocukların tedavisi gibi özel risk alanları yer almaktadır. Aynı zamanda bu hastalıklarla mücadelede ve çocuk ölümlerinin azaltılmasında Devletin ebeveynlerle beraber sorumluluğu bulunduğu kabul edilmiş, doğum yardımlarının ücretsiz olması esas benimsenmiştir. Nüfusu belli sayıyı aşan yerlerde bebekler için çeşitli sağlık merkezlerinin kurulması ve çocukların sağlığı için yararlı bahçe ve parkların inşa edilmesi de Devletin bu alandaki görevleri arasında sayılmıştır. Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanununda, kalıtsal kan hastalıkları ile mücadelede Devletin yükümlülükleri düzenlenmiştir.

Sağlık Hizmetleri Temel Kanununun 3. maddesinde, anne ve çocuk sağlığı konusunda eğitimlerin düzenlenmesi, aşıların standartlara uygun olarak temini, yeni doğan çocukların taşıyabilecekleri hastalıkların tespiti sağlık hizmetlerinin temel esasları içinde yer almaktadır.

Yine Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede anne ve çocuk sağlığının korunması ve gerekli aşı ve ilaçların sağlanması, Sağlık Bakanlığının görevleri arasında sayılmaktadır. (md. 4)

Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun, sosyal güvenlik kurumlarına kayıtlı olmayan çocuklara yeşil kart verilebilmesi suretiyle ücretsiz tedavi ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanağının tanınmasını sağlamaya çalışmaktadır. (md. 1 –3)

Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliğinde (RG 06.02.1997 – 22900) bebek ve çocuk sağlığı alanında kurulacak merkezler ve görevleri düzenlenmektedir.

İş Kanununun 74. maddesinde, doğum sonrası annelerin kullanabilecekleri izin süreleri ve çocukların beslenmeleri açısından annelere verilecek emzirme izninin süreleri yer almaktadır.

Çevre kirliliğinin tehlike ve zararları da göz önünde bulundurularak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesine ilişkin düzenlemeler

Sözleşmenin 24. maddesinin ikinci fıkrası (c) bendinde birden fazla alan düzenlenmekte ve bu maddede yazılı haklarla ilgili olarak Devletin hem pozitif hem de negatif yükümlülüklerle sahip olduğu görülmektedir. Ana hedef; temel sağlık hizmetleri çerçevesinde, hastalık ve yetersiz beslenme ile mücadele edilmesidir. Ancak bu yapılırken; başka olanakların yanında kolayca bulunabilen tekniklerin de kullanılması, besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması, çevre kirliliğinin tehlike ve zararlarının dikkate alınması istenmektedir. Bu nedenle, mevzuat incelenirken sırasıyla şunlara bakmak gerekecektir: Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde hastalık ve yetersiz beslenme ile mücadele yer alıyor mu? Bu mücadelede yerleşik ve kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması teşvik ediliyor mu? Besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması öngörülüyor mu? Çevre kirliliğini önlemeye, zararlarını telafi etmeye yönelik düzenlemeler var mı?

Hastalık ile mücadele konusu, temel sağlık hizmetlerinin ana konuları arasında yer almaktadır. Bu konudaki mevzuat "Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi, çocuklara gerekli tıbbi bakım ve yardımın sağlanmasına ilişkin düzenlemeler" başlığı altında yer almaktadır.

Besleyici yiyeceklerin sağlanması konusunda hak esaslı bir düzenleme bulunmamakla birlikte, besin maddelerine ilişkin standartların belirlenmesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, halkın gereği gibi beslenmesinin sağlanmasına, gıda güvenliğinin temin edilmesine ve halk sağlığını korumak üzere asgari teknik ve hijyenik şartların belirlenmesi ve denetimine dair usul ve esasları belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. (md. 1) Gıdaların sağlık standartlarına uygun üretilmesi konusunda başkaca düzenlemeler de bulunmaktadır: Gıda Güvenliği ve Kalitesinin Denetimi ve Kontrolüne Dair Yönetmelik (RG 09.12.2007 - 26725); Gıda İşinleme Yönetmeliği (RG 06.11.1999 - 23868); Gıda Katkı maddeleri Yönetmeliği (RG 07.06.1990 - 20541); Gıda Üretim ve Satış yerleri Hakkında Yönetmelik (RG 10.07.1996 - 22692); Gıdaların Üretimi Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik (RG 09.06.1998 - 23367); Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği (RG 16.11.1997 – 23172); Ulusal Gıda Kodeksi Komisyonu Yönetmeliği (RG 13.09.2004 - 25582). Bu mevzuat genel olarak yiyecek hijyenini sağlamaya yönelik olması sebebiyle sayılması ile yetinilecek, ancak özel olarak çocukların yeterli beslenme haklarına ilişkin bir düzenleme olmadıkları için incelenmeyecektir.

Temiz içme suyu konusunda ise hem Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, hem de Umumi Hıfzıssıhha Kanununda düzenleme bulunmaktadır. Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre içilmek ve kullanılmak için getirilecek suların fennen içilmesine müsaade edilecek nitelikte olması gerekmektedir. (md. 236) Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 26. maddesinde suların, 27. maddesinde ise bebek mamalarının üretim ve dağıtımında Devletin düzenleme ve denetleme görevi ve bu hükümlere uymayanlar hakkında uygulanacak cezalar düzenlenmiştir.

Bebek mamalarının taşınması gereken özellikler ise Gıda Maddelerinin ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük (RG 18.10.1952 - 8236) ile düzenlenmektedir. (md. 231 – 233)

Yeterli beslenmenin sağlanması konusunda yapılması gerekenlerden biri de ebeveynlerin bebek ve çocukların beslenmeleri konusunda eğitilmeleridir. Bu konuda Devletin yükümlülükleri Sağlık Hizmetleri Temel Kanununun 3. maddesinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 280. maddesinde de, ana sütü ile beslenmenin önem ve üstünlüğünün öğretilmesi, yaygınlaştırılması, süt çocukları ve küçük çocukları besleme yönteminin öğretilmesi konularında eğitim ve öğretim faaliyetleri Sağlık Bakanlığının görevlerinden sayılmaktadır.

Türk Ceza Kanununun 185. maddesinde, içilecek sulara veya yenilecek veya içilecek veya kullanılacak veya tüketilecek her çeşit besin veya şeylere zehir katarak veya başka suretlerle bunları bozarak kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye düşürme fiilleri; 186. maddesinde ise kişilerin hayatını ve sağlığını tehlikeye sokacak biçimde bozulmuş, değiştirilmiş her tür yenilecek veya içilecek şeylerin veya ilaçları satmak, tedarik etmek ve bulundurmamak fiilleri suç olarak düzenlenmiştir. Böylece sağlıklı beslenme hakkını tehlikeye düşürecek hareketler cezai yaptırımla karşılaşacaktır.

Çevre kirliliği tehlikesi ve zararlarını dikkate alma yükümlülüğü açısından incelenmesi gereken ve kapsamlı hükümler getiren Çevre Kanunu, Devlete çevrenin korunmasına, gürültünün azaltılmasına, zararlı kimyasal maddelerin kontrol altına alınmasına yönelik gerekli tedbirleri alma ve bu konuda yaptırım uygulama yükümlülüğü getirmiştir. (md. 1) Çevrenin kasten ve taksirle kirlenmesi ise Türk Ceza Kanununun 181 ve 182. maddeleri ile suç sayılmıştır. Aynı Kanunun 183. maddesi de gürültüye neden olmayı yasaklamaktadır.

Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımı sağlama yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler 24. maddenin ikinci fıkrasının (d) bendinde yer alan annenin doğum öncesi ve sonrası yeterli bakımdan yararlanması hakkı açısından, belirtilecek ilk düzenleme İş Kanununun 74. maddesidir. Söz konusu maddede kadın işçilere doğum öncesi ve sonrası belli sürelerle izin alma hakkı tanınmıştır. Doğum sonrası çalışmaya döndüğü zaman da belli sürelerde emzirme izninden yararlanması hakkı tanınmıştır. Sağlık Hizmetleri Temel Kanununun 3. maddesi ise hastalıklardan korunma ve ana çocuk sağlığı açısından eğitimlerin düzenlenmesi yükümlülüğü getirmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da 3. maddesinde, annelerin doğumdan önce ve sonra sağlıklarının korunması Sağlık Bakanlığının doğrudan hizmet verme yükümlülüğü kapsamında özel bir yükümlülük olarak yer almaktadır. 153. madde de doğum yardımının Devletin tüm müesseselerinde ücretsiz olacağı belirtilmiştir. Yine Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de Sağlık Bakanlığının görevleri arasında anne sağlığının korunması da sayılmıştır. Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliğinde ise (RG 06.02.1997 - 22900) ana sağlığı alanında kurulacak merkezler ve görevleri gösterilmiştir. Bu merkezlerin aile planlaması dâhil olmak üzere ana-çocuk sağlığını koruyucu hizmetler sumak üzere kurulması öngörülmüş ve nüfusa dayalı bir standart geliştirilmiştir. Buna göre, il merkezlerinde her 100.000 nüfusa bir adet; merkezi yerleşim nüfusu en az 30.000 olan ilçe merkezlerinde de bir adet kurulması esası benimsenmiştir. (md. 6)

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gebelik ve analık halinde, analık sigortasından sigortalıya bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan iş göremezlik süresince, günlük geçici iş göremezlik ve emzirme ödeneği verilmesini öngörmektedir. (md. 15-16)

Sigortalı kadına veya sigortalı olmayan eşinin doğum yapması nedeniyle sigortalı erkeğe emzirme ödeneği verilebilmesi için, en az 120 gün sigorta primi ödenmiş olması gerekmektedir. (md. 16)

Bütün toplumun temel bilgileri elde etmesi ve kullanmasına yardımcı olunması, ana-baba rehberliği, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler 24. maddenin ikinci fıkrasının (e) bendinde yer alan toplumun sağlıklı ilgili bilgileri edinmesini sağlayıcı eğitim düzenleme yükümlülüğü, Sağlık Hizmetleri Temel Kanununun 3. maddesinde düzenlenmektedir. Buna göre; "vatandaşların hastalıklardan korunma, sağlıklı çevre, beslenme, ana çocuk sağlığı ve aile planlaması ve benzeri konularda eğitilmeleri ve takipleri bütün kamu kuruluşlarının sorumluluğu, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, özel ve gönüllü kuruluşların işbirliği içerisinde gerçekleştirilir." ve "Özürlü çocuk doğumlarının önlenmesi için, gebelik öncesi ve gebelik tıbbi ve eğitsel çalışmalar yapılır" denilerek Devletin sağlık alanında eğitim yükümlülüğü ifade edilmiştir. Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliği ile de ana sağlığı alanında kurulacak merkezlerde eğitim verilmesi görevler arasında kabul edilmiştir. (md. 8)

Çocuk sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması ve bu maddede yazılı hakların hayata geçirilmesi amacıyla uluslararası işbirliğini geliştirme yükümlülüğü ile ilgili düzenlemeler Komite; genital mutilasyon ve kadın sünnetinin bütün biçimleri, bedene dikiş atma, yara açma, dövme yapma gibi müdahaleleri, zorla suyun altına tutma gibi başlangıç törenlerini, erkek çocukların öncelikle beslenmesi, özürlülerin sadece belli günler beslenmesi gibi beslenme ile ilgili tabuları, şiddet içeren veya sağlığa zararlı disiplin uygulamalarını, erken evlilik ve hamilelik ile başlık parası gibi töreleri çocuk sağlığı için zararlı geleneksel uygulamalar kapsamında kabul etmektedir.

Türkiye hakkında Komitenin yayınlamış olduğu Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108 (2001), erken evlilik ve küçük yaşta annelik oranlarının yüksekliğine dikkat çekilmekte ve bu konuda önlem alınması istenmektedir.

Türk Medeni Kanununa göre, on yedi yaşını doldurmadan evlenilemez. Ancak olağanüstü şartların varlığı halinde hâkim kararı ile on altı yaşında da evlenilebilir. (md. 124) Resmî nikâh olmaksızın on beş yaşından küçük bir kimse ile cinsel ilişkiye girmek cinsel istismar, on beş yaşını doldurmuş on sekiz yaşını doldurmamış bir çocuk ile rıza ile cinsel ilişkiye girmek ise rıza ile cinsel ilişki suçu oluşturur. (TCK md. 103 ve 105) Bunlar dışında erken evlilik ve başlık parası gibi geleneksel uygulamaları önlemeye yönelik özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi bakımından da sağlık mevzuatında özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Sağlık hakkı ile ilgili mevzuat genel ilkeler çerçevesinde Sözleşme ile uyumlu görünmektedir. Ancak BM Çocuk Hakları Komitesinin Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu rapora ilişkin Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108 (2001)) yer alan değerlendirmeler, çocukların sağlık haklarını kullanma konusunda ciddi sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle genel prensipler bakımından uyumlu görünün bu düzenlemelerin yetersiz kaldığı alanları tespit etmek üzere Komitenin yorumlarını dikkate almak gerekmektedir. Komite tarafından, bebek, çocuk ve anne ölüm oranlarının ve yetersiz beslenme oranlarının özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde yüksek olduğu; bağışıklık kazandırma çalışmalarının ülkede yaşayan tüm çocukları kapsamadığı; bu konuda yaşanan sorunların çözülebilmesi için doğum öncesi ve sonrası sağlık bakımı hizmetlerinin sağlanması, ebeveynlerin çocuk sağlığı, beslenme, anne sütünün avantajları, hijyen ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konularında bilgilendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. (paragraf 132)

Komite tarafından ayrıca, erken hamilelik oranının yüksekliğine, çocuklar arasında alkol ve sigara kullanımının, cinsel yolla bulaşan hastalıkların artmasına, çocuklar için uyuşturucu tedavisi gibi alanlarda rehabilitasyon programlarının sınırlı olmasına ve özellikle okullarda üreme sağlığı ile ilgili eğitim programlarının bulunmamasına dikkat çekilmektedir. (paragraf 133)

Komite bu konularla ilgili olarak; sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, sağlık eğitimi ile programlara okullarda yer verilmesi, AIDS ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı yeterli politikaların ve programların geliştirilmesi, çocuğun yararına olduğu durumlarda ebeveynlerinin rızası aranmaksızın üreme sağlığı ile ilgili olarak erişilebilir danışma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanması gerektiğini belirtmiştir. (paragraf 134)

Komite, özellikle Avrupa dışından gelen kişilere mültecilik statüsü tanınmadığı ve bu kişilerin yeterli sağlık hizmetinden yararlanmadığını; mülteci çocuklarla ilgili çalışan resmî görevlilerin özellikle travmatize olmuş ve sorunlu bölgelerden gelen çocukların hakları konusunda bilgilendirilmemiş olduğunu ifade etmiştir. (paragraf 137)

Komite, 1990'larda yoğun olarak yaşanan iç göç sonucunda yüksek sayıda çocuğun barınma ve eğitimle beraber sağlık hizmetlerine de erişemediğini belirtmiş, Devletin bu durumdaki çocukların sağlık haklarının güvence altına alınmasına yönelik önlemleri alması ve bu konuda yeterli politika ve programların geliştirilmesi için bu durumda yaşayan çocukların sayısı ve ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla veri ve istatistik toplaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. (paragraf 140)

Kadına Karşı her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) denetim organı olan CEDAW Komitesinin Sonuç Gözlemlerinde (CEDAW, A/52/38/Rev.1 part 1) kadınların sağlık hakkı konusunda, Türkiye'nin kırsal kesimde yaşayan ve aile işletmelerinde çalışan kadınların yeterli sağlık hizmetine erişemediği ifade edilmiştir. (paragraf 190)

En iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyondan yararlanma hakkına ilişkin düzenlemeler bakımından

Anayasada sağlık hakkı açısından sözleşmeyle uyum sağlanmıştır. Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ve Umumi Hıfzıssıhha Kanununda yer alan düzenlemeler de sağlık hakkı konusunda Devletlerin genel pozitif yükümlülükleri açısından Sözleşme ile uyumludur.

Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun düzenlemesi ile sağlık hakkının kapsamı sadece Sözleşme değil, diğer uluslararası belgeler (Alma Ata Bildirgesi) ile de uyumlu hale gelmiştir.

Türk Ceza Kanununda yer alan düzenlemeler, özellikle sağlık hakkının tehlikeye sokulmasının suç olarak düzenlenmesi ve sağlık hizmetlerine erişimde ayrımcılığın yasaklanması Sözleşme ile uyumu sağlayıcı niteliktedir.

Sonuç olarak sağlık hakkı konusunda genel olarak Devlete düşen negatif ve pozitif yükümlülüklerin kapsamlı bir şekilde Anayasa ve yasalarda düzenlendiği görülmektedir ve bu anlamda Sözleşme ile bir uyuma sahip olduğu söylenebilir. Ancak uyum konusunda, mevzuatın hayata geçirilmesi ile ilgili bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir.

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, geniş bir grubu sosyal güvenlik kapsamına alıyor olması sebebiyle sağlık hakkının güvence altına alınması bakımından önemlidir. Ancak çocuklar açısından yeterli güvenceyi sağlayamamaktadır. Ebeveyni sosyal güvenlik kapsamında olup, yükümlülüklerini yerine getirmediği için sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı kısıtlanmış olan ya da ebeveyni sosyal güvenlik kapsamında olmamakla birlikte koşulları Kanunun 60. maddesinde sayılı hallere uymadığı için genel sağlık sigortalısı sayılmayan çocuklar kapsam dışında kalmaktadır.

Yeşil Kart ile ilgili düzenlemeler, hiç bir ödeme gücü olmayanlara yönelik olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma olanağı sağlaması bakımından Sözleşme ile uyumludur. Ancak Yeşil Kart alınabilmesi için getirilen sınırlama nedeniyle, bu düzenleme dahi tüm nüfusun sağlık hizmetlerinden yararlanmasını güvence altına alma konusunda yeterli olamamaktadır. Yeşil Kart için ayrılan ödeneklerin düşük olması nedeniyle ilaç ve diğer gerekli şeyler bedeli karşılığında temin edilmek zorunda kalınmakta

ya da kısıtlı mal varlığı veya gelir yeşil kart edinilmesini engellemektedir. Çocukların anne-babalarının içinde bulunduğu koşuldan bağımsız olarak sosyal güvenlik şemsiyesinden yararlanmasını sağlayıcı bir düzenleme yapılmadığı takdirde veya yapılmaya kadar, sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere bu Kanunda yer alan hiçbir sosyal güvenlik sisteminin güvencesi altında olmamak veya gelirinin asgari ücretin 1/3'ünün altında olması şartı kaldırılarak, anne-babasının sosyal güvenlik sisteminin güvencesinden herhangi bir nedenle yararlanamayan bütün çocuklara Yeşil Kart verilmesi ve bunun doğum anında bir hak olarak tesisi sağlanmalıdır. Çocuklar için bu kartın kapsamı tüm sağlık giderlerini karşılamaya elverişli biçimde düzenlenmelidir.

Bu nedenle sağlık hakkı ile ilgili genel hükümlerin yanında çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesi için bütün çocukları ve onların her türlü tıbbi bakım giderlerini kapsayacak nitelikte özel bir düzenleme yapılmalıdır.

Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi, çocuklara gerekli tıbbi bakım ve yardımın sağlanmasına ilişkin düzenlemeler bakımından

Sözleşme ile getirilen bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması yükümlülüğü açısından yasal düzeyde uyum sağlanmıştır.

Çevre kirliliğinin tehlike ve zararları da göz önünde bulundurularak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesine ilişkin düzenlemeler bakımından

24. maddenin ikinci fıkrasının (c) bendinde sağlık hakkının yanı sıra beslenme hakkı, su hakkı ve çevre hakkı ile ilgili düzenlemeler bulunduğu için uyum açısından her biri konusunda ayrıca değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen düzenlemeler ışığında Devletin beslenme hakkı ve su hakkı ile ilgili negatif yükümlülükleri bağlamında Sözleşme ile bir uyumun yakalandığı ifade edilebilir. Ancak beslenme hakkının korunması açısından Devletin pozitif yükümlülükleri bağlamında herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Beslenme hakkı ve su hakkı kapsamında yapılan düzenlemeler genellikle sosyal yardım kapsamındadır ve kişilere herhangi bir şekilde talep edilebilir nitelikte bir hak sağlamamaktadır. Bu açıdan Sözleşme ile uyum sağlanamamıştır. Beslenme ve su hakkı konusu ile ana-çocuk sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması, koruyucu sağlık önlemleri konularında, bu haklara bireylerin talep edebilecekleri şekilde yer veren, pozitif yükümlülükler öngören ve talep edilebilir bir nitelik sağlayan; özellikle sağlıklı ve temiz suya ve besine erişim hakkı bağlamında yerel yönetimlerin yükümlülüklerini de belirleyen yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme yapılırken Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ortak sorumluluğu dikkate alınmalıdır.

Çevre hakkı açısından TCK ve Çevre Kanununda yer alan düzenlemeler Sözleşme ile uyumludur.

Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımı sağlama yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler bakımından

İş Kanunu, Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliği ile ilgili olarak anneye doğum öncesi ve sonrası bakım sağlanması açısından iç hukukta yer alan düzenlemeler Sözleşme ile uyumludur. Aynı zamanda, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliğinde bu merkezlerin kurulması bakımından nüfusa dayalı bir yaygınlaştırma esasının benimsenmiş olması da, hakkın güvence altına alınması bakımından önemlidir.

Bütün toplumun temel bilgileri elde etmesi ve kullanmasına yardımcı olunması, ana-baba rehberliği, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi yükümlülükleri ile ilgili düzenlemeler bakımından Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu ve Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliği ile Devletin pozitif yükümlülüklerine uygun biçimde, bu hakkın talep edilmesi mümkün kılacak nitelikte bir düzenleme içermektedir.

Toplumun tamamına yönelik sağlık eğitimlerinin, özellikle beslenme, temiz içme suyu, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, alkol ve madde bağımlılığı konuları da dâhil olmak üzere ana-çocuk sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması ve koruyucu sağlık önlemlerini kapsayacak biçimde verilmesi için, sorumlu kurum ve bu konudaki görevlerin ayrıntıları ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Çocuk sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması ve bu maddede yazılı hakların hayata geçirilmesi amacıyla uluslar arası işbirliğini geliştirme yükümlülüğü ile ilgili düzenlemeler Erken yaşta çocuk evlendirme, berdel ve başlık parası gibi çocuk sağlığı bakımından ciddi risk teşkil eden uygulamaların sonlandırılması için toplum eğitimi, bu tür riskler ile karşılaşan çocuklar için başvuru merkezleri kurma, çocukları kullanabilecekleri başvuru merkezleri konusunda bilgilendirme gibi önleyici çalışmalar, Devletin yükümlülükleri arasında sayılmalıdır. Bu konuda sağlık personeli ve sosyal hizmet personeline sorumluluk verici düzenlemeler yapılmalıdır.

Aynı zamanda; çocukların erken yaşta "evlendirilmeleri, berdel ve başlık parası uygulamaları" suç olarak düzenlenmelidir.

25. Madde: Yerleştirme Uygulamasını Denetim Hakkı

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

I. Maddenin Kapsamı

25. madde; koruma, bakım altına alma, bedensel ve ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuklara, bu işleme bağlı tüm şartları gözden geçirme hakkını tanımaktadır. Bu kapsama; yararı düşünerek ailesi yanından alınıp bir kuruma veya bir aile yanına yerleştirilen ya da evlat edindirilen çocuklar; mülteci, engelli, hasta veya zihinsel rahatsızlığı olması sebebiyle bir kuruma yerleştirilen ya da rehabilitasyon altında olan çocuklar, yatılı okula giden çocuklar, bir suç veya başka bir nedenden özgürlüklerinden mahrum kalarak bir kurumda tutulan çocuklar girmektedir. Bu hak, Devlet veya üçüncü kişiler tarafından çocuğun çeşitli biçimlerde istismara uğramasını engellemek için tanınmıştır ve çocukların korunmasına yönelik hizmetlerde standartların geliştirilmesini, bu standartlara uygun hizmet sunulması güvence altına alınmaktadır.

Madde içindeki “yetkili makam” tabiri ile sadece yargı organları değil, bu kararı veren diğer idarî makamlar da kastedilmektedir. Yetkili makam kavramı içerisine anne ve babalar girmemektedir ve bu anlamda bu kişilerin isteği üzerine yapılan yerleştirmelerde madde metninde yer alan korunma söz konusu olmamaktadır. Yetkili makamlarca alınacak yerleştirme tedbirleri, hem Devlet hem de özel kuruluşlarca yerine getirilebilir ve bunlar arasında ise koruyucu aileler, evlat edinenler, çocuk evleri ve yurtları, sığınmacı ve mültecilerin tutulduğu merkezler, hastaneler, terapi merkezleri, okullar, tutukevleri ve hapishaneler özellikle sayılabilir.

Sözleşmenin 3. maddesinde “çocuğun yerleştirildiği kurumların” denetimi öngörülmüş iken, 25. maddede “çocuğun durumunun” denetlenmesi öngörülmüştür. Bu denetlemelerin sürekli olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Sözleşmenin 12. maddesinde yer alan “çocukların görüşlerinin dikkate alınması” prensibine uygun olarak, çocukların başvurabilecekleri etkili şikâyet mekanizmalarının oluşturulması da 25. madde kapsamında kabul edilmektedir.

Çocuk Hakları Komitesinin izleme ve denetleme konusunda oluşturduğu ilkelere göre; yerleştirme kararını verecek adlî veya idarî organların zorunlu yerleştirme uygulamalarını denetlemeleri

gerekmektedir. Bu tedbirin alınmasına neden olan sorunu gidermek üzere yapılan uygulama ve tedavinin ne yönde geliştiği, konuyla ilgili uzmanlarca incelenmelidir. Son olarak, çocuğun yararı için, denetlemeler bağımsız kişilerce yapılabilir ve bu denetim sırasında çocuğun, denetleyen kişiyle özel olarak konuşabilmesine olanak sağlanmalıdır.

Aynı zamanda denetim ve incelemelerde; çocuğa uygulanan tedavi ve kurum her yönü ile ele alınmalı ve bu denetim sırasında çocuğun burada kalmasına gerek olup olmadığını da kapsayacak biçimde inceleme yapılması olanağının varlığı da araştırılmalıdır.

Bir diğer önemli konu ise bu denetlemelerin çocuğun korunması ve esenliğinin sağlanması için gerekli sıklıkta yapılmasıdır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Yerleştirme kararını veren yargı yerinin veya idarî makamın, bu kararı gözden geçirme yetkisi ve yükümlülüğüne ilişkin düzenlemeler

Türk hukukuna göre yerleştirme kararı verme yetkili makamlar mahkemeler (ÇKK, md. 7) ve valiliklerdir. (SHÇEKK, md. 22)

Çocuk Koruma Kanununa göre çocuğun ailesi dışında bir kurumda veya bir başka aile yanında korunmasına yönelik bakım tedbiri kararını sadece mahkemeler verebilmekte ve tedbir kararı verilmesini çocuğun anası, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet savcısı talep edebilmektedir. Bazı durumlarda hâkimler de resen tedbir kararı verebilmektedir. Verilen tedbirlerin kaldırılması veya değiştirilmesinde yine hâkimler yetkilidir. Kanunun 8. maddesinde, verilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin hâkim tarafından, en geç üçer aylık sürelerde incelettireceği öngörülmüştür. Buradaki denetim, Kurumun değil çocuğun durumunun denetimidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun da ayrıca çocuğun durumunu izleme yükümlülüğü de bulunmaktadır. Koruyucu Aile Yönetmeliğinin (RG 14.10.1993 - 21728) 14. maddesinde, koruyucu ailenin ve çocuğun görevli sosyal çalışmacı tarafından düzenli olarak izleneceği ve ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik gerekli mesleki çalışmalar yapılacağı belirtilmiştir. Yine Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun yayınladığı "Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme-Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik" (RG 28.11.1983 - 18235) gereğince, il müdürlüklerince alınan korunma kararları ile ilgili bilgiler Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bildirilmelidir. (md. 17) Korunma kararına neden

olan şartların ortadan kalkması durumunda ise kuruluş yetkililerinin raporu dikkate alınarak Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünün hazırlayacağı teklif ile mahkemeye başvurulması gerekmektedir. (SHÇEKK, md. 24) Çocuğun korunma kararı, mahkemece kaldırılacaktır.

Denetleme görev ve yetkisinin yer yönünden kapsamı ve periyoduna ilişkin düzenlemeler

Sözleşmenin 25. maddesine göre çocuğun durumunun gözden geçirilmesine ilişkin düzenlemelerin; evlat edindirilen veya koruyucu ailede, çocuk bakım kurumlarında, yatılı okullarda, ceza infaz kurumlarında, hastanelerde, sağlık birimlerinde, psikiyatri koğuşlarında, tedavi merkezlerinde bulunan çocukları kapsamı gerekmektedir.

182

Evlât edindirilen çocukların durumları Türk Medeni Kanununa göre; bir küçüğün evlat edinilmesi, evlat edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır. (md. 305) Dolayısıyla evlat edinme kararından önce çocuğun durumunun izlenmesi öngörülmüş, ancak evlat edindirmeden sonra bir izleme öngörülmemiştir.

Koruyucu Aile Yönetmeliği, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun durumunun izlenmesini öngörmektedir, ancak bunun için bir periyot belirlenmemiştir. (md. 15)

Kuruma yerleştirilen çocukların durumu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre yapılacak sosyal incelemeler ile takip edilecektir. (md. 24) Kanun 35. maddesinde kurumların denetlenmesi için bir yıllık periyotlar öngörmekte iken, Kurum bakımında bulunan çocukların durumlarının değerlendirmesi bakımından bir periyot öngörmemiştir.

Çocuk Koruma Kanunu da eğitim, sağlık veya bakım amaçlı tüm koruma kararlarında çocuğun durumunun hâkim tarafından üçer aylık süreler ile izlenmesini öngörmüştür. (md. 8)

Tutuklu çocukların durumlarının ise en geç otuzar günlük aralar ile tutuklama kararını veren mahkeme tarafından izlenmesi gerekmektedir. (CMK md. 108) Ayrıca tutuklu ve hükümlü çocukların buldukları kurumlar; bu kurumların standartlara ve amaca uygunluğu bakımından İzleme Kurulları tarafından da denetlenmektedir. İzleme Kurulları, Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanununun 2. maddesinde belirlenen esaslar çerçevesinde, her yargı çevresinde adli yargı adalet komisyonlarınca kurulmaktadır. İzleme kurulu üyeleri, adalet komisyonunca resen belirlenebileceği gibi komisyon o yerdeki ilgili kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından görüş alarak ya da o yerin en büyük mülki amirinin yardımıyla da üyeleri belirleyebilir veya kendiliğinden başvuranlar arasından da seçim yapabilir. (Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliği, md. 5) İzleme Kurulları; dörder aylık periyotlarla rapor vermekle görevlidir. (İKK, md. 8)

Denetlemenin konu bakımından kapsamına ilişkin düzenlemeler

BM Çocuk Hakları Komitesine göre, çocuğun durumunun değerlendirmesi aşağıdaki konuları kapsmalı ve bunu öngören bir yasal düzenleme olmalıdır:

- Çocuğa uygulanan programın (tedavinin) her yönü ile incelenmesi,
- Çocuğun burada kalmasının gerekli olup olmadığının incelenmesi
- Çocuğun yerleştirildiği yerin amaca (çocuğun ihtiyacına uygun) hizmet verip vermediğinin, özelliklerinin denetlenmesi
- Çocuğun görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığının incelenmesi

Koruyucu Aile Yönetmeliği, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun aile ile uyum sağlayıp sağlamadığının, yeterince bakılıp bakılmadığının ve ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğinin izlenmesini öngörmektedir. (md. 15)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, şartların ortadan kalkıp kalkmadığının izlenmesini öngörmektedir. (md. 24)

Çocuk Koruma Kanununda, kararların yerine getirilmesinin izlenmesine ilişkin düzenlemede izlemenin konu bakımından kapsamı düzenlenmemektedir. Aynı Kanunun denetim planını düzenleyen 39. maddesinde ise çocuk hakkında verilen kararın yerine getirilmesi denetlenirken dikkate alınacak hususları belirlemektedir. Bu düzenleme hem çocuğun içinde bulunduğu durum, kararın devam etmesinin gerekip gerekmediğine dair inceleme yapılmasını hem de çocuğun görüşünün alınmasını öngörmektedir.

Kurulan kurumların amaca uygun hizmet verip vermediğinin denetlenmesi, kuruluşların denetimine ilişkin esaslar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu konudaki mevzuat 3. Maddenin üçüncü fıkrası altında incelenmiştir.

Tutukluluk durumunun mahkemece değerlendirilmesi ise sadece tutukevinde kalmasının gerekip gerekmediğine ilişkindir. İzleme kurumlarının denetimi ise; ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetlerin incelenmesini; hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemlerini kapsar. İzleme kurumları hükümlü ve tutukluları dinlemeye de yetkilidir. (İKY, md. 5)

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Yerleştirme uygulamasının denetlenmesi hakkı, bu denetlemenin periyodu ve kapsamına ilişkin düzenlemeler bakımından

25. maddede yer alan Devletin yerleştirme uygulamasını denetleme yükümlülüğü ve çocuğun bunu

talep etme hakkı ile ilgili mevzuatın Sözleşme ile özellikle de Devletin pozitif edim yükümlülüğü açısından kısmi bir uyum içerisinde olduğu söylenebilir.

Koruyucu aile ve kurum bakımı açısından yerleştirme uygulamasının gözden geçirilmesini öngören Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu da Sözleşme ile uyumludur. Ancak çocuğun durumunun değerlendirilmesi için bir periyot öngörülmeli ve yerleştirme uygulamalarının izlenmesi için dış denetim ve bağımsız denetim olanağı yasa ile tanınmalıdır. Aynı zamanda, çocuğun durumunun değerlendirilmesinin konu bakımından kapsamı da Sözleşmenin 25. maddesine uygun biçimde tarif edilmelidir.

184

Burada dikkatten kaçmaması gereken iki nokta bulunmaktadır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun çocukların durumunu değerlendirme çalışmaları koruma kararı alınarak Kurumca izin verilen kuruluşlara ya da koruyucu aile yanına yerleştirilen çocukları kapsamaktadır. Kurumdan izin almadan kurulmuş, örneğin belediyenin veya başka Bakanlıkların izni ile kurulmuş kurumları kapsamamaktadır. Bir diğer nokta ise yerleştirme uygulamasını denetleyecek Kurumun aynı zamanda koruma ve bakım hizmetini vermekten sorumlu olmasıdır.

Evlât edinilen çocuklar bakımından ise özel olarak herhangi bir denetim süreci öngörülmemiştir. Medeni Kanun sadece evlat edinmenin şartları ve usulüne dair düzenleme getirmiştir ve bu alanda bir boşluk söz konusudur. Medeni Kanunun evlat edinme hükümlerine yapılacak bir ek düzenleme ile evlat edinilen çocukların da durumlarının gene yasada gösterilecek periyotlarda izlenmesi prensibi benimsenmelidir.

Koruyucu ve destekleyici tedbirler bakımından, Çocuk Koruma Kanununda denetim ve gözden geçirme öngörülmüştür ve bunun için bir periyot da (3 ay) belirlenmiştir. Denetim planı kapsamında hem tedbirin uygulanmasına devam edilmesinin gerekip gerekmediğinin ele alınacak, hem de çocuğun görüşünün alınacak olması, Sözleşmenin 25. maddesi ile uyumludur.

Öte yandan, mahkemeler verdikleri kararların yerine getirildiği kurumları denetleme yetkisine sahip değildir. Ancak mahkemelerin, denetim görevlileri aracılığı ile kararların yerine getiriliş biçimini ve tedbir uygulanmasının devamının gerekip, gerekmediğini denetleme yetkisi ve görevi bulunmaktadır. Kurumların denetimi ise kendi mevzuatlarına tabidir ve bu mevzuat ile ilgili değerlendirmeler 3. maddenin üçüncü fıkrasına ilişkin değerlendirmeler kapsamında ele alınmıştır. Çocuklar hakkında tedbir kararı veren mahkemelere, bu kararların yerine getirildiği kurumları denetleme yetkisi ve görevi verilmelidir.

Bu noktada, şu ana kadar mevzuatın uyumu ile ilgili değerlendirmeler birlikte ele alınacak olursa, yerleştirme uygulamasının değerlendirmesi konusunda pek çok düzenleme ve sorumlu kurum olduğu görülür. Komite, Bulgaristan hakkında yayınladığı sonuç gözlemlerinde yerleştirme uygulamalarının denetimi için "ad litem vesayet (kamu vesayeti)" sistemi oluşturulmasını öngörmüştür. (Bulgaristan İRSG, Add. 66, paragraf 27) Bu önerinin Türkiye açısından da dikkate alınması ve özellikle kurum bakımı veya koruyucu aile yanına yerleştirme hallerinde kamu vasisi atanabilmesi için, kamu vesayeti kurumunun oluşturulmasını sağlayacak bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Bu konuda Medeni Kanunun vesayet hükümleri (md. 396-425) yeterli olmakla birlikte, Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet, Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzüğü'nün 13. maddesinde değişiklik yapılması ya da bu konuya özgü bir Tüzük hazırlanması gerekecektir.

Tutuklu çocukların kararlarının periyodik gözden geçirilmesi yasa ile düzenlenmiştir. Ancak hükümlüler için, şartlı salıvermeye kadar, tahliye olanağı bulunmadığından özel bir düzenleme yoktur. Ancak çocukla ilgili tutuklama kararının belli aralıklarla gözden geçirilmesi, tutukluluk sebepleri bakımından bir inceleme yapılması amacıyla öngörülmüştür. Bu inceleme çocuğun tutuklu kalmasının gerekip gerekmediğini kapsamakla birlikte, kararın uygulanması koşullarını kapsamamaktadır. Tutukluluk kararlarının gözden geçirilmesi; 25. madde gereklerine uygun olarak tutukevinde çocuğa uygulanan programın her yönü ile incelenmesini, çocuğun burada kalmasının gerekli olup olmadığını incelenmesini, çocuğun yerleştirildiği yerin amaca (çocuğun ihtiyacına) uygun hizmet verip vermediğinin ve özelliklerinin denetlenmesini ve bu kurumdaki uygulamalarda çocuğun görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığının incelenmesini kapsamalıdır. Benzer bir düzenleme hükümlüler için de öngörülmelidir.

Yerleştirme uygulamasının gözden geçirilmesinde çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin tek düzenleme Çocuk Koruma Kanununun kararların denetlenmesine ilişkin hükümlerinde bulunmaktadır. Bunun dışında bir de izleme kurullarının tutuklu ve hükümlüler ile görüşme yetkisi, bunu sağlamanın bir aracı olarak kabul edilebilir. Bu iki düzenleme dışında çocuğun görüşünün alınması konusunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan incelemelerin kapsamını düzenleyen hiçbir hüküm yerleştirme uygulaması sırasında çocuğun görüşünün alınıp alınmadığının denetlenmesini de kapsayacak bir düzenlemeye sahip bulunmamaktadır. Denetimin konu bakımından kapsamının 25. maddeye uygun biçimde düzenlenmesi halinde bu sorun çözülmüş olacaktır.

Bağımsız denetim mekanizması ile ilgili düzenlemeler bakımından

Bağımsız izleme mekanizması sadece ceza infaz kurumları için öngörülmüştür. Çocukların buldukları

diğer kurumlar için böyle bir mekanizma yoktur. Ceza infaz kurumları için öngörülen izleme kurulları da tam bağımsız değildir. Bu kurullar, Adalet Komisyonu Başkanlıklarınca kurulmakta, teftiş edeceği kurum savcısını bilgilendirmek suretiyle denetime gidebilmekte ve tespit ettiği aksaklıklar konusunda kamuoyunu bilgilendirme yetkisi bulunmamaktadır. Cezaevi İzleme Kurullarının hem oluşumu ve çalışma esasları idareden bağımsız hale gelmeli hem de bu kurullara kamuoyunu bilgilendirme yetkisi tanınmalıdır.

Yerleştirme uygulamasının yapıldığı diğer bütün kurumlar için de aynı esaslarla bağımsız izleme mekanizmaları kurulmalıdır.

Türkiye'nin imzaladığı ancak henüz onaylamadığı Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme Seçmeli Protokol (18 Aralık 2002'de Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nda kabul edilerek 22 Haziran 2006'da yürürlüğe girmiştir.) bağımsız denetim mekanizmaları konusunda yol göstericidir. Aynı zamanda bu protokolün de onaylanması gerekmektedir.

26. Madde: Çocuğun Sosyal Güvenlikten Yararlanma Hakkı

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dâhil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanırlar ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.

2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.”

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 26. maddesine göre Devlet sosyal güvenlik hakkını tanıma ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak üzere gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü altındadır. Sözleşmenin 26. maddesinde yer alan sosyal güvenlik hakkı, bu konuyu düzenleyen diğer uluslararası insan hakları sözleşmelerin aksine, sosyal güvenlik düzenlemesinin mevcut olduğu varsayımında hareketle çocukların bu haktan yararlandırılmasına ilişkin düzenlemeler yapmaktadır. Hakkın pozitif karakteri, genel olarak tüm ekonomik ve sosyal haklar açısından geçerli olan “aşamalı olarak gerçekleştirilme prensibine” dayanmaktadır. Ancak ekonomik seviyesi ne olursa olsun, Devletler belli yükümlülükler altındadır ve bu yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi halinde mazeret kabul edilmemektedir.

26. maddenin ilk fıkrasının getirdiği birinci yükümlülük hakkın tanınması, başka bir deyişle negatif bir yükümlülük iken ikinci yükümlülük, hakkın gerçekleştirilmesine yönelik uygun önlemlerin alınması, başka bir deyişle pozitif bir yükümlülüktür.

26. maddenin ikinci fıkrasında ise sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesine yönelik olarak Devletin yükümlülüklerinin kapsamı düzenlenmektedir. Devlet bu yükümlülüğü yerine getirirken, sınırlı kaynakların etkin kullanılması amacıyla, çocuğun veya çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynak ve koşullarını göz önünde bulundurarak, önceliği daha dezavantajlı konumdaki kişilere -bu kişilerin toplum içerisinde damgalanmalarına ve ayrımcılığa uğramalarına neden olmamak şartıyla- verecek biçimde bir politika izleyebilecektir. Yine ikinci fıkrada sosyal güvenlik hakkına erişime ilişkin olarak, çocukların da bizzat ebeveynleri gibi ve onların durumlarına bağlı olmaksızın, talepte bulunabilme olanağı düzenlenmiştir. İkinci fıkradaki ilk yükümlülük pozitif nitelikteyken, ikincisi ise negatif yükümlülüktür.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Sosyal güvenlik hakkı Anayasanın 60. ve 61. maddelerinde tanınmıştır. Anayasanın 60. maddesinde herkesin sosyal güvenlik hakkı olduğu ve Devletin gerekli tedbirleri alacağı ve teşkilatı kuracağı belirtilirken, 61. madde de toplum içerisinde özellikle, savaş ve görev şehitlerinin dul ve yetimleri, maluller ve gaziler, engelliler, yaşlılar gibi dezavantajlı grupların özel olarak korunacağı ifade edilmiştir. Aynı maddede, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için Devletin her türlü tedbiri almakla görevli olduğu belirtilmiştir.

Anayasadaki düzenlemenin yanında, çıkarılan çok sayıda kanunla da sosyal güvenlik hakkı kapsamında düzenlemelere gidilmiştir. Bunlardan bazıları negatif yükümlülük, bazıları ise pozitif yükümlülük barındırmaktadır. Negatif yükümlülük doğuran düzenlemeler açısından Türk Ceza Kanunu ele alınmalıdır. Türk Ceza Kanunu ile çocukların zorla çalıştırılması, ücretsiz veya orantısız oranda düşük ücretle çalıştırılması, sendikalara üye olmaya veya olmamaya, sendika faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya zorlanması suç olarak düzenlenmiş ve yaptırım öngörülmüştür. (md. 117, 118, 119)

Sosyal güvenlik hakkı bağlamında pozitif yükümlülük doğuran çok sayıda yasa vardır. Bu kapsamda ilk olarak 1946 yılında Sosyal Sigortalar Kurumu oluşturulmuş; 1964 yılında çıkartılan Sosyal Sigortalar Kanunu ile sigorta kolları kapsamaları genişletilerek bir araya getirilmiştir. Bu kanunda, sigortalıların çocuklarının sigorta yardımlarından yararlanabileceği, sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı ölümü halinde çocuğa gelir bağlanacağı, bu hakkın belli şartlar kapsamında 20 veya 25 yaşına kadar uzatılabileceği, sigortalıların çocuklarının sağlık yardımlarından yararlanacağı düzenlenmiştir.

1949 yılında Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu (5434 sayılı) ile kamu görevlilerinin sağlık hakkı güvence altına alınmıştır. Bu kanunla, sandığa üye kişilerin çocukları sağlık yardımlarından yararlanabilmekte ve üye kişinin ölümü halinde çocuğuna aylık bağlanmaktadır.

1971 yılında ise Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu (1479 sayılı) ile Bağ-Kur kurulmuş ve işçi ve memurların dışında bağımsız çalışan kişilerin de sağlık hakkı güvence altına alınmıştır. Bu üç temel sosyal sigorta kurumu dışında Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu (2925 sayılı) ve Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu (2926 sayılı) bulunmaktadır.

2006 yılında kabul edilen Sosyal Güvenlik Kurumu Yasası ile Sosyal Güvenlik Kurumu kurularak, bütün çalışanlar bakımından tek bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştur. (md. 1) Bu sistem içerisinde bulunanların hak ve yükümlülükleri ise Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

ile düzenlenmektedir. Kanunun 4 ve 5. maddeleri çalışanların sigortalı sayılacağı iş kollarını, 6. maddesi ise çalışanların sigortalı sayılacağı iş kollarını düzenlemektedir. Kanunun 16. maddesi iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık hallerinde çalışanların sahip oldukları hakları; 60 ve 61. maddeleri ise genel sağlık sigortasının kapsamını düzenlemektedir. Sosyal güvenlik sistemi, bu sisteme dâhil olanların çocuklarına, kendilerinin ölümlerinden sonra ölüm aylığı bağlanması (md. 34) ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı tanır. Kanunun 60. maddesi; genel sağlık sigortalısı kabul edilecek kişileri belirlemektedir. Bu hüküm, sağlık hizmetleri bakımından sosyal güvenlik şemsiyesini genişletmektedir. Bu hükme göre, çalışmayan bazı kişiler de, hükümde yazılı şartları taşıdıkları takdirde genel sağlık sigortalısı sayılacaktır. 61. maddeye göre bu kişilerin çocukları da genel sağlık sigortalısı olma hakkına sahiptir. Bu hakkın tanınması için ana-babanın genel sağlık sigortalısı olarak tescil edilmiş olma şartı da aranmaz. On sekiz yaşından küçük çocuğun ana ve babası da yok ise on sekiz yaşını dolduruncaya kadar primi Devlet tarafından ödenmek üzere genel sağlık sigortalısı sayılacaktır. Aynı zamanda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu hükümlerine göre korunma, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden ücretsiz faydalanan çocuklar da genel sağlık sigortalısı sayılır. (md. 60)

Herhangi bir sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmayan veya aylık geliri asgari ücretin 1/3'ünden az olan kişiler ve onların çocukları içinse Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun gereğince Yeşil Kart verilmesi ve sağlık hizmetlerinden bu surette ücretsiz olarak yararlanmaları söz konusu olacaktır. (Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun, md. 2)

Bu yasal düzenlemeler dışında mesleki eğitim alan ve bu eğitim kapsamında sınırlı sürelerde çalışan çocuklar bakımından Meslek Eğitim Kanunu ile bazı düzenlemeler getirilmiştir. Kanunun 25. maddesine göre, çocukların bu eğitim sırasında meydana gelecek iş kazaları ve meslek hastalıklarından işverenlerin sorumlu olacağı ve çocukların Sosyal Sigortalar Kanununun iş kazaları ve meslek hastalıkları hükümlerine tabi olduğu ifade edilmiştir.

Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu ile ise bir sosyal güvenlik hakkı tanınmamış ancak tek taraflı olarak sosyal yardım düzenlenmiştir. (md. 1, 2) Bu kanun ile her il ve ilçede kurulacak bir vakıf ile ihtiyaç sahiplerine aynı ve nakdi yardım dağıtılması öngörülmüştür. Bu düzenleme Devlete pozitif bir yükümlülük doğurmamakta ve ihtiyaç sahiplerinin bir talep hakkı bulunmamaktadır. Yıllık olarak bütçeden ayrılan bir ödenek ve yapılan bağışlar vakıflarca tek taraflı olarak alınan bir kararla ihtiyaç sahiplerine dağıtılmakta ve söz konusu uygulama sosyal güvenlik hakkı kapsamında değerlendirilmemektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye'de mevcut sosyal güvenlik sisteminde çocuklar ebeveynleriyle birlikte sağlık yardımlarından yararlanmakta ve sigortalının ölmesi halinde bir aylık bağlanması hakkına sahip olabilmektedir. Bu açıdan Sözleşmenin 26. maddesinin ilk fıkrasında yer alan sosyal güvenlik hakkından yararlanma hakkı tanınmıştır. Ancak burada çocuğun anne ve babasına tam bir bağımlılığı söz konusudur ve sigortalı kişi bu vasfını kaybettiği takdirde bu haktan yararlanamamaktadır. Ayrıca çocuğun bu haktan yararlanabilmesi için herhangi bir başvuru hakkı tanınmamıştır.

Herhangi bir biçimde sosyal güvenlik veya genel sağlık sigortası kapsamında olmayan kişiler ve çocuklarının tedavi giderlerinin karşılanması için tek seçenek olan Yeşil Kart uygulamasının ise kapsamı sınırlıdır. Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu kapsamında yapılan yardımlar ise bir hak niteliği taşımamaktadır. Sosyal yardımlaşma ile ilgili mevzuatta yapılacak değişiklik ile sosyal yardım mekanizmalarının mümkün olduğunca tek elden yönetilmesi ve siyasi yönelimlerden bağımsız hale getirilmesi sağlanmalı; ayrıca sosyal yardımlar bir hak haline getirilmeli ve kapsamı genişletilmelidir.

On sekiz yaşından küçük olup, ana-babası sosyal güvenlik kapsamında olmayan veya sosyal güvenlik kapsamında olmakla birlikte yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için bazı hakları kullanmaktan mahrum olan çocuklar için genel sağlık sigortası dâhil, sosyal güvenlik şemsiyesinin tanıdığı bütün olanaklardan yararlanma hakkı tanınmalıdır.

Ana-babası olmayan çocuklar için ise genel sağlık sigortasından yararlanma hakkı bulunmakla birlikte, gelir güvencesi sağlayacak bir sosyal güvenlik şemsiyesi olmadığından, bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir.

Bu karışıklıkların ve sakıncaların giderilebilmesi için sosyal güvenlik hakkı çocuğa, anne ve babaya bağlı olmaksızın tanınmalıdır. Bu hak; hem sağlık hizmetlerinden yararlanma hem de düzenli bir gelire sahip olma, eğitim ve benzeri faaliyetler için yardım almayı kapsamalı; doğum anından başlamalıdır.

27. Madde: Çocuğun Uygun Yaşam Standartlarına Sahip Olma Hakkı

- 1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.*
- 2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkânlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.*
- 3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygularlar.*
- 4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemleri alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.*

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 27. maddesinde, çocukların yeterli bir hayat seviyesine sahip olma hakkı ve bu hakkın güvence altına alınması için yerine getirilmesi zorunlu birden fazla yükümlülük düzenlenmektedir. Maddenin ilk fıkrası çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak bir hayat seviyesi hakkının Devletlerce tanınmasını öngörmüştür. Devletlerin bu konuda tanıma, başka bir deyişle negatif yükümlülüğü söz konusudur.

İkinci fıkrada, bu hakkın sağlanması görevinin öncelikle anne ve babaya ait olduğu ifade edilmiş; üçüncü fıkrada ise Devletin anne-babaya yardım yükümlülüğü düzenlenmiştir. Bu noktada Devletin pozitif yükümlülüğü söz konusu olmaktadır. Ancak bu yükümlülük ekonomik ve sosyal haklara hâkim olan genel prensip doğrultusunda ve olanaklar ölçüsünde gerçekleştirilecektir. Burada; beslenme, giyim ve barınma konuları özellikle vurgulanmış ancak yükümlülük bunlarla sınırlı tutulmamıştır. Sözleşmenin 27. maddesinde özellikle ifade edilen gıda hakkı konusunda, yol gösterici ilkelerden biri Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi gereği kurulan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin 12 No.lu Genel Yorumunda yer almaktadır. Bu yorumda, yeterli besine ulaşabilme hakkı: "...Gıda maddelerinin, nicelik ve nitelik olarak olumsuz maddeler içermeyecek

şekilde, kişilerin beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasına uygun olması ve bu maddelerin verili kültürel yapı içinde kabul edilebilir özellikler taşıması; söz konusu gıda maddelerine, her zaman için ve diğer insan haklarına zarar vermeyecek yollardan ulaşılabilmesi” olarak tanımlanmıştır. Yine aynı Komite tarafından hazırlanan 4 No.lu Genel Yorumda barınma hakkı konusu ele alınmış ve kira güvenliği, temel hizmetlerin varlığı, makul fiyat ve erişebilirlik gibi gereklerden söz edilmiştir. Ayrıca 7 No.lu Genel Yorum ile zorla tahliyelerin barınma hakkının bir ihlali olduğu ifade edilmiştir.

Çocuk Hakları ve Habitat-Uzmanlar Semineri Ardından Yapılan Açıklama ve Yayınlanan Raporda (UNICEF, UNCHS/Habitat, 1996) bir çocuk hakkı olarak barınma hakkı ele alınmış ve bu kapsamda yapılan görüşmelerde ev ortamı ve mahalle ve topluma ilişkin bazı özellikler de tarif edilmiştir. Çocuğun tehlikesiz, güvenli, sağlıklı, temiz ve yeterli suyun bulunduğu, radyasyon ve benzeri tehlikelerden uzak, aşırı kalabalık ve gürültüden korunduğu bir ev ortamına sahip olması, barınma hakkının bir gereği olarak tarif edilmiştir. Aynı zamanda evin bulunduğu sosyal çevrenin suçtan arınmış, sosyal adaleti, cinsler arası eşitliği ve toplum yaşamına katılımı destekleyici nitelikte olması da bu hakkın kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Sözleşmenin 27. maddesinde düzenlenen yeterli hayat seviyesine sahip olma hakkı, Sözleşmenin başka pek çok maddesindeki hak ile de doğrudan bağlantılıdır. Bunlardan biri de temiz içme suyu, çevre kirliliğinin önlenmesi, sağlık hakkı gibi hakları düzenleyen 24. maddedir.

27. maddenin üçüncü fıkrasında, her anne-baba ya da bakmakla yükümlü olan kimseye bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi için, Devletin olanakları ölçüsünde yardım etme yükümlülüğü düzenlenmektedir.

Son fıkrada ise yükümlülüklerini herhangi bir nedenle yerine getiremeyip, çocuğun bakım giderlerini karşılayamayan anne ve babalara, Devletin yardımcı olması ve maddi destek sunulması dâhil olmak üzere her türlü önlemin alınması öngörülmüştür. Son fıkra için Devletin yükümlülüğü olanakları ile sınırlı değildir. Aynı zamanda anne-baba dışında çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kimselerin de bu sorumluluklarını yerine getirememeleri halinde Devlet tarafından desteklenmeleri gerekmektedir. Böylece çocuğun bakım giderlerinin karşılanması, bunu sağlamakla sorumlu kişinin olanakları ile sınırlandırılmamış; dolayısıyla her çocuk için belli bir yaşam standardına sahip olma olanağı hak temelli bir yaklaşım ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

Ayrıca çocukların buldukları ülke değiştirildiğinde veya anne-babadan biri ülke dışına gittiğinde veya ülke dışında yaşadığı durumlarda, bakım masraflarının nasıl ve kimin tarafından karşılanacağı

konusunda sorun yaşanmaması için Devletlerden uluslararası antlaşmalara taraf olmaları istenmiştir. Bu konuda birçok uluslararası sözleşme bulunmaktadır ve Türkiye bu sözleşmelerden Nafaka Alacaklarının Yabancı Memleketlerde Tahsili Hakkında Sözleşme ile Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınmasına ve Tenfizine İlişkin Sözleşmeye taraftır.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Anayasanın 5. maddesinde “Devletin temel amaç ve görevleri” başlığı altında Devlete “...kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk Devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışma...” görevi verilmiştir. Bunun dışında Sözleşmenin 27. maddesi ile ilişkili olarak 56. maddede sağlıklı bir çevrede yaşama ve sağlık hakkı tanınmış, 57. maddede ise konut hakkı başlığı altında barınma hakkı tanınmıştır.

Çocuğun gelişimi için yeterli hayat standardını sağlama yükümlülüğünün çocuğun anne ve babasına aidiyeti Türk Medeni Kanununun 339. maddesi ile düzenlenmiştir. Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygularlar.

Ayrıca ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitmek ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâki ve toplumsal gelişimini sağlamak ve korumakla da yükümlüdürler. (md. 340)

Ana-babayı bu yükümlülüklerini yerine getirirken desteklemeyi öngören yasalar açısından ilk olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu belirtilebilir. “...Aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, özürlü ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek...” ve “...ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddi, manevi ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim faaliyetlerinde bulunmak” Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında yer almaktadır. (md. 9)

Yine İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idaresinin görevleri arasında, “...sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları ile ilk ve orta öğretim kurumlarına arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetler...” sayılmıştır. (md. 6)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Aynî ve Nakdî Yardım Yönetmeliği (RG 28.09.1986 – 19235) ile yoksulluk içinde olup da, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve hayatlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde aynî ve nakdî yardım yapılmasına dair esas ve usuller düzenlenmiştir. Aynî yardım ile yiyecek, giyecek, yakacak, kırtasiye, tıbbî araç-gereç ile rehabilitasyon amaçlı protez araç-gereçleri gibi sosyal inceleme raporuyla müracaatçının ihtiyacına göre verilecek mal ve malzeme yardımı; nakdî yardım ile ise müracaatçının sosyal inceleme raporu sonucunda belirlenen ihtiyacına göre verilecek para yardımı kastedilmektedir. Yönetmeliğe göre, aynî ve nakdî yardım programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuğa ve ailesine, muhtaç sakata ve muhtaç yaşlıya öncelik tanınacak; yardım talebinin kurum imkânları ile karşılanamayacak derecede fazla olması halinde öncelik, muhtaç olma derecesi, aciliyet durumu ve müracaat veya tespit sırası esas alınarak belirlenecek; aynî ve nakdî yardım uygulamalarında, muhtaç durumda bulunan kişilerin en kısa sürede kendi imkânları ile geçinebilecekleri bir hale gelebilecekleri hizmeti sağlama anlayışı içinde bulunulacak; aynî ve nakdî nitelikteki sosyal yardımların sosyal güvenlik sisteminin boşluklarını dolduracak şekilde planlanıp geliştirilmesi hususuna özen gösterilecek; aynî ve nakdî yardımların yapılmasında ve muhtaçlık tespitinde Kurumun takdir yetkisi esas alınacak ve yardımlardan daha önce faydalanmış olmak bir kazanılmış hak sayılmayacaktır. (md. 5-12)

Yönetmeliğin 6. maddesinde, ödeneklerin yeterliliği ölçüsünde bu hizmetlerden; muhtaçlık nedeniyle haklarında korunma kararı alınılarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan çocuklarını desteklendikleri takdirde yanlarına alabilecek özellikleri taşıyan aile, anne, baba veya yoksa akrabalarının; korunmaya muhtaç oldukları tespit edilerek haklarında korunma kararı çıkarılmış, ancak çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları veya bakım ve rehabilitasyon merkezlerine yerleştirme imkânı bulunmadığı için sıraya alınmış olan çocukların; koruma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan çocukların; korunma kararı olmamakla birlikte maddi sorunlarla karşılaşarak eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrenciler ve muhtaçlık nedeniyle haklarında korunma kararı alınarak Kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi talep edilen ve kendilerine ekonomik destek sağlanamaması durumunda Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi zorunlu görülen, ancak korunma kararı alınmaksızın nakdî yardımla ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocukların yararlanabileceği düzenlenmiştir. Aynı zamanda, tabii afetler nedeniyle muhtaç duruma düşen aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişiler; olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar; hayati tehlike arz eden ve

ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişiler ile ekonomik yoksunluğu nedeniyle kendisini geçindiremeyecek durumda olan muhtaç yaşlılar da bu hizmetlerden yararlanabileceklerdir.

Yönetmelik kapsamına giren hizmetlerin giderleri Genel Müdürlükçe gönderilen ödenek ile karşılanacaktır. Ancak bu hizmetler, Kurumun bütçe ve diğer kaynaklardan elde edilen gelirleri ölçüsünde yürütülecek ve giderler, acil olanlar hariç yardım yapılacak kişi sayısı, yıllık bütçe ödeneklerini aşmayacak ve ilave ödenek gerektirmeyecek şekilde tespit edilecektir. (Yönetmelik Ek.1. madde)

27. maddenin son fıkrasında yer alan, ana-baba veya çocuğun bakımından sorumlu kimselerin, çocuğun bakım giderlerini karşılamasını sağlamak amacıyla gerekli önlemleri alma yükümlülüğü kapsamında değerlendirilebilecek ilk düzenleme Türk Medeni Kanununun 182. maddesidir. Bu madde velayetin ana-babadan birine verildiği durumlarda, diğerinin çocuğun giderlerine katılma yükümlülüğünü düzenlemektedir. Aynı zamanda çocuğun koruma altına alınması veya velayetin kaldırılması hallerinde de ana-babanın çocuğun giderlerini karşılama yükümlülüğünün devam edeceği Medeni Kanununun 347 ve 350. maddelerinde düzenlenmiştir. Yasada bu giderleri karşılayamayan ana-babanın desteklenmesi öngörülmektedir ancak bu gibi durumlarda giderlerin Devlet tarafından karşılanması öngörülerek, çocuğun bakımını güvence altına alınmıştır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Mevcut Anayasal düzenlemelerle çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak bir hayat seviyesi hakkının tanındığı ifade edilebilir. Anne ve babaların sorumlulukları da Türk Medeni Kanunu başta olmak üzere çeşitli kanunlarda düzenlenmiştir.

Ancak 27. maddenin üçüncü fıkrasında ortaya konulan Devletin ana-baba ve çocuğun bakımını üstlenen kimseleri desteklemesini öngören pozitif yükümlülükler çerçevesinde, iç hukukta çocuklar açısından talep hakkı doğurucu nitelikte herhangi bir yasal düzenleme yapılmamıştır. Söz konusu hak sadece Anayasal düzeyde tanınmış ve ihtiyaçların karşılanması ile ilgili olarak Devletin takdir yetkisi oldukça geniş tutulmuştur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, aileyi güçlendirmek, koruma ve yardıma muhtaçlara maddi, manevi, sosyal destek sağlamak gibi görevleri düzenlemekle birlikte, bu destekler çocuğun veya ailenin içinde bulunduğu koşulları belli bir standarda ulaştırma kriterine değil, bu hizmetlere ayrılan ödeneğin, ihtiyaç duyanlar arasında paylaşılması kriterine bağlı olduğu için, bu düzenlemelerin 27. maddenin birinci fıkrasındaki hakkı güvence altına aldığı söylenemez. Çünkü düzenlemeler, çocukların ve ailelerin bir yaşam standardına ulaştırılması hedefine yönelik olmayıp, mümkün olan ölçüde yardım sağlanması hedefine yöneliktir. Bu anlamda da Sözleşme ile uyum sağlanmamıştır.

27. maddenin üçüncü fıkrasında yer alan pozitif yükümlülüklerle ilişkin olarak, çocuklar açısından bu hakların talep edilebilir olmasını ve ihtiyacı olan bütün çocukların ayrımsız olarak eşit bir biçimde bu hizmetlere erişimini sağlayacak yeterli bütçe tahsisini de içeren yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme aşağıdaki unsurları taşımaktadır;

a- Çocuk bakımından güvence altına alınması gereken asgari yaşam standardı tarif edilmiş olmalı ve bu standart çocuğun bedensel, zihinsel ve ruhsal gelişimini içermelidir,

b- Anne-babanın veya bakım sorumluluğu olan diğer kişilerin bu sorumluluklarının bilincine varmalarını ve yerine getirmelerini sağlayacak önlemleri alma konusunda Devlete verilmiş açık bir yükümlülük bulunmalı,

c- Ana-babaların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilecekleri güce ve maddi imkânlarla sahip olup olmadıklarını tespit etmeye yarayacak yasal ve idarî ölçütler belirlenmiş olmalı,

d- Ana-babaların kendisine yeterli imkân sağlayamadığı çocuklarını tespit etmeye ve ailelere gerekli desteği sağlamaya (gelir ya da mal) yönelik önlem ve yöntemler gösterilmiş olmalı,

e- Devletin, her çocuğun iyi beslenmesi, yeterli ve uygun biçimde giydirilmesi, eğitimine devam edebilmesi ve uygun bir konutta yaşaması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlayacak bütçe tahsis edilmiş olmalıdır.

27. maddenin son fıkrasında yer alan ana-baba veya çocuğa karşı bakım yükümlülüğü olan diğer kişiler tarafından çocuğun bakım giderlerinin karşılanması için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü ile ilgili olarak, Türk Medeni Kanununun düzenlemeleri ve Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin varlığı ve diğer ülkelerde alınan kararların ülkemizde uygulanmasının veya Türkiye'de alınan kararların bu uluslararası sözleşmeler gereği diğer bazı ülkelerde uygulanmasının mümkün olması nedeniyle, bu fıkra açısından Sözleşme ile bir uyum sağlandığını söyleyebiliriz.

28. Madde: Çocuğun Eğitim Hakkı

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlköğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;*
- b) Ortaöğretim sistemlerinin genel olduğu kadar meslekî nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda malî yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;*
- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;*
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;*
- e) Okullarda düzenli biçimde devamlığın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.*

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin eğitim hakkına ilişkin 28. maddesi, öncelikle eğitime erişim hakkını düzenlemektedir. Devletlerin bu konuya ilişkin yükümlülükleri, eğitimin seviyesine bağlı olarak değişmektedir. Hüküm ilköğretimin herkes için zorunlu ve parasız hale getirilmesi yükümlülüğü öngörmekte, ortaöğretim ve sonrası bakımından bu ölçüde mutlak bir yükümlülük getirmemektedir. 28. madde okullara devamlı izlenme ve devamsızlığı önleme yükümlülüğünü de öngörmektedir. Bu yükümlülük, eğitimin zorunlu olduğu ilköğretim seviyesi bakımından sonucu sağlama yükümlülüğü niteliğindedir. Zorunlu eğitimin ötesine geçildiğinde ise çocukların bu seviyelerdeki eğitime devam etmeleri önündeki engellerin mümkün olduğunca kaldırılmasına yönelik tedbirler alma yükümlülüğünü ifade eder. Sözleşmenin 28. maddesinin ilk paragrafındaki düzenlemelerin, Sözleşmenin ayırım gözetmeyi yasaklayan 2. maddesi ve Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin eğitim hakkını düzenleyen 13. maddesi ile birlikte okunması gerekmektedir.

Sözleşmede, eğitimin bir çocuğun yaşamında ne kadar yer tutması gerektiği, eğitim program ve materyallerinin özellikleri gibi konulara yer verilmemiş olmakla birlikte, Komitenin yaptığı incelemelerde

eğitim hakkının tanınması çerçevesinde bütün bu konuların da ele alındığı görülmektedir. Eğitim hakkının fırsat eşitliği temelinde "tedricen" gerçekleştirilmesini öngören düzenlemenin, Devletlere sınırsız bir takdir hakkı tanımadığı da gene Komite kararlarında dile getirilmektedir. Komite, Devletlerden eldeki kaynakları geniş tutarak, bu yükümlülüğün "titizlikle gözetilmesini" istemektedir.

İlköğretim parasız olması, eğitimin ders kitapları, materyaller, okul üniformaları dâhil her yönü ile ücretsiz olmasını ifade etmektedir. Eğitime devamın güvence altına alınmış sayılması için de, zorunlu eğitim yaşı ile çalışma yaşı arasında bir uyumun olması, eğitim ortamının çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınarak tasarlanmış olması gibi şartlar aranmaktadır. (Bkz. Uygulama Denetim Listeleri)

Maddenin ikinci paragrafı okul disiplinin çocuğun sahip olduğu saygınlıkla bağdaşır olması gerekliliğini ifade etmektedir. Bu hüküm BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin çocuğun yüksek yararını düzenleyen 3. maddesi, her türlü şiddete karşı korunma hakkını düzenleyen 19. maddesi, Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin işkence ve kötü muameleyi yasaklayan hükümleri ile birlikte okunmalıdır.

Hükmün son paragrafı ise Devletlerin eğitim hakkına ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmelerinde uluslararası işbirliğinin önemine dikkat çekmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

28. Maddenin Birinci Fıkrasının Birinci Cümlesi

Eğitim hakkı, Anayasanın 42. maddesi ve Milli Eğitim Temel Kanununun 4. ve 8. maddelerinde düzenlenmektedir. Bu düzenlemeler, parasız, burslu ve yatılı okuma imkânlarını da düzenlemekte, böylece fırsat eşitliğini temin etmeye yönelik yasal zemini sağlamaktadır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin ilk koşulu çocuğun ayrımcılığa uğramamasıdır. Konuya ilişkin olarak Milli Eğitim Temel Kanununun 4, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 6 ve Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Araçları Yönetmeliğinin 5. maddesinde hükümler bulunmaktadır. Ayrımcılığın varlığından bahsedebilmek için, bunun doğrudan ve açıkça gerçekleşmesi gerekmez. Bazı hassasiyetlerin gösterilmemesi halinde de çocuğun eğitim hayatı dışına sürüklenmesi söz konusu olabilecektir. Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi 2001 yılında yayımladığı 1 No.lu Genel Yorumunun onuncu paragrafında bu hususa işaret etmiş ve çocukların eğitime erişiminin, çocuğun bireysel niteliklerini gözetmeyen eğitim ortamları, eğitim yöntemleri ve eğitim içeriğiyle de sınırlanabileceğini ifade etmiştir.

Milli Eğitim Temel Kanunu 8. maddesi ile İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanununun 4.maddesi, eğitim giderlerinin karşılanmasına ilişkin burs sağlama esaslarını düzenlerken, başarılı olmak ve ekonomik yoksunluk şartlarını aramaktadır. Oysa Milli Eğitim İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 6. maddesi de "İlköğretim kurumlarında herkese imkân ve fırsat eşitliği sağlanması ve ekonomik durumu iyi olmayan öğrencilere, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacıyla parasız yatılılık ve bursluluk imkânları sağlanmasını" öngörmekte, bu hükümde başarı şartı bulunmamaktadır.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesi, koruma ihtiyacı olan çocuklar ile suça sürüklenen çocuklar hakkında kararlar alınmasında ve uygulanmasında çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitim ve öğretiminin desteklenmesi ilkesinin gözetileceğini, 5. madde ise bu çocuklar hakkında eğitim tedbirine hükmedilebileceğini düzenlemektedir.

28. Maddenin Birinci Fıkrasının (a) Bendi:

Anayasanın "eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi" başlıklı 42. maddesine göre kimse, eğitim ve öğrenim hakkında yoksun bırakılamaz ve öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Aynı madde, ilköğretimin kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunlu olduğunu ve Devlet okullarında parasız olmasını öngörmektedir. Bu maddeye göre Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapacak, özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alacaktır.

Eğitim hizmetlerinin sunulmasına ve eğitimin ilkelerine ilişkin temel kanun, Milli Eğitim Temel Kanunudur. Kanunun 4. maddesine göre, "Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz." Kanunun 7. maddesi ilköğretim görmeyen her Türk vatandaşının hakkı olduğunu, 8. maddesi ise eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanacağını; maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla çeşitli destekler sunulacağını ve özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklar için özel tedbirler alınacağını ifade etmektedir. Kanunun 22. maddesine göre ilköğretim; altı-on dört yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsamakta olup, zorunlu ve Devlet okullarında parasızdır. Kanunun 27. maddesine göre, ilköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkânlarından ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanmak hakkına sahiptir. Kanunun 38. maddesine göre yükseköğretim paralı olmakla birlikte, maddi imkânları elverişli olmayan başarılı öğrencilerin öğrenim giderleri, burs ve benzeri yollarla karşılanacaktır.

Milli Eğitim Temel Kanununa koşut olarak, İlköğretim ve Eğitim Kanunu da ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğunu ifade etmektedir. (md. 2) Söz konusu Kanunun 3. maddesi ilköğretim çağını altı-on dört yaş arası olarak belirlemiş, Milli Eğitim Bakanlığı Açık İlköğretim Okulu Yönetmeliği ise ilköğretimlerini ilköğretim çağına tamamlayamamış olanlara, Açık İlköğretim Okulundan yararlanma hakkı verilmesini düzenlemiştir. [md. 6(a)] İlköğretim ve Eğitim Kanununun 9. maddesi nüfusun az veya dağınık olduğu yerlerde ilköğretim bölge okulları, yatılı bölge okulları veya gezici okullar ile eğitim ve öğretimin yürütülebileceğini ifade etmektedir.

İlköğretim ve Eğitim Kanununun 46. maddesine göre, çocuk zorunlu öğrenim çağını bitirdiği öğrenim yılı sonuna kadar, başka bir ifade ile on dört yaşına kadar ilköğretimini tamamlayamamışsa, çocuğa en çok iki öğretim yılı okula devam izni verilmekte, bu iki yıl içerisinde okulu bitiremeyen çocukların okulla ilişkisi kesilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 31. maddesinin (ç) bendine göre bu çocuklar açık ilköğretim okullarına yönlendirileceklerdir.

İlköğretim çağına gelen çocukların okula kaydının yaptırılması ve devam etmesinin sağlanması öncelikle veli veya vasinin yükümlülüğüdür. (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 46 ve 52) Ancak muhtar ve okul müdürleri de, öğrenim çağına gelmiş olan çocukları tespit etmek ve okula kayıtlarını yaparak, davet etmek ile görevlidir. (md. 48) Çocuğun okula gönderilmemesi halinde mülki amirler, ilköğretim müfettişleri ve zabıta teşkilatı ilköğrenim çağındaki çocukların mecburi ilköğretim kurumlarına devamlarını sağlamak, veli yahut vasi veya aile başkanlarına ve okul idarelerine yardım etmek ve her türlü tedbiri almakla yükümlüdür. (md. 52) Okula devam etmeyen öğrencilerin devamsızlık sebepleri okul idarelerince ve ilköğretim müfettişlerince araştırılması ve devama engel olan maddi ve manevi sebeplerin giderilmesine çalışılması gerekmektedir. Bu sebeplerin okul idareleri veya ilköğretim müfettişlerince giderilmesi mümkün olmadığı takdirde durumun, köylerde muhtara, diğer yerlerde mülki amirlere bildirilmesi ve sorunun çözümü için bu makamlarca tedbir alınması gerekmektedir. (md. 53)

İlköğretim çağındaki çocuğun okula kaydını yaptırmak ve devamını sağlamakla yükümlü veli veya vasinin bu yükümlülüklerini yerine getirmemesi para cezasını gerektiren bir kabahat olarak düzenlenmiştir. (md. 55, 56, 57)

İlköğretime devamın önünde engel oluşturmaması için bu yaş grubundaki çocukların çalıştırılması veya dershane vb. yerlere kabul edilmesi de yasaklanmıştır. (md. 58)

28. Maddenin Birinci Fıkrasının (b) Bendi:

Ortaöğretim Milli Eğitim Temel Kanununun 26 ilâ 28. maddelerinde düzenlenmiştir. 26. maddeye

göre, ortaöğretim ilköğretime dayalıdır ve en az 3 yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik eğitim kurumlarını kapsar. 27. madde, ilköğretimi tamamlayan her öğrencinin ortaöğretimden yararlanma hakkı olduğunu, bu yararlanmanın çocuğun ilgi, istidat ve kabiliyeti ölçüsünde gerçekleşeceğini ifade etmektedir.

Mesleki Eğitim Kanunu ve Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği meslek eğitimine ilişkin esasları belirlemiş, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Akşam Liseleri Yönetmeliği ile Milli Eğitim Bakanlığı Açık Öğretim Lisesi Yönetmeliği ise genel liselerden çeşitli nedenlerle yararlanamayanların lise eğitimi almalarını sağlama olanaklarını öngörmüştür.

Ancak mevzuatta özellikle engelli çocukların meslek eğitiminden yararlanmaları bakımından ayrımcı nitelikte düzenlemeler bulunmaktadır. Bu çerçevede örnek olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği, md. 9.f (RG 06.09.1998 - 23455); Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Yönetmelik, md. 6.c (RG 03.01.1990 - 20391); Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24 (RG 09.03.2001 - 24337); Hayvan Sağlığı Memurları Meslek ve Laborant Meslek Liseleri Yönetmeliği, md. 94 (RG 19.06.1981 - 17375); Anadolu Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24 (RG 08.10.2000 - 24194) verilebilir.

28. Maddenin Birinci Fıkrasının (c) Bendi:

Sözleşmenin bu hükmüne ilişkin düzenlemeler, Milli Eğitim Temel Kanununun 31. ve 38. maddelerinde ve Yükseköğretim Kanununda yer almaktadır. Söz konusu düzenlemelere göre, yüksek öğretime geçiş öncelikle çocuğun lise veya dengi bir okulu bitirmesine, daha sonra da Yüksek Öğretim Kurulu tarafından tespit edilen sınavda başarılı olmaya bağlıdır.

Milli Eğitim Temel Kanununun 38. maddesine göre, yüksek öğretim paralıdır.

28. Maddenin Birinci Fıkrasının (d) Bendi:

Gerek Milli Eğitim Temel Kanunu, gerekse Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği, öğrencilere yönelik rehberlik, psikolojik danışma ve yöneltme hizmetlerinin nasıl yürütüleceğini düzenlemektedir. Gerek Kanunun, gerekse Yönetmeliğin benimsediği ilke, çocuğun eğitim sürecini boyunca ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda tamamlayabilmesi için, çocuğa rehberlik hizmetleri sunulması, çocuğun bu rehberlikten yararlanarak özgürce seçim imkânına sahip olmasıdır. Çocuk, ilgi, istidat ve kabiliyetleri doğrultusunda yatay ve dikey geçiş imkânına da sahiptir.

28. Maddenin Birinci Fıkrasının (e) Bendi:

İlköğretim ve Eğitim Kanununun 48. 52. ve 53. maddeleri çocuğun ilköğretime kaydının ve devamının sağlanmasına yönelik hükümler içermektedir. Burada asli görev çocuğun veli ya da vasisine düşmekle birlikte, çocuğun okula kaydının uygun yaşta yaptırılmamış olması veya devamında aksaklıklar olması halinde, bunların nedenlerinin araştırılması, kayıt ve devama ilişkin sorunların giderilmesi için gerekli tedbirlerin alınması görevi muhtarlar ile mülki amirlere verilmiştir. Sözleşmeye uyumun değerlendirilebilmesi için, söz konusu hükümlerin uygulanmasının ne ölçüde izlendiğine dair verilere ihtiyaç bulunmaktadır. Zira bu verilerin yokluğunda, mevzuatın yeterli güvence getirip getirmediğinin tespit edilmesi mümkün olamamaktadır. Bu çerçevede, muhtarların ilköğretim yaşındaki çocukların künyelerini gösterir çizelgeler hazırlayıp hazırlamadıklarına, bunları okul idarecileri ile ilçe eğitim müdürlüklerine verip vermediklerine ilişkin veri toplanmalıdır. Yine, zamanında kaydı yapılmayan çocukların okul müdürlüklerince kayıtlarının yapılıp yapılmadığı, bunların okula devamının sağlanıp sağlanmadığı belirlenmelidir. Aksi takdirde, çocuk eğitim hakkından yararlanamayacağından, ihlâlden bahsetmek mümkündür. İlköğretim ve Eğitim Kanununun 55. ve 56. maddelerinde çocuğun kaydını yaptırmayan veya okula devamını sağlamayan veli, vasi ve aile başkanlarına uygulanacak yaptırım belirtilmiş olmakla birlikte, bu yaptırımların uygulanıp uygulanmadığına ilişkin veri bulunmamaktadır. Yaptırımlara rağmen çocuğun ilköğretim hakkından yararlanmadığı hallerde ne tür tedbirler alınacağı, bunların kimler tarafından ve hangi süreçler izlenerek alınacağı da düzenlenmemiştir. Çocuğun kaydının ve devamının izlenmesi ve sağlanması göreviyle donatılmış muhtar, okul müdürü, ilçe millî eğitim müdürlüğü gibi kişi ve kurumların bu görevlerini yerine getirmedikleri hallerde, bu kişiler hakkında yaptırım uygulanıp uygulanmadığına ilişkin veri de bulunmamaktadır. Bu verilerin yokluğunda, mevzuatın Sözleşmeye uygunluk için yeterli olup olmadığını belirlemek mümkün olmamaktadır.

İlköğretim ve Eğitim Kanununun 10. maddesi, köy okulları bakımından özel bir düzenleme getirmiş ve köy hayatının gerekleri ile eğitime devam arasında bir tercih yapılması zorunluluğunu, bir ölçüde ortadan kaldırmıştır. Zira söz konusu hüküm, köy halkının köy dışında yayla, otlak veya bağ gibi yerlere taşınması halinde, köy okulunun da taşınacağını öngörmektedir. Kanunun 11. maddesi ise ilköğretim çağında olmakla birlikte, bir nedenle öğrenimlerini yaşitlarıyla yapamamış öğrencilerin, yaşitları seviyesine getirilmesi için alınması gereken tedbirleri düzenlemektedir.

Çocuğun ulaşım ve konaklama sıkıntıları nedeniyle okula devam edememesini önlemek amacıyla, yatılı bölge ilköğretim okulları ve pansiyonlu ilköğretim okulları kurulmasına ve gerekli hallerde taşınmalı eğitim yapılmasına ilişkin düzenlemeler de mevcuttur.

28. Maddenin İkinci Fıkrası:

Sözleşmenin 28. maddesinin ikinci fıkrasında ifade edilen disiplin önlemleri, Milli Eğitim Bakanlığı

İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Sağlık Meslek Liseleri Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Disiplin cezası gerektiren haller, belirtilen mevzuatta yeterince açık şekilde sıralanmıştır. İlköğretim Kurumları Yönetmeliğine göre, disiplin yaptırımları sadece 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerine uygulanır ve uyarma, kınama ve okul değiştirme ile sınırlıdır. Ortaöğretim kurumlarında ise disiplin yaptırımlarının ölçüsü artabilmekte ve örgün eğitimden çıkartmaya kadar varabilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliği, md. 4 (R.G. 19.1.2007/26408) örgün eğitim dışına çıkarma cezasını tanımlamakta, madde 11 ise disiplin cezalarını göstermektedir.

28. Maddenin Üçüncü Fıkrası:

Sözleşmenin 28. maddesinin üçüncü fıkrasına ilişkin düzenlemeler ise Milli Eğitim Temel Kanununda ve Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur-Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim-Öğretim Yaptırılması Hakkında Kanunda yer almaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

1. Türkiye, Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine taraf olmalıdır.

Anayasanın 42. maddesi ve Milli Eğitim Temel Kanununun 4. ve 8. maddeleri eğitim hakkını düzenlemekte ve eğitimde ayrımcılık yasağı ve fırsat eşitliğine ilişkin ilkeleri yansıtmaktadır. Ulusal mevzuat, öğrenimin her aşaması bakımından, parasız, burslu ve yatılı okuma imkânlarını da düzenlemekte, böylece fırsat eşitliğini temin etmeye yönelik yasal zemini sağlamaktadır. Ancak bu ilkelerin ne ölçüde uygulamaya yansıdığına ilişkin veri bulunmamaktadır.

Sözleşmenin 2. maddesi çerçevesinde genel olarak söylenen ayrımcılık yasağına ilişkin öneriler, özel olarak bu madde çerçevesinde de geçerlidir. Ayrımcılık ile ilgili düzenlemelerde yapılması gereken değişikliklerde aşağıdaki hususların dikkate alınması gerekmektedir.

a. Ayrımcılık yasağı açıkça ve Sözleşmeler ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir: Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin eğitimde ayrımcılığı yasaklayan hükümleri "doğrudan uygulanabilir" niteliktedir. Bu nedenle, ayrıca bir yasal düzenleme yapılmassa da, hukuku uygulamakla görevli herkesin bu hükümleri ve bunların sözleşme denetim organlarıncı nasıl yorumlandığını ve uygulandığını gözetmesi gerekir. Ancak bu durum, konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasının gerekli olmadığı anlamını da taşımamaktadır. Öncelikle bireylerin ayrımcılığa uğramama ve fırsat eşitliğine sahip olma haklarının kapsamını bilmeleri için konuya ilişkin ayrıntılı bir düzenleme yapılarak, ayrımcılık sayılacak haller ile ayrımcı uygulamaları engelleme yetki ve sorumluluğu olan kişi ve kurumlar açıklığa kavuşturulmalıdır.

b. Anayasanın “Kanun Önünde Eşitlik” başlığını taşıyan 10. maddesi, Milli Eğitim Temel Kanununun 4. maddesi ve 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 15. maddesinin de eğitim alanında ayrımcılığın önlenmesi ve ayrımcılığın giderilmesi bakımından yeterli olmadığına dikkat etmek gerekir. Her şeyden önce bu hükümler ayrımcılık ve eşitlik kavramlarını tanımlamamaktadır. Söz konusu kavramlar hukuki kavramlar olmaları hasebiyle tanımlanmaya muhtaçtır.

c. Ayrımcılık yasağını içeren düzenlemeler ise Sözleşmelerde yer alan bütün ayrımcılığa neden olabilecek halleri kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. Uluslararası sözleşmelerde ve özellikle de Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi’nde ayrımcılığa neden olabilecek haller, ulusal mevzuattan daha geniş biçimde sıralanmıştır. Sözleşme ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka görüş, ulusal veya sosyal köken, ekonomik durum veya doğuşa dayalı ayrımcılık hallerinin tümünü saymakta ve yasaklamaktadır. Oysa örneğin Milli Eğitim Temel Kanunu sadece “dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı” gözetilmesini yasaklamaktadır.

Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık haller ile ayrımcılığın diğer türleri olarak taciz ve makul uyumlaştırma (reasonable accommodation) yapmama da ayrımcılık tanımı içerisinde yer almalı, yasaklanmalı ve yaptırıma bağlamalıdır.

Tanım yapılırken dikkate alınması gereken üçüncü husus, ayrımcılığın “ayrımcılık kastının” varlığından bağımsız olarak tanımlanması gerekliliğidir. Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi; eğitim hakkından yararlanmayı önleme amacına sahip veya bu sonucu doğuran her türlü farklı muamele, dışlama, sınırlama veya tercihin ayrımcılık niteliğinde olacağını hükme bağlamaktadır. Uygulamanın ayrımcı olup olmadığı değerlendirilirken sonuca bakılmasına olanak sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

Dördüncü olarak, ayrımcılık yasağının etkili olabilmesi için ayrımcılığın varlığının ispatı bakımından ispat yükünün ters çevrilmesi/paylaştırılması gerekmektedir. Mevcut yargılama usulleri ispat yükünü “iddia edene” yüklediğinden, bu hususun ayrıca ve açıkça düzenlenmesi gerekir.

Beşinci olarak, ayrımcılık yasağının etkili olabilmesi için somut ve etkili yaptırımlara bağlanması gerekmektedir. Ayrımcılık yasağına ve fırsat eşitliğine ilişkin mevcut düzenlemeler yaptırım öngörmemektedir. Türk Ceza Kanununun 122. maddesinde öngörülen düzenleme yaptırım öngörmekte ise de ispat yükünün ters çevrilmesine ilişkin bir düzenleme olmadığından hüküm yeterli bir güvence sağlamamaktadır.

Ayrımcılığın yasaklandığı düzenlemeler, ayrımcı fiillerin sadece eğitim alanında yetki ve sorumluluğu olan kişilerin fiilleriyle sınırlı olmadığını, çocukların diğer çocuklar veya onların velileri tarafından da ayrımcılığa maruz kalabildiğini gözetmelidir.

d. Eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, salt ayrımcılığın yasaklanmasıyla gerçekleştirilemez. Eğitimde fırsat eşitliği Devlet bakımından bir “kaçınma” yükümlülüğü değil; aksine bir “sağlama” yükümlülüğü getirmektedir. Bu çerçevede Milli Eğitim Temel Kanununun “Fırsat ve İmkân Eşitliği” başlığını taşıyan 8. madde hükmü son derece sınırlı ve yetersizdir. Çocukların eğitimde fırsat eşitliğine sahip olamamasının nedenleri ile özellikle hangi grup çocukların (Örneğin kırsal kesimdeki çocuklar, ana dili Türkçe olmayan çocuklar ile işitme ve konuşma engelli çocukların eğitimde karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların giderilmesi için alınması gereken tedbirler) fırsat eşitliğine sahip olmadıkları araştırılarak, bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik “düzeltici tedbirler” alınması bir yükümlülük olarak düzenlenmelidir. Bunların yapılmaması halinde eğitimde fırsat eşitliği sağlanmasını öngören ve ayrımcılığı yasaklayan uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler yerine getirilmemiş olacaktır. Nitekim Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Otizm-Avrupa tarafından Fransa aleyhine yapılan başvuru ile ilgili olarak yaptığı incelemede, otistik çocukların devam edebilecekleri eğitim kurumlarının sayısının yetersiz olması nedeniyle, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartının çocuklar ve gençler bakımından eğitim hakkını düzenleyen 17. maddesinin, ayrımcılığı yasaklayan (E) maddesi ile birlikte veya tek başına ihlâl edildiğine karar vermiştir (European Committee of Social Rights, Decision on the Merits, Complaint No. 13/2002 by Autism-Europe Against France).

e. Mevzuatta engelli çocukların mesleki eğitimden yararlanmalarını önleyen düzenlemeler kaldırılmalı; yeni düzenlemelerde benzer hükümlere yer verilmemesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede örnek olarak, Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği, md. 9.f (RG 6. 09,1998 - 23455); Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Yönetmelik, md. 6.c (RG 03.01.1990 - 20391); Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24 (RG 09.03.2001 – 24337); Hayvan Sağlığı Memurları Meslek ve Laborant Meslek Liseleri Yönetmeliği, md. 94 (RG 19.06.1981 – 17375); Anadolu Tapu ve Kadastro Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24 (RG 8.10.2000 – 24194) verilebilir. Bu yönetmelikler, adayın seçiminde engelli olup olmadığının gözetileceğini ifade etmektedir.

f. Çocukların eğitimden uzaklaşmalarına, farklılıklara hoşgörüsüz nesiller yetiştirilmesine ve şiddetin artmasına neden olduğu gözetilerek, okul kitaplarında ayrımcı ifadelere yer verilmemesi yasal düzenleme yapılarak güvence altına alınmalıdır. Bunun da ötesinde, eğitime çok kültürlülüğe ve farklılıklara saygıya vurgu yapan bir içerik kazandırılması yönünde yasal düzenleme yapılmalıdır.

g. Son olarak, eğitim hakkından yararlanırken ayrımcılığa uğrayan çocuğun mağduriyetinin en kısa zamanda giderilebilmesi için, basit ve hızlandırılmış idarî ve yargısal usuller benimsenmelidir. Bu çerçevede, eğitimde ayrımcılık iddialarını inceleyecek, gerekli yetkilerle donatılmış bir ombudsmanlık ofisi kurulmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması düşünülebilir.

2. Eğitim hakkı ile ilgili mevzuatta var olan sıkıntılardan biri de mevzuatın son derece dağınık olması ve hak sahiplerine yönelik bir dil kullanılmamış olması nedeniyle hak sahiplerinin erişimine uzak olmasıdır. Çocuğun eğitim hakkını kullanabilmesi için veli, vasi veya bizzat çocukla ilgili ne tür tedbirler alınabileceği ve bu tedbirleri kimin alacağı düzenlenmekle birlikte, veli, vasi ve çocuğun hak talebiyle nasıl ve nereye başvuruda bulunabileceği mevzuatta açık değildir. Özellikle Devletin ulusal mevzuattaki bir düzenleme ile taşınmalı eğitim sağlama, yatılı bölge ilköğretim okulları açma gibi pozitif bir yükümlülük altına girdiği hallerde, bireylerin Devlete karşı ileri sürebileceği ve yargı organları önüne taşıyabileceği bir hakkın güvence altına alınmasından ziyade, Devlete hizmetin zamanını, yerini ve şeklini belirlemekte geniş bir takdir yetkisinin tanınması söz konusu olmaktadır.

Mevzuatta, çocuğun eğitim hakkından yararlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması bakımından birçok kişi ve kurum yükümlü kılınmış olmakla birlikte, bu yükümlülüklerin ihlali halinde yaptırımının ne olacağı açıkça belirtilmemiştir. Mevzuatın, çocuğun eğitim hakkından yararlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması bakımından kişi ve kurumları yükümlülük altına soktuğu hallerde, gerekli yaptırımlar açıkça düzenlenmelidir.

3. 28. maddenin birinci fıkrasının (a) bendi bakımından Sözleşme ile mevzuatın uyumu incelenirken iki konunun ele alınması gerekmektedir. İlköğretimin “zorunlu olması” ve “parasız olması”.

a. İlköğretim ve Eğitim Kanununda ilköğretimin zorunlu olduğu ifade edilmekte ve bunu güvence altına almak üzere hem aileye hem de okul idaresi, mülkî amirlik, muhtarlık gibi idarî makamlara yükümlülükler getirilmekle birlikte, bu düzenlemelerin ne ölçüde etkili olduğuna dair veriler mevcut değildir. İlköğretim yaşına gelmiş olmakla birlikte bu sürece hiç girmemiş çocuklarla, ilköğretime başlamış ancak çeşitli nedenlerle öğretimi tamamlamamış öğrencilerin sayısı kesin olarak bilinmeden ve bu çocukların sistem dışında kalmalarına neden olan faktörler belirlenmeden, mevzuatın Sözleşmede yazılı hakkı korumak bakımından etkili ve yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

İlköğretim ve Eğitim Kanununun 46. maddesine göre, çocuk zorunlu öğrenim çağını bitirdiği öğrenim yılı sonuna kadar, başka bir ifade ile on dört yaşına kadar ilköğretimini tamamlayamamışsa, çocuğa iki öğretim yılı okula devam “izni” verilmekte, bu iki yıl içerisinde okulu bitiremeyen çocukların

okulla ilişkisi kesilmektedir. İlköğretimin bir hak olduğu gözetildiğinde, çocuğun başarısızlık nedenlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmadan ve gerekli her türlü destek verilmeden çocuğun okulla ilişkisinin kesilmesi Sözleşme ile uyumlu görünmemektedir.

b. Mevzuat eğitimin zorunlu ve ücretsiz olduğunu düzenlemekle birlikte, doğrudan ve dolaylı şekilde, çeşitli adlar altında velilerden para alındığı bilinmektedir. Eğitim hakkının ihlali niteliğindeki bu uygulamaların yaptırıma bağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda mevcut genel hükümlerin etkili olmadığı açıktır.

Mevzuatta sadece ilköğretimin parasız olması esası benimsenmiş, orta öğretim için böyle bir esas benimsenmemiştir. Öncelikle İlköğretim ve Eğitim Kanununda, ilköğretimin parasız olmasını güvence altına almak üzere mevcut hükme bir ekleme yapılmalı, aynı zamanda da orta öğretim için de bu ilke benimsenmelidir. Bu bakımdan, "parasız eğitim" ilkesinin Milli Eğitim Temel Kanununda yer alması düşünülmelidir.

Bütün çocuklar için eğitimin ders kitapları ve araçları bakımından da parasız olmasını sağlayacak bir yasal güvence bulunmamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Araçları Yönetmeliğinde bu nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Mevzuat, burs ve yatılı okuma gibi, çocukların eğitim hakkından yararlanmaları için tesis edilmiş imkânları, çoğunlukla sadece başarılı öğrencilere tanımaktadır. Oysa maddi durumu iyi olmayan bir çocuğun okulda başarılı olması son derece zordur. Ailesinin maddi durumu nedeniyle başarısız olan bir çocuğun, burs ve yatılı okuma imkânlarından yararlandırılmaması, çocuğun eğitime devam edememesine neden olacaktır. O nedenle, çocuğun burs ve benzeri eğitimi destekleyici imkânlardan yararlanmasını başarılı olması koşuluna bağlayan düzenlemeler (Örneğin Anayasa, md. 42, Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 8, İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, md. 4) Sözleşmeye uygun görünmemektedir.

Eğitim her aşamada son derece yarışmacı ve rekabetçi bir nitelik kazanmıştır. Maddi durumu iyi olan çocuklar okul dışından desteklerle (özel öğretmen ve dershaneler aracılığıyla) maddi durumu iyi olmayan çocuklara kıyasla bir üst seviye eğitime devam etme bakımından daha avantajlı hale gelmektedir. Bu çerçevede fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik yasal düzenleme bulunmamaktadır.

Burs ve yatılı okuma imkânları çocuğun başarılı olması koşuluna bağlanmamalıdır. Bazı çocuklar bakımından (örneğin ailenin kalabalık olması, çocuğun ders çalışabileceği bir ortamın bulunmaması,

çocuğun eğitimine devam etmek için çalışmak zorunda olması gibi haller) burs ve yatılı okuma imkânlarının çocuğun eğitim hayatında başarılı olması için zorunlu unsurlar olduğu gözetilerek mevzuatta değişiklik yapılmalıdır. Bu çerçevede burs, başarıya ve ihtiyaca dayalı olmak üzere iki tür olarak yapılandırılmalıdır.

4. Okula devamin sağlanması ve okula terk oranlarının düşürülmesi bakımından gerekli tedbirleri alma konusunda Devletlerin aktif yükümlülükleri bulunmaktadır.

a. Eğitim hakkından yararlanamayan çocukların, bu haktan neden yararlanamadıklarını tespit etmeyi ve gerekli tedbirleri alabilmeyi sağlayacak şekilde veri toplanmasını öngören yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu veriler, çocuğun okula kayıt olup olmadığı ile sınırlı olmamalı, devam, terk ve bitirmeye ilişkin verileri de içermelidir. Okula kaydı yapılmayan veya kaydı yapılmakla birlikte devam etmeyen çocuklarla ilgili olarak yapılması gerekenleri gösteren yasal düzenlemeler, bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin izlenmesi yöntemlerini ve yükümlülük ihlali halinde uygulanacak müeyyideleri de içermelidir. Hâlihazır düzenleme sadece velinin yükümlülüğünü ihlal etmesi halini düzenlemekte, çocuğun okula devamını sağlamak üzere gereken tedbiri almakla yükümlü kamu görevlileri ile ilgili özel bir düzenleme içermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 52.-56. maddeleri bu ilkeler çerçevesinde yeniden düzenlenmelidir.

b. Bu kapsamda, çocuğun nüfusa kaydedilmemiş olması nedeniyle eğitim hakkından mahrum kalmaması için, Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 49'da nüfusa kaydedilmiş çocukların eğitime kabulü ve devamını sağlamak üzere idare tarafından izlenecek yolu gösteren ayrıntılı bir düzenleme yapılmalıdır.

c. Milli Eğitim Temel Kanununun 25. maddesinde nüfusun az ve dağınık olduğu yerlerde alınacak tedbirleri düzenlemektedir. Bu tedbirlerin alınmaması halinde başvurulacak hukuki ve idarî yollar, haktan yararlanmayı kolaylaştıracak şekilde yasal düzenlemelerde yer almalıdır.

d. Eğitimin güvenli bir ortamda yapılması gerekmektedir. Okulların deprem vb. risklere karşı güvensiz bir ortamda yapıldığı hallerde, hak sahiplerinin başvuracağı idarî ve hukuki yollar mevzuatta belirtilmelidir.

e. Eğitimin sağlıklı bir ortamda yapılması gerekmektedir. Bu çerçevede, okulların su ve temizlik malzemesi, temizlik görevlisi, boya-badana, tadilat gibi giderleri için gerekli bütçe ayrılmalı, çocuklara kişisel temizlik bilgisi sunulmalı, çocukların eğitim ortamında tükettikleri gıdaların sağlıklı olmasının

sağlanması da Devletin yükümlülüğüdür. Eğitimin sağlıklı bir ortamda yapıldığı hallerde, hak sahiplerinin başvuracağı idarî ve hukuki yollar mevzuatta belirtilmelidir.

f. Eğitimin kabul edilebilir nitelikte olması için, her türlü şiddet ve istismardan tümüyle arındırılmış olması gerekmektedir. Şiddet ve istismar öğretmen ve her kademedeki diğer personelden kaynaklanabileceği gibi, diğer öğrencilerden ve okul çevresindeki gruplardan da kaynaklanabilir. Okullarda şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesi için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü, idare ve öğretmenlerin görevleri kapsamında düzenlenmelidir. Bu tür eylemlerde bulunan öğretmen ve idareciler için öngörülen ceza görev yeri değişikliği olmamalı, çocuğa karşı şiddet uygulayan görevlinin davranış değişikliği sağlayıcı programlara yönlendirilmesi veya çocuklarla çalışmasının önlenmesi sağlayacak biçimde yasal düzenleme yapılmalıdır.

g. Çocuk Koruma Kanunu ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda değişiklik yapılarak, çocuk hakkında tutuklama kararı verilmesi halinde, tutukluk süresince eğitiminin sağlanması zorunluluğu öngörülmelidir.

5. Eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri; öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, eğitim sürecinden yetenek ve özelliklerine göre en üst düzeyde yararlanmalarına yönelik hizmetler olarak tanımlanmaktadır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin, eğitsel ve bireysel rehberlik yanında mesleki rehberlik ve yönlendirmeyi de kapsayacak biçimde ve bütün çocukları hedef alır şekilde sunulması öngörülmüştür. Bu şekli ile Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Hizmetleri Yönetmeliği, sözleşme ile uyumludur.

6. Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönetmeliğinde yer alan örgün eğitim dışına çıkarma cezası, eğitim hakkının özüne aykırı olduğu için disiplin cezaları arasından çıkarılmalıdır.

29. Madde: Eğitimin Hedefleri

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

(a) Çocuk kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;

(b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Şartında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;

(c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;

(d) Çocuğun anlayış, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dinî gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;

(e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

2. Bu maddenin veya 28. maddenin hiçbir hükmü gerçek veya tüzel kişilerin eğitim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından korunmuş olan asgarî kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanamayacaktır.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 29. maddesinin ilk fıkrası, eğitimin temel amaçlarının neler olması gerektiğini belirtmektedir. Bu konu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin ilk genel yorumunun da konusunu oluşturmaktadır. (Genel Yorum 1 (2001)) Buna göre, eğitimde temel amaç; çocuğun her yönüyle azami ölçüde gelişiminin, insan hak ve özgürlüklerine saygısının, ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, ulusal değerlere saygısının sağlanması ve bu süreçte başkalarının hak ve özgürlüklerine, farklılıklarına, kimlik ve değerlere ve doğal çevreye saygısının geliştirilmesidir. Çocuk, eğitimin konusu olarak değil, başka bir ifade ile üzerinde eylem ve işlemler yürütülecek bir nesne değil, kendisinin ve başkalarının iyiliğini gerçekleştirebilecek yetilerinin gelişmesine destek olunacak bir kişi olarak tanınmaktadır.

Komitenin genel yorumunda da belirtildiği üzere bu maddenin amacı eğitimin yönelmesi gereken amaçların bir envanterini sunmak değildir. 29. madde belli bir kalitede eğitime ulaşma konusunda bireysel ve öznel hakları ön plana çıkarmakta ve Devletlere bu hakları güvence altına alma yükümlülüğü getirmektedir. Bu yükümlülük eğitimin, 29. maddede öngörülen amaçlar doğrultusunda verilmesini sağlamak için ulusal planlar oluşturmayı, bu planların uygulanabilmesi için yeterli kaynakların ayrılmasını ve eğitimin amacına uygun biçimde sürdürülmesinin izlenmesini de kapsamaktadır.

Maddenin birinci fıkrasında yer alan eğitimin amaçları, insanlık âleminin geleceğine dair tasarımı içeren uluslararası görüş birliğini yansıtmakta ve BM Temel Şartının ilk maddelerinde yer alan Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkeleri ile de örtüşmektedir.

Bu maddede yazılı amaçlar hem eğitim programlarının içeriğini hem de eğitim ortamlarının tasarımını kapsayıcı niteliktedir.

Maddenin ikinci fıkrası ise birey ve birey gruplarının öğretim kurumları açma hakkını tanımaktadır. Bu kurumlarda yapılacak eğitimin, Devletin koyduğu asgari standartlara uygun olması gerektiği de açıkça belirtilmiştir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Maddenin birinci fıkrasına ilişkin ilk ulusal düzenleme Anayasanın 42. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, "Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılabları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacaktır." Anayasanın "Din ve Vicdan Hürriyeti" başlığını taşıyan 24. maddesinin dördüncü fıkrasına göre ise "Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta-öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır." Millî Eğitim Temel Kanununun 2. maddesi Türk Millî Eğitiminin genel amacı başlığını taşımaktadır. Söz konusu maddenin ilk fıkrası, çocuğun bir yurttaş olarak hangi niteliklerle donatılacak şekilde eğitim göreceğini ortaya koymaktadır. İkinci fıkra, eğitimin çocuğun bedensel, zihinsel, ahlâki, ruhsal ve duygusal yönden geliştirilmesi amacına yönelmesi gerektiğini ifade etmekte, üçüncü fıkra ise eğitimin çocuğu hayata ve çalışma hayatına hazırlama amacına vurgu yapmaktadır. Maddenin sonunda "Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır." ifadesi yer almaktadır. Kanununun 10. maddesi ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında Atatürk milliyetçiliğinin temel alınacağını ve millî ahlâk ve millî kültürün geliştirilip öğretilmesine önem verileceğini vurgulamaktadır. Demokrasi eğitimi başlıklı 11. madde öğrencilere demokrasi bilincinin kazandırılmasına çalışılacağını, ancak eğitim kurumlarında Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına meydan verilmeyeceği belirtilmiştir. Kanununun 12. maddesi Türk Millî Eğitiminde laikliğin esas olduğunu ve din kültürü ve ahlâk öğretiminin ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda zorunlu olarak okutulacağını hükme bağlamıştır. Aynı Kanununun 23. maddesinde ilköğretimin ilk amacının her Türk çocuğunu iyi bir vatandaş olarak yetiştirmek, ikinci amacının ise çocukları hayata ve üst öğrenime hazırlamak olduğu ifade edilmiştir. İlköğretim ve

Eğitim Kanununun 1. maddesine göre ilköğretim, Türklerin millî gayelere uygun olarak yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.

Maddenin ikinci fıkrasına ilişkin ilk düzenleme, Anayasanın 42. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılacak, bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmayacaktır. Milli Eğitim Temel Kanununun 58. maddesi, okul açma izni verme yetkisinin Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olduğunu belirtmektedir. Özel Öğretim Kurumları Kanunu, okul açma esaslarını ve usullerini düzenlemektedir. Kanunun 5. maddesi milletlerarası özel eğitim kurumları, yabancı okullar ve azınlık okulları açılmasını düzenlemektedir. Hükümde, bu öğretim kurumlarında Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, güvenliğine ve menfaatlerine aykırı, Türk Milletinin millî, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerleri aleyhine eğitim-öğretim yapılamayacağı ifade edilmiştir. Maddenin azınlık okullarına ilişkin fıkrasında Lozan Antlaşmasına gönderme yapılarak, gerekli hususların yönetmelikle tespit edileceği, bu yönetmeliği ilgili ülkelerin bu konulardaki müteakabil mevzuat ve uygulamaları dikkate alınmak suretiyle hazırlanacağı belirtilmiştir. Aynı fıkraya göre, bu okullarda yalnız kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklar okuyabilecektir.

Mesleki Eğitim Kanunu, Özel Öğretim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Çerçeve Yönetmeliği de, gerçek ve tüzel kişiler tarafından açılacak özel okulların açılması ve işletilmesi usul ve esaslarına ilişkin hükümler içermektedir.

Son olarak belirtmelidir ki, Türkiye Sözleşmeye taraf olurken, Sözleşmenin 29. maddesinin Lozan Antlaşmasının ve Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun şekilde yorumlanacağı yönünde çekince koymuştur.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Öncelikle bu maddeye konulan çekincenin kaldırılması düşünülmelidir.

Eğitimi düzenleyen mevzuata bakıldığında, eğitimin amaçlarının ve bunun olağan bir sonucu olarak eğitimin içeriğinin, uluslararası mevzuatta düzenlenenden farklı öncelikler öngördüğünü belirtmek gerekir.

Komitenin geliştirdiği uygulama denetim listelerine göre, eğitimin amaç ve hedefini düzenleyen mevzuatın Sözleşme ile uyumlu olup olmadığını belirleyebilmek için bakılacak göstergelerden bazıları şunlardır:

1. Eğitimin hedeflerini belirleyen düzenlemeler, Komitenin genel yorumu doğrultusunda gözden geçirilmiş midir?
2. Eğitimin amaçları düzenlenirken; özellikle çocuğun kişiliği, zihinsel ve bedensel yetilerinin eksiksiz gelişimini sağlama hedefi açıkça dile getirilmekte midir?
3. Gene eğitimin amaçları düzenlenirken çocuğun kendi kültürel ve ulusal kimliği ile birlikte diğer ulusların değerlerine saygısını geliştirme bir hedef olarak belirlenmiş midir?
4. Okul yönetim sistemleri ve disiplin yaklaşımlarına ilişkin düzenlemeler, Sözleşmede yazılı hakları koruyucu ve eğitimin amaçlarına uyumlu nitelikte midir?

Uygulama denetim listelerinde yer alan göstergelerin pek çoğu; mevzuatın bu konuda nasıl bir düzenleme içerdiğinden daha çok, uygulamadaki sonuçlara odaklanmıştır. Bu da, 29. maddenin uyumunun asıl olarak uygulamada alınan tedbirler ile yani sonuca bakılarak belirleneceğini ortaya koymaktadır.

Eğitimin amaç ve hedeflerini düzenleyen hükümler 1973 tarihli olup, en son 1983'de değiştirilmiş, Komitenin genel yorumu çerçevesinde gözden geçirilmemiştir. Milli Eğitim Temel Kanununun, eğitimin amaçlarını düzenleyen 2. maddesinin (b) bendinde "beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek" biçiminde ifade edilen ikinci amaç, Sözleşmenin aradığı şekilde çocuğun gelişimine vurgu yapmaktadır. Ancak bu maddede yer alan ilk amaç, çocuğun Devletin üzerine inşa edildiği değerlerin savunucusu bir yurttaş olarak yetiştirilmesidir.

Bu yaklaşımın etkisi, eğitimin amaç ve yöntemini belirleyen diğer düzenlemelerde de görülmektedir. Milli Eğitim Kanununun "Demokrasi eğitimi" başlığını taşıyan 11. maddesinde, "hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin" geliştirilmesinden bahsedilirken, değerler de dâhil olmak üzere siyasetin tartışılması imkânını ortadan kaldıracak şekilde, "eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılması ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez." ifadesi yer almaktadır. Bu düzenleme, ifade özgürlüğü ile çelişkili uygulamalara neden olma riski taşımaktadır. Eğitimin amacı ve ilkeleri düzenlenirken, düşünce ve ifade özgürlüğü prensiplerine uygun bir düzenleme yapılmalıdır.

Milli Eğitim Temel Kanununun adından da anlaşıldığı üzere, eğitim ulusal niteliktedir. Ancak Sözleşme sadece çocuğun kendi ulusal kimliğine değil, diğer uygarlıkların ulusal değerlerine saygısını geliştirmekten bahsetmektedir. Mevzuatın bu yönden güçlendirilmesi gerekmektedir.

Eğitimin amaç ve içeriğinin ülke ve vatandaşlık kavramlarının ötesine taşınması ve dünya barışı, dayanışma, başka dil ve kültürlerin de Türk dili ve kültürü kadar değerli olduğu, insanların dil, dil, renk, cinsiyet, engellilik, sosyal köken, siyasi görüş ve benzeri nedenlerden bağımsız olarak haklarda ve onurda eşit oldukları gibi, Birleşmiş Milletler Şartında belirtilmiş ilkelerin eğitimin öncelikli amaçları olarak benimsenmesi gerekmektedir.

Belirtilen nedenlerle, eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı, eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.

Çocukların, farklı görüşlerin olabileceğini eğitimin ilk aşamalarından itibaren görerek, bunun normal olduğunu benimseyebilmeleri için, siyasi konular dâhil olmak üzere Türkiye gündemindeki konuların tartışılabilmesine zemin sağlayacak şekilde, söz konusu yasaklar ortadan kalkmalıdır.

Eğitimin ulusal niteliğine ilişkin düzenlemeler, kendi ulusal değerlerine saygının dış dünyaya kapalılık, dış dünyadan mutlak farklılık, dış dünyanın değerlerinin tehdit olarak anlaşılması gerektiğini gösterecek ve farklı uygarlıkların ulusal değerlerine saygı duyma becerisini kazandırmayı da kapsayacak biçimde yeniden yazılmalıdır.

Eğitim amacı ile ilgili mevzuatta yapılacak değişiklik, farklı kültürlerin tanınması ve çocukların kültürel farklılıkların bilinciyile ve bu farklılıklara saygıyla yetiştirilmesi hedefini içermelidir.

1923 tarihli Lozan Antlaşmasına dayanılarak konulan çekinceler nedeniyle, bu Antlaşma çerçevesinde azınlık sayılmayan çocuklar ana dillerini öğrenme konusundaki sınırlamalardan/destek eksikliğinden kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadır. Söz konusu çekincelerin olası olumsuz etkilerine, Komite tarafından da dikkat çekilmiştir¹. Azınlık okullarına ilişkin olarak Sözleşme ve daha genel olarak uluslararası hukuk ile uyumlu olmayan bir düzenleme, azınlık okullarıyla ilgili olarak müttekabilyetin esas alınacağını ifade eden Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesidir. Müttekabilyet, bir ülke topraklarındaki yabancılara yapılacak muameleye ve tanınacak hak ve özgürlüklere ilişkindir. Müttekabilyetin azınlıklara uygulanması, azınlıklara mensup kişilerin yabancı olarak görüldüklerini

¹ Türkiye İRSG, Add. Para. 11 ve 12.

ifade eder ki, bu yaklaşım ayrımcılık teşkil eder². Bu nedenle azınlık okullarının mütekabiliyet esasına dayalı olarak düzenleneceğine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmalıdır.

Ana dili Türkçe dışında bir dil olan çocukların, resmî dil olan Türkçe yanında ana dillerini de öğrenme ve kullanma özgürlükleri tanınmalıdır.

Son olarak, Din Bilgisi ve Ahlâk derslerinin zorunlu olmasına ve içeriğine ilişkin değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 1448/04 sayılı Zengin başvurusuna ilişkin kararında da ifade edildiği üzere, bu derslerin zorunlu olması halinde, içeriğinin tüm din ve mezheplere ilişkin nesnel bilgiler aktarması, içeriğin bu nitelikte olmadığı takdirde dersin zorunlu olmaması gerekmektedir. Yine, mevcut tüm din ve mezhepler hakkında bilgi içermeyen bu nitelikte bir ders, bazı çocukların kendi din ve mezheplerine ilişkin bilgi alabilmelerine, başkalarının ise alamamalarına neden olacaktır. Bu çerçevede, dersten müstesna olabilmek için, çocuğun din veya mezhebinin açıklanmasının gerekli olması, istisna hükmünün yeterli ve uygun bir tedbir olmadığı anlamını taşımaktadır³. Din ve ahlâk dersleri zorunlu olmaktan çıkartılmalı ve her durumda içeriği tüm din ve mezheplere ilişkin nesnel bilgiler aktarılmasını mümkün kılacak şekilde değiştirilmelidir.

² 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu tarafından yürürlükten kaldırılan 625 sayılı ve aynı başlığı taşıyan Kanun'un 5. maddesinde de aynı düzenleme bulunmaktaydı. 2007 yılı Şubat ayında yeni Kanun benimsenirken söz konusu düzenlemenin değiştirilmemiş olması kabul edilebilir değildir.

³ Case of Hasan and Eylem Zengin v. Turkey, Application No. 1448/04, 9 October 2007.

30. Madde: Azınlıklara ya da Yerli Halklara Mensup Çocuklar

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık toplumunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma haklarından yoksun bırakılamaz.

I. Maddenin Kapsamı

216

Madde, azınlık ya da yerli halklara mensup çocukların kendi kültürlerinin, dinlerinin gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini konuşma haklarını güvence altına almaktadır.

Bu madde insan hakları çerçevesinde kaldığı sürece kültürel çeşitliliklerin kabul edilmesini sağlama ve insanların bu nedenle ayrımcılığa uğramasını önleme amacını taşımaktadır.

Bu hak, aynı zamanda Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. maddesinde de düzenlenmektedir.

Bu konu ile ilgili çalışılırken, İnsan Hakları Komitesinin, Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. maddesi ile ilgili 23 sayılı Genel Yorumun da dikkate alınması gerekmektedir. Buna göre, azınlıklara tanınan haklar, birey olarak ve sözleşme gereği başkaları ile birlikte sahip olunan haklara ek olarak tanınan haklardır ve Devletlere pozitif yükümlülükler getirmektedir. Bu hak kolektif bir kendi kaderini tayin hakkı değildir, dolayısıyla da herhangi bir Devletin egemenliği veya toprak bütünlüğüne yönelik tehlike oluşturmaz. Öte yandan bu hak sadece, yurttaşlar veya daimi ikamet sahipleri için değil, Devletin egemenlik alanındaki topraklarda bulunan herkese tanınan bir haktır. Genel Yorumda bu hakkın amacı "bir bütün olarak toplumun dokusunun zenginleştirilmesi" olarak ifade edilmiştir.

Konu ile ilgili diğer sözleşmelerden bazıları şunlardır: 1992 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen Ulusal, Etnik, Dini ve Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Sözleşmesi ve 1990 tarihli Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması ile ilgili Uluslararası Sözleşme.

Sözleşme ile iç hukukta mevzuatın uyumu incelendiğinde, özellikle çocukların dillerine, dinlerine, kültürlerine müdahale edilmesinden yasa ile korunup korunmadığının incelenmesi gerekmektedir.

Bu korumanın okul, kitle iletişim araçları, çocukların ana-babalarından ayrı düştükleri durumlar ve yasal soruşturma ve kovuşturmaları kapsamı gerekmektedir. Çocukların kendi azınlık dillerini öğrenme olanaklarına sahip olmaları da uyum için aranan koşullar arasında yer almaktadır. (Uygulama Denetim Listesi, md. 30)

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye, Sözleşmenin Azınlıklara ve Yerli Halklara Mensup Çocukların Haklarına ilişkin 30. maddesine, T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğu yönünde çekince koymuştur.

İç hukukta, Türkiye’de yaşayan azınlık ya da yerli halklara mensup çocukların kendi kültürlerinin, dinlerinin gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini konuşma haklarını güvence altına alıcı kapsayıcı bir düzenleme bulunmamaktadır.

Bu konudaki en kapsamlı düzenleme Lozan Antlaşmasıdır. Lozan Antlaşması, sadece gayri Müslim azınlıklara ilişkin hükümler içermemekte, tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları bakımından haklar sağlayan düzenlemeler de içermektedir. Nitekim Lozan Antlaşmasının 39. maddesinin dördüncü fıkrası, bütün Türk vatandaşlarına açık ve kapalı toplantılarda, her türlü basın ve yayın araçlarında dilediği dili kullanma hakkını öngörmektedir. (Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiç bir kısıtlama konulmayacaktır.)

Antlaşmanın 37 ila 45. madde hükümleri azınlıkların haklarını düzenlemektedir. Bunlardan konu ile ilgili bazıları şöyledir:

Lozan Antlaşmasına göre Türkiye’de oturan herkes, her inancın, dinin ya da mezhebin, kamu düzeni ve ahlâk kurallarıyla çatışmayan gereklerini, ister açıkta isterse özel olarak, serbestçe yerine getirme hakkına sahip olacaktır.

Devletin resmî dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır.

Genel (kamusal) eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle

öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Azınlık hakları kapsamında ele alınması gereken haklar arasında, Lozan Antlaşmasının 40. maddesiyle güvence altına altına alınan eğitim kurumları kurma ve buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından eşit hakka sahip bulunma hakları özel önem taşımaktadır.

Antlaşma, Anayasanın 90. maddesinin ilk fıkrasına göre kanun hükmünde olduğundan, Lozan Antlaşması hükümleri de mevzuat içerisinde değerlendirilmelidir. Antlaşmanın 40. ve 41. maddesi gayri Müslim azınlıklardan bahsetmekte, bunların hangi dine mensup olan kişilerle sınırlı olduğunu belirtmemektedir. Buna göre, Antlaşma esas olarak Türkiye'de yaşayan gayri Müslimlerin sahip oldukları din, dil ve kültürlerine ilişkin hakları düzenlemektedir.

Bunun dışında en kapsayıcı düzenleme Anayasanın 10. maddesidir. Bu madde, "herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir" derken vatandaşlık şartı aramamıştır. Aynı madde, kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduklarını özellikle vurguladıktan sonra, hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağını da hükme bağlamıştır.

Benzer bir biçimde 30. maddeye çekince koyan Fransa, çekince gerekçesini Anayasasında yer alan eşitlik ilkesine dayandırmış ve azınlıklara özel bir statü tanınmasının bu ilkeye aykırı olacağını ileri sürmüştür. BM Çocuk Hakları Komitesi, 30. maddenin azınlıklara özel statü öngörmediğini sadece kişisel haklarını güvence altına almayı amaçladığını belirterek, Türkiye gibi Fransa tarafından konulan çekinceyi de kaygı verici bulduğunu belirtmiştir.

Konuşma diline ilişkin ilk düzenleme, Anayasanın 3. maddesinde bulunmaktadır. Türkiye Devletinin dili Türkçedir. Anayasanın 42. maddesine göre, Türkçeden başka bir dil eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Madde milletlerarası antlaşma hükümlerinin saklı olduğunu belirterek, Lozan Antlaşmasına gönderme yapmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi gayrimüslim azınlıkların çocukları ana dillerinde eğitim yapma hakkına sahiptir, ancak Devlet bu dil ile birlikte Türkçenin öğretilmesini de zorunlu tutabilecektir.

Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesi diğerleri yanında azınlık okullarının açılmasını da düzenlemektedir. Hükümde, bu öğretim kurumlarında Türk Devletinin ülkesi ve milletle bölünmez bütünlüğüne, güvenliğine ve menfaatlerine aykırı, Türk Milletinin millî, ahlâki, insani, manevi ve

kültürel değerleri aleyhine eğitim-öğretim yapılamayacağı ifade edilmiştir. Maddede Lozan Antlaşmasına gönderme yapılarak, gerekli hususların yönetmelikle tespit edileceği, bu yönetmeliğin ilgili ülkelerin bu konulardaki müteakbil mevzuat ve uygulamaları dikkate alınmak suretiyle hazırlanacağı belirtilmiştir. Aynı fıkraya göre, bu okullarda yalnız kendi azınlığına mensup Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı çocuklar okuyabilecektir.

Ancak 2003 yılında yapılan bir dizi yasal düzenleme ile Lozan Antlaşmasının kapsamı dışında kalan dillerin öğretilmesi ve kullanılması olanağı yasal olarak tanınmıştır. Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanununun 2. maddesinin (a) bendinde, eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dilin, ana dilleri olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği düzenlenmiştir. Bu hükümde, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabileceği; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabileceği belirtilmektedir.

Aynı zamanda Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik (RG 05.12.2003 - 25307) 5. maddesinde, dil ve lehçe derslerinin verilebileceğini, bu derslerin verildiği kurslarda Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmayacak şekilde faaliyet yürütüleceğini ifade etmiştir. Öğretim programlarının hazırlanması ve denetim yetki ve görevleri Milli Eğitim Bakanlığındadır.

Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4. maddesine göre, yayınların Türkçe yapılması esas olmakla birlikte, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik (RG 25.01.2004 - 25357) 4 ve 5. maddelerinde Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın esaslarını düzenlemektedir. Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik (RG 18.12.2002 - 24967) 4 ve 5. maddeleri de benzer bir düzenlemeye sahiptir. Yönetmeliğe göre, TRT radyo yayınlarında günde kırk beş dakikayı ve haftada toplam dört saati, televizyon yayınları günde otuz dakikayı ve haftada toplam iki saati aşmamak üzere bu dillerde yayın yapabilecektir.

Milli Eğitim Temel Kanununun 12. maddesi Türk Milli Eğitiminde laikliğin esas olduğunu ve din kültürü ve ahlâk öğretiminin ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda zorunlu olarak okutulacağını hükme bağlamıştır. Bu konu, din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde 14. madde incelenirken ve din eğitimi ile ilgili olarak da 28. madde incelenirken ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

III. Mevzuatın Sözleşme'ye Uyumu ve Öneriler

Sözleşmenin 30. maddesine konulan çekincelerin yansımaları, azınlıklara ilişkin mevzuatta da görülmektedir. Azınlıklara mensup çocuklara karşı ayrımcılığı yasaklayan yasal düzenlemeler bulunmakla birlikte, bunların hem konu bakımından kapsamı yeterli değildir, hem de etkili hak arama yolları öngörmediğinden, yeterli güvence sağlamaktan uzaktır.

Azınlıklara karşı ayrımcılık yasağı öngören uluslararası sözleşmelerin ilgili hükümlerine, bu hükümlerin Lozan Antlaşması ışığında yorumlanıp uygulanacağı çekincesi getirilerek, bunların etkileri azaltılmıştır. Böylece, ulusal mevzuattan ve/veya uygulamadan kaynaklanan ayrımcı muameleler karşısında uluslararası hak arama yollarından yararlanma imkânı da büyük ölçüde kaldırılmıştır.

220

Öncelikle, bu maddeye ve ayrımcılığı yasaklayan uluslararası sözleşmelere konulan çekincelerin kaldırılması ve uluslararası hak arama yollarının önünün açılması düşünülmelidir. Bununla birlikte Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesine taraf olunması da önemlidir.

Azınlık hakları 30. maddede öngörüldüğü biçimi ile korunabilmesi için Anayasada açık bir düzenleme yapılması önerilir. Böylece hem ülkedeki bütün çocukları kapsayacak bir düzenleme yapılmış olacak hem de Antlaşmalar ile yasalar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi de mümkün olabilecektir.

Lozan Antlaşmasının, gayri Müslim azınlıklardan bahsetmesine karşın, mevzuat ve uygulamada gayri Müslim azınlıklar Ermeni, Musevi ve Rumlar ile sınırlı olarak kabul edilmektedir. Örneğin Özel Eğitim Kurumları Kanununda azınlık okulları, Ermeni, Musevi ve Rumlara ait okullar olarak kabul edilmekte ve bu üç grup dışındaki gayrimüslim azınlıklara mensup çocuklar, Lozan Antlaşmasının 40. ve 41. maddesi ile tanınmış haklardan yararlanamamaktadır. Bu sakıncanın giderilebilmesi için, Özel Eğitim Kurumları Kanununun 2. maddesi (e) bendinde yer alan azınlık okulları tanımı Sözleşme ile uyumlu olacak biçimde değiştirilmelidir.

Sözleşmenin 30. maddesine Lozan Antlaşmasına dayanılarak konulan çekinceler, bu Antlaşma çerçevesinde azınlık sayılmayan çocukların anadillerinde eğitim hakkını kullanmalarına engel olacak biçimde yorumlanmaktadır. Söz konusu çekincelerin olası olumsuz etkilerine, Komite tarafından da dikkat çekilmiştir¹. Çocuklar, anadillerini öğrenme konusundaki sınırlamalardan ve destek eksikliğinden kaynaklanan sorunlara karşı yasal korumadan yoksun bulunmaktadır.

Bütün çocukların, Sözleşmede tanınan haklardan yararlanabilmesi için, Devlet tarafından azınlık olarak tanımlansın ya da tanımlanmasın, her çocuk için kendi din, dil ve kültürlerini yaşama ve

¹ Türkiye İRSG, Add. Para. 11 ve 12.

yaşatma olanağına sahip olma hakkı yasa ile güvence altına alınmalı ve aynı düzenlemede bu hakkın kullanılmasının önündeki engellerin ve sınırlamaların kaldırılması esası benimsenmelidir.

Azınlık okullarına ilişkin olarak Sözleşme ve daha genel olarak uluslararası hukuk ile uyumlu olmayan bir diğer düzenleme, azınlık okullarıyla ilgili olarak müttekabiliyetin esas alınacağını ifade eden Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesidir. Müttekabiliyet, bir ülke topraklarındaki yabancılara yapılacak muameleye ve tanınacak hak ve özgürlüklere ilişkindir. Müttekabiliyetin azınlıklara uygulanması, esasen Türk vatandaşı olan azınlıklara mensup kişilerin yabancı olarak görüldüklerini ifade eder ki, bu yaklaşım ayrımcılık teşkil eder². Bu nedenle, Özel Öğretim Kurumları Kanunu madde 5'teki müttekabiliyet şartı kaldırılmalıdır.

Lozan Antlaşmasının 40. maddesi, gayri Müslim azınlıkların "... Harcamaları kendilerince yapılmak üzere, her türlü yardım, eğitim kurumları kurma, ... Buralarda kendi dillerini özgürce kullanma ve dinsel ayinlerini serbestçe yapma bakımından eşit bir hakka sahip" olacaklarını ifade etmektedir. Eğitim hakkı ve ilköğretimin parasız olması ilkesi ile azınlıkların kendi dillerini öğrenme hakları birlikte değerlendirildiğinde bu şart Devletin pozitif yükümlülükleri ile çelişir niteliktedir. Bu nedenle, Özel Öğretim Kurumları Kanunu 5. maddesi son fıkrasına getirilecek bir ek düzenleme ile azınlıklara mensup çocukların parasız ilköğretim haklarını kendi ana dilinde eğitim hakkı ile birlikte kullanmalarını sağlayacak bir esas benimsenmelidir.

Ders kitaplarında, azınlık dillerinin, dinlerinin ve kültürlerinin ve genel olarak azınlıklara karşı ayrımcılığı veya düşmanlığı destekleyen veya azınlıkları toplum için bir tehdit olarak niteleyen ifadelerin yer alması, mevzuatla yasaklanmalıdır.

Son olarak da, mevzuatta resmî dil ile ana dil kavramlarının aynı anlama gelir şekilde kullanıldığına dikkat çekmek gerekmektedir. Anayasanın 42. maddesinde ve Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkındaki 2923 sayılı Kanununun 2. maddesinin (a) bendinde ifadesini bulan, tüm Türk vatandaşlarının ana dillerinin Türkçe olduğu varsayımı, Sözleşmenin 30. maddesine aykırıdır. İlgili hükümde değişiklik yapılmalıdır. Bu kapsamda Anayasanın 42. maddesinde yer alan Türkçe dışındaki bir dilin ana dil olarak okutulması yasağı kaldırılmalı, ana dil ile resmî dil farkı açıklığa kavuşturularak, her çocuğun kendi ana dilinde öğrenim görme hakkı tanınmalıdır. Bu düzenlemede resmî dil olan Türkçenin öğretilmesi esası da benimsenerek, Sözleşmenin 30. maddesi ile uyum sağlanabilir.

² 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu tarafından yürürlükten kaldırılan 625 sayılı ve aynı başlığı taşıyan Kanun'un 5. maddesinde de aynı düzenleme bulunmaktaydı. 2007 yılı Şubat ayında yeni Kanun benimsenirken söz konusu düzenlemenin değiştirilmemiş olması kabul edilebilir değildir.

2002 – 2004 yılları arasında kabul edilen Türk vatandaşlarının gündelik yaşamda kullandıkları farklı dil ve lehçeleri öğrenme ve bu dil ve lehçelerde yayın yapılmasını sağlayan Yasa değişiklikleri ve Yönetmelikler, azınlık haklarının kendi dil ve kültürünü kullanma ve öğretme olanaklarına sahip olmalarını sağlayıcı önemli düzenlemelerdir. Ancak gerek bu yayınlara ve eğitime getirilen sınırlamalar, gerekse bu mevzuattan yararlanmanın vatandaşlık koşuluna bağlanmış olması nedeniyle hala tam bir güvence sağlamaktan uzaktır. Bu mevzuat, vatandaşlık koşuluna bağlı olmadan ülkede bulunan bütün azınlıklar bakımından kendi dillerinde yayın yapma ve kendi dillerini öğretme ve kültürlerini yaşatma olanağı sağlayacak biçimde değiştirilmelidir.

Azınlıkların kendi dinlerinin gereklerini öğrenme ve yerine getirme konusunda, mevzuattan kaynaklanan sorunlar ve yapılması gereken yasal değişiklikler din ve vicdan özgürlüğü çerçevesinde 14. madde incelenirken ve din eğitimi ile ilgili olarak da 28. madde incelenirken ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

31. Madde: Çocuğun Boş Zaman Değerlendirme; Dinlenme, Eğlence ve Kültürel Etkinliklere Katılma Hakkı

1. Taraf Devletler, çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.

2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 31. maddesi, çocuğun dinlenme, boş zaman, oyun oynama, eğlence etkinliklerine, kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkını ve Devletin bu haktan yararlanma bakımından fırsat eşitliği sağlanması yükümlülüğünü düzenlemektedir.

Maddenin amacı; çocuğun gelişiminin vazgeçilmez unsurları olan dinlenme, boş zamana sahip olma, oyun oynama, eğlence etkinliklerine, kültürel ve sanatsal yaşama katılma olanaklarının lüks olmadığını ve bir hak olduğunun fark edilmesini sağlamaktır.

Çocuklar yetişkinlerin bu amaçlarla düzenlenen faaliyetlerine katılabilecekleri gibi, kendi başlarına da bu tür etkinliklere bizzat başvurabileceklerdir.

Devletin, bütün çocukların bu haklardan eşit olarak yararlanmasını sağlamak üzere uygun ve eşit fırsatları teşvik etmek gibi pozitif bir yükümlülüğü bulunmaktadır. Devletin bu yükümlülükleri yerine getirip getirmediği incelenirken mevzuat konusunda uyumu değerlendirebilmek için, imar mevzuatlarında çocukların oyun ihtiyaçlarının ve görüşlerinin alınmasına yer verilip verilmediğine; çocukların kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılmasına yasa ile bir sınırlama getirilip getirilmediğine bakılması gerekecektir. Çocukların bu haklarını kullanmalarına engel olan çalışma, özgürlüğün kısıtlanması gibi koşullara ilişkin düzenlemelerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerekmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Mevzuatta; çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama, kültürel ve sanatsal faaliyetlere, yaşına uygun etkinliklere katılma hakkı konusunda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuyu ilgilendiren düzenlemelere eğitim, çalışma yaşamı veya özgürlüğün kısıtlanması ile ilgili mevzuatta rastlanmaktadır.

İlk olarak dinlenme hakkını ilgilendiren düzenlemeler ele alınacak olursa eğitim mevzuatına ve çalışma yaşamı ile ilgili mevzuatın incelenmesi gerekir.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin 6. maddesine göre, ilköğretim okullarında ders yılı süresinin 180 iş gününden az olmaması esastır. Ancak 180 inci iş gününün haftanın ilk üç iş gününe rastlaması durumunda ders yılının bitim tarihi, bir önceki haftanın son iş gününe alınarak kısaltılabilir. Öğretim yılının başlaması, dönem tatili ve ders kesimi tarihleri Bakanlıkça belirlenir. Ders yılı iki döneme ayrılır. İki dönem arasında dinlenme tatili verilir. Dinlenme tatili Ocak veya Şubat aylarında iki hafta süreyle, yaz tatili ise ders yılının bitiminden itibaren yapılır. Ders yılı süresi, derslerin başladığı günden kesildiği güne kadar okulun açık bulunduğu günler ile öğrencilerin törenlere katıldıkları resmî tatil günleri sayılarak hesaplanır. Resmî tatil günleri ile her ne sebeple olursa olsun okulun açık bulunmadığı günler göz önünde bulundurulmaz. Normal öğretim yapan okullarda sabah ve öğleden sonrası yarımşar gün, ikili öğretim yapan okullarda bu süreler tam gün sayılır.

224

Aynı Yönetmeliğin 9. maddesine göre, bir ders saati süresi 40 dakikadır. Gerekliğinde dersin özelliği ve öğrenci düzeyi dikkate alınarak blok ders uygulaması yapılabilir. Okul yönetimince teneffüsler için en az 10 dakika zaman ayrılır. Beslenme yapılan teneffüsün süresi 20 dakikadır. Normal öğretim yapan okullarda yemek ve dinlenme için en az 40, en çok 60 dakika ara verilmesi esastır. Ancak bu süre, valiliklerce okulun ve çevrenin şartlarına göre de düzenlenebilir. Yatılı ilköğretim bölge okullarında etüt için günde iki ders saati ayrılır. Ayrıca ilköğretim okullarında ders dışı zamanlarda düzenlenecek isteğe bağlı etütler ile kurslardaki ders saati süresi ve teneffüsler de aynı yolla belirlenir. Yönetmeliğin 11. maddesi resmî tatil günlerini düzenlemiştir.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinin zihinsel yetersizliği olan bireyler için açılan okul ve kurumlar başlığını taşıyan 40, otistik bireyler için açılan okul ve kurumlar başlığını taşıyan 41. maddesine göre, bir ders saati kırk dakika olup, ders saati ve derslerin dağılımı Talim ve Terbiye Kurulunca kabul edilen ders dağıtım çizelgesine göre uygulanacaktır. Toplam altı saatlik günlük çalışma süresinin ders, dinlenme, yemek ve diğer etkinliklere dağılımı kurum yönetimince belirlenir.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesine göre, Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar arttırılabilir. Çocuk ve genç işçilerin günlük çalışma süreleri, yirmi dört saatlik zaman diliminde, kesintisiz on dört saat dinlenme süresi dikkate alınarak uygulanır. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere,

en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri birinci fıkrada belirtilen çalışma sürelerini aşamaz. İki saatten fazla dört saatten az süren işlerde otuz dakika, dört saatten yedi buçuk saate kadar olan işlerde çalışma süresinin ortasında bir saat olmak üzere ara dinlenmesi verilmesi zorunludur.

İş Kanununun 71. maddesine göre, on beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak on dört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlâki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez. Temel eğitimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların çalışma saatleri günde yedi ve haftada otuz beş saatten fazla olamaz. Ancak on beş yaşını tamamlamış çocuklar için bu süre günde sekiz ve haftada kırk saate kadar artırılabilir. Okula devam eden çocukların eğitim dönemindeki çalışma süreleri, eğitim saatleri dışında olmak üzere, en fazla günde iki saat ve haftada on saat olabilir. Okulun kapalı olduğu dönemlerde çalışma süreleri yukarıda birinci fıkrada öngörülen süreleri aşamaz.

İş Kanununun 73. maddesine göre, sanayi işyerlerinde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılmalarının yasak olduğunu hükme bağlamıştır.

Bu madde kapsamında ele alınması gereken bir diğer alan, oyun hakkını güvence altına alan düzenlemelerdir.

Büyükşehir Belediyesi Kanununun 7. maddesi, Büyükşehir Belediyelerinin görevleri arasında diğer kişiler yanında çocuklara yönelik olarak sosyal ve kültürel hizmetler yürütmek, spor, dinlenme ve eğlence yerleri ile parklar yapmayı da saymıştır. Paralel şekilde Belediye Kanununun 14. maddesinde, bu hizmetlerin sunulmasını Belediyelerin görevleri arasında saymıştır. İl Özel İdaresi Kanununun 6. maddesi de bu alanda il özel idarelerinin görevlerini düzenlemektedir.

Ancak bu düzenlemelerin hiç birinde, çocukların oyun, yaşlarına uygun etkinliklerde bulunma, eğlenme, sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılma haklarını kullanabilmelerini sağlayacak standartlar belirlenmemiştir. Bu amaçla ayrılacak alanların sayıları ve nitelikleri hakkında bir düzenleme mevcut değildir. Aynı zamanda, çocukların görüşlerinin alınmasını sağlayacak özel bir düzenleme de mevcut değildir. Ancak Belediye Kanununun hemşeri hukukunu düzenleyen 13. maddesine göre, her hemşerinin kararlara katılma ve belediye uygulamaları ile ilgili bilgilendirme hakkı vardır. Dolayısıyla

bu genel hükümden hareketle Belediyelerin çocukların da kararlara katılmasını sağlayıcı bir sistem oluşturulması mümkündür.

Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğinin oyun yeri başlığını taşıyan 153. maddesine göre, okulda öğrencilerin gezip oynamaları ve sportif faaliyetlerde bulunmaları için çevre imkânlarından yararlanılarak, kum havuzu, voleybol, basketbol sahaları gibi yerler ile asılma, tırmanma, denge, atlama gibi araçlar sağlanacak ve düzenli olarak bunların bakım ve onarımı yapılacaktır.

Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliğinin 20. maddesi, mesleki ve teknik eğitim merkezlerinde oyun alanları ve bahçenin bulunması gerektiğini düzenlemektedir.

226

Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliğinin 54. maddesine göre, okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim etkinliklerinin sağlıklı ve uygun bir ortamda gerçekleştirilebilmesi için oyun alanı ile bahçenin bulunması ve amacına uygun olarak düzenlenmesi esastır. Bu düzenleme yapılırken; trafik eğitim pisti, kum havuzu, bahçe oyun araçları, ayrıca çocukların fen ve doğa çalışmaları yapabilmeleri için yeterli toprak alan bulundurulmasına özen gösterilir.

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, bu Yönetmelik kapsamındaki yerlerin oyun odaları ve bahçe oyuncaklarının bulunduğu bir bahçesi olması zorunluluğunu öngörmektedir. (md. 15)

Oyuncaklar Hakkında Yönetmelik, oyuncakların çocukların güvenlik ve sağlığını tehlikeye atmayacak nitelikte olmasına ilişkin esasları düzenlemektedir.

Oyun oynamanın yanında çocuğun yaşına uygun etkinliklere katılma hakkı bulunmaktadır. Bu konuda spor faaliyetleri dışında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Konuya ilişkin ilk yasal düzenleme, Anayasanın 59. maddesinde yer almaktadır. Sporun geliştirilmesine yönelik olan hüküm, çocuklar dâhil her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirmek üzere Devletin sporun yayılmasını teşvik edeceğini ifade etmektedir.

Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliğinin 5. maddesine göre ilk ve orta öğretim kurumlarında, okul içi ve okullar arası beden eğitimi ve spor faaliyetlerini yürütmek üzere, Eğitici Kollar Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde spor kulüpleri kurulur. Yönetmeliğin 23. maddesine göre öğrencilerin sağlık durumlarının sporla uğraşmaya elverişli olup olmadığı veya hangi spor branşlarında yarışmalarının gerektiği, okul doktoru tarafından, okul doktoru bulunmayan yerlerde, resmî kuruluşlarda görevli

bir doktor tarafından tespit edilir. Sağlık kurullarında sağlık kontrolü gerekli görülen öğrenciler hastanelere gönderilerek tam bir kontrolden geçirilir. Sağlık belgeleri saklanır. Yarışmalar süresince gerekli sağlık önlemleri alınır.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğrenci Sporcu Lisans Yönergesi, ilk ve orta öğretim kurumları adına yarışmalara katılacak öğrencilere lisans verilmesi usul ve esaslarını düzenlemektedir. Yönergeye göre, öğrenci sporcular okul doktoru veya sağlık kurumlarına muayene ettirilerek sağlık durumlarının spor yapmaya uygun olup olmadığı tespit edilecektir.

31. madde kapsamındaki bir diğer alan olan sanatsal ve kültürel yaşama serbestçe katılma hakkıdır. Bu konuda ilk bakılması gereken şey bu konuda bir sınırlamanın bulunup bulunmadığıdır. Bir diğer incelenmesi gereken konu ise çocuğun bu tür faaliyetlere katılmasını sağlamak üzere Devletin teşvik etme yükümlülüğünü gösterir düzenlemelerdir.

Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması İle Desteklenmesi Hakkında Kanununun 4. maddesine göre, çocukların ve gençlerin ruh sağlığının korunması amacıyla; şiddet, pornografi ve insan onuruyla bağdaşmayan görüntü ve etkiler içeren filmler Bakanlık tarafından Değerlendirme Kuruluna gönderilebilecektir. Çocukların ruh sağlığının korunması amacıyla bazı sinema filmlerini izlemeleri yasaklanabilecektir. Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 12. maddesi de, eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde on sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılması ve bar, pavyon, gazino, meyhane gibi içkili yerler ile kiraathane ve oyun oynatılan benzeri yerlere yanlarında veli ve vasileri olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış küçüklerin girmesini yasaklamakta ve engelleme konusunda polise yetki vermektedir. Bunlar çocuğun ruh ve beden sağlığını korumak amacıyla getirilmiş sınırlamalardır.

Milli Eğitim Bakanlığı Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yönergesinin 9. Maddesinin (c) bendi, öğrencilerin spor, müzik ve eğitici çalışmalara katılmaları için gerekli çalışmaların yapılmasını öngörmektedir.

Özel Eğitim Kurumlarına Ait Standartlar Yönergesi, özel eğitim kurumlarında bulunması gereken çok amaçlı salon, kitaplık, kütüphane, toplantı ve müsamere salonu, oyun bahçesi ve teneffüshanelerin standartlarını düzenlemektedir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun 87. maddesi ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 85 ve 131.maddeleri, hükümlü ve tutukluların eğlenme, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetler bulunma haklarından bahsetmemektedir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Mevzuatta çocukların dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama, eğlence, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma imkânını düzenleyen hükümler yer almakla birlikte, bu hükümlerin bu yönde bir hakkı tanıdığını kabul etmek mümkün görünmemektedir. Bu imkânların sağlanması ve tasarlanmasında idarenin geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır.

Mevzuat dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı bir hak olarak tanımlar. Aynı zamanda bu hakkı güvence altına almak üzere Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanununda değişiklik yapılarak, belli bir çocuk nüfusu için bu tür faaliyetlere uygun alanların ayrılması prensibi benimsenmeli ve bu hizmetlere ilişkin standartlar da yasal düzenlemelerle belirlenmelidir.

Özel eğitim kurumlarına, kreş ve bakımevlerine ilişkin düzenlemelerde çocukların dinlenme, oyun ve eğlence için yararlanabileceği çocuk bahçesi, oyun alanları ve benzerlerine ilişkin düzenlemeler bulunmakla birlikte, Milli Eğitim Bakanlığına ve Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı özel olmayan nitelikteki okul, kreş ve bakımevleri için benzer düzenlemelere rastlanmamaktadır.

İş Kanunu, çocuk çalışanın eğitimine devam etmesine engel olmayacak sürelerde çalışmasını öngörmüş, ancak çocuğun Sözleşmede tanınan haklardan yararlanması için ihtiyaç duyacağı zamana açıkça gönderme yapmamıştır. İş Kanununun 73. maddesine göre, sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılmalarının yasak olduğunu hükme bağlamıştır. Bu hükmün yorumundan çıkan sonuç, sanayiye ait olmayan işlerde çocuğun gece de çalıştırılabileceğidir. Bu husus çocuğun dinlenmesi önünde bir engel teşkil edebileceğinden, 73. madde değiştirilerek her türlü iş kolunda çocukların gece çalıştırılması yasaklanmalıdır.

Çalışan çocuklar bakımından sadece eğitimi için gerekli zaman değil, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma için de gerekli zaman ayrılacak şekilde çalışma süreleri yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır.

Ceza infaz kurumları, bakımevleri gibi, çocuğun Devletin bakım ve gözetimi altında olduğu yerler bakımından Sözleşmenin tanıdığı hakkın nasıl uygulanacağına ilişkin olarak mevzuatta hüküm bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki çocukların dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma haklarını güvence altına alınabilmesi için bu hak düzenlenirken, uygulanmasına ilişkin esaslar da belirlenmelidir.

Çocukların yoğun olarak bulunduğu ve uzun zamanlar geçirdiği okul, ceza infaz kurumu, kreş, bakımevi ve benzeri kurumlarda, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı mümkün kılacak donanımın var olması, mevzuatla zorunlu kılınmalı, bunlara ilişkin mali yük veli veya vasi üzerine bırakılmamalıdır.

32. Madde: Çocuk İşçiliği

1. Taraf Devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.

2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idarî, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:

- a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;*
- b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar;*
- c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.*

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin, 32. maddesi çocukların çalıştırılmasına ilişkin esasları düzenlemektedir. Madde ile çocukların ekonomik sömürüden korunma ve tehlikeli işler, eğitime zarar verebilecek işler, sağlık ya da bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ve toplumsal gelişmesi için zararlı işlerde çalıştırılmaktan korunması amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılabilmesi için Devletlerin gerekli her türlü yasal, idarî sosyal ve eğitsel önlemleri alması istenmektedir. Ancak özellikle 2. fıkrada belirtilen önlemlerin mutlaka alınması beklenmektedir. Bunlar; işe kabul için asgari bir yaşın belirlenmiş, çalışma saat ve süreleri ile koşullarının düzenlenmiş ve bu kuralların ihlali halinde uygulanacak yaptırımların öngörölmüş olmasıdır.

Burada Devletlerin diğer uluslararası sözleşmelerin benzer düzenlemelerini de göz önünde tutması istenmektedir. Bu konuda çok sayıda uluslararası sözleşme ve bildirme söz konusudur. Bunlara aşağıda Türkiye'nin Sözleşmeye uyumunun değerlendirilmesi sırasında değinilecektir. Çocuk Hakları Komitesinin 1993 yılında yaptığı Genel Görüşme sonucunda, Taraf Devletlere, ilgili ILO Sözleşmeleri'nin onaylanması ve iç hukuka aktarılmasını tavsiye etmiştir.

ILO'nun 1999 tarihli 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesinin 3. maddesine göre Sözleşmenin amaçları bakımından "en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği" ifadesi:

- Çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburî çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini;

- Çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu;
- Doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlâki gelişimleri açısından zararlı olan işi kapsar.

32. madde ile Devletlere genel olarak hem negatif hem de pozitif yükümlülükler getirilmiştir. Bunlar söz konusu hakkı tanımak, ilgili uluslararası sözleşmeleri onaylamak ve iç hukukuna aktarmak, gerekli yasal, idarî, toplumsal düzenlemeleri yapmak ve bunları hayata geçirmektir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Sözleşmenin 32. maddesine uyum konusunda yapılacak değerlendirmelerde diğer uluslararası sözleşmeleri de göz önünde tutulması Sözleşmenin gereğidir. Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme yanında 32. maddeye ilişkin düzenlemeler getiren diğer uluslararası sözleşmelere de taraf durumdadır. Taraf olunan sözleşmeler şunlardır: ILO 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, 138 No.lu Asgari Yaş Sözleşmesi, yaş ve çalışma şartları ile ilgili olarak 15, 45, 58, 77, 115, 123, 127 No.lu Sözleşmeler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Sınırışan Örgütlü Suçlarla Mücadele Uluslararası Sözleşmesi ve Ek Protokolü.

Türkiye Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 ve Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 No.lu ILO Sözleşmelerine taraf olmamıştır.

Anayasada da farklı maddelerde 32. madde bağlamında düzenlemeler yapılmıştır. 18. madde ile zorla çalıştırma yasaklanmış, 48. madde ile çalışma ve sözleşme özgürlüğü tanınmış, 49. madde ile çalışma hakkı pozitif anlamda düzenlenmiş, 50. madde ile yaşa göre çalışma şartları öngörülmüş, küçüklerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı ve dinlenme ile izin hakkı ifade edilmiş, 51, 53 ve 54. maddeler ile sendika, toplu iş sözleşmesi ve grev hakları tanınmış ve son olarak 55. madde ile adil bir ücret hakkı tanınmıştır.

Türk Ceza Kanununun 117. maddesinde iş ve çalışma özgürlüğünün ihlal edilmesi, bir kişinin ücretsiz veya sağladığı hizmet ile açık orantısız düşük bir ücretle çalıştırılması suç olarak düzenlenmiştir. Yine

118. madde ile sendikalara üye olmaya veya olmamaya, sendika faaliyetlerine katılmaya veya katılmamaya zorlanma suç olarak düzenlenmiş ve yaptırım öngörülmüştür.

İş Kanununun 71. maddesinde çocukların çalışma süreleri ve dinlenme süreleri bakımından çok sayıda düzenleme söz konusudur. Kanunda on beş yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı, on dört yaşından büyük ve ilköğretimi tamamlamış çocukların bedensel, zihinsel ve ahlâki gelişmelerine veya eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak işlerde çalıştırılabileceği, ilköğretimi tamamlamış ve okula gitmeyen çocukların günde yedi, haftada otuz beş saatten fazla çalıştırılmayacağı, on beş yaşını dolduran çocuklar için bu sürenin günde sekiz, haftada kırk saati aşamayacağı, okula devam eden çocuklar için en fazla günde iki saat ve haftada on saat çalışma süresi olabileceği, ifade edilmiştir. İş Kanunu 72. maddesinde on sekiz yaşından küçük çocukların yer ve su altındaki işlerde çalıştırılması; 73. maddesinde on sekiz yaşından küçüklerin sanayide gece çalıştırılması; 85. maddesinde on altı yaşından küçük çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. Kanunun 87. maddesinde çocukların işe alınmalarından önce ve işe alındıktan sonra her altı ayda bir işte çalışmaya devam edebileceklerine dair bir sağlık raporu alınması zorunluluğu; 104 ve 105. maddelerinde ise bu hükümler uyulmadığı takdirde uygulanacak yaptırımlar öngörülmüştür.

Meslek Eğitimi Kanunu ile ilköğretimi bitirenlerin mesleki eğitim amacıyla işyerlerinde aday çırak olarak eğitilebileceği ve çırak olabilmenin şartları, bu kişilerin alacakları mesleki eğitim, çıraklık sözleşmesinin usul ve esasları düzenlenmiştir. Kanunun 10. maddesi çırak olabilme şartlarını belirlemektedir. Buna meslek eğitimi kapsamında çırak olarak çalışabilmek için öncelikle on dört yaşını doldurmuş olmak ve ilköğretimi tamamlamış olmak gerekmektedir. Kanunun 14. maddesi ise eğitim ve çalışma şartlarını düzenlemektedir.

İlköğretim ve Eğitim Kanunu 59. maddesi ile ilköğrenim çağında olup da mecburi ilköğretim kurumlarına devam etmeyenlerin, herhangi bir resmî ve özel iş yerinde veya her ne suretle olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak maddenin ikinci fıkrasında çalışma yaşamına ilişkin yasalara uyulmak kaydı ile ilköğretime devam ettiğini belgeleyen çocukların ders zamanları dışında bu gibi yerlerde çalışması konusunda bir istisna getirilmiştir. 59. maddede yazılı yasaklara uyulmaması halinde uygulanacak yaptırım da gene aynı madde içerisinde düzenlenmiştir.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu 12. maddesi ile eğlence, oyun, içki ve benzeri amaçlı umuma açık ve açılması izne bağlı yerlerde on sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılmayacağı düzenlenmiştir. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu 173.maddesi ile on iki yaşından küçüklerin fabrika ve imalathane gibi

her türlü sanat müesseseleriyle maden işlerinde işçi ve çırak olarak çalıştırılması; 174. maddesi ile on iki ile on altı yaş arasında bulunan çocukların saat yirmiden sonra gece çalışması; 176. maddesi ile bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda on sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılması yasaklanmıştır. Ayrıca aynı Kanunun 179. maddesinde on iki ile on altı yaş arasındaki çocukların çalıştırılmasının yasak olacağı sağlıksız ve tehlikeli işlerin neden ibaret olduğunun İş Kanununda tespit edileceği belirtilmiştir.

Bu kanunlarda yer alan hükümlerin yanında çok sayıda yönetmelikle ilgili konularda düzenleme yapılmıştır. İş Kanununa İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliğinin (RG 06.04.2004-25425) 8. maddesine göre çocuklara fazla çalışma yaptırılması yasaktır. Asgari Ücret Yönetmeliğinin (RG 01.09.2004-25540) 7. maddesine göre asgari ücret en geç iki yılda bir yönetmelikte öngörülen şartlar gözetilerek belirlenir, bunlardan biri de çocuğun on altı yaşını doldurmuş olup olmamasıdır. Aynı yönetmeliğin 5. maddesine göre asgari ücretin belirlenmesinde ayrımcılık yapılamaz. Ayrıca işçilere, belirlenen ücretlerden düşük ücret ödenemeyeceği ve iş sözleşmelerine ve toplu iş sözleşmelerine bunun aksine hükümler konulamayacağına da yer verilmiştir. Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği (RG 16.06.2004 - 25494) 4. maddesi ile on altı yaşını doldurmamış genç işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanmış ancak ihtisas ve meslek öğrenimi veren okulları bitirip bu konudaki işi meslek edinmiş on altı yaşını doldurmuş genç işçilerin, sağlığı, güvenliği ve ahlâkının tam olarak güvenceye alınması şartıyla ihtisas ve mesleklerine uygun ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılabileceği öngörülmüştür. Bu durumda düzenli olarak sağlık raporu alınması usulü getirilmiştir. Hazırlama, Tamamlama ve Temizleme İşleri Yönetmeliği (RG 28.04.2004-25446) 13. maddesi ile on sekiz yaşından küçüklerin sanayiye ait işyerlerinde hazırlama, tamamlama ve temizleme işlerinde de olsa gece çalışması yasaklanmıştır. Postalar Halinde İşçi Çalıştırılarak Yürütülen İşlerde Çalışmalara İlişkin Özel Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (RG 07.04.2004-25426) 5 maddesinde gece 20.00 ile sabah 06.00 saatleri arasında, on sekiz yaşından küçüklerin çalıştırılmasını yasaklamıştır. Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte (RG 07.04.2004-25426) işyerindeki diğer dezavantajlı gruplarla beraber çocukların eğitimine özel önem verileceği ifade edilmiştir (madde 7). İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (RG 09.12.2003-25311) 15. maddesinde diğer dezavantajlı gruplarla beraber çocukların özellikle bunları etkileyen tehlikelere karşı korunacağı ifade edilmiştir. Gürültü Yönetmeliği (RG 23.12.2003-25325) 7. maddesi ile işverenlerin çocuklar gibi hassas risk gruplarının korunması için gerekli önlemleri alacakları ifade edilmiştir. İşyeri Sağlık Birimleri ve İşyeri Hekimleri Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG 16.12.2003-25318) ile işyeri hekiminin işyerindeki her türlü sağlık şartlarının düzenlenmesi, denetlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması gibi diğer görevleri yanında, on sekiz yaşından küçüklerin yakın takip etmek ve koruma altına almak gibi sorumlulukları da düzenlenmiştir (madde 22).

Yönetmelikler açısından konuyla ilgili olan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG 06.04.2004-25425) ile kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Yönetmelik, İş Kanununun 71. maddesine dayalı olarak hazırlanmış olup, on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçiler bakımından yasak olan işler ile on beş yaşını tamamlamış, ancak on sekiz yaşını tamamlamamış genç işçilerin çalışmasına izin verilecek işler, on dört yaşını bitirmiş ve ilköğretimini tamamlamış çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler ve çalışma koşullarına ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. (madde 2) Yönetmelikle çocuk ve genç işçi ile hafif ve ağır işlerin tanımı yapılmıştır. Ayrıca ağır ve hafif işlerin bir listesi de sunulmuştur.

Yönetmelikle İş Kanununda çocuklar için belirtilen çalışma, izin, yıllık izin süreleri tekrarlanmıştır. Yönetmelik ile işverenlerin başta iş sağlığı, güvenliği ve bunlara dair eğitim yükümlülükleri olmak üzere yükümlülükleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Yine Devletin eğitim, inceleme ve araştırma ile işbirliğine dair yükümlülükleri vurgulanmıştır.

İş Kanununda bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenen mesleki eğitimlerde geçen sürenin çalışma süresinden sayılacağını belirtmiştir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Öncelikle, ilgili uluslararası sözleşmelere taraf olma yükümlülüğü kapsamında Türkiye, Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 ve Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 No.lu ILO Sözleşmelerine taraf olmalıdır.

Türkiye, çalışma yaşamına ilişkin pek çok uluslar arası Sözleşmeye taraf olmakla birlikte yasaların uyumu bakımından hala bazı sorunlar bulunmaktadır. Sözleşmenin 32. maddesinde yer alan öteki uluslararası belgelerin göz önünde tutulması yükümlülüğü, kısmen yerine getirilmemektedir. Aşağıda Sözleşme ile uyumlu olmayan veya Sözleşme uyum içerisinde olmasına karşın Türkiye'nin taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmeler ile uyumsuzluk taşıyan düzenlemelere örnekler yer almaktadır.

32. maddenin ikinci fıkrasının (a) bendi açısından Sözleşme, işe kabul için birden fazla asgari yaş sınırı tespit edilebileceğini öngörmüştür. Bununla paralel bir şekilde Türkiye'de yürürlükte olan mevzuatta farklı asgari yaş kriterleri göze çarpmaktadır. Bu anlamda Sözleşme ile bir uyumsuzluk göze çarpmamaktadır. Ancak İş Kanunu sadece belli sektörlerde geçerli olduğu ve bazı sektörlerde uygulanmadığı için asgari yaş konusundaki düzenlemenin uygulama alanı sınırlanmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, İş Kanununun geçerli olduğu alanlarda asgari çalışma yaşı on beştir. Meslek eğitimi kapsamında çıraklık söz konusu olduğunda bu yaş on dörde inmektedir.

Çocuk işçiliğinin söz konusu olduğu alanlar, genellikle İş Kanununun kapsamı içerisinde olmayan alanlardır. Bu alan için koruyucu düzenlemelerden biri on iki yaşın altındaki çocukların çalışmasını yasaklayan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile zorunlu eğitim çağındaki çocukların çalıştırılmalarını yasaklayan İlköğretim ve Eğitim Kanunudur. Ancak bu Kanun, yasaya uygun olmak kaydı ile ilköğretime devam eden çocukların okul saatleri dışında çalıştırılmalarına izin vermektedir.

Öte yandan İş Kanunu ile on altı yaşından küçük çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacağı öngörülmüş, dolayısıyla on altı-on sekiz yaş arası çocuklar bu güvenceden yoksun bırakılmıştır. Yine Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile ağır ve tehlikeli işler açısından on iki-on altı yaş arası çocuklar için bir düzenleme yapılmıştır. Her iki Yasa'da da on altı-on sekiz yaş arası çocuklar için bir düzenleme yoktur. Bu anlamda her ne kadar 138 ve 182 No.lu ILO Sözleşmeleri ile uyum sağlanmış olsa da BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile bir uyum sağlanamamıştır. İş Kanununda ve Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte on altı yaşından küçüklerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacağına dair düzenleme on sekiz yaşından küçük tüm çocuklar için geçerli olacak şekilde değiştirilmelidir.

Yine İş Kanunu belirli iş kollarını kapsadığı için, bu iş kolları dışında çalıştırılan çocuklar bakımından İş Kanunda öngörülmüş çocuklara özgü kurallar geçerli olmamaktadır. Örneğin çocuk işçilerin belli zaman aralıklarında sağlık muayenesinden geçirilmesini öngören İş Kanununun ... maddesi, bu Kanun kapsamı dışında kalan çocuklar için uygulanmamaktadır. İş Kanunda belirlenen koruyucu tedbirlerin ve belli zaman aralıklarında sağlık muayenesinden geçirilmesi koşullarının, İş Kanunu dışında kalan on altı-on sekiz yaş arası çocuklar ve iş kolları için de geçerli olmasını sağlayacak biçimde düzenleme yapılmalıdır.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ekinde bulunan çocukların çalıştırılabileceği hafif işler arasında tarım işleri de sayılmıştır. Türkiye'de tarımda oldukça fazla sayıda çocuğun çalıştırıldığı düşünüldüğünde, bu durum çocukların çalıştırılmasında yasal bir dayanak oluşturma niteliği taşıdığından Sözleşme ile uyumlu olmadığı ileri sürülebilecektir. Bu nedenle, Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ekinde yer alan çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler listesi değiştirilerek, tarım hafif iş kollarından çıkartılmalıdır.

Yine çocuklar bakımından ilgili yönetmelikle sanatsal ve kültürel nitelikli işlerde çalışma bakımından herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Sanatsal ve kültürel nitelikli işlerde çalışan çok sayıda çocuk bulunduğu için, bu iş kolları bakımından da koruyucu nitelikte yasal düzenleme yapılmalıdır.

32. maddenin ikinci fıkrasının (b) bendi açısından, İş Kanunu ve yönetmelikler ile çalışma süreleri, sağlık kontrolleri gibi çalışma koşullarına ilişkin esasları belirlenmiştir. Düzenlemeler genel olarak Sözleşme ile uyum taşımaktadır.

Söz konusu işin İş Kanununun kapsamına girmediği durumlarda ise on iki-on altı yaş arası çocuklarla ilgili olarak Umumi Hıfzıssıhha Kanununun günlük 8 saatlik standardı uygulanacaktır. Ancak bu hüküm İş Kanununun on beş yaşını doldurmamayanların hafif işler dışında çalıştırılmasını yasaklayan ve on dört yaşını doldurmuş çocukların günde en fazla 7 saat çalıştırılacağını öngören düzenlemelerle çatışma halindedir. İş Kanunu dışında kalan işler bakımından Sözleşme ile bir uyum sağlanamamıştır. Çocukların gelişimi açısından önemli olan gece çalıştırılmama yasağı İş Kanununa göre sadece sanayiye ait işlerde, Postalar Halinde İşçi Çalıştırılarak Yürütülen İşlerde Çalışmalara İlişkin Özel Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe göre tüm sektörler için geçerlidir. İş Kanununun kapsamı dar olmasına karşın, Yönetmelik düzenlemesinin Sözleşme ile bir uyum sağlandığı ifade edilebilir. Hatta İş Kanununa göre gece çalışması saat 20.00 ile 06.00 arasında tanımlanmış olmasına karşın, bazı bölgelerin özellikleri bakımından bu saatlerin değiştirilebileceği düzenlenmiştir ve dolayısıyla çocuk işçileri de etkileyebilecektir. İzin ve tatil süreleri açısından Sözleşme ile bir uyumun sağlandığı ifade edilebilir. Bütün bu açıklamalar ışığında 32. maddenin ikinci fıkrasının (b) bendi açısından Sözleşme ile kısmen uyum sağlanmış olduğu söylenebilir. Çocukların çalışma süreleri ve zamanlarına yönelik farklı düzenlemelerin ortaklaştırılması ve bütün işler bakımından koruyucu nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

32. maddenin ikinci fıkrasının son bendi açısından ise hemen tüm yasal belgelerde bir takım cezai yaptırımlar öngörülmüştür. Çalışma hürriyetinin ve sendika hakkının ihlaline ilişkin suçları düzenleyen TCK hükümleri dışında, öngörülen yaptırımlar genellikle idarî para cezaları şeklindedir ve caydırıcı olmaktan uzak görünmektedir. Öngörülen yaptırımların daha caydırıcı hale getirilmesine yönelik yasal değişiklik yapılması gerekmektedir.

Asgari Ücret Yönetmeliğinde yapılacak bir değişiklik ile on altı yaşını doldurmuş olma asgari ücretin belirlenmesinde bir kriter olmaktan çıkarılması ve ücrette eşitlik ilkesi çalışan bütün çocuklar için geçerli hale getirilmelidir.

33. Madde: Çocuklar ve Uyuşturucu Kullanımı

Taraf Devletler, çocukların uluslararası antlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psiko trop maddelerin yasa dışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasa dışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, idarî, sosyal ve eğitsel niteliktekiler dâhil olmak üzere uygun her türlü önlemi alır.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin bu maddesi, Taraf Devletlere çocukların hem yasadışı madde kullanımına karşı korunması hem de çocukların bu maddelerin üretimi ve kaçakçılığında kullanılmasının önlenmesi yükümlülüğünü getirmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, uluslararası antlaşmalarda denetimi gerektirdiği tespit edilmiş ilaçlar ve uyuşturucuların yanı sıra, bu antlaşmalarda sayılmamış olan, ancak çocuklar tarafından kullanıldığında zihinsel gelişimi değiştiren, sağlığa zararlı ve bağımlılık yapıcı maddelerin de 32. madde kapsamı içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. (UEK, sf. 501) Buna göre; afyon ve türevleri, koka yaprakları ve kokain, Hint keneviri, bağımlılık durumu yaratabilecek veya halk sağlığı sorunlarına yol açabilecek psikotropik-psikoaktif ilaçlar, eriyik (yapıştırıcı) maddeler ve alkol ve sigara kullanımından çocukların korunması gerekmektedir.

Sözleşme Devletlerden, çocuğun bu alanda korunması için gerekli yasal, idarî, sosyal ve eğitsel tedbirleri almasını beklemektedir. Yasal tedbirler kapsamında Sözleşme ile uyumun sağlanması için yapılması gerekenlerin başında, bu maddelerin çocuklar tarafından kullanılmasının yasaklanması gelmektedir. Ancak bu maddelerin kullanımı genellikle yasak olduğuna dikkat çeken Komite, çocuklara bu maddelerin satılması veya çocukların bu tür suçlarda kullanılmasının ağırlaştırıcı sebep sayılmasını önermektedir. Ayrıca çocukların eriyici maddelere erişiminin engellenmesine yönelik düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Benzer bir biçimde alkollü içki ve sigaranın çocuklara satışının sınırlandırılması da alınması gereken yasal önlemler arasında yer almaktadır. Bir diğer önemli yasal düzenleme ise uyuşturucu işlerine karışan çocukların cezalandırılmasının değil, rehabilite edilmesinin mümkün kılınması ve çocuk adalet çalışanlarının bu konularda eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanında çalışanlarla eşgüdümlü çalışmasının öngörülmüş olmasıdır.

Devletlerden; 1972 yılındaki değişiklik protokolü ile birlikte 1962 tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesine ve Psiko tropik Maddeler ile ilgili 1971 tarihli Sözleşmeye taraf olması beklenmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Anayasanın 52. maddesinin ikinci fıkrası, çocukların madde kullanımından korunması için gerekli tedbirlerin alınmasını öngörmekle birlikte, bu maddelerin üretiminde ve kaçakçılığında kullanılmasına ilişkin bir ifade içermemektedir. 5237 sayılı Yeni Türk Ceza Kanununun Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde İmal ve Ticareti başlığını taşıyan 188. maddesi, uyuşturucu ve uyarıcı madde satımını yasaklamış ve bu suç için beş yıldan on beş yıla kadar hapis cezası öngörmüştür. Madde uyuşturucu ve uyarıcı maddenin çocuğa satılmasını, ağırlaştırıcı bir neden olarak saymamıştır. Kanunun aynı maddesi, 765 sayılı Eski Türk Ceza Kanununun 403. maddesinden farklı olarak, on sekiz yaşından küçüklerin uyuşturucu madde ticaretinde kullanılmalarını ağırlaştırıcı bir neden olarak hükmün içinde saymamıştır. Ancak Yeni Türk Ceza Kanununun 37. maddesinin ikinci fıkrasına göre, "Kusur yeteneği olmayanları suçun işlenmesinde araç olarak kullanan kişinin cezası, üçte birden yarısına kadar artırılır." Bu halde Kanunun 31. maddesinin ilk fıkrasına göre, on iki yaşını doldurmamış veya on iki yaşını doldurmuş on beş yaşını doldurmamış olup ceza sorumluluğu bulunmadığı tespit olunan çocuklar söz konusu olduğunda bu hüküm uygulanacak ve uyuşturucu ve uyarıcı madde imal ve ticaretinde on iki yaşını doldurmamış çocukları kullananların cezalarında artırım gerçekleştirilecektir. On iki yaşını doldurmuş çocuklar bakımından ise suça azmettirmeyi düzenleyen ve çocukları suça azmettirenlerin cezalarının üçte birden yarısına kadar artırılmasını düzenleyen 38. maddenin ikinci fıkrasının uygulanması söz konusu olacaktır.

Kanunun 190. maddesine göre, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımını kolaylaştırma ve bu maddelerin kullanılmasını alenen özendirme veya bu nitelikte yayın yapma suçtur.

Kanunun 191. maddesi, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almayı, kabul etmeyi ve bulundurmaya düzenlemektedir. Hüküm, bu kişinin çocuk olması halini ayrıca düzenlememiştir. Maddeye göre, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanan kişi hakkında tedaviye ve denetimli serbestliğe hükümlenacaktır. Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 14. maddesinin (j) bendine göre, uçuşu, uyuşturucu ve psikoaktif madde kullanan veya kullandığından şüphelenilen çocuğun, Suç Önleme Büro/Kısım Amirliği tarafından bir sağlık kuruluşuna veya rehabilitasyon merkezine teslim edilmesi ve konu hakkında İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bilgi verilmesi gerekmektedir. Çocuk Koruma Kanununun 5. maddesinin birinci fıkrası (d) bendine göre, bağımlılık yapan maddeleri kullanan çocuklar hakkında, gerekli tıbbi bakım ve rehabilitasyon için sağlık tedbirine hükmedilebilir. Çocuklara yönelik çok az sayıda tedavi merkezi bulunduğundan, yukarıda sayılan hallerde, çocuklar birçok ilde yetişkinlerin tedavi edildiği merkezlere yönlendirilmektedirler.

TCK'nin 194. maddesi, sağlık için tehlikeli madde temini başlığı altında, uyuşturucu niteliğinde olmamakla birlikte sağlık için tehlike oluşturabilecek maddeleri çocuklara veren veya onların tüketimine sunmayı suç saymaktadır. Maddenin gerekçesinde yer aldığı üzere bu suç, alkollü içki, tütün mamülleri, tiner gibi bağımlılık yapma olasılığı olan tüm maddeleri içermektedir. Aynı şekilde Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 166. maddesi de çocuklara alkollü içki satılmasını, Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanunun 3. maddesi ise çocuklara tütün ve tütün mamülleri satışını yasaklamaktadır. Eğitim kurumları yakınında alkollü içki satışı da, çeşitli kanunlarla yasaklanmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliğinin 6. maddesi, İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinin görevleri arasında öğrencileri ve gençleri içki, sigara ve uyuşturucu maddelerden korumak için gerekli tedbirleri almak ve gerekli hallerde durumu ilgili makamlara bildirmek de sayılmıştır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye, 1972 yılındaki değişiklik protokolü ile birlikte 1962 tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesine, Psikotropik Maddeler ile ilgili 1971 tarihli Sözleşmeye ve 1988 tarihli Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine taraf olmuştur .

Mevzuat genel olarak Sözleşmeye uygun olmakla birlikte, söz konusu hükümlerin ne ölçüde uygulandığına ilişkin veriler bulunmamaktadır. Benzer şekilde mevzuattaki düzenlemelerin uygulanması bakımından sorunlarla karşılaşılıp karşılaşılmadığı ve varsa sorunların neler olduğuna ilişkin bilgi mevcut değildir.

Uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin hükümlerin uygulanması, çoğu zaman çocuğun koruma altına alınmasını ve çocuğun bedeninin ve çevresinin bu maddelerden arındırılmasını gerektirmektedir. O nedenle, mevzuattaki düzenlemeleri destekleyecek altyapının mevcut olması gerekmektedir. Tedavi, rehabilitasyon, koruma ve izlemeye ilişkin altyapının mevcut ve yeterli şekilde donatılmış olmaması halinde, çocuğun kısa vadede bu tür maddelerden uzaklaştırılması mümkün olsa da, orta ve uzun vadede çocuğun bu maddelere dönüşü engellenemeyecektir. Bu nedenle, bu tür suçların mağduru olan çocukların rehabilitasyonuna ilişkin hizmetlerin standartları, bu hizmetlerin verileceği merkezlerde uygulanacak usul ve esaslar, çocuk odaklı olarak düzenlenmelidir.

Yeni Türk Ceza Kanunu, konuya ilişkin olumlu hükümler içermekle birlikte, mağdurun çocuk olması veya yetişkinler tarafından çocukların bu suçlarda kullanılması halleri ayrıca düzenlenmemiş ve bu durumu ağırlaştırıcı bir neden olarak da saymamıştır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bağlantılı

suçların tümü bakımından, suçun mağduru çocuk ise veya çocuğun suçta kullanılması söz konusu olduğunda cezanın arttırılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır.

Çocuklara tütün ve alkollü içki satışına ilişkin düzenlemeler olmakla birlikte, bunlar yeterli yaptırımlarla desteklenmemiştir. Çocuklara tütün ve alkollü içki satışına ilişkin düzenlemeler etkili yaptırımlarla desteklenmeli ve bu yaptırımlar uygulanmalıdır.

Umumi Hıfzıssıhha Kanununda alkollü içki satışının sınırlandırılması düzenlenmektedir. Ayrıca çözücü maddelerin çocuklara satışının engellenmesi ve bu kurala aykırı davranışların cezalandırılmasına ilişkin bir düzenleme yapılması gerekmektedir.

Milli eğitim mevzuatı son derece kapsamlı ve ayrıntılı olmakla birlikte, çocukların uyuşturucudan korunmasına yönelik düzenleme neredeyse hiç bulunmamaktadır. Milli eğitim mevzuatına, çocukların uyuşturucudan korunması amacı doğrultusunda hükümler konulmalı, öğretmenler ve özellikle de rehber öğretmenler, okul müdürleri, okullardaki revirlerdeki sağlık çalışanları, çocukların uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden korunmaları göreviyle donatılmalıdır.

34. Madde: Çocukların Cinsel Sömürüye Maruz Kalması

Taraf Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

- (a) Çocuğun yasa dışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;
- (b) Çocukların, fuhuş ya da diğer yasa dışı cinsel faaliyette bulundurulmasıyla sömürülmesini;
- (c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

240

I. Maddenin Kapsamı

34. madde, çocuğun her türlü cinsel sömürü ve suiistimalden korunması için Devletlerin sağlamayı taahhüt ettikleri güvenceleri düzenlemektedir. Sözleşmenin 19.maddesi, bedensel ve zihinsel şiddetin bütün biçimlerine karşı korumayı kapsamakta ve cinsel istismardan da özel olarak bahsetmektedir. 35. madde ise çocukların kaçırılmalarının, satılmalarının ve fuhşa zorlanmalarının önlenmesini amaçlamaktadır. Özellikle bu iki madde, çocukların cinsel sömürü ve suiistimalden korunmasını öngören 34.madde ile doğrudan ilgilidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 25 Mayıs 2000 tarih ve 54/263 sayılı kararıyla Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolünü kabul etmiştir. Protokolün 2.maddesi tanımlara ayrılmıştır. Buna göre;

Çocuk satışı, herhangi bir şahıs veya bir grup şahıs tarafından, ücret ya da başka herhangi bir şey karşılığında bir çocuğun başka birine devredildiği herhangi bir fiil veya işlem anlamına gelmektedir. Çocuk fahişeliği, bir çocuğun ücret veya başka herhangi bir şey karşılığında cinsel faaliyetlerde kullanılması demektir.

Çocuk pornografisi, çocuğun gerçekte veya taklit suretiyle bariz cinsel faaliyetlerde bulunur şekilde herhangi bir yolla teşhir edilmesi veya çocuğun cinsel uzuvlarının, ağırlıklı olarak cinsel amaç güden bir şekilde gösterilmesi anlamına gelir.

Konuya ilişkin diğer başlıca uluslararası belgeler şunlardır; İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1949 tarihli İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhşunun Sömürülmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, 1956 tarihli Birleşmiş Milletler Kölelik ve Köle Ticareti ile Kölelik Benzeri Kurumların ve Uygulamaların Ortadan Kaldırılması Ek Sözleşmesi, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk

İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol.

Madde kapsamında Taraf Devletlerden, yasaların ve uygulamaların madde ile uyumlu olup olmadığını belirlemek üzere yetki alanlarındaki bütün çocukları kapsayacak şekilde bir araştırma yapmaları, konu hakkında iki taraflı, bölgesel ve çok taraflı anlaşmalar yaparak uluslararası işbirliğini sağlamaları, izleme mekanizmaları geliştirmeleri, eğitim ve bilinç-duyarlılık artırma çalışmaları yapmaları ve genel bir strateji belirleyerek gerekli kaynakların tahsisini sağlamaları beklenmektedir.

BM Çocuk Hakları Komitesine göre, bu maddenin Devletlere verdiği gerekli yasal tedbirleri alma yükümlülüğü şunları kapsamaktadır:

- Devletin uyruğundaki kişilerin başka ülkelerde bu nitelikte suç işlemeleri halinde de çocukların cinsel sömürsü suçlaması ile yargılanmalarına olanak sağlanması,
- Çocukların cinsel ilişkiye rıza gösterme yaşının belirlenmiş olması ve bu belirleme yapılırken, çocuğun ilişkiye girdiği kişinin çocuk üzerinde yetki sahibi olup olmaması, ilişkinin türü gibi durumların göz önünde bulundurulması, cinsel sömürünün rıza yaşından sonra da söz konusu olacağına dikkate alınması,
- Çocuğun her türlü yasa dışı cinsel ilişkiye zorlanması veya teşvik edilmesinin suç olarak kabulü, ancak bu suçlara maruz kalan çocukların suçlu duruma düşmemelerinin güvence altına alınması,
- Çocuk pornografisi suç olarak düzenlenirken, bu materyalleri üretmek, yaymak ve bulundurmak eylemlerinin hepsinin suç olarak kabul edilmesi ve bu suçların internet aracılığı ile işlenmesi hallerini de içerecek biçimde bir düzenleme yapılmış olması,
- Çocuğun fuhuş ya da yasa dışı cinsel ilişkiden veya pornografik içerikli gösteri ve materyallerden korunması için, telefon hattı dâhil önleyici bir mekanizmanın yasa ile öngörülmüş olması,
- Cinsel sömürü mağduru çocuğun şikâyetinde bulunma ve mahkemeye başvurma imkânına sahip olması,
- Cinsel sömürü suçlarında tanık çocuklara destek ve koruma sağlanması.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolünü, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolü ve 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması

ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesini onaylamıştır. Anayasanın 90. maddesi gereği bu Protokoller, kanun hükmündedir.

Ceza Kanununa göre, bir Türk vatandaşı veya yabancı, fuhuş (fuhşa teşvik, bunun yolunu kolaylaştırma, bu maksatla kişi tedarik etme veya barındırma ya da fuhşa aracılık veya yer temin etme) suçunu yabancı bir ülkede işlemiş ve Türkiye'de bulunuyorsa, bu suçtan dolayı yabancı ülkede hüküm verilmemiş olması ve Türkiye'de kovuşturulabilirliğin bulunması koşulu ile Türk Kanunlarına göre cezalandırılır. (md. 11, 12, 13) İnsan ticareti suçu ve insanlığa karşı işlenen suçlar (34. madde bağlamında ele alınabilecek olanlar; cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı, köleleştirme, kişi hürriyetinden yoksun kılma, zorla hamile bırakma, zorla fuhşa sevk etme), vatandaş veya yabancı tarafından yabancı bir ülkede işlenmiş ve bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır. Bu anlamda sözleşme ile uyumlu bir düzenleme olduğu görülmektedir.

Sözleşme, çocuğun cinsel ilişkiye rıza göstermiş sayılacağı yaş ve evlilik yaşı konusunda bağlayıcı bir düzenleme getirmemiştir. Komite, cinsel ilişkide çocuğun rızasının geçerli sayılmayacağı yaş ve evlilik yaşı olarak bir asgari yaştan belirlenmesinin ve belirlenen yaşların çok düşük olmamasının önemini vurgulamıştır. Ayrıca Sözleşmenin 2.maddesinde düzenlenen ayırım gözetmeme ilkesi nedeniyle belirlenecek asgari yaştan, kadın ve erkekler için ve farklı cinsel yönelimi olan kişiler için aynı olması gerekliliği dile getirmiştir. Ceza Kanununda on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış çocukların cinsel istismarı olarak kabul edilmiştir (md. 103). On beş yaşı bitiren çocukla cebir, tehdit ve hile olmaksızın cinsel ilişkide bulunulması halindeyse faili cezalandırmak için şikâyet şartı aranmıştır (md. 104). Evlilik yaşı, Medeni Kanun (md. 124) ve Evlendirme Yönetmeliği (md. 14) ile düzenlenmiştir ve buna göre; on yedi yaşını doldurmuş erkek ve kadın yasal temsilcisinin izniyle, on altı yaşını doldurmuş erkek ve kadın hâkimin izni ile evlenebilir. Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar ile on beş yaşını dolduran küçükler, mahkemece reşit kılınsa dahi evlenemezler.

Ceza Kanununun 103.maddesi özel olarak çocukların cinsel istismarını düzenlemektedir. Maddede; cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısımları, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle veya birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi halleri ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmiştir.

Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi Ceza Kanununun 227.maddesi uyarınca cezalandırılır. Hatta düzenlemeye göre, bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılır.

Ayrıca müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünlerin üretiminde çocukları kullanan/lar gibi bu ürünleri ülkeye sokan, çoğaltan, satışa arz eden, satan, nakleden, depolayan, ihraç eden, bulunduran ya da başkalarının kullanımına sunan/lar ve bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okuyan, okutan veya dinleten/ler de Ceza Kanununun 226. maddesi uyarınca cezalandırılırlar.

Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 4.maddesinde pornografi "şehvet hisleri uyandıran görsel, işitsel veya internet ortamında gerçekleştirilen yayınlar" olarak tanımlanmıştır. Aynı Yönetmelik uyarınca Suç Önleme Büro Amirliğinin görevleri arasında; çocuklara pornografik malzeme, müstehcen yayın satılıp satılmadığını kontrol etmek ve çocuğun cinsel faaliyet için kandırılması veya zorlanmasını, fuhuş veya pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemedeki kullanılarak sömürülmesini önleyici çalışmalar yapmak da yer almaktadır.

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanunun 8. maddesi, internet ortamında yapılan ve içeriği çocukların cinsel istismarı, müstehcenlik, fuhuş suçlarını oluşturduğu hususunda yeterli şüphe sebebi bulunan yayınlarla ilgili olarak erişimin engellenmesine karar verilmesini öngörmektedir.

Ailenin Korunmasına Dair Kanunun 1. maddesine dayanılarak aile içi cinsel şiddete maruz kalan çocukları şiddeti uygulayan kişiden korumaya yönelik geçici tedbirler alınması mümkün olmakla birlikte bu çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisine ilişkin her hangi bir düzenleme bulunmadığı gibi bu çocuklara yönelik başkaca destekleyici mekanizmalar da oluşturulmamıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezinin tanımı yapılmaktadır. Buna göre; Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanincaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı bu süre içerisinde aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılacak yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade eder.

Aile temelinde, şiddet ve suiistimale ilişkin araştırma yapmak veya yaptırmak; projeler geliştirme; önlenmesine, çözümlenmesine yönelik ve aileyi destekleyici eğitici programlar hazırlamak veya hazırlatmak; yapılan araştırmalardan edinilen bilgileri değerlendirmek ve sonuçlarını sosyal ve kültürel tedbirler haline dönüştürecek millî bir politikanın oluşumuna katkıda bulunmak Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile bu Müdürlüğe verilmiştir. Kanunun 3. maddesi Müdürlüğün görevlerini düzenlemektedir ve bu görevler sayılırken çocuk kavramına yer verilmemiş onun yerine aileye ilişkin faaliyetlerden bahsedilmiştir.

Genel hükümler uyarınca cinsel sömürü mağduru çocuğun şikâyet ve dava açma hakkı bulunmakla birlikte, çocuklar için özel, onların kolaylıkla erişebilecekleri bir şikâyet mekanizması öngören düzenleme bulunmamaktadır. Çocukların cinsel sömürü suçlarında tanıklık yapmaları halinde korunmaları ve desteklenmeleri konusunda da özel bir düzenleme bulunmamaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Uluslararası belgelerin ve Komite'nin devamlı üzerinde durduğu 34. maddeyi ihlal edenlerin hangi ülke vatandaşı olurlarsa olsunlar cezalandırılmaları çağrısı Ceza Kanunundaki düzenleme ile karşılık bulmuştur.

Çocuğun cinsel ilişkiye rıza göstermiş sayılacağı yaş Türk Ceza Kanununda on beş yaş olarak belirlenmiştir ve evlilik yaşı ise Türk Medeni Kanununa göre on beştir, istisnai hallerde bu yaş on altıya inebilmektedir. Bir asgari yaş belirlenmiş olması ve bunun kız ve erkek çocuklar bakımından aynı olması prensipleri açısından Ceza Kanunu, Medeni Kanun ve Evlendirme Yönetmeliğindeki düzenlemeler Sözleşmeye ve Komite'nin tavsiyelerine uygundur. Ancak Ceza Kanunu düzenlemesi, çocuğun ilişkiye girdiği kişinin çocuk üzerindeki yetkisi, ilişkinin biçimi gibi konuları rıza yaşı bakımında özel faktörler olarak dikkate almamıştır. Bu da on beş yaşını doldurmuş olan çocukların cinsel sömürü eylemlerine karşı korumasız bırakılmaktadır. Komite'nin rıza yaşı sonrasında sömürüye maruz kalma riski konusunda yaptığı uyarının da dikkate alınarak, ilişkiye girilen kişiye göre rıza yaşı ayrıca düzenlenmelidir. Aynı zamanda, erken yaşta evlendirilmenin cinsel sömürünün araçlarından biri olduğu dikkate alınarak, özellikle kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesinin önüne geçecek özel önlemler alınmalı, evlilik yaşını doldurmamış çocuklarla evlenme özel bir suç olarak düzenlenmelidir.

Ceza Kanununun 103.maddesi çocukların cinsel istismarını düzenlemektedir. Ancak madde metni yazılırken suç failinin/aracının çocuğun ağabeyi, babası vb. yakınları olması ve istismarın uzun yıllar sürmesi halinde çocuğun rızasıyla ilgili sakatlanma göz önüne alınmamıştır. Bu durumdaki çocuk uzun süre istismara maruz kalmasına rağmen konuşmaya cesaret edemezse cebir olmadığı ve rızaya

dayalı birliktelik olduğunun varsayılması gibi bir risk ile karşılaşmaktadır. Bu düzenlemenin değiştirilmesi ve çocukla ilişkiye giren kişinin kimliğine göre suçların tarif edilmesi ve çocuğun korunmaya çalışılan menfaatine uygun biçimde müeyyide konulması gerekmektedir.

Çocuğun yasa dışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması, fuhuş ya da diğer yasa dışı cinsel faaliyette bulundurulması, pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesi suç olarak düzenleyen mevzuat Sözleşme ile uyumludur.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda, duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış çocuklar için oluşturulan Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezlerinin tanımı yer almakla birlikte bu Merkezlerin kurulması bakımından uyulması gereken esaslar (örneğin sayıları, kapasiteleri) ile yaygınlaştırılmalarına yönelik ilkeler de yasa ile belirlenmelidir.

Yasayla cinsel saldırı mağdurlarının başvurabilecekleri özel merkezler kurulmalı, bu merkezler, cinsel saldırıya maruz kalan çocuklarla çalışan tüm birimlerin temsilcilerini içermeli ve konu hakkında çalışan kolluk, sağlık çalışanları vb. tüm görevlilerin görev tanımları ve izleyecekleri prosedür bir yönetmelikle ayrıntılı şekilde düzenlenmelidir. Saldırıya maruz kalanlara gebelik testi uygulanmalı, bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınmalı ve mağdur bu konuda bilgilendirilmeli ayrıca psikolojik destek alması sağlanmalıdır. Aynı zamanda şiddet, istismar vb. olayların belirlenmesi, bildirimi, sevk ve başvuru yolları, tedavi ve takibi ve adli makamların olaya el koyma süreci de düzenlenmelidir.

Ailenin Korunmasına Dair Kanunun 1. maddesine aile içi cinsel şiddete maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisi ile bu çocuklara yönelik başkaca destekleyici mekanizmalarla ilgili ekleme yapılmalıdır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda aile temelinde, şiddet ve suiistimale ilişkin araştırma yapmak ilgili Müdürlüğün görevi olarak belirlenmişse de Kanunda çocuklarla ilgili veri toplama hakkında bir düzenleme bulunmaması bir eksikliklerdir. Çocukların cinsel istismarını önlemeye yönelik olarak veri toplamak, araştırma yapmak da dâhil olmak üzere gerekli tedbirleri almak konusunda Devletin yükümlülüğü mevzuatta açık olarak düzenlenmelidir.

Aile içinde gerçekleşen cinsel şiddete karşı Ailenin Korunmasına Dair Kanun aracılığıyla cinsel şiddet mağduru çocuğu şiddet uygulayandan koruyacak tedbir kararı alınması veya Ceza Kanunundaki çocukların cinsel istismarını düzenleyen maddelere dayanılarak failin cezalandırılması mümkün olmakla birlikte enstest ayrı bir suç olarak düzenlenmemiştir. Oysa enstest, çocuğun hem cinsel hem

fiziksel hem psikolojik bütünlüğüne saldırıyı içeren bir fiil olmakla birlikte çocuğun aileye ilişkin değerlerini de derinden etkilemektedir. Bu nedenle, ensestini mevzuatta ayrıca düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Aynı zamanda Ceza Muhakemesi Kanununda yapılacak bir düzenleme ile ensest mağdurlarının ve onlardan doğanların korunması, kimliklerinin gizlenmesi gibi olanaklar da öngörülmelidir. Benzer bir düzenleme çocukların yasa dışı cinsel ilişkiye zorlandıkları eylemlere ilişkin davalarda tanıklık etmeleri ile ilgili de yapılmalıdır.

Aynı zamanda bir suçun mağduru olan çocuğun adalet sistemi içerisinde ikincil mağduriyet riskini ortadan kaldırmak için önem alınmalıdır. Bu önlemlerin başında, mağdurun soruşturma ve kovuşturma aşamalarının tamamında hak ve onuruna ihtimam gösterilmesi gelmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku Çerçevesinde Mağdurun Durumu ile İlgili R (85) 11 Sayılı Tavsiye Kararı bu konuya ilişkin düzenleme yapılırken dikkate alınmalıdır.

35. Madde: Çocukların Kaçırılmalarının, Satılmalarının ve Fuhuşa Zorlanmalarının Önlenmesi

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 35.maddesi, çocuklara çifte koruma sağlamaktadır. Sözleşmenin diğer maddelerinde çocuk kaçakçılığının, satışının ve cinsel sömürsünün başlıca biçimleri yer alırken bu madde bahsi geçen eylemleri hangi şekilde olursa olsun kapsamaktadır.

Sözleşmenin 11.maddesinde, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılmaya karşı korunması; 21. maddesinde haksız kazanç sağlamak amacıyla ülkeler arasında evlat edindirmeye karşı korunması; 32. maddede zararlı çalışma biçimlerine karşı korunması; 33. maddede uyuşturucu kaçakçılığına karışmaktan korunması; 34. maddede cinsel sömürüden korunması, 36. maddede ise diğer her türlü sömürüden korunmasına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. 35. madde ise gerek bu amaçlar gerekse başka amaçlar için kullanılmaları olasılığına karşı bir koruma sağlanması amaçlanmaktadır. Bu olasılıkların başında da organ ticareti, askerlik, dilendirilme, fuhuşa yönlendirilme ve çalıştırılma gibi amaçlarla çocukların kaçırılmalar veya satılmaları gelmektedir.

Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün 3. maddesinde “insan ticaretini” şu şekilde tanımlanmaktadır:

“İnsan ticareti”, kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması anlamına gelir.

Sözleşmedeki “istismar” terimi, asgari olarak, başkaları tarafından yapılan fuhuşun istismar edilmesini veya cinsel istismarın başka biçimlerini, zorla çalıştırmayı veya hizmet ettirmeyi, esareti veya esaret benzeri uygulamaları, kulluğu veya organların alınmasını içermektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolünün 2. maddesinde “çocuk satışı” şöyle tanımlanmaktadır:

“Çocuk satışı”, herhangi bir şahıs veya bir grup şahıs tarafından, ücret ya da başka herhangi bir şey karşılığında bir çocuğun başka birine devredildiği herhangi bir fiil veya işlem anlamına gelmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 35. maddesi ile uyumlu bir yasal düzenlemenin mevcudiyetinden bahsedilebilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmiş olması gerekir:

1. Aşağıdaki uluslararası belgeler imzalanmış ya da onaylanmış olmalı;

- a. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol;
- b. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü;
- c. Sınır aşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol;
- d. ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi;
- e. Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi;
- f. 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme;
- g. Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Yasaklanmasına İlişkin Ek Sözleşme (1956)
- h. İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşme (1949)

2. Aşağıdaki eylemler açıkça yasaklanmış olmalı;

- a. Çocukların herhangi bir amaçla kaçırılmaları ve satılmaları,
- b. Çocukların dilendirilmeleri,
- c. Çocukların evlat edinme işlemlerinden haksız kazanç sağlanması,
- d. Çocukların organlarının satılması,
- e. Çocuğun zorla askere alınması.

3. Belirli bir Devletin yetki alanında çocuk kaçırma olaylarına karışan kişilerin kovuşturulmasını sağlayacak bir yasal düzenleme olmalı.

4. Kaçırılan çocukların mutad meskene iadesini sağlayacak bir yasal düzenleme bulunmalıdır.
5. Yasaların kaçırma, satış veya ticaret mağduru çocukların suçlu sayılmamasını sağlayacak nitelikte olmalı.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Türkiye'nin onayladığı ve 35. madde ile ilgili olan sözleşmeler şunlardır: Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolü; Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol; ILO'nun 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi; Ülkelerarası Evlât Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi; 1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme; Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçaklığına Dair Protokol; 1956 tarihli Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Yasaklanmasına İlişkin Ek Sözleşme. Anayasanın 90. maddesi gereği bu sözleşmeler kanun hükmündedir.

1949 tarihli İnsan Kaçaklığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşmeye ise taraf olunmamıştır.

Ceza Kanununda insan ticareti, göçmen kaçaklığı, çocuğun dilencilikte araç olarak kullanılması, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suç olarak düzenlenmiştir (md. 79, 80, 109, 229). Mağdurun çocuk olması ve suçun cinsel amaçla işlenmesi, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun ağırlaştırıcı nedenleri arasında sayılmıştır. Velayet hakkına sahip olmayan ebeveyn tarafından çocuğun kaçırılması ve alıkonulması ise ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir (md. 234). İnsan ticareti suçu bakımından da, mağdurun on sekiz yaşından küçük olması ağırlaştırıcı sebep sayılmıştır.

Ceza Kanununa göre organ veya doku ticareti suç olarak düzenlenmiştir (md. 91). Organ veya doku satın alan, satan, satılmasına aracılık eden; hukuka aykırı yollardan elde edilmiş organ veya dokuyu saklayan, nakleden veya aşılaman; belli bir çıkar karşılığında organ veya doku teminine yönelik olarak ilan veya reklam veren veya yayınlayan kişiler cezalandırılır.

Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi Ceza Kanununun 227.maddesi uyarınca cezalandırılır. Hatta

düzenlemeye göre, bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketlerinin de tamamlanmış suç gibi cezalandırılması öngörülmüştür.

Türk Ceza Kanununun, iş ve çalışma hürriyetinin ihlalinin düzenleyen 117. maddesi, çocuğa özgü bir düzenleme yapmamakla birlikte bir kimsenin çaresizliğini, kimsesizliğini ve bağıllığını sömürmek suretiyle kişi veya kişileri ücretsiz olarak veya sağladığı hizmet ile açık bir şekilde orantısız düşük bir ücretle çalıştırmak veya bu durumda bulunan kişiyi, insan onuru ile bağdaşmayacak çalışma ve konaklama koşullarına tâbi kılmak ve bir kimseyi bu durumlara düşürmek üzere tedarik veya sevk veya bir yerden diğer bir yere nakletmek suç olarak düzenlenmiştir. Ayrıca insan ticaretini suç olarak düzenleyen 80. madde, çalıştırılma amacıyla tedarik etmeyi de suçun unsurları arasında saymaktadır.

Türk vatandaşı her erkek askerlik yapmaya mecburdur. Askerlik Kanununun 2. maddesine göre askerlik çağı kişinin yirmi yaşına girdiği sene Ocak ayının birinci gününden başlar. Aynı Kanuna göre gönüllü asker, ancak deniz ve jandarma sınıfları ile astsubaylık için alınır ve on sekiz yaşını doldurmuş olması gereklidir.

Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön ve Kapsamına Dair Kanunun 18 ve 24. maddesi, çocukların teslimlerine ilişkin kararların yerine getirilmesinde Devletlerin yükümlülüğünü düzenlemektedir. Ancak bu Kanunun Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Veçhelerine Dair Sözleşme gereğince hazırlanmıştır, dolayısıyla bu Sözleşme kapsamındaki kaçırılmalar sonrasındaki iadelere ilişkin bir yükümlülük getirmektedir.

İnsan ticareti ve göçmen kaçakçılığı suçları vatandaş veya yabancı tarafından yabancı bir ülkede işlenmiş ve bir ülkede mahkûmiyet veya beraat kararı verilmiş olsa bile Adalet Bakanının talebi üzerine Türkiye'de yargılama yapılır (TCK, md. 12, 13). Uluslararası belgelerin ve Komite'nin devamlı üzerinde durduğu 35. maddeyi ve bu maddeyle yakından ilişkili 34. maddeyi ihlal edenlerin hangi ülke vatandaşı olurlarsa olsunlar cezalandırılmaları çağrısı mevzuattaki bu düzenleme ile karşılık bulmaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye bu alandaki Sözleşmelerin hemen hemen tamamına taraf olmuş durumdadır. Bunun tek istisnası olan 1949 tarihli İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşmeye taraf olması önerilmektedir.

Türk Ceza Kanunu, insan ticaretini, göçmen kaçakçılığını, çocukların dilendirilmelerini, organlarının satılmasını, çalıştırılma amacıyla tedarikini suç olarak düzenlemektedir. Ancak Ceza Kanununda haksız kazanç elde etmek üzere yapılan evlat edindirme işlemleri hakkında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda özel bir yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocuğun zorla askere alınması özel bir suç olarak düzenlenmemiş olmakla birlikte, Askerlik Kanununa göre on sekiz yaşını doldurmamış kimsenin askere alınmasını engelleyici niteliktedir. Askerlik, zorla çalıştırma, dilendirme, organ satışı, kaçırılan çocukların mutad meskenlerine iadesi ile ilgili yasal düzenlemeler Sözleşme ile uyum göstermektedir.

Ceza Kanununda (md. 234) ve Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanunda (md. 3) çocuğun kaçırılması ve alıkonulması, on altı yaşını bitirmemiş çocukları kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Sözleşme gereği bunun yaş sınırı olmaksızın tüm çocukları kapsayacak şekilde düzenlenmesi yerinde olacaktır. Ayrıca her türlü kaçırma olayında çocuğun mutad meskene iadesinin yasa ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Şiddet suçuna maruz kalan çocuğun uğradığı zararların giderilmesi ve adli mekanizmada yardım edilmesine yönelik hizmetlerin bulunması konusunda Devlete objektif sorumluluk getirici bir düzenleme bulunmamaktadır. Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesine taraf olunması ve bu konuda uygulamayı düzenleyecek bir kanunun hazırlanması gerekmektedir.

Çocuk kaçırma suçları ile mücadele yöntemleri arasında, çocuk kaçırma suçu işleyen faille ilişkin özel bir veri tabanının oluşturulması ve bu suçlarla mücadele için ulusal ve uluslararası işbirliği yapılmasına özel bir önem verilmektedir. Bu amaçla veri tabanı oluşturulması ve bunların adli mekanizma içerisinde ortak kullanımına yönelik bir düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

36. Madde: Sömürünün Diğer Biçimlerine Karşı Koruma

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

I. Maddenin Kapsamı

Madde, çocukların cinsel ve ekonomik sömürünün dışındaki her türlü sömürüye karşı korunabilmesini amaçlayan bir güvenlik ağıdır. Sözleşmenin 36. maddeyle yakından ilişkili maddeleri şunlardır; madde 16 (özel yaşama, aileye ve eve yönelik keyfi müdahaleden korunma), madde 17 (medyanın sorumlulukları), madde 32 (çocuk işçiliği), madde 34 (çocukların cinsel anlamda sömürülmeleri), madde 35 (çocukların kaçırılmaları ve satılmaları) ve madde 39 (rehabilitasyon hizmetleri). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü de maddeyle doğrudan ilişkilidir.

Diğer maddelerde düzenlenmeyen sömürü biçimleri arasında yetenekli çocukların sömürülmesi, çocukların medya ile araştırmacılar tarafından ya da bilimsel deney adına sömürülmeleri, dilendirilmeleri gibi olasılıklardan söz edilebilir.

Yasaların, çocukları medya tarafından sömürülmeye, tıbbi deneylerde kullanılmaya karşı koruyucu düzenlemelere sahip olması gerekmektedir. Aynı zamanda çocukların bedensel, zihinsel, duygusal, ruhsal, ahlâksal ve sosyal gelişimleri açısından zararlı olabilecek her hangi bir risk altında olduğundan kaygı duyulduğunda duruma müdahale etme yetkisine sahip kılınmış bir sosyal güvenlik ve yardım kurumunun bulunması beklenmektedir.

Çocukların medya tarafından sömürülmesi konusuna Komite özel olarak dikkat çekmekte ve gerçekten farklı bir çocuk imgesi yaratan, kamuoyu ve politikacıları olumsuz etkileyecek yanlış önyargılara veya kalıp yargılara yol açan yayınların bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. (Yedinci oturum raporu, Ocak 1996, ÇHS/K/50, s.80)

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Bu madde kapsamında ele alınabilecek ilk düzenlemeler, medya aracılığı ile çocuğun sömürülmesini önlemeye yönelik yasa hükümleridir. Basın Kanununun 21.maddesine göre süreli yayınlarda on sekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanununun 19. maddesinde ise “çocuklara yönelik veya içinde çocukların kullanıldığı reklamlarda, onların yararlarına zarar verecek unsurlar bulunmaması, çocukların özel duygularının göz önünde tutulması” öngörülmüştür.

Çocuklar, araştırmalar ve deneylerde de sömürüye uğrayabilirler. İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmeliğe (RG 29.01.1993 – 21480) göre kesin bir zorunluluk olmadıkça, on sekiz yaşını tamamlamamış olanlar üzerinde I. ve II. dönem ilaç denemeleri yapılamaz. III. Dönem denemeler ise velayet ve vesayet altında bulunanlar için ancak veli veya vasilerinin yazılı muvafakati ile yapılabilir. (md. 8)

Çocuğun bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlâki gelişimini tehlikeye düşüren haller Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre korunmaya muhtaçlık halleri olarak kabul edilmiştir. (md. 3) Aynı Kanununun 21. maddesi, Kuruma bu çocukların tespiti ve korunması görevini vermektedir. Çocukların reşit oluncaya kadar bu Kanun hükümlerine göre Kurumca kurulan sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararı yetkili ve görevli mahkemece alınır. Haklarında derhal korunma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen çocuklar mahkeme kararı alınıncaya kadar, bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda veya aile yanında mahallî mülkî amirin onayı alınmak suretiyle bakım altına alınır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Yetenekli çocuklar; aileleri, etraflarındaki başka kişiler ve medya tarafından katıldıkları televizyon programları, yarışmalar, spor müsabakaları ve oynadıkları reklamlar, filmler veya diziler ve benzeri yoluyla bedensel veya zihinsel gelişimleri olumsuz etkilenecek şekilde kullanılabilirler ve bu konuda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda özel bir yasa hazırlanması düşünülebilir.

Çocukların medya tarafından sömürülmesine ilişkin düzenlemeler yetersizdir. Mevcut yasa, suç işlediği iddia edilen veya mağdur çocuğun kimliğinin açıklanmasını yasaklamakta ise de çocuklarla ilgili olumsuz önyargıların oluşmasına neden olacak nitelikte yayın yapılması gibi, çocuklara zarar verici yayınlara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Basın Kanunundaki hükmün kapsamı, çocuklar için tam bir koruma sağlayacak biçimde genişletilmelidir.

İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelikte, III. dönem denemelerde velayet ve vesayet altında bulunanlar için veli veya vasilerinin yazılı muvafakati arandığı belirtilmekle birlikte bunun denetiminin nasıl yapılacağı düzenlenmemektedir. Mevzuatta denetime ilişkin düzenlemeler yetersiz kaldığından Sözleşmeye kısmen uyum sağlanmıştır. Eksikliğin giderilmesi için, çocuklarda yapılan ilaç denemelerinin denetimi mevzuatta düzenlenmelidir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre, gelişimi risk altında olan her çocuk kurumun koruma ve gözetim yükümlülüğü kapsamında ise de uygulamada bütün riskler bu kapsamda değerlendirilmemekte ve özellikle 36. maddeyi ilgilendiren konular SHÇEK Kanununun 3. maddesinde yer alan korunmaya muhtaçlık halleri kapsamında görülmektedir. O nedenle yasalarda kurumların önleyici ve tedavi edici hizmetlerdeki yükümlülüğü açıkça sayılmalı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da, çocuklara yönelik bütün riskleri tespit etme, önleme ve koruma için gerekli tedbirleri almaktan sorumlu kabul edilerek, bunun usulleri düzenlenmelidir.

Mağduriyet sonucu bir tıbbi tedavi ihtiyacı doğmuş ise bu tedaviyi hangi kurumun üstleneceğine ilişkin düzenleme de bulunmamaktadır. Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda bu tür tedavi hizmetlerinin Sağlık Bakanlığının yükümlülüğünde olduğunu dair düzenleme yapılmalıdır.

Yasalarda mağdur çocuklara yönelik bağımsız izleme ve denetleme mekanizmaları geliştirilmelidir.

Mağdur çocuklara ilişkin güvenilir ve ayrıştırılmış verilerin toplanması sorumluluğu belirli bir kuruma verilmelidir.

37. Madde: İşkence ve Aşağılayıcı Davranış ve Özgürlükten Yoksun Bırakma

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

- a. Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. Onsekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.*
- b. Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.*
- c. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.*
- d. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.*

I. Maddenin Kapsamı

37. madde ile medeni ve siyasi haklar arasında yer alan birden fazla hak tek bir maddede düzenlemiştir. Madde 4 fıkradan oluşmaktadır. İlk fıkrada öncelikle işkence, kötü muamele ve fiziksel ceza yasağı öngörülmüştür. Söz konusu hak, insan hakları açısından mutlak hak olarak ifade edilen ve derogasyona tabi tutulamayacak haklar arasında sayılmaktadır. Mutlak haklar hiçbir koşul altında ihlal edilemeyecek ve kullanımına sınırlama getirilemeyecek haklardır. İşkence ve kötü muamele yasağının ihlal edildiği durumlarda ispat yüküne ilişkin temel prensipler değişiklik göstermektedir. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kişi ile ilgili olarak herhangi bir işkence ve kötü muamele iddiasının var olması durumunda, Taraf Devletlerin işkence ve kötü muamele yapmadıklarını ispat etmeleri gerekmektedir. Başka bir deyişle, kişinin bu şekilde bir muamele veya cezaya uğramadığının ispatı, ispat yükü yer değiştirdiği için Taraf Devletlere aittir. Ayrıca bu hakkın ihlal edildiğine dair öne sürülen herhangi bir iddianın Taraf Devletler tarafından etkili bir şekilde soruşturulması gerekmektedir. Etkili bir soruşturmanın yürütülmediği durumlarda da bu hakkın ihlali söz konusu olmaktadır. İşkence ve kötü muamele yasağı bağlamında Taraf Devletlerin yetki alanlarında bulunan bireylerin, resmî görevliler ve bunlar dışındaki kişiler tarafından uygulanan işkence ve kötü muamele ya da cezaya maruz kalmamaları

için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü söz konusudur. Bu önlemler; yasal, idarî, yargısal veya başka biçimlerde olabilecektir.

Bu fıkra kapsamındaki işkence ve kötü muamele yasağı, ceza infaz kurumlarında, okullarda, alternatif bakım uygulanan kurumlarda, aile içinde ve içinde çocuğun bulunduğu bütün kurumlarda fiziksel cezanın her türünün yasaklanmış olmasını gerektirmektedir.

Maddenin ilk paragrafında ikinci olarak on sekiz yaşından küçüklere idam cezası veya salıverilme olmaksızın ömür boyu hapis cezası verilmesi yasağı söz konusudur.

37. maddenin ikinci paragrafında, bir kişinin, herhangi bir yargısal, idarî ve diğer kamusal yetkililerin kararı gereğince kendi isteği ile ayrılamayacağı bir tutukevinde, hapishanede veya özel ya da resmî bir yerde tutulması anlamına gelen özgürlüğünden yoksun bırakma durumu düzenlenmiştir. İkinci paragraf herhangi bir nedenle özgürlüğünden yoksun bırakılmış tüm çocukları koruma altına almaktadır. Özgürlüğünden yoksun bırakma, ceza kanunları gereği veya sağlık ve sosyal yardım kurumlarına yerleştirme (ruh ve sinir hastalıkları tedavisi, madde bağımlılığı tedavisi, eğitsel amaçlar veya serserilik gibi nedenlerle) ya da mülteci ve sığınmacıların denetimi gibi farklı durumlarda söz konusu olabilmektedir. Paragrafta geçen “tutuklama”, bir insanın herhangi bir suç iddiasıyla yetkili merci kararı ile kapalı bir kurumda tutulması, “gözaltı” herhangi bir karar olmaksızın kısa süreliğine özgürlüğün kısıtlanması ve “hapis” yetkili bir mercinin kararı ile özgürlüğünden belli bir süreliğine yoksun bırakılmak anlamına gelmektedir. Yetkili merci, idarî bir makam olabileceği gibi bir yargı organı da olabilir ve bu anlamda geniş yorumlanmaktadır. Çocukların özgürlüğünden yoksun bırakılması ancak keyfi nitelik taşımaması ve yasalara uygun olması durumunda söz konusu olabilecektir. Ancak çocukların özgürlüğünün kısıtlanması sadece istisnai durumlarda, en son başvurulacak bir önlem olarak ve mümkün olan en kısa süre için gündeme gelmelidir.

Üçüncü paragrafta ilk olarak özgürlüklerinden yoksun bırakılan çocukların temel hakları ve buldukları yaş ve gelişimlerine uygun bir muamele görme hakları koruma altına alınmıştır. Bu hak kapsamında, çocukların tutuldukları kurumların personelinin izlenmesi, personele gerekli eğitimlerin verilmesi, gerekli denetleme ve şikâyet mekanizmalarının oluşturulması gündeme gelmektedir. Paragrafta ikinci olarak, çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı durumlarda kendi yüksek yararı aksini gerektirmediği sürece yetişkinlerden ayrı olarak tutulması gerektiği ifade edilmiştir. Son olarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış çocukların olağanüstü durumlar dışında ailesi ile iletişim kurma hakkı tanınmıştır. Burada sözü edilen “olağanüstü haller” belirlenirken, çocuğun yüksek yararı gözetilecek ve Sözleşmede yer alan diğer ilkelerle birlikte değerlendirme yapılacaktır.

37. maddenin dördüncü ve son paragrafında ise özellikle maddenin ikinci paragrafında yer alan yetkili bir merci tarafından verilen çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılması kararına karşı çocuğun sahip olduğu haklara yer verilmiştir. İlk olarak burada özgürlükten yoksun bırakılma kararının yasallığına itiraz, bu konunun hemen karara bağlanması ve tutulma kararının hukuki olmadığı durumlarda derhal saliverilme hakkı söz konusudur. Yapılacak itiraz ve başvurular, yeterli maddi gücü olmayan kişiler için herhangi bir maddi yükümlülük içermemelidir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklara ücretsiz adli yardımdan yararlanma hakkı sağlanmalıdır. Ayrıca çocukların tutuldukları kuruma girişleri sırasında kurumla ilgili kurallar, sahip oldukları haklar ve yükümlülükler, şikâyetle veya itirazda bulunacakları yetkili mercilerin ad ve adresleri, hukuki yardım sunabilecek kurumların ad ve adresleri anlayabilecekleri bir dilde yazılı olarak veya okuma yazması olmayan çocuklara tam olarak anlayabilecekleri tarzda sunulması gerekmektedir.

37. madde de yer alan haklar, büyük oranda Devletlere negatif edim yükümlülüğü getirmektedir. Uluslararası insan hakları hukukunda genel olarak kabul edilen medeni ve siyasi hakların derhal gerçekleştirilmesi yükümlülüğü 37. madde açısından da geçerlidir. Sözleşmede işkence ve kötü muamele yasağı gibi bazı hükümler doğrudan uygulanabilir niteliktedir ancak uygulanabilmesi için yasal ve idarî bazı adımların atılması gereklidir.

37. madde düzenlemesi, Sözleşmenin 39. maddesinde yer alan rehabilitasyon ve toplumla yeniden bütünleşme hakkı ve 40. maddesinde yer alan kanunla ihtilaf halindeki çocukların yargılanmasına dair haklar ile birlikte, yürürlükte olan adalet sisteminden ayrı olarak çocuklara özgü bir adalet sistemi kurulmasına ilişkin prensipleri ve buna ait temel ilkeleri içermektedir. Çocuk Hakları Komitesi 37. madde ile ilgili yaptığı bir değerlendirmede, Birleşmiş Milletler Çocuk Adaletinin Yönetimi Hakkında Asgari Standart (Pekin) Kurallar, Özgürlüğünden Mahrum Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler (Havana) Kuralları ve Çocuk Suçluluğun Önlenmesi için Birleşmiş Milletler Yönlendirici (Riyad) İlkeleri ve Ceza Adaleti Sisteminde Çocuklarla İlgili Girişim için Yol Gösterici İlkelerin ortaya koyduğu standartların da göz önüne alınması gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye, uluslararası alanda 37. maddede yer alan hakları içeren Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi belgelerine taraf olmuş durumdadır. 37. madde yer alan işkence ve kötü muamele ve ceza yasağı ile ilgili düzenlemeler, Türkiye'nin de taraf olduğu Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi 7. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3. maddesinde yer almaktadır. İşkence ve kötü muamele yasağı ayrıca başlı başına iki Sözleşmeye daha konu olmuştur. Bunlar İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve Avrupa Konseyinin İşkencenin ve Gayriinsanî ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine

Dair Avrupa Sözleşmesidir. İdam cezası ile ilgili olarak ise Türkiye, idam cezasını yasaklayan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek İkinci İhtiyari Protokolüne ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolüne taraf olmuş durumdadır. 37. maddede yer alan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı kapsamında, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 9. ve 10. maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5. maddeleri benzer yükümlülükler getirmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

1. Fıkra

Çocukların işkence ve kötü muameleyle karşı korunmasına yönelik yasal düzenlemeler Türk hukukunda da mevcuttur. Anayasanın 17.maddesine göre; “kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleyle tabi tutulamaz.”

258

Türk Ceza Kanunu, 94 – 96. maddeleri işkence ve kötü muamele suçunu düzenlemektedir. 94. maddede bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı ifade edilmiştir. Bu suçun bir çocuğa karşı işlenmesi ağırlaştırıcı neden olarak kabul edilmiş ve bu durumda sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunacağı belirtilmiştir. Fiilin cinsel taciz şeklinde gerçekleşmesi de ayrıca ağırlaştırıcı sebep olarak kabul edilmiştir. Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılacaktır. 95. maddede ise işkence suçu sonucunda mağdurda kalıcı fiziksel hasar veya ölüm meydana gelmesi durumunda cezaların ağırlaştırılması düzenlenmiştir. 96. madde ise eziyet başlığı altında kötü muamele suçuna yer verilmektedir. Bu suçun da bir çocuğa karşı işlenmesi, cezanın ağırlaştırıcı sebebi olacaktır. Türk Ceza Kanununun 77. maddesinde işkence suçunun siyasal, felsefi, ırksal veya dinsel saiklerle toplumun bir kesimine karşı, bir plan doğrultusunda, sistemli olarak işlenmesinin insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edileceği, ifade edilmiştir.

Türk Ceza Kanununun 232. maddesinde, aile, okul, çocukların korunması amacıyla buldukları kurumlarda çocuklara karşı kötü muamele sayılacak biçimde davranılması suç olarak düzenlenmiştir. Başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan davranışlar ise genel olarak yaralama suçu kabul edilmektedir. Bu suç, Türk Ceza Kanununun 86. maddesinde düzenlenmekte ve bu suçun ebeveyn tarafından veya kendini savunamayacak durumda bir kişiye karşı ya da bir kamu görevlisinin nüfusunu kötüye kullanması suretiyle işlenmesi cezanın ağırlaştırıcı sebebi kabul edilmektedir.

Türk Ceza Kanunu ile işkence ve kötü muamele suçu bağlamında yerel mahkemelere evrensel yetki tanınmıştır. Kanunun 13. maddesinde, işkence suçu dünyanın neresinde işlenirse işlensin, failin

vatandaş veya yabancı olmasına bakılmaksızın Türk kanunlarının uygulanacağı belirtilmiştir. Bu şekilde bu suçu işleyen kişilerin uluslararası hukuktan kaynaklanacak engeller sebebiyle cezasız kalmasının önüne geçilmek istenmiştir. Aynı kanunun 18. maddesinde yabancı bir ülkede suç işleyen kişilerin, suçu işledikleri ülkeye iadesi bağlamında talep edildikleri ülkede işkence ve kötü muamele ile karşılaşma olasılıkları söz konusu ise iade edilemeyecekleri düzenlenmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 148. maddesine göre, şüphelinin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme, yorma, aldatma, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yasaklanmıştır. Bu şekilde alınan ifadelerin kişinin rızası olsa bile delil olarak kullanılamayacağı ayrıca ifade edilmiştir. Ceza usul hukukuna ilişkin bu düzenlemeler, Devletlerin işkence ve kötü muamele yasağından kaynaklanan negatif yükümlülükleri bağlamında yerinde bir düzenlemedir. Benzer düzenlemeler Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma, Yönetmeliğinin (RG. 01.06.2005 – 25832) 24. maddesinde ve Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin (RG. 17.12.1983 – 18254) 124. maddesinde yer almaktadır.

Devletin negatif yükümlülükleri bağlamında Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun gereğince, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri sebebiyle işledikleri suçlar bu Kanunda öngörülen özel soruşturma usullerine tabidir. Ancak Kanunun 2. maddesi, işkence ve kötü muamele suçu söz konusu olduğunda, soruşturmanın bu kanuna tabi olmaksızın genel usullere göre yürütüleceği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Çocuk Koruma Kanununun 44. maddesinde de, bu kanun kapsamına giren görevlerle bağlantılı olarak işlenen suçlarda, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı ifade edilmiştir. Bu iki düzenleme ile işkence ve kötü muamele suçunu işleyen kamu görevlilerinin, soruşturmayı yetkili merciin iznine bağlayan özel usullerden faydalanması imkânı ortadan kaldırılmıştır. Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü'nün (RG 24.04.1979 – 16618) 8. maddesinde ise meslekten çıkarma cezasını gerektiren eylem, işlem, tutum ve davranışlar arasında, iş sahiplerine ya da herhangi bir nedenle Emniyet binalarına gelen ya da getirilenlere işkence yapmak fiili de sayılmıştır. İşkence ve kötü muamele uygulamasını engellemek üzere, bu eylemlerden dolayı ortaya çıkan zararların tazmininden kamu görevlilerinin bizzat sorumlu tutulmasına yönelik bir yasal düzenleme de söz konusudur. Devlet Memurları Kanununun 13. maddesi gereğince, işkence ve kötü muamele suçları nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından verilen kararlar sonucunda Devletçe ödenen tazminatların, sorumlu personele rücu edilmesi mümkündür.

Anayasanın 38. maddesi her koşulda idam cezasını yasaklamıştır. On sekiz yaşından küçükler için salıverilme koşulu olmaksızın ömür boyu hapis cezası ise; Türk Ceza Kanununun 31. maddesi ile yasaklanmıştır.

2. Fıkra

Sözleşmenin 37. maddesinin ikinci fıkrasında iki ilke yer almaktadır. İlk olarak, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının çocuklar bakımından da geçerli olduğu ve çocukların keyfi biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakılmayacağı, ikinci olarak ise çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılacağı durumlarda bunun en son başvurulacak önlem olması ve mümkün olan en kısa süre için uygulanması gerektiği ilkesidir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği Anayasanın 19. maddesinde, öncelikle ceza hukuku bağlamında tutukluluk hali olmak üzere kapsamlı bir şekilde yer almıştır. 19. maddede ilk olarak herkesin, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra, kanunda gösterilen şekil ve şartlara uygun olarak mahkemelerce verilmiş özgürlüğü kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir kurumda tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması halleri dışında kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı belirtilmiştir. 19. maddenin bu düzenlemesi, Sözleşmenin 37. maddesinin kapsamı ile paralellik taşımaktadır. 19. madde ayrıca tutukluluk durumu ile ilgili olarak suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin, ancak kaçımlarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabileceği belirtilmiştir. Bu şekilde bir düzenleme ile tutukluluk hali bağlamında tutuklamanın en son başvurulması gereken bir önlem olması gerektiği ilkesi Anayasada da yer almıştır.

Ceza hukuku bağlamında özgürlüğünden yoksun bırakılma hali genellikle usul hukukunun bir konusudur. Ceza Muhakemesi Kanunu tutuklama ve yakalama açısından oldukça kapsamlı düzenlemelere yer vermiştir. 90. ve 100. maddeler arasında yakalama ve gözaltına alma işlemleri, 100. ve 109. maddeler arasında ise tutukluluk hali ve adli kontrol konuları düzenlenmiştir. Anılan maddelerde, yakalama ve gözaltına alınmanın ve tutuklamanın şartları, süreleri düzenlenmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu 91 maddesine göre yakalanan kişinin, Cumhuriyet Savcılığınca bırakılmazsa, soruşturmanın tamamlanması için gözaltına alınmasına karar verilebilir. Gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç, yakalama anından itibaren yirmi dört saati geçemez. Yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilme

için zorunlu süre on iki saatten fazla olamaz. Toplu olarak işlenen suçlarda bu süre üç gün daha uzatılabilir. Çocukların gözaltında tutulmalarını gereksiz kılmak veya gözaltına alternatif olacak bir önlem özel olarak öngörülmemiştir. Ancak genel kurallara göre yakalama ve gözaltına almanın son çare olarak uygulanması, kural olarak kişinin davet edilerek savcılığa çağırılması gerekir. (CMK 145) Tutuklamaya alternatif olarak ise adli kontrol müessesesi öngörülmüştür. (CMK, md. 109)

Ceza Muhakemesi Kanununda oldukça ayrıntılı düzenlenen bu hükümler haricinde Çocuk Koruma Kanunu, Sözleşmenin 37. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan ilkelere doğrudan yer vermiştir. Kanunun 4. maddesinde bu doğrultuda, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulmasına ve tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanmasına yer verilmiştir. Kanunun 19. ve 20. maddelerinde kamu davasının ertelenmesi ve adli kontrol mekanizmaları; 21. maddede on beş yaşını doldurmamış çocuklar için üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenlenmiştir.

Tutuklulukta geçecek en uzun süre de Kanun ile belirlenmiştir, ancak bu bir genel düzenleme olup, çocuklara özgü bir düzenleme bulunmamaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu 102. maddeye göre ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir. Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde, tutukluluk süresi en çok iki yıldır. Bu süre, zorunlu hallerde, gerekçesi gösterilerek uzatılabilir; uzatma süresi toplam üç yılı geçemez.

Tutuklama ve hapis cezası kararlarının mahkemece verilmesi gerektiği gibi (CMK, md. 101, 223), Çocuk Koruma Kanununun 7.maddesi gereğince acil koruma halleri dışında kurum bakımı kararlarının da mahkemece verilmesi gerekmektedir. Bir çocuğun acil koruma altına alınmasının gerektiği durumlarda ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 22. maddesi ve Çocuk Koruma Kanununun 9. maddesi gereğince mahkemece bir karar alınıncaya kadar çocuk idarî bir karar ile kurum bakımına alınabilecek ancak bu işlemi takip eden beş gün içinde mahkeme kararı için müracaat edilmesi gerekecektir.

Suç işlediği iddia olunan çocuklar hakkında verilebilecek cezalar Türk Ceza Kanununun 31. maddesi ile düzenlenmiştir. Bu madde on iki yaşından küçüklere ceza verilmesini yasaklamaktadır. On iki yaşını doldurmuş olup, on beş yaşını doldurmamış olanlara ise ancak eylemlerinin hukuki anlam ve sonuçlarını kavrama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin var olduğunun anlaşılması halinde

ceza verilebilecek, aksi takdirde güvelik tedbiri uygulanacaktır. Ceza sorumluluğu olduğu tespit edilen on iki-on beş yaş grubundaki çocuklar ile on altı-on sekiz yaş grubundaki çocukların eylemleri sabit olduğunda ceza uygulanması öngörülmüştür. Kabahatler Kanununun 11. maddesi ise fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuk hakkında idarî para cezası uygulanamayacağını öngörmüştür.

Ceza Muhakemesi Kanununun 250. maddesi ile düzenlenen özel yetkili ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçları işleyen on beş yaşından büyük çocukların özel yetkili mahkemelerde yargılanmasını öngören Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesi ile paralel olarak 13. maddesinde de, on beş-on sekiz yaş arasındaki çocuklar bakımından hükmün açıklanmasının ertelenmesine karar verilemeyeceği gibi, verilen hapis cezaları seçenek yaptırımlara da çevrilemeyecek ve ertelenemeyecektir.

3. Fıkra

Sözleşmenin 37. maddesinin üçüncü fıkrasında özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların kişiliklerine saygı ve yaşlarının gereği olan ihtiyaçları göz önünde bulundurularak muamele görme hakları düzenlenmektedir. Maddede ayrıca çocukların yetişkinlerden ayrı tutulma ve aileleri ile iletişim kurma haklarına yer verilmektedir.

Fıkra ilk olarak ifade edilen özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların insanca muamele görme hakkı Devletlere, hem negatif hem de büyük ölçüde pozitif yükümlülükler getirmektedir. Bu konuda iç hukukta yer alan ilk düzenleme Anayasanın 61. maddesidir. 61. maddede sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişiler arasında çocuklar da sayılmıştır. Madde Devletin, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alacağını ve bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kuracağını veya kurduracağını belirtmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin (RG 13.04.2001 – 24372) 16. maddesinde adlî işlemler büro/kısım amirliğinin görevleri arasında, Cumhuriyet Savcısı tarafından gözaltında tutulması istenen çocuğun barınma, beslenme, haberleşme, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak, gerektiğinde sağlık tedavilerini yaptırtmak da sayılmıştır. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 11. maddesinde, nezarethane işlemlerinde nezarethanede zaruri haller dışında beşten fazla kişinin bir arada bulundurulamayacağı; tuvalet, temizlik gibi zorunlu ihtiyaçların giderilmesi görevli memurun gözetiminde sağlanacağı, gözaltındaki kişinin beslenme, nakil, sağlığının korunması ve gerektiğinde tedavisi, yakalandığının yakınlarına haber verilmesine ilişkin giderlerin ilgili birimin bağlı olduğu Bakanlığın bütçe ödeneklerinden karşılanacağı ifade edilmiştir. Yönetmeliğin 25. maddesinde gözaltı birimlerinin standartları gösterilmiştir. Buna göre, nezarethaneler en az 7 metrekare genişliğinde, 2,5 metre yüksekliğinde ve duvarlar arasında en az 2 metre mesafe olacak şekilde düzenlenecek,

yeterli doğal ışıklandırma ve havalandırma imkânlarına sahip olacak, nezarethanelerde gözaltına alınan kişilerin yatmaları ve oturmaları için yeteri kadar sabit ve dayanıklı oturma yerleri bulundurulacak, mevsim ve gözaltı yerlerinin maddi şartları da dikkate alınarak, geceyi gözaltında geçirecek şahıslar için yeterli miktarda battaniye ve yatak temin edilecek, tuvalet, banyo ve temizlik ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Ancak bu düzenlemeler yetişkinlere özgü olup, çocuklar için onların ihtiyaçlarına uygun şartları içermemektedir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 6. maddesinde, hapis cezaları ve güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek ilkeler sayılmaktadır. Bu ilkelerin başında ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınma zorunluluğu gelmektedir. Aynı zamanda hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddi ve manevi koşullar altında yerine getirilecektir. Hükümlülerin, Anayasada yer alan diğer hakları, infazın temel amaçları saklı kalmak üzere, ancak kanunda öngörülen kurallar uyarınca kısıtlanabilecektir.

Devletin negatif yükümlülükleri bağlamında Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 45. ve 46. maddelerinde çocuk hükümlüler hakkında uygulanacak disiplin tedbirleri ve disiplin cezaları ayrıntılı olarak sayılmıştır. 48. maddede disiplin cezalarının infazı ve kaldırılması düzenlenmiştir. 50. maddede hiçbir halde zincir ve demire vurmanın tedbir olarak uygulanamayacağı belirtilmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu 18. maddesi de, çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmasını yasaklamaktadır. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19. maddesi “Çocuklar için özel önlemler” başlığı altında, çocuklara kelepçe ve benzeri aletler takılmayacağını, ancak, zorunlu hallerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlemler alınabileceğini düzenlemiştir.

Özgürlüğü kısıtlanan kişinin insan onuruna saygı ve ihtiyaçlarına uygun muamele görme hakkının Devletlere yüklediği negatif yükümlülükler bağlamında Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununda bulunan hükümlerden biri de 86. maddede yer almaktadır. Bu maddede özel hayatın gizliliğine saygı ve üst ve eşya aramasında insan onuruna saygının esas alınacağı düzenlenmiştir.

Kanununun 11. maddesinde, tutuklu ya da disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları çocuk kapalı ceza infaz kurumları ve 15. maddesinde ise hakkında ceza kararı verilen çocukların kalacakları çocuk eğitim evleri eğitim ve öğretime dayalı kurumlar olarak tanımlanmıştır.

Sözleşmenin 37. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe özellikle yetişkinlerden ayrı tutulması hakkı açısından ele alınması gereken ilk düzenleme Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer almaktadır. Bu maddedeki temel ilkelerden biri; çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmalarını öngören ilkedir. Kanunun 16. Maddesinde, gözaltına alınan çocukların kolluğun çocuk biriminde tutulacağı düzenlenmiştir. Ayrıca çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde çocukların, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 11. maddesinde de gözaltına alınan çocukların yetişkinlerden ayrı tutulacağı belirtilmiştir. Ayrıca Yönetmeliğin 19. maddesinde “Çocuklar için özel önlemler” başlığı altında, yine çocukların yetişkinlerden ayrı tutulacağı ifade edilmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 11. maddesinde çocuk hükümlülerin, kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirileceği, kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması halinde, kız çocuklarının kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılacağı belirtilmiştir. Kanunun 11. maddesinde ise tutuklu bulunan çocuklar bakımından çocuk tutukevlerinin müstakil olarak kurulabileceği, tutuklular, tutukevlerinde veya maddi olanak bulunmadığı hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının tutuklulara ayrılan bölümlerinde, büyükler, kadınlar, gençler, çocuklar olmak üzere ve suç türleri de gözetilerek ayrı yerlerde barındırılacağı ifade edilmiştir. Kanunun 23. Maddesi, çocuk hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılmalarının gerekli görülen yer veya bölgelerdeki ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı halinde çocuk kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirileceği ifade edilmiştir. Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliğinin (RG 17.06.2005 – 25848) 4. maddesinde de benzer bir düzenleme bulunmaktadır.

Sözleşmenin 37. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların olağanüstü durumlar dışında ailesi ile iletişim hakkı konusunda ilk olarak Çocuk Koruma Kanunundan söz edilmelidir. Kanunun 31. maddesi kolluğun, çocuğun yakalandığını derhal velisine bildirme yükümlülüğü, 21. maddesi ise duruşmada çocuğun yanında velisini bulundurma hakkını düzenlenmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 95. maddesinde, özgürlüğünden yoksun bırakılma halinin ilk aşaması sayılabilecek olan yakalama, gözaltına alınma veya gözaltı süresinin uzatılması halinde Cumhuriyet savcısının emriyle bir yakınına veya belirlediği bir kişiye gecikmeksizin haber verileceği ve yakalanan

veya gözaltına alınan kişi yabancı ise yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu, vatandaşı olduğu Devletin konsoloslughuna bildirileceği ifade edilmiştir. Ayrıca diğer bir aşama olan tutukluluk aşamasında, 107. maddede tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verileceği, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verileceği ve şüpheli veya sanık yabancı olduğunda tutuklanma durumunun, yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, vatandaşı olduğu Devletin konsoloslughuna bildirileceği belirtilmektedir. Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesinde de kişinin yakalandığının istediği kanuni yakınına derhal bildirileceğine yer verilmiştir.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 8. maddesinde yakalanan kişinin; kendisi ile birlikte bir kişi varsa bu kişi vasıtasıyla, suçun işlendiği veya yakalandığı yerde ikamet ediyorsa ve haber vereceği yakınının telefon numarasını biliyorsa ya da kolluk vasıtasıyla sair suretle tespit edilebiliyorsa, telefon ile haber vereceği yakınının telefon numarasını bilmiyorsa ilgili yer kolluğu vasıtasıyla, konutu suç yeri dışında ise telefonla veya kişinin adresinin bulunduğu yerle ilişki kurulmak suretiyle, yakalandığı, gözaltına alındığı veya gözaltı süresinin uzatıldığı Cumhuriyet savcısının emriyle gecikmeksizin bir yakınına veya belirlediği bir kişiye haber verileceği, yakalanan veya gözaltına alınan kişi yabancı ise yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, durumu vatandaşı olduğu ülkenin büyükelçiliği veya konsoloslughuna haber verileceği ve muhafaza altına alınmak amacıyla kişinin yakalandığı, istediği kanuni yakınlarına derhal bildirileceği ifade edilmiştir. Yönetmeliğin 19. maddesi "Çocuklar için özel önlemler" başlığı altında, yine çocuğun gözaltına alındığının ana-baba veya vasisine bildirileceğini düzenlemiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 22. maddesi, hükümlülerin ceza infaz kurumlarına alınmalarında, başka kuruma nakillerinde ve hastaneye yatırılmalarında, istekleri üzerine ailelerine veya gösterdikleri kişilere; hükümlü yabancı ise yazılı olarak karşı çıkmaması halinde, uyruğu olduğu Devletin diplomatik temsilcilik veya konsoloslughuna durumun bildirileceği ifade edilmiştir. Kanunun 66. maddesinde kapalı ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerin, tüzükte belirlenen esas ve usullere göre idarenin kontrolündeki ücretli telefonlar ile görüşme yapabileceği ve açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde hükümlülerin, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabileceğine yer verilmiştir. Hükümlülerin ziyareti konusu ise aynı kanunun 83. maddesinde düzenlemiştir. Maddede, hükümlülerin belgelendirilmesi koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı tarafından haftada bir kez ve ayrıca kuruma kabullerinde, zorunlu haller dışında bir daha değiştirilmemek üzere, ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi tarafından, yarım saatten az ve bir saatten fazla olmamak üzere çalışma saatleri içinde ziyaret

edilebileceği yer almaktadır. Bu sayılan kişiler dışında kişilerin ziyareti ancak Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verildiği durumlarda olabilmektedir. Kanununun 95. maddesinde ise açık ceza infaz kurumlarında bulunanlarla kapalı ceza infaz kurumunda olup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazananlara, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini veya güçlendirmelerini ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak amacıyla kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile yılda en çok üç kez olmak üzere her defasında yol hariç üç güne kadar izin verilebileceği belirtilmiştir. 68. maddede ise hükümlülerin mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme hakkı düzenlemiştir.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların tutuldukları kurumlarda karşılaşabilecekleri disiplin cezaları söz konusu olduğunda ailesi ile iletişim hakkına bir sınırlama getirilmemiştir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 46. maddesi, kapalı infaz kurumlarında bulunan çocukların bazı eylemlerinden dolayı beş güne kadar açık havaya çıkma hakkı saklı kalmak üzere, gece ve gündüz tek başına bir odada tutulabileceğini öngörmüştür. Ancak bu cezanın, çocuğun kurum görevlilerine istediği zaman ulaşmasına engel olunmayacak şekilde uygulanacağı, çocuğun, cezanın infazı öncesinde, sırasında ve sonrasında doktor kontrolünden geçirileceği ve cezanın infazı sırasında çocuğun; ailesi, avukatı ve yasal temsilcisiyle görüşmesine izin verileceği ifade edilmiştir. Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin (RG 17.06.2005 – 25848) 5. maddesinde "Temel İlkeler" başlığı altında, odaya kapatma disiplin cezası almış olsa dahi çocukların; annesi, babası, kardeşleri, avukatı, resmî ve yetkili merciler ile yasal temsilcisiyle görüşmesi engellenemeyeceği, hükümlü ve tutuklular, Yönetmelikte belirtilen yakınları ile haftada bir kez olacak şekilde, üçü kapalı biri açık görüş olmak üzere ayda dört kez görüşme yapabileceği, hükümlü ve tutukluların, eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ve vasisi ile kayyımı dışında kalan üç ziyaretçisinin açık kimlik ve adreslerini kuruma bildirebileceği düzenlenmiştir. Ancak Yönetmeliğin 42. maddesi soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemenin, soruşturmanın veya davanın selameti bakımından tutuklunun ziyaretçi kabulünü yasaklayabileceği veya bu hususta kısıtlamalar koyabileceği öngörülmüştür.

4. Fıkra

Sözleşmenin 37. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğun sahip olduğu usulî haklar açısından, belirtilecek ilk düzenleme Anayasanın 19. maddesidir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin yetkili merci tarafından karara karşı başvuru yolları hakkında bilgilendirilme ve başvuru hakkı 19. maddede düzenlenmektedir. Bu maddeye göre yakalanan veya tutuklanan kişiler, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar konusunda yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna

çıkarılıncaya kadar bilgilendirilmelidir. Ayrıca tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme haklarının bulunduğu maddede yer almıştır. Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 90. ve 100. maddeleri arasında yakalama ve gözaltına alma işlemleri, 100. ve 109. maddeleri arasında ise tutukluk hali ve adli kontrol konuları düzenlenmiştir. Anılan maddelerde, yakalama ve gözaltına alınmanın ve tutuklamanın şartları ve süreleri yanında kişinin bu durumda sahip olduğu haklar, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin yakınlarına haber verme hakkı, alınan kararlara karşı başvuru yolları konusunda bilgilendirilme ve başvuru usulleri gibi konular yer almaktadır.

Ceza Muhakemesi Kanununun 91. maddesi gözaltı işlem ve kararına itiraz hakkını, 92. madde ise gözaltı işlemlerinin denetlenmesini düzenlemektedir. 104. madde ise tutuklanan sanığın salıverilmeyi talep etme hakkını ve bunun usulünü düzenlemektedir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 15. maddesinde yakalama, gözaltına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişinin, müdafii veya kanuni temsilcisinin, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımının hemen serbest bırakılmasını sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabileceği ve yakalanan kişinin dilekçesinin yetkili hâkime en seri şekilde ulaştırılacağı düzenlenmiştir. 16. maddede hâkim veya mahkeme tarafından verilen yakalama emrinin üzerine soruşturma veya kovuşturma evresinde yakalanan kişinin, en geç 24 saat içinde yetkili hâkim veya mahkeme önüne çıkarılmıyorsa, aynı süre içinde en yakın sulh ceza hâkimi önüne çıkarılacağı; serbest bırakılmadığı takdirde, yetkili hâkim veya mahkemeye en kısa zamanda gönderilmek üzere tutuklanacağı belirtilmiştir. 17. maddede ise yakalama, gözaltına alma işlemine veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının emrine karşı, hâkime yapılan başvuru üzerine verilen serbest bırakma kararının derhal uygulanacağına yer verilmiştir. Son olarak 18. maddede ise gözaltı süresinin dolması veya sulh ceza hâkiminin kararı üzerine, gözaltına alınıp da serbest bırakılan kişi hakkında yakalamaya neden olan fiille ilgili yeni ve yeterli delil elde edilmedikçe ve Cumhuriyet savcısının kararı olmadıkça bir daha aynı nedenle yakalama işlemi uygulanamayacağı düzenlenmiştir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 6. maddesinde hapis cezaları ve güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek ilkeler arasında kanunlarda gösterilen tutum, davranış ve eylemler ile kurum düzenini ihlal edenler hakkında kanunda belirtilen disiplin cezalarının uygulanacağı, cezalara, kanunda belirtilen mercilerin, sürelerine uygun olarak hükmedeceği ve cezalara karşı savunma ve

İtirazlar da kanunun gösterdiği mercilere yapılacağı belirtilmektedir. İnfaz Hâkimliği Kanununun 5. maddesi hükümlü ve tutukluların, kurumdaki işlemler ve kararlarla ilgili itiraz haklarını kullanma usulünü düzenlemektedir.

Çocukların özgürlüklerinin kısıtlandığı kurumların denetlenmesi; Adalet Bakanlığının iç denetimi dışında Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanununa göre oluşturulmuş kurullarca yapılmaktadır. Bu Kanunun 6. maddesine göre kurul üyeleri hükümlü ve tutukluları dinleme yetkisine de sahiptir.

37. maddenin son fıkrasında sözü edilen ve özgürlüğü kısıtlanan çocuğun sahip olması gerektiği belirtilen "diğer usulü haklara" ilişkin düzenleme içeren yasaların ilki Ceza Muhakemesi Kanunudur. Ceza Muhakemesi Kanununun 147. maddesinde ifade ve sorgunun tarzı başlığı altında şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde, müdafî seçme hakkının bulunduğu ve onun hukuki yardımından yararlanabileceği, müdafîin ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceği, müdafî seçecek durumda olmadığı ve bir müdafî yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafî görevlendirileceğinin bildirileceği yer almaktadır. 149. maddede ise şüpheli veya sanığın, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafîin yardımından yararlanabileceği; kanuni temsilcisi varsa, onun da şüpheliye veya sanığa müdafî seçebileceği ve soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında avukatın, şüpheli veya sanıkla görüşme, ifade alma veya sorgu süresince yanında olma ve hukuki yardımda bulunma hakkının engellenemeyeceği ve kısıtlanamayacağı ifade edilmiştir. 150. maddede şüpheli veya sanıktan kendisine bir müdafî seçmesi isteneceği, şüpheli veya sanık, müdafî seçebilecek durumda olmadığını beyan ederse, istemi halinde bir müdafî görevlendirileceği, müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirileceği ve alt sınırı beş yıldan fazla hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı yapılan soruşturma ve kovuşturmada aynı şekilde istem aranmaksızın bir müdafî görevlendirileceği belirtilmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 16. maddesinde adli işlemler büro/kısım amirliğinin görevleri arasında, suç işlediği yönünde kuvvetli şüphe nedeniyle yakalanan çocuğa kanuni haklarını anlatmak ve ayrıca çocuğun yakalandığını yakınına bildirmek, çocuğun ailesi tarafından müdafî tayin edilmemesi halinde baroya haber vermek ve müdafî tayin edilmesini sağlamak yer almaktadır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Türkiye'nin Sözleşme gereği sunduğu raporun Çocuk Hakları Komitesince yapılan değerlendirilmesi sonucunda yayınlanan Sonuç Gözlemlerinde (CRC/C/108-2001, paragraf 119-120), özellikle

gözaltı ve tutukluluk hali sırasında işkence ve kötü muameleyle ilişkin bir dizi ihlale ilgili ciddi endişeler belirtilmiştir. Komite bazı vakalara ilişkin olarak yasalarca öngörülmesine ve işkence ve kötü muameleyle karşı koruma oluşturabilecek bir önlem olmasına karşın, çocukların polis veya jandarma merkezlerinde Cumhuriyet savcısının yokluğunda ve herhangi bir avukatla görüştürülmeksizin sorgulandıklarını belirtmektedir. Komite, çocuklara karşı işkence ve kötü muamele iddialarının yeterince soruşturulmadığı, bu filleri gerçekleştiren kişilerin yargılanmadıklarını ve sonuç olarak bir cezasızlığın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Komite, Türkiye'ye, çocukların incommunicado (tüm iletişim imkânlarından yoksun bir şekilde-tecrit halinde) olarak tutulmasını önlemek ve ortaya çıkan işkence ve kötü muamele iddialarının etkili bir şekilde soruşturulmasına yönelik var olan mevzuatın gözden geçirilmesini ve uygulanmasını tavsiye etmiştir. Komite ayrıca, işkence ve kötü muamele iddiasıyla soruşturulan kişilerin soruşturma sırasında aktif görevden el çektirilmesi ve suçlu bulundukları takdirde görevden atılması, görevli personelin çocuk hakları konusunda sistematik eğitimlerinin devam etmesi ve mağdurların fiziksel ve psikolojik iyileşmelerinin ve sosyal rehabilitasyonunun sağlanması yönünde uygun adımların atılması gibi tavsiyelerde de bulunmuştur.

Komite aynı kararında yine 37. madde bağlamında değerlendirilebilecek olan çocukların yerleştirildikleri sosyal yardım kurumları açısından da değerlendirmelerde bulunmuştur. Komite özellikle çocukların yerleştirildikleri bu kurumların bazılarının fiziksel şartlarının kötü durumda olduğu, personelin yetersiz eğitim görmüş olduğu eleştirilerini getirmiştir. (paragraf 123)

Komite mülteciler bağlamında, özellikle Avrupa dışından gelen kişilere mültecilik statüsü tanınmadığını ve bu kişilerin yeterli sağlık ve eğitim hizmetinden yararlanamadığını ifade ettikten sonra, mülteci çocuklarla ilgili çalışan resmî görevlilerin özellikle travmatize olmuş ve sorunlu bölgelerden gelen çocukların hakları konusunda bilgilendirilmemiş olduğunu ifade etmiştir (paragraf 137).

Komite, çocukların için gözaltı ve tutuklama durumunun en son başvurulması gereken önlem olmasına karşın bazı vakalarda çocukların incommunicado olarak uzun süreler gözaltında tutulduğu, özellikle ülkenin doğu bölgesinde hiç çocuk mahkemesinin bulunmaması, genel olarak tutukevi koşullarının yetersizliği, tutukluluk koşullarında eğitim, rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon programlarının yetersizliği konularında endişelerini belirtmiştir. (paragraf 145) Komite bu durumlarla ilgili olarak uluslararası standartların sağlanması ve uygulanması gerektiği yönünde tavsiyelerde bulunmuştur. (paragraf 146-147)

1. fıkra

Anayasa ve Türk Ceza Kanununda yer alan bu düzenlemelerle işkence ve kötü muamele olgusu açık bir şekilde tanınmış, tanımı yapılmış, herhangi bir istisna tanınmamış ve Sözleşmenin 37.

maddesinin ilk fıkrasında yer alan negatif yükümlülükler bağlamında Sözleşme ile uyum sağlanmıştır. Ceza Muhakemesi Kanununda, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği ile Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinde yer alan düzenlemeler işkence ve kötü muamelenin yasaklanması bağlamında Sözleşmenin 37. maddesi ile uyum içerisindedir. Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, Çocuk Koruma Kanunu, Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü ve Devlet Memurları Kanununda yer alan düzenlemeler, işkence ve kötü muamele uygulamasına başvuracak kamu görevlilerinin etkin bir şekilde soruşturulmasını sağlama amacı yönünden Sözleşmenin 37. maddesi ile uyumludur.

Ancak işkence ve kötü muamele dışında okul, alternatif tedbir kurumları ve aile içinde fiziksel ceza uygulamasını yasaklayan özel bir düzenleme bulunmamaktadır, bu kişiler tarafından uygulanan fiziksel ceza niteliğindeki eylemler ancak yaralama niteliğinde olduğu takdirde cezalandırılabilir. Fiziksel ve bedensel ceza niteliğindeki eylemlerle ilgili olarak, uluslararası standartlar doğrultusunda, çocuklara karşı kimden kaynaklırsa kaynaklınsın ve derecesi ne olursa olsun bu eylemlerin tamamını suç sayan, ayrı ve özellikli bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

Anayasa ve Türk Ceza Kanunu içinde yer alan düzenlemeler ışığında Türk mevzuatı, 37. maddenin ilk fıkrasında yer alan idam cezası ve saliverilme koşulu olmaksızın ömür boyu hapis cezası yasağı ile uyum sağlamıştır.

Türk Ceza Kanununun 6. maddesi, Çocuk Koruma Kanununun 3. maddesi, çocuk deyiminden on sekiz yaşını doldurmamış kişinin anlaşılacağı öngörmektedir. Türk Ceza Kanununda, 37. maddeyi ilgilendiren suçlar ve bunların ağırlaştırıcı sebepleri belirlenirken “çocuk” kavramı kullanıldığı için, bu bakımdan Sözleşme ile uyumun sağlandığı söylenebilir. Ancak özellikle usul hukuku ile ilgili konularda yasaların tamamında düzenlemeler “çocuk” kavramı ile değil, yaşa dayalı olarak yapıldığı için on sekiz yaşından küçük olanların tamamının benzer bir korumadan yararlandığını söylemek mümkün değildir. Örneğin bazı suçlarda tutuklama kararı verilmesini yasaklayan madde on beş yaşından küçükleri kapsayıcı niteliktedir. Bu nedenle, yaş esas alınarak düzenleme yapılmış olan her bir hükmün 37. maddeye uygunluğunun ayrıca değerlendirilmesi gerekecektir.

2. Fıkra

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile buna müdahalenin sınırlarını düzenleyen Anayasanın 19. maddesi Sözleşmenin 37. maddesi ile uyumludur.

Yakalama, gözaltına alma ve tutuklama şartlarını ve sürelerini düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanunu 90 – 109. maddeleri, özgürlüğü kısıtlamanın yasa gereği olması ve yetkili bir merci kararına dayanması

ilkeleri bakımından sözleşme ile uyumludur. Tutuklamadan kaçınmak üzere adli kontrolün öngörülmesi de Sözleşme ile uyumludur. Aynı zamanda Çocuk Koruma Kanununun, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbir ve hapis cezalarına son çare olarak başvurulmasını öngören 4. maddesi, on beş yaşının altındaki çocukların bazı suçlar söz konusu olduğunda tutuklanmalarını yasaklayan 21. Maddesi, Sözleşme ile bu açıdan uyumlu olmakla birlikte, “en kısa süre ile sınırlı tutulması” ilkesini içermediği için eksiktir. 4. madde de yer alan temel ilke, Sözleşmeye uygun biçimde “en kısa süre” koşulunu da içerecek biçimde değiştirilmelidir. Öte yandan, özgürlüğü kısıtlamanın hem en son çare olması hem de en kısa süre ile sınırlı olmasını sağlamak için gözaltı, tutuklama ve cezalandırmaya ilişkin hükümlerin de gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Öncelikle, çocukların gözaltında tutulmalarını gereksiz kılmak veya gözaltına alternatif olacak bir önlem öngörülmemiş olması da önemli bir eksiklik. Davet usulü genellikle uygulanmamakta ve yakalama ve gözaltına alma ilk ve tek çare olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, gözaltına alınmanın son çare olmasını sağlamak üzere alınacak tedbirlerin Ceza Muhakemesi Kanunu 90. maddesinde veya Çocuk Koruma Kanununa konulacak bir ek hüküm ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Türk Ceza Kanununun tutuklamaya ilişkin düzenlemelerinde bir dizi suç katalog halinde sayılmıştır ve bu suçlardan sanıkların tutuklanabilmelerinin yolu açılmıştır. Bunlar arasında örneğin mala karşı suçlar da söz konusudur. Burada başkasına yönelik ciddi bir saldırı olması, bunda tekrar olması ve diğer önlemlerden sonuç alınmamış veya alınamayacak olduğunun anlaşılmış olması gibi ölçütler göz ardı edilmiştir. Verili düzenlemeler ışığında mevzuatın cezanın son çare olarak uygulanması için yeterli düzenlemeleri içermediği görülmektedir. Tutuklulukta geçecek süreyi düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanununun 102. maddesi de, en kısa süre ilkesi ile bağdaşmayacak derecede uzun bir süre öngördüğü için Sözleşme ile uyumlu değildir. Tutuklu yargılama süresi, çocuğun eğitim, gelişim, oyun, ailesi ile birlikte olma gibi hakları göz önünde bulundurularak mümkün olan en kısa süre ile sınırlı tutulmalı; tutuklu yargılamaya ilişkin azami süre kısaltılmalıdır.

Türk Ceza Kanununun 31. maddesinde yer alan çocuklar uygulanacak cezalara dair düzenleme; belli bir yaşın altında olan çocukların cezalandırılmasını yasaklaması ve belirsiz ceza uygulanmasına olanak sağlamaması açısından Sözleşme ile uyumlu ise de ceza sorumluluğu olanlar için cezanın tek çare olarak görülmekte olması Sözleşme ile çelişkilidir. 31. madde çocuğun eğitimine ve davranışını değiştirmeye yönelik tedbirlere önceliği verecek ve hapis cezasının on sekiz yaşından küçük bütün çocuklar bakımından son çare olmasını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. On beş yaşından küçükler için idarî para cezası verilemeyeceğini öngören 11. madde de on sekiz yaşından küçük bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir.

Tutuklama ve hapis cezasının son çare olabilmesi için, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbir ve cezalara başvurulacak suçlar ve şartlar sınırlandırılmalıdır. Bu sınırlama, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere, suç başkasına yönelik ciddi bir tehlike oluşturduğu hallerde, çocuğun bu davranışı tekrar ettiği durumlarda ve başkaca bir tedbir ile sonuç alınmasının mümkün olmaması halinde başvurulmasını öngörecektir biçimde yapılmalıdır.

Tutuklama ve hapis cezası ve kurum bakımı ancak Kanunlarda öngörülen koşulların varlığı halinde ve mahkeme kararı ile uygulanabilecek olması bakımından mevzuatta Sözleşme ile uyum sağlanmıştır.

Özgürlüğü kısıtlamanın son çare olması ilkesinin ayrımsız olarak hayata geçirilebilmesi için, on beş-on sekiz yaş arasındaki çocuklar bakımından hükmün açıklanmasının ertelenmesi karar verilemesini, verilen hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilemesini ve ertelenmesini engelleyen Terörle Mücadele Kanununun 13. maddesi değiştirilmelidir.

3. fıkra

Anayasanın 61. maddesinde sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemeler pozitif yükümlülükler bakımından Sözleşme ile uyum sağlamıştır.

Gözaltı koşullarını düzenleyen Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin (RG 13.04.2001 – 24372) 16. maddesi ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 11. ve 25. maddeleri insan onuruna uygun şartları sağlama bakımından Sözleşme ile uyumludur. Ancak Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'ndeki fiziksel koşullara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler, yetişkinlere özgü olup, çocuklar için onların ihtiyaçlarına uygun şartları içermemektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği'nde gözaltı birimlerinin standartlarının çocuğun ihtiyaçlarına uygun biçimde düzenlenmesi gerekmektedir.

Hapis cezaları ve güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek ilkeleri belirleyen Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 6. maddesi de, insan onuruna saygı prensibi bakımından Sözleşme ile uyumludur. Bu ilkenin hayata geçirilmesini sağlamak bakımından, özel hayatın gizliliğine saygıyı öngören Kanununun 86. maddesi; kurumları eğitim ve öğretime dayalı kurumlar olarak tanımlayan 11, 15 ve 29. maddeleri sözleşme ile uyumludur.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun, zincir ve demire vurmanın tedbir olarak uygulanamayacağını öngören 50. maddesi, Çocuk Koruma Kanununun çocuklara zincir, kelepçe ve

benzeri aletler takılmasını yasaklayan 18. maddesi ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin aynı içerikteki 19. maddesi de insan onuruna saygı amacını gerçekleştirme bakımından Sözleşme ile uyumludur.

Öte yandan odaya kapatma cezası, her ne kadar bir takım güvenceler tanınmış olsa da, çocuğun diğerlerinden soyutlanması biçiminde uygulandığı için bir nevi hücre cezasıdır ve bu şekli ile 37. madde ile çelişkilidir. Odaya kapatma cezası kaldırılmalıdır.

Sözleşmenin 37. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe özellikle yetişkinlerden ayrı tutulması hakkı açısından, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 11. ve 23. maddelerinde, Çocuk Koruma Kanununun 16. maddesinde Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 11. ve 19. maddelerinde, Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliğinin 4. maddesinde Sözleşme ile uyum sağlanmıştır. Ancak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 11. maddesinde, çocukların kendilerine özgü kurum bulunmayan hallerde kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılmış bölümlerinde tutulmaları esası benimsenirken, kız çocukları için bir istisna getirilmiş olması Sözleşme ile çelişkilidir. 11. madde kız çocuklarının da erkek çocuklar ile eşit güvencelere sahip olmasını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir.

Sözleşmenin 37. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların olağanüstü durumlar dışında ailesi ile iletişim hakkını düzenleyen, Çocuk Koruma Kanununun 21 ve 31. maddeleri, Ceza Muhakemesi Kanununun 95. ve 107. maddeleri, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesi, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 8. ve 19. maddeleri, Sözleşme ile uyumludur. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 22, 66 ve 68. maddeleri de genel olarak Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, iletişim hakkına getirilen kısıtlamalara ilişkin düzenlemelerde telefon görüşmesinin idarece dinleneceği ve kayıt altına alınacağı, bu hakkın, tehlikeli halde bulunan ve örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlanabileceği ifade edilmiştir ve bu şekildeki bir kısıtlama rejimi keyfi muameleye yol açıcı nitelikte gözükmektedir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 68. maddesinde tutulan kurumun asayiş ve güvenliğini tehlikeye düşüren, görevlileri hedef gösteren, terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının haberleşmelerine neden olan, kişi veya kuruluşları paniğe yöneltecek yalan ve yanlış bilgileri, tehdit ve hakareti içeren mektup, faks ve telgrafların hükümlüye verilmeyeceği, hükümlü tarafından yazılmış ise gönderilmeyeceği belirtilmiştir. Bu düzenleme iletişim özgürlüğünün keyfi biçimde kısıtlanmasına yol açacak nitelikte gözükmektedir. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun tutuklulukta bu hakların kullanımını düzenleyen 114. ve 115. maddeleri

de iletişim hakkının keyfi biçimde sınırlanmasına yol açabilecek nitelikte gözükmektedir. Bu açılardan Sözleşme ile kısmen uyum sağlanmıştır. Bu hükümlerin çocukların aileleri ve dış dünya ile ilişki kurma ihtiyaç ve hakları dikkate alınarak, keyfi kısıtlamayı önleyecek güvenceler ile özellikle de çocuğun yararının bunu gerektirmesi haline öncelik verilerek düzenlenmesi gerekmektedir.

Disiplin cezası uygulamalarının aile ile iletişimi engellememesini öngören Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 46. maddesi ve Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin 5. ve 42. maddelerinde de Sözleşme ile uyum sağlamıştır.

4. fıkra

274

Sözleşmenin 37. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan kısa zamanda yasal ve uygun olan yardımlardan yararlanma hakkı, özgürlüğünden yoksun bırakılma durumunun yasaya aykırılığını bağımsız ve tarafsız bir merci önünde iddia etme hakkı ve bu istem hakkında ivedi bir şekilde karar verilmesini isteme hakkı açısından Sözleşme ile uyum sağlanmıştır.

Sözleşmenin 37. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğun sahip olduğu itiraz ve başvuru haklarına ilişkin, genel ilkeleri düzenleyen Anayasanın 19. maddesi ve Ceza Muhakemesi Kanunu 91 ve 104. maddeleri ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 15, 16, 17 ve 18. maddeleri Sözleşme ile uyumludur.

Özgürlüğün kısıtlandığı kurumlardaki işlemler ve disiplin cezalarına itiraz hakkını düzenleyen Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 6. maddesi ile İnfaz Hâkimliği Kanununun 5. maddeleri de Sözleşme ile uyumludur.

Özgürlükleri kısıtlanmış olan çocukların bağımsız kurullara başvurma hakkını sağlamak üzere mevzuatta bulunan tek olanak Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu ile kurulan İzleme Kurullarıdır. Ancak bu kurullar tam bağımsız olmadıkları için, Sözleşme ile uyum sağlanamamıştır. Çocukların buldukları kurumlar için bağımsız denetim kurullarının yasa ile kurulması gerekmektedir.

37. maddenin son fıkrasında sözü edilen ve özgürlüğü kısıtlanan çocuğun sahip olması gerektiği belirtilen "diğer usulü haklarla" ilgili olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 147 ve 149. maddeleri ile Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 16. maddesi Sözleşme ile uyumludur.

38. Madde: Silahlı Çatışmalardan Etkilenen Çocukların Korunması

- 1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.*
- 2. Taraf Devletler, on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.*
- 3. Taraf Devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silâh altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.*
- 4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.*

I. Maddenin Kapsamı

38. maddede düzenlenen ve silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması hakkı olarak ifade edilebilecek bu hak Devletlere hem negatif hem de pozitif edim yükümlülüğü getirmektedir. Konu ile doğrudan ilgili olabilecek uluslararası belge, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokoldür. Konu ile ilgili olarak ayrıca on beş yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere alınmasını, kabul edilmesini ve çatışmalarda aktif olarak kullanılmasını yasaklayan Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, silahlı çatışmalarda çocukların zorla silâh altına alınmasını çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri arasında sayan 182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi belirtilebilir.

Sözleşmenin 38. maddesinin ilk paragrafında özellikle uluslararası insancıl hukuka bir atıf bulunmaktadır. Çocuk Hakları Komitesi 38. maddenin 1. ve 4. fıkralarında belirtilen bu kavramın kapsamına 1949 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesinin, 1977 yılında kabul edilen bu sözleşmeye Ek I. ve II. Protokolün, 1974'te kabul edilen Olağanüstü ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildirgenin, Çocuk Hakları Bildirgesinin ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin girdiğini kabul etmektedir. Bu uluslararası belgeler, silahlı çatışmalardan etkilenen çocukların korunması hakkı bağlamında çeşitli düzenlemeler içermektedir. Paragrafta uluslararası insancıl hukuktan kaynaklanan negatif ve pozitif yükümlülüklerin aynı zamanda çocuklar içinde geçerli olduğunu ifade edilmektedir.

İlgili uluslararası belgelere taraf olma yükümlülüğü kapsamında ele alınması gereken bir diğer sözleşme, Anti-Personel Mayınlarının Kullanılmasının, Stoklanmasının, Üretilmesinin ve Aktarılmasının Yasaklanmasını ve Bu Mayınların Tahribine İlişkin Sözleşmedir.

38. maddenin ikinci fıkrasında, on beş yaşından küçük olanların askere alınmış olsalar dahi çatışmalara doğrudan katılmaması için, Devletlerin uygun olan bütün önlemleri alması gerektiği vurgulanmaktadır. Üçüncü fıkrada ise Taraf Devletlerce özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukların askere alınmasından kaçınılacağı, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silâh altına alınmaları gereken durumlarda, önceliğin yaşça büyük olanlara verilmesi için çaba gösterileceği ifade edilmiştir. 38. maddeye bakıldığında on beş-on sekiz yaş arasındaki çocukların askere alınması ve çatışmalara dâhil edilmesi noktasında bir yasak bulunmadığı görülecektir. Ancak Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol gereği Protokole taraf olan Devletler için bu durum değişmiştir. Protokole göre; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme gereğince on sekiz yaşından küçüklerin özel korunmaya hakkı olduğu göz önünde bulundurularak, gönüllü asker alımı için asgari yaş yıllar itibariyle yükseltilecektir. Ayrıca Devletler, silahlı kuvvetlerin on sekiz yaşına erişmemiş mensuplarının çatışmalara doğrudan doğruya katılmalarının önlenmesi için mümkün olan tüm önlemleri alınmak ve on sekiz yaşına erişmemiş kişilerin silahlı kuvvetlere zorunlu olarak alınmasını engellemekle yükümlüdür. Sözleşmenin 38. maddesinin öngördüğü korumanın kapsamı, Protokol ile on beş- on sekiz yaş arasını da içerecek biçimde genişletilmiştir.

38. maddenin son fıkrasında, Devletlerin daha çok pozitif yükümlülüklerine ve sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine dikkat çekilerek, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alma yükümlülüğü vurgulanmıştır. Burada da ilk fıkrada olduğu gibi insancıl hukuka doğrudan gönderme vardır ve konunun yukarıda belirtilen diğer sözleşme ve bildirgelerde tanınan haklar bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Madde ile getirilen ilk yükümlülük uluslar arası hukuka uygun hareket etme yükümlülüğüdür. Bu kapsamda ilk olarak ilgili Sözleşmelere taraf olunması şartı aranmaktadır. Türkiye yukarıda belirtilen sözleşmelerden BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Ek Protokolüne, 182 Sayılı ILO Sözleşmesine, Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokolleri ile Anti-Personel Mayınlarının Kullanılmasının, Stoklanmasının, Üretilmesinin ve Aktarılmasının Yasaklanmasını ve Bu Mayınların Tahribine İlişkin Sözleşmesine taraf olmuş durumdadır.

38. maddenin ilk fıkrasında Devletlerin silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğü düzenlenmiştir. Konu ile ilgili olarak Anayasanın 15. maddesinde savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabileceği veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabileceğini belirtilmektedir. Ancak maddenin ikinci fıkrasında bu durumda dahi, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamayacağı; kimsenin din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı ve bunlardan dolayı suçlanamayacağı; suç ve cezalar geçmişe yürütülemeyeceği ve suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimsenin suçlu sayılamayacağına yer verilmiştir.

Madde ile getirilen ikinci yükümlülük on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmalarının engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması; üçüncü yükümlülük ise on beş yaşından küçüklerin askere alınmalarının, on beş-on sekiz yaş grubundaki çocukların askere alınmasının gerekmesi halinde önceliğin yaşça büyük olanlara verilmesidir. Anayasada çocukların askerliğe alınmasına dair gönderme yapılabilecek düzenleme 72. maddede yer almaktadır. 72. maddede vatan hizmetinin, her Türkün hakkı ve ödevi olduğu ve bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağına kanunla düzenleneceği ifade edilmiştir. Anayasa düzenlemesi askerlik hizmeti konusunda bir hüküm getirmemiştir ve soyut olarak bir vatan hizmetinden söz etmiştir. Bu hizmetin ne şekilde düzenleneceğini kanuna bırakmıştır. Askerlik hizmeti ile ilgili Türk hukukunda yasalar düzeyinde temel düzenleme Askerlik Kanunudur. Kanunun 1. maddesi ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan her erkeğin kanunda belirtilen şekilde askerlik hizmetini yerine getirmesi zorunlu tutulmuştur. Kanunun 2. maddesi ile bu yükümlülüğün yirmi ile kırk bir yaş arasındaki erkekler için zorunlu olduğu belirtilmektedir.

Kanuna göre askerlik yaşı yirmidir ve 11. maddede yer alan gönüllü askerlik açısından da bu sınır on sekiz yaş olarak ifade edilmiştir. Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün (RG 16.07.1990 – 20576) 79. maddesinde ise on dokuz yaşından küçüklerin seferberlik ve savaş halinde askere alınabileceği düzenlenmiştir. Türkiye'nin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokole taraf olurken yaptığı 2. beyanda Türk Askerlik Kanununa göre, askerlik hizmetinin yirmi yaşına girilen yılın 01 Ocak tarihinde başladığını, seferberlik ve olağanüstü hallerde ise yükümlülerin on dokuz yaşında askere alınabildiği ifade edilmiştir. 2. beyanda ayrıca Türkiye'de gönüllü askerlik uygulamasının olmadığı, bununla beraber, Askerlik Kanununun 11. maddesi, sadece deniz ve jandarma sınıfları ile "gedikli küçük zabıtlık" için asgari

on sekiz yaştan itibaren gönüllü askere almayı öngördüğü, ancak, İhtiyari Protokolün getirdiği yaş düzenlemesine uygun olan bu maddenin de uygulanmadığı ifade edilmiştir. Yine Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün 56. maddesi ile araç seferberliği söz konusu olduğunda, aracı kullanan kişi on beş yaşından büyükse ve getirdiği aracı kullanabilecek uygun nitelikli başka personel yoksa yetkili birlik komutanlığının araçları getirenlere yükümlülük uygulayabileceği ve durumu ilgilinin askerlik şubesine bildirebileceği düzenlenmiştir.

Okul açmaya izin verme yetkisi Milli Eğitim Temel Kanununa göre Milli Eğitim Bakanlığına aittir. Askeri liseler dâhil okulların derecelendirilme yetkisi de gene Milli Eğitim Bakanlığınınındır. Ancak Askeri okullar söz konusu olduğunda Milli Eğitim Bakanlığı bu yetkisini Milli Savunma Bakanlığı ile birlikte kullanmakla yükümlüdür. Askeri eğitim kurumları bağlamında liseler ve harp okulları açısından konu ile ilgili 2 yönetmelik vardır. Lise düzeyinde yürürlükte olan Silahlı Kuvvetler Askeri Liseler Yönetmeliğinin (RG 20.01.1976 – 15474) 6. maddesi ile öğrencilerin Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okulları ile bu okullara denkliği kabul edilmiş özel ve yabancı ilköğretim okulları mezunlarından ve astsubay hazırlama okullarının birinci sınıfında öğrenim gören başarılı öğrencilerden seçileceği belirtilmiştir. 7. maddede askeri liseler giriş koşulları arasında yaş koşulu da belirtilmiştir ve çocukların okula giriş yılında en çok on altı yaşında, ortaokulda hazırlık sınıfı okuyanlar için ise en çok on yedi yaşında olması gerektiği ifade edilmiştir. Harp Okulları Yönetmeliği'nde (RG 27.09.2001 – 24536) yaş ile ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamakla birlikte 43. maddede harp okullarının esas öğrenci kaynağının askerî liseler olduğu, ancak, ihtiyaç hâlinde harp okullarının programı ve amaçları doğrultusunda her yıl ilgili kuvvet komutanlıklarınca belirlenen ve Genelkurmay Başkanlığınca onaylanan sivil liselerden Yönetmelikte belirtilen şartları taşıyan öğrencilerin de harp okullarına alınabileceği belirtilmektedir. Bu şekilde lise mezunu olmuş, on altı - on yedi yaşında çocukların harp okullarına girmesi mümkün olabilmektedir.

Askeri Liselerde eğitim gören çocuklar yasal olarak asker statüsünde değildirler ve Sözleşme veya Protokol kapsamında asker olarak değerlendirilmemektedir. Askeri liselerden mezun olan çocuklar sadece harp akademileri bakımında aday statüsündedirler, askeri bir yükümlülükleri bulunmamakta ve askeri eğitim görmemektedir.

Son fıkrada ise Devletlerin silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alma yükümlülüğü düzenlenmektedir. Burada yine ilk fıkrada olduğu gibi uluslararası insancıl hukuk kurallarına bir gönderme söz konusudur. Konu ile ilgili olabilecek iç hukuktaki tek düzenleme Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılınması Hakkında Kanundur. Kanun terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle

maddi zarara uğrayan kişilerin, bu zararlarının karşılanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemek amacıyla kabul edilmiştir. Kanunun 7. 8. ve 9. maddelerinde sırasıyla, karşılanacak zararların neler olduğu, zararın ne şekilde tespit edileceği ve yaralanma, sakatlanma ve ölüm hallerinde yapılacak ödemeler konusunda ayrıntılı hükümler getirilmiştir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

İlgili sözleşmelere taraf olunmuş ve Anayasanın 15. maddesinde savaş hali düzenlenirken uluslararası hukuka bir göndermede bulunulmuş ise de insanlı hukuktan bahsedilmemiş olması ve çocuklarla ilgili özel bir düzenlemenin bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Anayasanın 15. maddesinde savaş hali düzenlenirken uluslararası hukuk yanında insanlı hukuka da bir gönderme yapılmalı ve bu koşullarda çocukların korunmasında uygulanacak prensibi gösteren bir fıkra eklenmelidir.

Ayrıca konu ile ilgili olan 1997 tarihli Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme Türkiye tarafından onaylanmışsa da bu konu ile ilgili bir iç hukuk düzenlemesi yapılmamıştır.

Sözleşmenin 38. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması ile ilgili olarak Askerlik Kanununun 1, 2 ve 11. maddeleri Sözleşme ile uyumludur. Ayrıca üçüncü fıkrada yer alan askere almada uyulması gereken asgari on beş yaş sınırı ve Ek Protokol'de yer alan on sekiz yaş sınırı ile ilgili yükümlülükler bakımından iç hukukla Sözleşme arasında uyum sağlanmıştır. Ancak askerlik hizmetini düzenleyen Anayasanın 72. maddesinde çocuklarla ilgili özel bir güvence bulunmamaktadır. On sekiz yaşından küçüklerin askere alınması yasalar açısından mümkün olmamakla birlikte bunun Anayasal bir güvenceye kavuşturulması yararlı olacaktır, aynı zamanda da bu düzenleme her tür silahlı çatışmadan korunmayı kapsamalıdır.

Ancak 1939 tarihli Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu halen yürürlükte ve bu Kanunun 2. maddesi ile on beş ile on sekiz yaş arasında yer alan çocukların askerlik hizmetine alınması mümkündür. Bu düzenleme ek Protokole aykırılık teşkil etmektedir.

Yine Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü'nün 56. maddesi, araç seferberliğinde on beş yaşından büyük çocukların aracı kullanmasına olanak tanıdığı için Sözleşme ile uyumlu; ancak Ek Protokol ile uyumlu değildir.

Askeri okullarla ilgili düzenlemeler on beş yaş sınırı konusunda Sözleşmenin 38. maddesi ve Protokol ile uyum sağlamıştır.

Bütün bu hükümler dikkate alındığında Sözleşme ile uyum sağlanabilmesi için, çocukların silahlı çatışmalardan ve askere alınmadan korunmasını temin etmek üzere uluslararası insancıl hukuka göndermede bulunan ve Devletin on beş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemlerin alma yükümlülüğünü tanıyan yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

On beş ile on sekiz yaş arasında yer alan çocukların her olasılıkta askerlik hizmetine alınmasını engellemek üzere Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu ile Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğünde değişiklik yapılması gerekmektedir.

Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun hükümleri sadece maddi zararlara karşı giderim yolunu öngörmüştür. Kanunda çocuklara yönelik herhangi bir koruma ve bakım amaçlı düzenleme söz konusu değildir. 38. maddenin dördüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükler açısından Sözleşme ile iç hukuk arasında uyum sağlamak bakımından mevzuat son derece yetersizdir.

Silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemin alınmasına yönelik olarak da, alınacak önlemleri ve sorumlu olan kurumları açıkça belirleyen yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

39. Madde: Mağdur Durumdaki Çocukların Rehabilitasyonu

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suiistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesi temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

I. Maddenin Kapsamı

Sözleşmenin 39. maddesi her tür şiddet, ihmal, sömürü ya da istismar, işkence, zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ya da ceza ve silahlı çatışma durumlarına maruz kalan çocukların, rehabilitasyonu ve toplumla bütünleştirilmelerine yönelik alınması gereken tedbirlere dair Devletin sahip olduğu yükümlülüğü düzenlemektedir. 39. madde çoğunlukla Devletlerin pozitif yükümlülüğünü gündeme getirmektedir.

Çocuk Hakları Komitesi tarafından, çocuk mağdurların rehabilitasyonu için gerekli tedbirlerin alınması, bu konuda ayrımcılık yapılmaması, korunma ihtiyacı içerisinde olan çocukların suçlu olarak görülmemesi ve değerlendirilmemesi gibi konular bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Sözleşmenin 39. maddesi, diğer maddelerde çocuklara yönelik şiddet ve sömürünün önlenmesi için Devletlere yüklenen pozitif yükümlülüklerin yanında mağduriyetleri hala süren çocuklar için uygun önlemlerin alınmasını istemektedir. Bu konuda bir diğer önemli uluslararası metin Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'dür. Protokol Taraf Devletlere, "Protokol kapsamına giren fiillerin mağdurlarının haklarını ve çıkarlarını, yargı sürecinin bütün aşamalarında korumak ve kollamak üzere gerekli önlemleri alma" yükümlülüğü getirmektedir. Benzer yükümlülükler Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolde de yer almaktadır.

Mevzuat ile Sözleşmenin uyumu değerlendirilirken ilk olarak her türlü ihmal, sömürü, suiistimal, kötü koşullarda çalıştırılması, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığına yeniden kavuşması için gerekli tedavi ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini sağlayacak hizmetlerden yararlanma hakkına yönelik düzenlenmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler çocuk adalet sistemine giren çocukları da kapsmalı ve çocuk mağdurların maruz kaldıkları davranışlar nedeniyle tazminat alma olanağı da tanınmalıdır.

Daha sonra da bu hizmetlerin, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik ilkelerin mevcudiyetinin araştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda bu tür hizmetlerin planlanması ve sunulmasında çocuğun katılımının öngörülmüş olması da beklenmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

Bu madde ile ilgili olan ve yukarıda belirtilen her iki Protokol de Türkiye tarafından imzalanmıştır.

Anayasanın 56. maddesinde, sağlık ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı kapsamında, Sözleşmenin 39. maddesi ile bağlantılı, Devletin pozitif yükümlülükleri tanımlanmıştır. Anayasanın 41. maddesinde ise Devletin çocukları koruma yükümlülüğü konusunda genel bir düzenleme bulunmaktadır.

282

Sözleşmenin 39. maddesi bağlamında iç hukuk kuralları incelenirken, sağlık hakkı ile ilgili olarak Anayasa dışında, bu raporda Sözleşmenin 25. maddesine ilişkin zikredilen düzenlemeler ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun ilgili hükümlerinin göz önünde tutulması gerekir. SHÇEK Kanununa göre kurulacak "çocuk ve gençlik merkezleri"; eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalışan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları şeklinde tanımlanmıştır. Aynı kanunda, "kadın veya erkek konukevleri" kurulması öngörülmüş ve bu evler fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psikososyal ve ekonomik problemlerinin çözümlenmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır. Aynı kanun gereği kurulacak çocuk ve gençlik merkezleri ile ilgili olarak yayınlanan Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliğinde (RG 30.09.2001 - 24539) bu merkezlerin; sosyal tehlikelerle karşı karşıya olan sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin rehabilitasyonları ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamakla görevli olduğu belirtilmektedir. Yönetmelikle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu; sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocukları ve gençleri bedensel, ruhsal ve duygusal gelişimleri açısından tehlike yaratabilecek risklerden korumak, temel ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olmak, gerektiğinde geçici olarak barınmaları için gerekli hizmetleri sunmak veya sunulmasını sağlamak, belirli bir süreç sonunda kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlayıcı her türlü sosyal hizmet müdahaleleri ile rehabilite edici mesleki çalışmalarını gerçekleştirmek, aile ve topluma yönelik çalışmaları yapmakla yükümlü tutulmuştur.

Anayasanın 40. Maddesi, temel hak ve yükümlülükleri ihlal edilen herkesin yetkili makamlara başvuru hakkının bulunduğu belirtmektedir. Bu konuda resmî görevlilerin fiil ve işlemlerinden kaynaklanan zararın tazmin edileceği de ifade edilmiştir.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

Sözleşmenin 39. maddesinde geniş olarak üzerinde durulan çocukların mağdur durumlarının ortadan kaldırılması ile ilgili iç hukukta fazla bir düzenleme göze çarpmamakta ve sınırlı olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında söz konusu hakkın kullanılmasını sağlayacak hizmetler belirtilmektedir. Öncelikle Sözleşmenin 39. maddesinde sayılı durumlara maruz kalan çocuklar için tedavi, koruma ve toplumla uyumu güçlendirici hizmetlerden yararlanma bir hak olarak Anayasa ile düzenlenmelidir. Anayasanın 41. maddesinde yer alan çocukların korunması konusundaki düzenleme bu doğrultuda yeniden ele alınmalıdır.

39. maddenin kapsamında işkence, silahlı çatışma, kötü koşullarda çalışma gibi özel mağduriyet halleri ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çocuklar bir suçun mağduru oldukları için Çocuk Koruma Kanunu 5. maddesine göre haklarında hem tedavi hem de topluma döndürücü tedbirlere hükmedilmesi mümkünse de, bu tür durumlar özgü hizmet verecek kurumlara dair düzenleme bulunmamaktadır. Çocuk Koruma Kanununda yazılı tedbirler, çocuk adalet sistemi içerisine giren çocuklar için de uygulanabilecektir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde yapılacak bir değişiklik ile 38. madde kapsamındaki tüm mağduriyet hallerini kapsayacak nitelikte kuruluşların kurulması öngörülmelidir.

Aksi takdirde özel hizmetlere dair açık bir yükümlülüğe mevzuatta yer verilmediğinden, bu durumda olan çocuklar mevcut kurumlara yerleştirilecek ve orada da ihtiyaçlarına uygun hizmetlere erişemeyeceklerdir. Örnek vermek gerekirse, mülteci çocukların SHÇEK kurumlarına yerleştirildikleri durumlarda böyle bir sorun doğabilmektedir.

Sözleşmenin 39. maddesinde yazılı hakların hayata geçirilmesi sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlerin bütününe ilgilendirdiğinden, tedavi, koruma ve toplumla uyumu güçlendirmeye yönelik hizmetlere dair yükümlülükler ilgili tüm kurumların mevzuatlarında düzenleme yapılmasını gerektirmektedir. Her ne kadar Anayasanın 40. maddesi resmî görevlilerin fiil ve işlemlerinden kaynaklanan zararın tazmin edileceği öngörülmüş ise de genel esaslar çerçevesinde tanınan tazminat hakkı bu tür olaylarda amacı gerçekleştirmeye elverişli değildir. Onun yerine Devletin objektif sorumluluğu esasına dayalı bir mağdurların zararlarının giderilmesine yönelik yasal düzenleme yapılmalıdır. Burada 9, 35 ve 38. maddelerde yer alan bir öneriyi tekrarlamak gerekmektedir: Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesine taraf olunmalı ve bu konuda uygulamayı düzenleyecek bir Kanun hazırlanmalıdır.

40. Madde: Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz-önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:

a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlâlde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.

b) Hakkında ceza kanununu ihlâl iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:

i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;

ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberi kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;

iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulmuş ya da yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;

iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;

v) Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;

vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;

vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;

3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasalardan, usullerin, onunla

ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:

a) Ceza Yasasını ihlâl konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;

b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.

4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

I. Maddenin Kapsamı

40. madde, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen veya ihlal ettiği kabul edilen çocukların haklarını kapsar. Birinci fıkrada, suç isnadı altındaki çocuklara yönelik muameleye ilişkin temel prensip ortaya konmaktadır. Bu temel prensipler, üçüncü fıkrada sözü edilen yetişkinlere özgü adalet sisteminden farklı bir çocuk adalet sistemi talebinin de temellerini oluşturur. Buna göre, bir ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen veya ihlal ettiğine karar verilen çocuğa yönelik muameleler çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılma ve toplumda yapıcı rol üstlenme amaçları dikkate alınarak belirlenmeli ve her halükarda çocuğa taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte davranılmalıdır.

Maddenin ikinci fıkrasında, çocuk için asgari güvencelerin listesi ayrıntılı olarak verilmekte (kanunilik ilkesi, masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, susma hakkı, avukat yardımından yararlanma hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makamlara temyiz hakkı ve temel usulî güvenceler) ve burada adil yargılanma hakkının temel güvenceleri bir kez daha sayılmaktadır. Bu fıkra özellikle İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesi ile doğrudan bağlantılıdır.

Üçüncü fıkra, ceza yasasını ihlal ettiği ileri sürülen çocuklar için yetişkin ceza adalet sisteminden farklı bir adalet sisteminin bulunmasını talep etmektedir. Çocuklara özgü yasa, usul ve sadece çocuklarla çalışacak makamların olmasını talep edilmektedir. Bu konu ile ilgili bir diğer uluslararası belge BM Çocuk Adaletinin Yönetimi Hakkında Asgari Standart Kuralları – Beijing Kurallarıdır. Bu kurallar çocuklara özgü adalet sisteminin özelliklerini ortaya koyar. 40. madde genel bir çocuğa özgü adalet sistemi talebini ortaya koyduktan sonra, çocuğa özgü adalet sisteminin özelliklerinden sadece iki tanesine ayrıca vurgu yapmıştır. Bunlardan ilki, ceza sorumluluğu konusunda bir asgari

yaşın belirlenmiş olmasıdır. İkinci ise çocuklar için insan hakları ve yasal güvencelerine tam saygı gösterilmesi koşulu ile sorunu adli kovuşturma olmadan çözmeyi sağlayacak önlemlerin alınmasıdır. Beijing Kurallarında, yargı dışı yollar olarak ifade edilen bu önlemler çocuğu ceza adalet sisteminin müdahalesinden ve bu müdahale sonucunda doğacak zarardan korumayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşımın geri planında da, çocukluk durumunun özelliğine yönelik Sözleşmenin genel yaklaşımı yatmaktadır.

Adalet mekanizması içinde çocuğu, temel hak ve özgürlüklerin bir öznesi olarak gören ve çocukları ilgilendiren tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararını birincil önemde ele alan, çocuk merkezli bir sistem benimsenmelidir. Çocuk adalet sisteminde daima çocuğun iyileştirilmesi ön planda tutulmalıdır. Yargılama, çocuğun çıkarlarına en fazla yardımcı olacak şekilde, onun anlayabileceği tarzda ve söylediklerini serbestçe ifade edebileceği ortamda gerçekleşmelidir. Çocuklar, kendilerini etkileyen adalet sisteminin uygulama ve planlama süreçlerine dâhil edilmelidir. Çeşitli meslek gruplarından ilgili kişiler çocuk hakları konusunda eğitilmelidir. Ayrıca Çocuk Hakları Komitesi, sistem içinde görev yapanlar için belirli standartların da oluşturulmasını tavsiye etmektedir.

Son fıkrada ise ceza yasasını ihlal ettiği tespit edilen çocuklara verilecek tepkiye ilişkin esaslar belirlenmektedir. Buna göre, çocuklar hakkında verilecek tepkiler koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerden oluşmalıdır. Bu tür kararlar verilirken, çocuğun durumu ve eylemi ile orantılı olma ve çocuğun yararına uygun olma esaslarına göre hareket edilebilmesi için gerekli yasal ve idarî önlemlerin alınması istenmektedir.

II. Mevzuattaki Düzenlemeler

1. Fıkra

40. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılma ve toplumda yapıcı rol üstlenme amaçları ile uyumlu ve taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkına denk gelen özel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bu konudaki tek düzenleme "hiç kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını" öngören Anayasanın 17. maddesidir.

2. Fıkra

Adil yargılanma kapsamı içerisinde ele alınan şüpheli veya sanık hakları, Türkiye'nin taraf olduğu BM. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 14. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin

6. maddesinde yer almaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 7. maddesinde ise cezaların yasallığı ilkesi düzenlenmektedir. Ceza Muhakemesi Kanununun ifade ve sorgunun tarzını düzenleyen 147. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde sayılan sanık haklarına kapsamlı şekilde yer verilmiştir.

Bu fıkra kapsamında birden fazla usulî güvencenin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunlar sırası ile kanunilik ilkesi, masumiyet karinesi, suçlamanın bildirilmesi, susma hakkı, savunmasını hazırlamak için avukat yardımından ve uygun olan başka yardımdan yararlanma hakkı, yetkili, tarafsız ve bağımsız bir yargı yeri önünde yargılanma hakkı, veli veya vasinin hazır bulunması hakkı, tanıklarla yüzleştirme ve tanıklara çapraz sorgu hakkı, daha üst makamlara temyiz hakkı, çevirmenden yararlanma hakkı, özel yaşamın gizliliğine saygı gösterilmesi ilkesidir. İç hukuk düzenlemeleri de bu sıra ile ele alınacaktır.

İşlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı kimsenin cezalandırılmayacağını, kimseye suçu işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemeyeceğini öngören kanunilik prensibi, Anayasasının 38. maddesinde ve Türk Ceza Kanununun 2. maddesinde düzenlenmektedir. Çocuklar için de bu düzenlemelerin geçerli olacağı tartışmasızdır.

Anayasasının 38. maddesi aynı zamanda suçsuzluk karinesine de yer vermektedir. Suçluluğu kesin hükümle sabit oluncaya kadar, kimse suçlu kabul edilemez. Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun 4. maddesi ile Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmeliğin 5. maddesinde, suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilan edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi yayın ilkeleri arasında sayılmaktadır.

Yakalanan kişiye suçlamanın ve yakalama sebebinin bildirilmesi ve haklarının anlatılması bir hak olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 147. maddesinde düzenlenmektedir.

Anayasasının 38. maddesi, hiç kimsenin kendisini veya kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamayacağını belirtmektedir. Bu husus, Ceza Muhakemesi Kanununun 147. maddesinde "yüklenen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir" biçiminde ifade edilmiştir.

Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanununda ifade ve sorgunun tarzını düzenleyen 147. maddesinde, şüpheli veya sanığın bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkı düzenlenmektedir. Müdafinin

görevlendirilmesini düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanununun 150. maddesinin ikinci fıkrasında ise on sekiz yaşını doldurmamış şüpheli veya sanıklara, müdafileri olmadığında, istemleri aranmaksızın bir müdafî atanacağını düzenlenmekte ve çocuklar açısından zorunlu müdafilik sistemi kabul edilmektedir. Ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 16. ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19. maddesinde de bir avukatın hukuki yardımından yararlanma hakkına ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Çocuk Koruma Kanununun 15. maddesinde, suça sürüklenen çocuk hakkındaki soruşturmanın bizzat çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından yapılacağı, çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemlerin yapılması sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisinin bulunabileceği, soruşturma sırasında Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli görüldüğünde, çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasının çocuk hâkiminden istenebileceği belirtilmektedir. Ayrıca Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğin 19. maddesinde, suça sürüklenen çocuğun ifadesinin alınması veya sorgusu sırasında adalet mekanizmasının işleyişinden olumsuz etkilenmesini önleme amacıyla çocuğun yanında bulunma, çocuğun hakları ile kendisine yöneltilen suçlama dâhil olmak üzere yargılama süreci hakkında anlayabileceği bir dille bilgilendirilmesini sağlama, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında da benzeri işlemleri ifa etme, sosyal çalışma görevlilerinin görevleri arasında sayılmaktadır.

Anayasanın 37. maddesi ile kanuni hâkim güvencesi, 138. maddesi ile mahkemelerin bağımsızlığı, 139. maddesi ile hâkimlik ve savcılık teminatı, 141. maddesi ile duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması ve 142. maddesi ile mahkemelerin kuruluşu da güvence altına alınmıştır. Söz konusu haklar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesine (adil yargılanma hakkı) paralel olarak düzenlenmişlerdir.

Anayasanın 19. maddesinde, Ceza Muhakemesi Kanununun 95. maddesinde ve Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesinde, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 16. maddesinde yakalananların, gözaltına alınanların ve tutuklananların durumunun yakınlarına bildirilme hakkı düzenlenmektedir.

Çocuk Koruma Kanununun 22. maddesinde, duruşmada çocuğun, velisinin, vasisinin, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisinin, bakımı üstlenen ailenin veya kurumda bakılıyorsa kurum görevlisinin hazır bulunabileceği öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, Çocuk Koruma Kanununda hüküm bulunmayan hallerde Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanacağından (Çocuk Koruma

Kanunu, md. 45), Ceza Muhakemesi Kanununun 147. maddesinde sayılan haklar kuşkusuz çocuklar için de geçerlidir.

Tanıklara soru sorma hakkı Ceza Muhakemesi Kanunu 52 ve 201. maddelerinde düzenlenmektedir. Buna göre sanığın, hem lehe tanıkların dinlenmesini isteme hem de tanıklara doğrudan soru sorma hakkı bulunmaktadır.

Ayrıca Ceza Muhakemesi Kanununun 202. maddesinde, sanık veya mağdurun meramını anlatabilecek kadar Türkçe bilmemesi halinde, mahkeme tarafından atanan tercüman tarafından duruşmadaki iddiaya ve savunmaya ilişkin esaslı noktaların tercüme edileceği belirtilmektedir. Engelli olan sanığa veya mağdura, duruşmadaki iddiaya ve savunmaya ilişkin esaslı noktalar, anlayabilecekleri biçimde anlatılacaktır. Bu hüküm, soruşturma evresinde dinlenen şüpheli, mağdur veya tanıklar bakımından da uygulanacak, bu evrede tercüman Cumhuriyet savcısı tarafından atanacaktır.

Anayasanın 22. maddesi “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz” hükmüne sahiptir.

Ceza Muhakemesi Kanununun 185. maddesine göre on sekiz yaşından küçük çocukların duruşmaları kapalı yapılacak ve hüküm de kapalı duruşmada verilecektir. Çocuğun ilerideki yaşamı düşünülerek düzenlenen bu gizlilik kuralının bir başka yansıması, Adli Sicil Kanununun 10. maddesinde yer almaktadır. Bu hükme göre, on sekiz yaşından küçüklerle ilgili adli sicil ve arşiv bilgileri gizlidir. Ancak soruşturma ve kovuşturma kapsamında değerlendirilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılıkları, hâkim veya mahkemelerce istenebilmeleri mümkündür.

Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde de, çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde, kimliğin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik tedbirler alınması gerektiği ifade edilmektedir. Basın Kanununun 21. maddesinde de, on sekiz yaşından küçük suç failinin veya mağdurunun kimliğinin açıklanması ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılması yasaklanmaktadır. Ayrıca soruşturmanın başlamasından takipsizlik kararına veya kamu davasının açılmasına kadar geçen süre zarfında, Cumhuriyet savcısı, hâkim veya mahkeme işlemlerinin ve soruşturma ile ilgili diğer belgelerin içeriğini yayınlayan kişiler ile görülmekte olan dava kesin hükümle sonuçlanıncaya kadar bu dava ile ilgili hâkim veya mahkeme işlemleri hakkında mütalaa yayınlanması da yasaktır. Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 21. maddesinde de çocuk birimlerinde yürütülen işlemlerde gizliliğin esas alınacağı hususu detaylı olarak düzenlenmektedir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade

Alma Yönetmeliğinin 19. maddesi, küçüklerin kimliklerinin ve eylemlerinin gizli tutulacağını, 27. maddesi ise soruşturmanın gizliliğini düzenlemektedir.

Anayasanın 36. maddesi ile hak arama hürriyetini düzenlemektedir. Bu kapsamda, Ceza Muhakemesi Kanununda mahkeme kararlarına karşı itiraz hakkına ve bir üst mahkemeye temyiz için müracaat hakkına yer verilmiştir (CMK, md. 268, 272, 286, 287, 288). Çocuk Koruma Kanununun 14. maddesinde ise çocuk hâkimi tarafından alınan tedbirlere karşı, Ceza Muhakemesi Kanununun itiraza ilişkin hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmektedir.

3. Fıkra

40. maddenin üçüncü fıkrasında yer alan ilk hak, çocuğun kendine özgü mahkemede, kendine özgü yasalara göre ve kendine özgü usul ile yargılanma hakkıdır. Anayasanın 141. maddesi de "küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulacağını" öngörmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek amacıyla hazırlanmış, çocuklara özgü bir Kanundur.

Bu Kanunun 25 ila 31. maddeleri arasında, çocuklar için özel mahkemelerin kuruluşu, görevi, yargı çevresi, hâkimlerin atanmaları yanında cumhuriyet savcılığı çocuk bürosu, çocuk bürosunun görevleri ve kolluğun çocuk birimine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır.

Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, emniyet teşkilatı içerisinde çocuklar için ayrı bir şube kurulmasını öngörmektedir. Ayrıca Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 18. maddesi, küçüklerle ilgili işlemlerin mümkün olduğunca sivil giyimli görevlilerce yerine getirilmesini öngörmektedir.

Bununla birlikte Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesi, Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlardan dolayı on beş yaşın üzerindeki çocuklar hakkında açılan davalara, Ceza Muhakemesi Kanununun 250. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen ağır ceza mahkemelerinde bakılacağını belirtmektedir.

Çocuğa özgü makam ile ilgili bir diğer düzenleme de Çocuk Koruma Kanununun 17. maddesidir. Bu madde, yetişkinlerle birlikte bir suç işlediği iddia olunan çocuklarla ilgili davaların yetişkinleri yargılayan mahkemelerde birleştirilmesini öngörmektedir.

Bu fıkra kapsamında ele alınması gereken bir diğer konu, ceza sorumluluğu konusunda bir asgari yaşı belirleyen yasal düzenlemelerdir. Ceza sorumluluğu yaşı, Türk Ceza Kanununun 31. maddesinde on iki olarak belirlenmiştir. On iki yaşını doldurmuş olup on beş yaşını doldurmamış olan çocukların, bedensel, zihinsel, ahlâki ve sosyal gelişimleri eylemlerinin hukuki anlam ve sonuçlarını algılamalarına ve davranışlarını yönlendirmelerine elvermeyecek düzeyde ise bu çocukların da ceza sorumluluğunun bulunmadığına mahkemece karar verilebilecektir. Bu çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamayacak ve ceza verilemeyecek, ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilecektir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinde de fiili işlediği zaman on iki yaşını doldurmamış olanlarla, on beş yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlerin hakkında yakalama yapılamayacağı ve bu çocukların hiçbir şekilde suç tespitinde kullanılmayacakları belirtilmektedir. Kimlik veya suç tespiti için yakalama yapılabilirse de, kimlik tespitinin hemen sonrasında bırakılmaları gerekmektedir. (md. 19)

Yaş küçüklüğü, on iki-on beş, on beş-on sekiz yaş arasındaki çocuklar için özel olarak Türk Ceza Kanununun 31. maddesinde düzenlenmekte ve yaş aralıkları ve çocuğun fiili algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı göz önünde bulundurularak, çocuklar hakkında ceza indirimi veya emniyet tedbiri uygulaması benimsenmektedir. Benzer bir düzenleme, sağır ve dilsiz çocuklar hakkında da Türk Ceza Kanununun 33. maddesinde yer almaktadır.

Çocuklar için sorunun adli kovuşturma dışında yollarla çözülmesini sağlamaya yönelik iki önemli kurum bulunmaktadır. Bunlarda ilki Ceza Muhakemesi Kanununun 171. maddesi ve Çocuk Koruma Kanununun 19. maddesinde düzenlenen ve savcıya verilen kamu davasının açılmasının ertelenmesi yetkisidir. Cumhuriyet savcısı, soruşturulması ve kovuşturulması şikâyete bağlı olup, üst sınırı bir yıl veya daha az süreli hapis cezasını gerektiren suçlardan dolayı, yeterli şüphenin varlığına rağmen, kamu davasının açılmasının üç yıl süreyle ertelenmesine karar verebilir.

Bir diğer kurum ise mağdur ile sanık arasında "uzlaşma"dır. Uzlaşma asıl olarak Ceza Muhakemesi Kanununun 253. maddesinde düzenlenmekte, Çocuk Koruma Kanununun 24. maddesi ise "Ceza Muhakemesi Kanununun uzlaşmaya ilişkin hükümleri suça sürüklenen çocuklar bakımından da uygulanır" ifadesi ile Ceza Muhakemesi Kanununa gönderme yapmaktadır. Kanunun 253. maddesi, uzlaşmaya tâbi suçları saymakta ve uzlaşma usulünü düzenlemektedir. Uzlaşma usulüne başvurulabilmesi için Yasada belirlenen suçlardan biri söz konusu olmalı, taraflar uzlaşmayı kabul etmeli ve sanığın mağdurun zararını gidermesi gerekmektedir.

4. Fıkra

40. maddenin son fıkrasında olduğu gibi Beijing Kurallarının 11. maddesi de, çocuklar söz konusu olduğunda adli kovuşturmalara başvurulmamasını öngörür. Ceza hükümlerini ihlal eden çocuklarla

ilgili olarak, yargı dışı başka çarelerin olup olmadığı hususu göz önüne alınmalı, meselenin yargı mekanizması dışında hallini kolaylaştırmak için topluluk programları, geçici gözetim, rehberlik ve suç mağdurlarının zararlarının tazmini gibi çeşitli çabalar harcanmalıdır.

Türk Ceza Kanunu 31. maddesine göre ceza sorumluluğu olduğu tespit edilen çocuk hakkında ceza dışında bir tedbir uygulanma olanağı bulunmamaktadır. Bu kapsamda ele alınabilecek alternatiflerden biri kovuşturma aşamasında uzlaşma uygulamasıdır. Çocuk Koruma Kanununun 24. maddesine göre, Ceza Muhakemesi Kanununda yer alan uzlaşma ile ilgili düzenlemeler çocuklar için de uygulanacaktır. Ceza Muhakemesi Kanununun 253. maddesi, şüphelinin, mağdurun veya suçtan zarar görenin reşit olmaması yani çocuk olması halinde, uzlaşma teklifinin kanuni temsilcisine yapılacağını öngörmektedir.

31. madde ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında ise güvenlik tedbiri uygulanmasını öngörmektedir. Çocuk Koruma Kanununun 11.maddesine göre, 5. maddede yazılı koruyucu ve destekleyici tedbirler ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından güvenlik tedbiri olarak uygulanacaktır. Kanunun 5. maddesinde tedavi, eğitim, bakım, barınma ve danışma tedbirleri öngörülmüştür. Güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında orantılılık ilkesi düzenlenmediği gibi, süre konusunda da objektif bir kriter bulunmamaktadır.

Çocuk Koruma Kanununun 36. maddesine göre, hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir. 37, 38 ve 39. maddeleri denetim kararının yerine getirilmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Aynı zamanda da Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, denetim ile ilgili usul ve esaslara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107. maddesi koşullu salıverme olanağını düzenlemektedir. Buna göre, koşullu salıverilmeden yararlanabilmek için mahkûmun kurumdaki infaz süresini iyi hâlli olarak geçirmesi gerekir. Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün on beş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir gün, iki gün olarak dikkate alınır.

III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler

1. fıkra

“Hiç kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağını” öngören Anayasanın 17. maddesi, Sözleşmenin 40. maddenin birinci fıkrasında düzenlenen “çocuğun

yaşı ve yeniden topluma kazandırılma ve toplumda yapıcı rol üstlenme amaçları ile uyumlu ve taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını” tam olarak karşılamamaktadır. Küçükler için onlara özgü düzenlemeler yapılmasını öngören Anayasanın 141. maddesinde veya çocuklara özgü bir madde oluşturulacak olursa o madde de, bir suç işleme iddiası altındaki çocuklar bakımından 40. maddenin birinci fıkrasında yer alan hakkın tamamını kapsayacak bir düzenleme getirilmelidir.

2. fıkra

40. maddenin ikinci fıkrası, adil yargılanma hakkına ilişkin standartların çocuklar için de aynen uygulanmasını öngörmektedir. Türkiye bu konudaki diğer uluslararası Sözleşmelere ve özellikle de BM. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraftır. İç hukukta Anayasa ve Yasalar düzeyinde de bu haklara ilişkin ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. Bu kapsamda incelenen Anayasanın 19, 22, 36, 37, 38, 138, 139, 141, 142. maddeleri, Türk Ceza Kanununun 2. maddesi, Ceza Muhakemesi Kanununun 52, 95, 147, 150, 185, 201, 202, 268, 272, 286, 287, 288. maddeleri, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun 4. maddesi, Çocuk Koruma Kanununun 4, 14, 15, 22, 45. maddesi, Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13. maddesi, Adli Sicil Kanununun 10. maddesi, Basın Kanununun 21. maddesi, Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmeliğin 5. maddesi, Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliğinin 16, 21. maddeleri, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19, 27. maddeleri, Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmeliğin 19. maddesi Sözleşme ile uyumludur.

3. fıkra

“Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulmasını” öngören Anayasanın 141. maddesi, Sözleşmenin 40. maddesinin birinci fıkrasında yer alan çocuğa özgü kanun ilkesine karşılık gelmektedir. Ancak bu ilkede, çocuğa özgü makam ve usul prensibi yer almamaktadır. Çocuğa özgü kanun, çocuğa özgü makam ve usul prensiplerini güvence altına aldığı takdirde bu ihtiyaç karşılanabilecektir.

Çocuk Koruma Kanununun 25 ila 31. maddeleri arasında, çocuklar için özel mahkemelerin kuruluşu, görevi, yargı çevresi, hâkimlerin atanmaları yanında cumhuriyet savcılığı çocuk bürosu, çocuk bürosunun görevleri ve kolluğun çocuk birimine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak Terörle Mücadele Kanununun 9. Maddesinde, çocuğa özgü mahkemeye ilişkin kurala bir istisna getirilmiş

ve on beş yaşından büyük çocukların Ceza Muhakemesi Kanununun 250. maddesinin birinci fıkrasında yer alan Ağır Ceza Mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde yargılanması öngörülmüştür. Bu düzenleme, Sözleşmenin 40. maddesine aykırıdır. Bu nedenle, çocuğa özgü makam, usul ve kanun prensibinin bir bütün olarak 141. maddede yer alması, bu hakkın her zaman güvence altında olmasını sağlamak bakımından önemlidir. Aynı zamanda da Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesi değiştirilmeli ve çocukların kendilerine özgü mahkemelerde yargılanması sağlanmalıdır.

Çocukların yetişkin mahkemelerinde yargılanmasına neden olan, Çocuk Koruma Kanununun 17. maddesi de değiştirilerek, çocuklarla yetişkinlerin aynı eylem nedeniyle yargılandıkları durumda, çocuğun üstün yararı gözetilerek çocuk mahkemelerinde birleştirilmesi esası benimsenmelidir. Polis teşkilatında çocuğa özgü makam kurulmasını öngören Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ve küçüklerle ilgili işlemlerin mümkün olduğunca sivil giyimli görevlilerce yürütülmesini öngören Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 18. maddesi Sözleşme ile uyumludur.

Ceza sorumluluğu yaşı konusunda Sözleşme bağlayıcı bir yaş kabul etmemiş, sadece yasada asgari yaş sınırının bulunmasını öngörmüş olduğundan, ceza sorumluluğu yaşını on iki olarak tespit eden Türk Ceza Kanununun 31. maddesi ve ceza sorumluluğu olmayan küçüklerle ilgili işlemleri düzenleyen Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 19. maddesi, Sözleşme ile uyumlu görünmektedir. Ancak BM Çocuk Hakları Komitesi, gerek Türkiye gerekse başka ülkeler hakkındaki sonuç gözlemlerinde, ceza sorumluluğu yaşının hukukun diğer alanlarında çocuğun fiil ehliyetine ilişkin düzenlemeler ile uyumlu olmamasını ve çok küçük olmasını sakıncalı bulduğunu dile getirmiştir. Beijing Kurallarının 4. maddesi, ceza sorumluluğunun alt sınırını belirleyen sistemler açısından, bu sınırın çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açıdan olgunluğa eriştiği yaşın altında tutulmamasını öngörmektedir. Cezai sorumluluk yaşının belirlenmesinde önemli olan, çocuğun cezai sorumluluğun psikolojik ve manevi sonuçlarını kaldırmaya hazır olup olmadığıdır. Cezai sorumluluğa ilişkin asgari yaş sınırı, ülkelerin tarihlerine ve kültürlerine göre değişmektedir. Türk Ceza Kanununda belirtilen asgari yaş sınırı, Komitenin belirttiği kriterler çerçevesinde yeniden değerlendirilmelidir.

Ceza sorumluluğunda yaş kadar önemli olan bir başka konu, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adlî kovuşturma olmaksızın önlem alınmasının sağlanmasıdır. Ceza sorumluluğu konusunda bir yaş sınırı getirilmesi konusundaki kural, eylemlerinden sorumlu tutamayacağımız çocuğu ceza adalet sistemi sürecine dâhil ederek zarar görmesini engelleme amacını taşımaktadır. O nedenle, ceza sorumluluğu olmayanların ceza adalet sistemi dışında

tutulmasının sağlanması da, ceza sorumluluğu yaşının uygun tespiti kadar önemlidir. TCK'nin 31. maddesine göre, ceza sorumluluğu olmayanlar hakkında soruşturma yapılabilecek ancak kovuşturma yapılamayacaktır. Bu da, ceza sorumluluğu olmayanların bir suç işlediği iddiası ile başlanan soruşturma işlemlerine şüpheli olarak katılmasına ve buna bağlı olarak güvenlik tedbiri uygulanmasına sebebiyet verecektir. Bu durum, hem adil yargılanma hakkı açısından hem de ÇHS 40. maddesinin üçüncü fıkrası açısından mevzuat ile sözleşme arasında bir çelişki bulunduğunu göstermektedir. Ceza sorumluluğu olmayanlar hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesini sağlayacak özel bir yargılama usulü öngörülmelidir.

Çocuklar için sorunun adli kovuşturma olmaksızın çözülmesini sağlamaya yönelik iki önemli kuruma ilişkin düzenleme yapan Ceza Muhakemesi Kanununun 171. ve Çocuk Koruma Kanununun 19. maddesi ile Ceza Muhakemesi Kanununun 253 ve Çocuk Koruma Kanununun 24. maddeleri Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, bu uyumun sınırlı bir alan için olduğunu belirtmek gerekir. Gerek kamu davasının açılmasının ertelenmesi, gerekse uzlaşma müesseselerinin uygulama alanının, çocuğun yararının gerektirdiği durumlarda başvurulmasını sağlayacak biçimde genişletilmesi gerekmektedir.

Çocuk yargılamasında adli yargı dışında önlemlere öncelik verilebilmesi ve ceza yerine alternatiflerin uygulanabilmesi için çocuğun olgunluk düzeyini ve ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla, tüm çocuklar açısından sosyal inceleme raporunun soruşturma aşamasında alınmasına yönelik mevzuatta değişiklik yapılmalıdır.

4. fıkra

Türk Ceza Kanununun 31. maddesinde on iki yaşından büyük olup da işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğine sahip çocuklar hakkında sadece ceza indirimi düzenlenmiş, güvenlik tedbirlerine veya alternatif tedbirlerle hükmedilebileceğine ilişkin bir ibareye yer verilmemiştir. Oysaki Sözleşmenin 37. maddesi uyarınca, çocukların özgürlüklerinin kısıtlanması yoluna yalnızca en son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için başvurulması gerekir. Ayrıca 40. maddenin dördüncü paragrafı, verilen hükmün çocuk adalet sisteminin amaçlarıyla ve Sözleşmenin genel ilkeleriyle uyumlu olmasını sağlamak üzere, ceza vererek kurumlara yerleştirme uygulamasına alternatifler aranmasını öngörmektedir. Verilecek ceza sadece suçun ağırlığı ve işleniş tarzıyla değil, hem çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve ihtiyaçları, hem de toplumun ihtiyaçları ile orantılı olmalıdır. Bu bağlamda, konuya ilişkin Türk ceza mevzuatını değerlendirecek olursak, düzenlemeler yetersiz ve eksiktir. Türk Ceza Kanununun 31. maddesi hâkime, çocuğun yararına öncelik verme ve cezaya son çare olarak başvurma, sorunu çocuğu

koruyacak ve eğitimini sağlayacak tedbirlerle çözüme konusunda bir takdir yetkisi tanıyacak şekilde değiştirilmelidir.

Bu bağlamda her ne kadar çocuk yargılamasında uzlaşma uygulaması yerinde bir düzenleme ise de yetişkinler açısından uygulanacak uzlaşma hükümlerinin, çocuklar bakımından da aynen uygulanması yerinde bir yaklaşım değildir. Bu konuda Çocuk Koruma Kanunu, çocuğun yüksek yararı gözetilerek değiştirilmeli ve çocuklar bakımından uzlaşma uygulaması özel olarak düzenlenmelidir. Ayrıca Sözleşme uyarınca çocuklar kendilerini etkileyen adlî ve idarî kovuşturmalarda seslerini duyurma olanağına sahip olmalı, yaşlarına ve olgunluk derecelerine göre adalet sisteminin uygulama ve planlama süreçlerine dâhil edilmelidirler. Oysa Ceza Muhakemesi Kanununun 253. maddesi uzlaşma teklifinin kanunî temsilciye yapılmasını öngörerek bu olanağı ortadan kaldırmaktadır. Uzlaşma kurumu, çocuklara özgü olacak biçimde düzenlenirken, çocuğun katılımını sağlamaya da dikkat edilmelidir.

Çocuklar hakkında verilen kararların yerine getirilmesinin denetlenmesi ve denetimli serbestlik ile ilgili Çocuk Koruma Kanununun 36, 37, 38 ve 39. maddeleri ile Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu genel esasları itibarıyla Sözleşmenin alternatif olanaklar sunma hedefi ile uyumludur.

Koşullu salıverme konusunda Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 107. maddesi, çocukların daha kısa sürede salıverilmesi olanağı sağlaması bakımından sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, sürelerin uzunluğu açısından özgürlüğü kısıtlamanın son çare olması kuralı ile uyumlu değildir. Ayrıca koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün on beş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir günün, iki gün olarak dikkate alınmasını öngören hüküm on sekiz yaşına kadar bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir.

Uyum Çizelgesi		
ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 1	Askerlik Kanunu, md. 2 ve 11	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.3 ve 25	Uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 76	Kismen uyumlu
	Dernekler Kanunu, md. 3	Kismen uyumlu
	İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 9	Uyumlu
	İş Kanunu, md. 71, 73, 85	Uyumlu
	İş Kanunu, md. 4	Kismen uyumlu
	Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu	Uyumlu
	Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, md. 4	Uyumlu
	Anayasa	Hüküm bulunmamakta / uyumlu değil
	Terörle Mücadele Kanunu, md. 9	Uyumlu değil
	Tebabet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun, md. 70	Uyumlu değil
	Türk Medeni Kanunu, md. 9, 11, 12, 13, 14, 16, 28	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 341, 343	Kismen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 124	Uyumlu değil
	Türk Ceza Kanunu, md. 6	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 31, 104	Kismen uyumlu
	Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun, md. 3	Uyumlu
	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 173	Uyumlu değil
Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 166, 176	Uyumlu	
Hasta Hakları Yönetmeliği, md. 24 ve 35	Uyumlu değil	
Madde 2	Anayasa, md. 10	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 2, 4 ve 8	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 4	Kismen uyumlu
	Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, md. 4	Kismen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 122	Kismen uyumlu
	Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, md. 30	Uyumlu
	Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No'lu Ek Protokolü	Taraf olunmamıştır
	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek I. İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur. Çekinceli.
Madde 3	Anayasa, md. 41	Kismen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 346, 349	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 4	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 9	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 35	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği	Uyumlu
	Koruyucu Aile Yönetmeliği	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna Bağlı Toplum Merkezleri Yönetmeliği	Uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 3 (devam)	Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik	Uyumlu
	Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği	Uyumlu
	Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliği	Uyumlu
	Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Yönetmeliği	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Teftiş Kurulları Yönetmeliği, md.6	Kısmen uyumlu
	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Madde 4	Anayasa	Özel hüküm bulunmamaktadır.
	Çocuk Koruma Kanunu, md.4	Uyumlu
	Bütçe Kanunu	Özel hüküm bulunmamaktadır.
Madde 5	Anayasa, md. 41	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 339	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 322 – 338, 34 - 363	Uyumlu
	BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Çocukların Velayetine İlişkin Kararların Tanınması ve Tenfizi ile Çocukların Velayetinin Yeniden Tesisine İlişkin Avrupa Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Madde 6	Anayasa, md. 61, 65	Kısmen uyumlu
	Anayasa, md. 17 ve 38	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 81, 82, 84, 87, 90, 91, 99, 100	Uyumlu
	Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, md. 5, 6	Uyumlu
	Rahim Tahliyesi ve Strelizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük, md.3 – 9	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 124	Kısmen uyumlu
	Askerlik Kanunu, md. 1, 2, 11	Uyumlu
	Milli Müdafaa Kanunu, md.2	Ek Protokolle uyumlu değil
	Seferberlik ve Safaş Hali Tüzüğü, md. 56	Ek Protokolle uyumlu değil
	Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur.
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur.
	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşme'sine Ek II. İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur. Çekinceli.
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolü	Taraf olunmuştur.
	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur.
Madde 7	Nüfus Hizmetleri Kanunu, md. 7, 8, 12, 15, 16, 17, 19, 21, 29	Uyumlu
	Nüfus Hizmetleri Kanunu, md. 18	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 321	Kısmen uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 7 (devam)	Türk Medeni Kanunu, md. 27, 286, 301, 314, 327, 339	Uyumlu
	Özürllüler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürllülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik, md. 7	Uyumlu
	Türk Vatandaşlığı Kanunu, md.4, 27	Uyumlu
	Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme	Taraf olunmuştur.
	İnvitro Fertilizasyon ve Embriyo Transferi Merkezleri Yönetmeliği	Uyumlu
Madde 8	Türk Vatandaşlığı Kanunu, md.14, 18, 25	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 27, 135, 136, 138, 231, 286, 301, 314, 325, 339	Uyumlu
	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmuştur.
	Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmuştur.
	Nüfus Hizmetleri Kanunu	Düzenleme bulunmamaktadır.
Madde 9	Anayasa, md. 41	Kismen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 182, 347	Kismen Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 308, 316, 323, 324, 325, 339, 346, 348	Uyumlu
	İcra ve İflas Kanunu, md. 25.b	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3	Kismen uyumlu
	Belediyeler Kanunu, md. 14	Kismen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 5, 7	Uyumlu
	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun	Uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 65	Kismen uyumlu
	Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, md. 70	Kismen uyumlu
	Ayni – Nakdi Yardım Yönetmeliği	Uyumlu
	Evlat Edindirme Yönetmeliği	Uyumlu
	Koruyucu Aile Yönetmeliği	Uyumlu
	Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılan Kadın Konuk Evleri Yönetmeliği	Uyumlu
Çocuk Haklarının Kullanmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	Taraf olunmuştur	
Madde 10	Yabancıların Türkiye’de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, md. 3, 9	Uyumlu
	Yabancıların Çalışma İzni Hakkında Kanun, md. 8	Uyumlu
	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	Taraf olunmuştur
	Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Madde 11	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun, md. 3	Kismen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 79, 80	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 234	Kismen uyumlu
	İcra ve İflas Kanunu, md. 341	Uyumlu
	Pasaport Kanunu, md. 15, 17	Uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 11 (devam)	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmuştur / Çekinceli
	Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
	Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Madde 12	Medeni Kanun, md. 308, 322, 347	Kısmen uyumlu
	Medeni Kanun, md. 12, 339,	Uyumlu
	Medeni Kanun, md. 182, 352	Uyumlu değil
	Türk Vatandaşlığı Kanunu, md. 14, 16	Uyumlu
	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, md. 231, 245	Kısmen uyumlu
	Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, md. 7	Kısmen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.4, 22	Kısmen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 39	Uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 147	Kısmen uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 45, 52, 236	Uyumlu
	Belediyeler Kanunu, md. 13	Kısmen uyumlu
	Hasta Hakları Yönetmeliği, md. 24, 26	Uyumlu
Madde 13	Anayasa, md. 26	Kısmen uyumlu
	Basın Kanunu	Özel düzenleme bulunmamaktadır.
	Basın Kanunu, md. 3, 20, 21	Uyumlu
	Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, md. 4	Kısmen uyumlu
	Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun	Özel düzenleme bulunmamaktadır
	Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun, md.1, 4, 7	Uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 11	Kısmen Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 121	Uyumlu
	BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur	
Madde 14	Anayasa, md. 24	Kısmen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 115, 125	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 341	Uyumlu değil
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 12	Kısmen uyumlu
	Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun, md. Ek 3	Uyumlu değil
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır/ Uyumlu değil
	Milli Eğitim Temel Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Nüfus Hizmetleri Kanunu, md. 7	Uyumlu değil
Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 70	Uyumlu	

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 14 (devam)	Lozan Antlaşması	
	Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
Madde 15	Anayasa, md. 33 ve 34	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 10, 11, 57	Uyumlu
	Dernekler Kanunu, md. 3, 14	Kısmen Uyumlu
	Siyasi Partiler Kanunu, md. 11	Uyumlu değil
	Siyasi Partiler Kanunu, md. 6	Uyumlu
	Sendikalar Kanunu, md. 5	Uyumlu değil
	Sendikalar Kanunu, md. 20	Kısmen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 118	Uyumlu
	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, md. 3, 4	Kısmen uyumlu
	Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, md. 9	Uyumlu değil
Dernekler Yönetmeliği, md. 5, 7	Uyumlu değil	
Madde 16	Anayasa, md. 20, 21, 22	Uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 116,117,118, 122, 123, 126, 129, 134, 135, 157	Uyumlu
	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, md. 9	Uyumlu
	Kaçakçılık Kanunu, md.17	Uyumlu
	Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu, md. 6	Uyumlu
	Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu, md. 5	Uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 66, 68, 116	Kısmen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 125, 132 - 139	Uyumlu
	Basın Kanunu, md. 21	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 343	Kısmen uyumlu
	Radio ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, md. 4	Kısmen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, md. 123, 184	Kısmen uyumlu
	Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 21	Kısmen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme K. Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, md. 8, 9	Kısmen uyumlu
	Ayni – Nakdi Yardım Yönetmeliği, md. 11 ve 24	Kısmen uyumlu
	Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
Adli Önleme Aramaları Yönetmeliği	Uyumlu	

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 16 (devam)	Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Tespiti, Dinlenmesi, Sinyal Bilgilerinin Değerlendirilmesi ve Kayda Alınmasına Dair Usul ve Esaslar ile Telekomünikasyon İletişim Başkanlığının Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkındaki Yönetmelik	Uyumlu
	Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik, md. 5	Uyumlu
Madde 17	Radyo Ve Televizyonların Kuruluş Ve Yayınları Hakkında Kanun, md.4 ve 34	Kismen uyumlu
	Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu	Uyumlu
	İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi Ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, md. 8	Kismen uyumlu
	Basın Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
	Basın Kanunu, md. 21	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 54	Kismen uyumlu
	Lozan Antlaşması	
Madde 18	Anayasa, md. 41	Kismen uyumlu
	Medeni Kanun, md. 182, 322, 323, 324, 327, 328, 329, 336, 337,	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.5	Uyumlu
	Türk Medeni Kanun, md. 339	Kismen uyumlu
	İş Kanunu, md. 74	Kismen uyumlu
	Belediye Kanunu, md.14	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3, 4	Kismen uyumlu
	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, md. 2	Kismen uyumlu
	Aile ve Sosyal Araştırmalar Gen. Müd. Teşkilat ve Görevleri Hak. Kanun, md.1	Kismen uyumlu
	SHÇEK Genel Müdürlüğü Ayni – Nakdi Yardım Yönetmeliği	Uyumlu
	SHÇEK Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği	Hüküm bulunmamaktadır/ Uyumlu değil
	Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik, md. 15, 16	Kismen Uyumlu
Madde 19	Ailenin Korunmasına Dair Kanun, md.1	Kismen uyumlu
	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, md. 3	Uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 45, 46	Kismen uyumlu
	Ceza ve İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, md. 31	Uyumlu değil
	Türk Ceza Kanunu, md. 97, 98, 232, 233, 278, 279	Uyumlu
	İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun, md. 20	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.3	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 21, 27	Kismen uyumlu
	Devlet Memurları Kanunu, md. 24	Uyumlu değil
	Milli Eğitim Temel Kanunu	Hüküm bulunmamakta /Uyumlu değil
	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, md.2, 3	Uyumlu değil

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 19 (devam)	Çocuk Koruma Kanunu, md. 32, 44	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 6 - 9	Kismen uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 52, 234, 236, 239	Uyumlu
	Medeni Kanun, md. 346, 347	Uyumlu
	Basın Kanunu, md. 21	Kismen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, md. 26	Uyumlu
	Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik, md.4	Kismen uyumlu
	Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, md.6	Uyumlu
Madde 20	Anayasa, md. 41 ve 61	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.1, 9 ve 23	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.3, 21, 35	Uyumlu değil
	Medeni Kanun, md. 305 – 320, 347, 348, 396	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 397, 457	Kismen uyumlu
	Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet Ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük, md. 13	Kismen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.4, 5, 7, 8, 9, 14	Uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu	Hüküm bulunmamakta/ Uyumlu değil
	Koruyucu Aile Yönetmeliği	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, md. 26	Kismen Uyumlu	
Madde 21	Türk Medeni Kanunu, md. 305, 308	Kismen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 306, 307, 309 – 320	Uyumlu
	Evlât Edindirme Yönergesi	Kismen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Türk Ceza Kanunu	/ uyumlu değil
	Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 22	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3, 22	Kısmen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 25	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.3, 6, 7	Uyumlu
	Nüfus Hizmetleri Kanunu, md.8, 15, 16, 18	Uyumlu
	Medeni Kanun, md. 404, 413, 426	Uyumlu
	Medeni Kanun, md. 397, 414, 415, 457	Kısmen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md.5, 7, 22, 23	Uyumlu değil
	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, md. 60, 61	Uyumlu
	Türk Vatandaşlığı Kanunu, md.4	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet Ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük, md. 13	Kısmen uyumlu
	Türkiye'ye İltica Eden veya Başka bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılarla ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Uyumlu değil
	Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md.1, 4	Uyumlu
	Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği, md. 45	Uyumlu
	Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, md. 49	Kısmen uyumlu
	Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair Sözleşme	Taraf olunmuştur
	Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye	Taraf olunmuştur
Madde 23	Anayasa, md.10 ve 42	Kısmen uyumlu
	65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, md. Ek.1	Kısmen uyumlu
	Büyükşehir Belediyesi Kanunu, md. 7, 18 ve Ek.1	Kısmen uyumlu
	Kat Mülkiyeti Kanunu, md. 42	Kısmen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, md. Ek 3	Uyumlu
	Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun	Hüküm bulunmamakta / Uyumlu değil
	Özürümler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 4, 15	Kısmen uyumlu
	Özürümler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 6, 7, 9, 10, 13	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3, 9, Ek.8	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. Ek.7	Kısmen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 122	Kısmen uyumlu
	Özürümler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükümünde Kararneme	Kısmen uyumlu
	Özürümler Veritabanı Oluşturulmasına ve Özürümlük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik	Kısmen uyumlu
	Özürümlük Ölçütü Sınıflandırması Ve Özürümlere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik	Uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 23 (devam)	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonlarına Dair Yönetmelik, md. 1, 2, 39	Kısmen uyumlu
	Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik	Hüküm bulunmamakta / Uyumlu değil
	Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği	Hüküm bulunmamakta / Uyumlu değil
	Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği, md.42	Kısmen uyumlu
	Yapılarda Özürlülerin Kullanımına Yönelik Proje Tadili Komisyonları Teşkili, Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik	Uyumlu
	Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma Ve Koordinasyon Yönetmeliği	Uyumlu
	Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik, md.4 ve 12	Kısmen uyumlu
	Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, md. 37	Uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği, md.9	Uyumlu değil
	Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 35	Uyumlu değil
	Anadolu Tapu Ve Kadastro Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24	Uyumlu değil
	Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yük. Öğ. Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğr. Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İliş. Yönet., md. 6	Uyumlu değil
	Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Ve Laborant Meslek Liseleri Yönet., md. 94	Uyumlu değil
	Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
Madde 24	Anayasa, md.5, 10, 56, 65	Uyumlu
	Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, md.1, 26, 27	Uyumlu
	İş Kanunu, md. 74	Uyumlu
	Kalıtıl Hastalıklarla Mücadele Kanunu	Uyumlu
	Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun, md.2	Kısmen uyumlu
	Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu, md. 3	Kısmen uyumlu
	Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, md.1, 4 - 8	Uyumlu
	Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, md. 13 - 16	Kısmen uyumlu
	Sağlık Bak. Teşkilat ve Görevleri Hak. Kanun Hükmünde Kararname, md. 2, 4	Uyumlu
	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, md. 60, 61	Kısmen uyumlu
	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, md. 15, 16, 62	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 91, 103 – 105, 122, 170 – 187	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu	Hüküm bulunmamakta/ Uyumlu değil
	Türk Medeni Kanunu, md. 124	Kısmen uyumlu
	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md.1, 3, 153, 236, 280	Uyumlu
	Gıda Maddelerinin Ve Umumi Sağlığı İlgilendiren Eşya Ve Levazımın Hususi Vasıflarını Gösteren Tüzük, md. 231 – 233	Uyumlu
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Yönetmeliği, md.1, 6, 8	Uyumlu	

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 25	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 108	Kısmen uyumlu
	Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, md. 2	Kısmen uyumlu
	Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, md. 4	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.7, 8	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 17, 22	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 24	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 305	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 396 – 425	Uyumlu
	TMK Velayet, Vesayet, Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzük, md.13	Uyumlu değil
	Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Yönetmeliği, md. 5	Uyumlu
	Koruyucu Aile Yönetmeliği, md.15	Kısmen uyumlu
	Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme-Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik, md. 17	Uyumlu
	Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele yada Cezaya Karşı Sözleşme Seçmeli Protokol	İmzalanmış, onaylanmamıştır.
Madde 26	Anayasa, md. 60, 61	Uyumlu
	Meslek Eğitimi Kanunu, md. 25	Uyumlu
	Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun, md. 2	Kısmen uyumlu
	Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu, md.1	Uyumlu
	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, md.4, 5, 6, 16, 34	Uyumlu
	Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, md. 3, 60, 61, Geçici Madde 12	Kısmen uyumlu
	Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kanunu, md. 1, 2	Uyumlu değil
	Türk Ceza Kanunu, md. 117, 118, 119	Uyumlu
Madde 27	Anayasa, md.5, 27, 57	Uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md. 339, 340, 347, 350	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md.9	Kısmen Uyumlu
	İl Özel İdaresi Kanunu, md.6	Kısmen Uyumlu
	Sosyal Hiz. ve Çocuk Esirgeme Ayni ve Nakdi Yardım Yönet., md. 1, 5, 6, 12, Ek.1	Kısmen Uyumlu
Madde 28	Anayasa, md. 10 ve 42	Kısmen Uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 7, 22, 26, 27, 28, 31, 38	Uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 4, 8, 25	Kısmen uyumlu
	İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 9, 10, 46, 48, 57, 58	Uyumlu
	İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 2, 46, 49, 52, 53, 55, 56,	Kısmen uyumlu
	İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun, md. 4	Kısmen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md.4, 5	Uyumlu
	Zorunlu İlköğretim Çağı Dışında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur-Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim-Öğretim Yapıtırılması Hakkında Kanun'da	Uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 28 (devam)	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 75	Kismen Uyumlu
	Özürlüler Ve Bazı Kanun Ve Kanun Hükümünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, md. 15	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, md. 6	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, md. 31 (ç)	Uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Araçları Yönetmeliği, md. 5	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Açık İlköğretim Okulu Yönetmeliği, md. 6.a	Uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği, md. 9	Uyumlu değil
	Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül ve Disiplin Yönet., md.4 ve 11	Uyumlu değil
	Öğretmen Ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Veya Burslu Öğr. Okutma Ve Bunlara Yapılacak Sos. Yardım. İliş. Yönet., md.6	Uyumlu değil
	Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği, md.35	Uyumlu değil
	Anadolu Tapu Ve Kadastro Meslek Lisesi Yönetmeliği, md. 24	Uyumlu değil
	Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Ve Laborant Mes. Liseleri Yönetmeliği, md. 94	Uyumlu değil
	Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği	Uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği	Uyumlu
	Sağlık Meslek Liseleri Ödül ve Disiplin Yönetmeliği, md. 41	Uyumlu değil
	Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
Madde 29	Anayasa, md. 24 ve 42	Kismen Uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md.2, 10, 11, 12, 23	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 58	Uyumlu
	İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md.1	Kismen Uyumlu
	Özel Öğretim Kurumları Kanunu, md. 5	Uyumlu değil
	Özel Öğretim Hakkında Kanun Hükümünde Kararname	Uyumlu
	Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği	Uyumlu
Milli Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Çerçeve Yönetmeliği	Uyumlu	
Madde 30	Lozan Antlaşması, md. 37 – 45	Uyumlu
	Anayasa, md. 10, 42	Kismen uyumlu
	Özel Öğretim Kurumları Kanunu, md. 5	Kismen uyumlu
	Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu, md.2	Kismen uyumlu
	Radyo ve Televizyon Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, md. 4	Kismen uyumlu
	Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik, md. 5	Kismen uyumlu
	Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil Ve Lehçelerde Yapılacak Radyo Ve Televizyon Yayınları Hak. Yönet., md. 4 ve 5	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Ve Araçları Yönetmeliği, md.5	
	Radyo ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik, md.4 ve 5	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 12	Uyumlu değil
	Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 31	Anayasa, md. 59	Uyumlu
	Büyükşehir Belediyesi Kanunu, md. 7	Kismen uyumlu
	Belediye Kanunu, md. 13, 14	Kismen uyumlu
	İl Özel İdaresi Kanunu, md. 6	Kismen uyumlu
	İş Kanunu, md. 71, 73	Kismen uyumlu
	Sinema Filmlerinin Değer. Ve Sınıf. İle Desteklenmesi Hakkında Kanun, md.4	Uyumlu
	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, md. 12	Uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 87	Kismen uyumlu
	Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük, md. 85, 131	Kismen uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, md. 6, 9, 11, 153	Uyumlu
	Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, md. 40 ve 41	Uyumlu
	Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönet., md. 6	Kismen uyumlu
	Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği, md. 20	Uyumlu
	Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, md. 54	Uyumlu
	Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 15	Uyumlu
	Oyuncaklar Hakkında Yönetmelik	Uyumlu
	Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliği, md. 5	Uyumlu
	Eğitici Kollar Yönetmeliği, md. 23	Uyumlu
	Milli Eğitim Bakanlığı Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıflar ve Kurslar Yöner., md. 9	Uyumlu
Madde 32	182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	ILO 138 No.lu Asgari Yaş Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	ILO 15 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 457 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 58 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 77 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 115 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 123 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	ILO 127 No.lu Sözleşme	Taraf olunmuştur
	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur
	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Avrupa Sosyal Şartı	Taraf olunmuştur
	Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı	Taraf olunmuştur
	Sınıraşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Uluslararası Sözleşmesi ve Ek Protokolü	Taraf olunmuştur
	Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına İlişkin 79 no.lu ILO Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
	Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına İlişkin 90 no.lu ILO Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur	

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 32 (devam)	Anayasa, md. 18, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 55	Uyumlu
	İş Kanunu, md. 71, 85, 104, 105	Kısmen Uyumlu
	İş Kanunu, md. 72, 73, 87	Uyumlu
	Mesleki Eğitim Kanunu, md. 10, 14	Uyumlu
	İlköğretim ve Eğitim Kanunu, md. 59	Uyumlu
	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, md. 12	Uyumlu
	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 173, 174	Kısmen uyumlu
	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 176,179	Uyumlu
	TCK, md. 117 ve 118	Uyumlu
	Asgari Ücret Yönetmeliği, md.7	Kısmen uyumlu
	Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği, md. 4	Kısmen uyumlu
	Hazırlama, Tamamlama ve Temizleme İşleri Yönetmeliği, md. 13	Uyumlu
	Postalar Halinde İşçi Çalıştırılarak Yürütülen İşlerde Çalışmalara İlişkin Özel Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, md.5	Uyumlu
	Çalışanların İş Sağ. ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hak. Yönet., md.7	Uyumlu
	İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği, md. 15	Uyumlu
	Gürültü Yönetmeliği, md. 7	Uyumlu
	İşyeri Sağlık Birimleri ve İşyeri Hekimleri Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, md. 22	Uyumlu
	Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Ek.1,2	Kısmen uyumlu
	İş Kanununa İlişkin Fazla Çalışma ve Fazla Sürelerle Çalışma Yönetmeliği, md. 8	Uyumlu
Madde 33	1972 yılındaki değişiklik protokolü ile birlikte 1962 tarihli Uyuşturucu Maddeler Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Psikotropik Maddeler ile ilgili 1971 tarihli Sözleşme	Taraf olunmuştur
	1988 tarihli Uyuşturucu Ve Psikotrop Maddelerin Kaçaklığına Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Anayasa, md.52	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 37, 108, 109, 191	Kısmen uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 194	Uyumlu
	Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 14	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 5	Uyumlu
	Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, md. 166	Kısmen uyumlu
	Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun, md. 3	Kısmen uyumlu
Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği, md.6	Kısmen uyumlu	
Madde 34	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü	Taraf olunmuştur
	Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	Taraf olunmuştur
	Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi	Taraf olunmuştur

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 34 (devam)	Türk Ceza Kanunu, md.11, 12, 13, 226, 227	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md.103, 104	Kısmen uyumlu
	Türk Medeni Kanunu, md.124	Uyumlu
	İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun, md. 8	Uyumlu
	Ailenin Korunmasına Dair Kanun, md. 1	Kısmen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3	Kısmen uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır / uyumlu değil
	Aile ve Sosyal Araştırmalar Gen. Müd. Teş. ve Görevleri Hakkında Kanun, md.3	Uyumlu değil
	Evlendirme Yönetmeliği, md. 14	Uyumlu
	Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 4	Uyumlu
Madde 35	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur
	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokolü	Taraf olunmuştur
	Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	Taraf olunmuştur
	182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Ülkelerarası Evlat Edinmede Çocukların Korunması ve İşbirliği Hakkındaki Lahey Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	1980 tarihli Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme	Taraf olunmuştur
	Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Dair Protokol	Taraf olunmuştur
	1956 tarihli Köleliğin, Köle Ticaretinin ve Kölelik Benzeri Uygulamaların Yasaklanmasına İlişkin Ek Sözleşme	Taraf olunmuştur
	1949 tarihli İnsan Kaçakçılığının ve Başkalarının Fuhuşundan Kazanç Sağlanmasının Önlenmesine İlişkin Ek Sözleşme	Taraf olunmamıştır
	Türk Ceza Kanunu, md. 12, 13, 79, 80, 91, 109, 117, 227, 229	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 234	Kısmen uyumlu
	Askerlik Kanunu, md. 2	Uyumlu
	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön Ve Kapsamına Dair Kanun, md. 18 ve 24	Uyumlu
	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukukî Yön Ve Kapsamına Dair Kanun, md. 3	Kısmen Uyumlu
Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır	
Madde 36	Basın Kanunu, md.21	Kısmen uyumlu
	Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, md.19	Uyumlu
	İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik, md.8	Kısmen uyumlu
	Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu	Hüküm bulunmamaktadır
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3 ve 21	Kısmen uyumlu

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 37	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele ve Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Avrupa Konseyi'nin İşkencenin ve Gayriinsanî ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine Ek II. İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 13. Ek Protokolü	Taraf olunmuştur
	Anayasa, md.17, 19, 38, 61	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 13, 18, 77, 86, 94, 95, 96, 232	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 31	Kismen uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 100, 101, 103 – 109, 145, 147, 148, 149, 150	Uyumlu
	Terörle Mücadele Kanunu, md. 13	Kismen uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 90, 102	Kismen uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md.6,15, 22, 23, 45, 48, 50, 66, 86, 95	Uyumlu
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 11, 46, 68	Kismen uyumlu
	Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun, md. 2	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 4	Kismen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 7, 9, 16, 18, 19, 20, 21, 31, 44	Uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 22	Uyumlu
	Devlet Memurları Kanunu, md. 13	Uyumlu
	Kabahatler Kanunu, md. 11	Kismen uyumlu
	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, md. 13	Uyumlu
	Ceza İnfaz Kurumları Ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu, md. 6	Uyumlu
	İnfaz Hâkimliği Kanunu, md.5	Uyumlu
	Terörle Mücadele Kanunu, md. 13	Kismen Uyumlu
	Emniyet Örgütü Disiplin Tüzüğü, md. 8	Uyumlu
	Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönet., md. 8, 11, 16, 17, 18, 19, 24, 25	Uyumlu
	Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, md. 124	Uyumlu
	Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği, md. 4	Uyumlu
	Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik, md. 5, 42	Uyumlu
	Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği	Hüküm bulunmamaktadır / Uyumlu değil
Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 6, 16	Uyumlu	
Madde 38	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur
	182 No.lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Cenevre Sözleşmesi ve I. ve II. Ek Protokolleri	Taraf olunmuştur

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 38 (devam)	Anti-Personel Mayınlarının Kullanılmasının, Stoklanmasının, Üretilmesinin ve Aktarılmasının Yasaklanmasını ve Bu Mayınların Tahribine İlişkin Sözleşme	Taraf olunmuştur
	Anayasa, md. 15, 72	Kısmen uyumlu
	Askerlik Kanunu, md. 1, 2, 11	Uyumlu
	Milli Eğitim Temel Kanunu, md. 58	Uyumlu
	Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu, md. 2	Uyumlu değil
	Seferberlik ve Savaş Hali Tüzüğü, md.56	Uyumlu değil
	Silahlı Kuvvetler Askeri Liseler Yönetmeliği, md. 6	Uyumlu
	Harp Okulları Yönetmeliği, md. 43	Uyumlu
	Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşlanması Hakkında Kanun	Uyumlu
Madde 39	Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol	Taraf olunmuştur
	Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesi'ne Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Tic. Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	Taraf olunmuştur
	Anayasa, md. 40, 56	Uyumlu
	Anayasa, md. 41	Kısmen uyumlu
	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, md. 3	Kısmen uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 5	Uyumlu
	Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi	Taraf olunmamıştır
	Milli Eğitim Temel Kanunu	Özel hüküm bulunmamaktadır
	Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu	Özel hüküm bulunmamaktadır
Madde 40	BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	Taraf olunmuştur
	Anayasa, md. 141	Kısmen uyumlu
	Anayasa, md. 17, 19, 22, 36, 37, 38, 138, 139, 141, 142	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 2	Uyumlu
	Türk Ceza Kanunu, md. 31	Kısmen uyumlu
	Ceza Muhakemesi K., md. 52, 95, 147, 150,185, 201, 202, 268, 272, 286, 287, 288	Uyumlu
	Ceza Muhakemesi Kanunu, md. 253	Uyumlu değil
	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, md. 107	Kısmen uyumlu
	Radio ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun, md. 4	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 4, 14, 15, 22, 25 – 31, 36, 37, 38, 39, 45	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanunu, md. 17, 19, 24	Uyumlu değil
	Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, md. 13	Uyumlu
	Adli Sicil Kanunu, md. 10	Uyumlu
	Basın Kanunu, md. 21	Uyumlu
Terörle Mücadele Kanunu, md.9, 13	Uyumlu değil	
Radio ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönet., md. 5	Uyumlu	

ÇHS / Madde Numarası	İlgili Kanun Hükümleri	Uyum Durumu
Madde 40 (devam)	Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, md. 16, 21	Uyumlu
	Yakalama, GözAlma ve İfade Alma Yönetmeliği, md.18, 19, 27	Uyumlu
	Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Yönetmelik, md. 19	Uyumlu

Öneri Çizelgesi			
Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
TC Anayasası	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri</p> <p>Türk mevzuatında her ne kadar çocuk tanımı yapılmakta ve on sekiz yaşını doldurmamış “kişi” olarak ifade edilmekte ise de, çocuğun “birey” olarak kabulü hususu özel olarak düzenlenmelidir.</p> <p>Bu bağlamda; çocuk haklarının genel hükümlerini kapsayan nitelikte bir hükmün Anayasaya eklenmesi tavsiye edilmektedir. Anayasa’da yer alacak bir düzenleme ile çocuğun “oluşum halindeki kapasitesi” dikkate alınarak kendisini ilgilendiren her konuda görüş bildirme ve kararlara katılma hakkı güvence altına alınmalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Bkz. Rapor, Madde 4 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>Çocuk haklarının etkili biçimde korunabilmesi için çocuklar açısından doğrudan ve kolaylıkla ulaşılabilen bir ihbar ve şikâyet mekanizmasının (çocuk ombudsmanlığı - kamu denetçiliği vs.) oluşturulması gerekmektedir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Bkz. Rapor, Madde 38/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 1 Madde 4 Madde 6 Madde 38
	Madde 10	<p>1. Öneri</p> <p>İlk olarak ayrımcılık yasağının tanımının yapılması ve ne tür fiillerin hangi koşullar altında ayrımcılık sayılacağına açıkça ortaya konulması gereklidir.</p> <p>2. Öneri</p> <p>Ayrım gözetmeme yükümlülüğünün birey-devlet arasındaki ilişkilerle sınırlı olmaması gereklidir. Zira, klasik olarak devlet tarafından yürütülen bir çok faaliyet (eğitim, sağlık, rehabilitasyon vs.) artık özel gerçek veya tüzel kişilerce de yürütülmektedir.</p> <p>3. Öneri</p> <p>“Özürlülük” de özel bir kriter olarak eklenmelidir.</p> <p>4. Öneri</p> <p>Devletin, ayrımcı tutumları değiştirici çalışma yapmak konusunda yükümlülüğü de bu kapsam içerisinde düzenlenmelidir.</p> <p>5. Öneri</p> <p>Anayasanın “Kanun Önünde Eşitlik” başlığını taşıyan 10. maddesinin eğitim alanında ayrımcılığın önlenmesi ve ayrımcılığın giderilmesi bakımından yeterli olmadığına dikkat etmek gerekir. Her şeyden önce bu hüküm ayrımcılık ve eşitlik kavramlarını tanımlamamaktadır. Söz konusu kavramlar hukukî kavramlar olmaları nedeniyle tanımlanmaya muhtaçtır.</p>	Madde 2 Madde 4 Madde 23 Madde 28 Madde 30

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
TC Anayasası (devam)	Madde 10 (devam)	<p>(Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 4 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>6. Öneri Bütün çocukların, Sözleşmede tanınan haklardan yararlanabilmesi için Devlet tarafından azınlık olarak tanımlansın ya da tanımlansın, her çocuk için kendi din, dil ve kültürlerini yaşama ve yaşatma olanağına sahip olma hakkı yasa ile güvence altına alınmalı ve aynı düzenlemede bu hakkın kullanılmasının önündeki engellerin ve sınırlamaların kaldırılması esası benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	
	Madde 15	<p>Anayasanın 15. maddesinde savaş hali düzenlenirken uluslararası hukuk yanında insancıl hukuka da bir gönderme yapılmalı ve bu koşullarda çocukların korunmasında uygulanacak prensibi gösteren bir fıkra eklenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 38 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 38
	Madde 24	<p>1. Öneri Din ve vicdan özgürlüğü Sözleşmenin 14. maddesine uygun olarak düzenlenmeli, din dersi konusunda Sözleşmede yer alan eşitlik ilkesine uygun düzenleme yapılmalı, çocuğa seçme hakkı verilmeli, anne-babanın çocuğun dinini belirleme yetkisi kaldırılarak, Sözleşme ile uyumlu biçimde yönlendirme sorumluluğu verecek biçimde düzenleme yapılmalı, kimsenin din ve inancını açıklamaya zorlanamayacağı da güvence altına alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Din ve ahlâk dersleri zorunlu olmaktan çıkartılmalı ve her durumda içeriği tüm din ve mezheplere ilişkin nesnel bilgiler aktarılmasını mümkün kılacak şekilde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 29
	Madde 26	<p>Çocukların görüşlerini ifade etme hakları ve bunun güvence altına alınması bakımından Devletlerin yükümlülükleri özel bir hüküm olarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 13 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 13

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
TC Anayasası (devam)	Madde 41	<p>1. Öneri</p> <p>Çocuğun yararının korunması ilkesi Anayasada yer almalı ve sadece çocuğun aile ile ilişkilerini değil, çocukla ilgili bütün karar alıcıları bağlayıcı bir ilke olarak düzenlenmelidir. Bu ilke; ifade ediliş biçimi ile kamu yönetimindeki sosyal refah kurumlarını, özel sosyal refah kurumlarını, hukuk mahkemelerini, idarî makamları ve yasama organını kapsamalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 3 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>Ayrıca 41. maddede, Devlet ailenin refahı ve huzurunu korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü yanında ailenin iç ilişkisi, özellikle ana ve babanın çocuk üzerindeki hak ve sorumluluklarının güvence altına alınması açısından Devletin yükümlülüğünü gösteren açık bir düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenleme, çocuğun gelişen yeteneklerinin göz önünde bulundurulmasını ve bununla uyumlu biçimde kararlara katılmasını da güvence altına almalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 5 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri</p> <p>Bu madde, devlete ailenin refahı ve huzurunu korumak için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü vermekle birlikte; ailenin desteklenmesi, özellikle de ana ve babanın çocuk üzerindeki hak ve sorumluluklarını yerine getirmesini güvence altına almak açısından Devletin yükümlülüğünü gösteren açık bir düzenleme içermemektedir. 41. madde aileyi çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda destekleme yükümlülüğü içerecek biçimde değiştirilmelidir. Aynı zamanda çocuk hakları kapsamında yapılacak düzenlemede, çocukların gelişen yeteneklerine saygı ve ailenin bu yöndeki yükümlülüğü de açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri</p> <p>Anayasanın 41. maddesi aileyi çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirme konusunda destekleme yükümlülüğü içerecek ve çocuğun yararını gerektirmedikçe ailesinden ayrılmaması ilkesini açıkça yansıtabilecek biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>5. Öneri</p> <p>Sözleşmenin 39. maddesinde sayılı durumlara maruz kalan çocuklar için tedavi, koruma ve toplumla uyumu güçlendirici hizmetlerden yararlanma bir hak olarak anayasa ile düzenlenmelidir. Anayasanın 41. maddesinde yer alan çocukların korunması konusundaki düzenleme bu doğrultuda yeniden ele alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 39 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 3 Madde 5 Madde 6 Madde 9 Madde 18 Madde 39

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
TC Anayasası (devam)	Madde 42	<p>1. Öneri Engellilerin eğitiminin amacını anlatan "topluma yararlı hale getirmek" yaklaşımı değiştirilmeli ve amaç, "engellinin toplumda eşit hak ve olanaklara sahip bir birey olarak özgürce yaşamasını sağlamak olarak" ifade edilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Eğitimin parasız olması ilkesi, eğitim hakkı kapsamında düzenlenmelidir. (Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Türkçe dışındaki bir dilin ana dil olarak okutulması yasağı kaldırılmalı, ana dil ile resmi dil farkı açıklığa kavuşturularak, her çocuğun kendi ana dilinde öğrenim görme hakkı tanınmalıdır. Bu düzenlemede resmi dil olan Türkçenin öğretilmesi esası da benimsenerek, Sözleşmenin 30. maddesi ile uyum sağlanabilir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Eğitim hakkı, ülkedeki tüm çocukları kapsayacak ve vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygıyı eğitimin amaçları arasında gösterecek biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>5. Öneri Bu kapsamda Anayasanın 42. maddesinde yer alan Türkçe dışındaki bir dilin ana dil olarak okutulması yasağı kaldırılmalı, ana dil ile resmi dil farkı açıklığa kavuşturularak, her çocuğun kendi ana dilinde öğrenim görme hakkı tanınmalıdır. Bu düzenlemede resmi dil olan Türkçenin öğretilmesi esası da benimsenerek, Sözleşmenin 30. maddesi ile uyum sağlanabilir. (Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 23 Madde 28 Madde 29 Madde 30
	Madde 61	61. maddede çocuklar, Devletin sosyal güvenlik kapsamında özel olarak korunması gereken gruplardan biri olarak gösterilmekte ancak Devletin yükümlülüğü "korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her tür tedbiri alma yükümlülüğü" olarak ifade edilmektedir. Oysaki, sosyal güvenlik 6. maddedeki hakların hayata geçirilmesi bakımından bütün çocukların temel hakkı arasında yer almalı ve asıl olarak çocuğun korunmaya muhtaç hale gelmesini önleme hedefine yönelik olarak organize edilmelidir. Anayasanın 61. maddesinin bu anlayışa uygun biçimde değiştirilmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 6

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
TC Anayasası (devam)	Madde 65	Anayasanın 65. maddesinde yer alan ekonomik ve sosyal hakların sınırlanması rejimini gözden geçirmesi ve somut ölçütlere bağlaması ve ekonomik kaynakların dağılımında devletin takdir yetkisinin sınırının tanımlanması yönünde yasal değişiklik yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 6
	Madde 72	On sekiz yaşından küçüklerin askere alınması yasalar açısından mümkün olmamakla birlikte bunun Anayasal bir güvenceye kavuşturulması yararlı olacaktır. Aynı zamanda da bu düzenleme her tür silahlı çatışmadan korunmayı kapsamalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 38 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 38
	Madde 141	1. Öneri "Çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılma ve toplumda yapıcı rol üstlenme amaçları ile uyumlu ve taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkı"nı tam olarak kapsayacak nitelikte bir düzenleme yapılmalıdır. 2. Öneri Küçüklere özgü düzenleme yapılmasına ilişkin fıkra, "çocuğa özgü kanun, çocuğa özgü makam ve çocuğa özgü usul" ilkesinin tamamını kapsayacak biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 40
Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun	Ek Düzenleme	Altyapı ve personel standardı ve bütçe, yasa ile düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9
	Madde 7	Çocuğun görüşünün alınması prensibi kabul edilmeli ve davanın tarafı olan veya tanık olan çocukların mahkeme önünde görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi için de özel usuller öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12
Ailenin Korunmasına Dair Kanun	Madde 1	Aile içi şiddete maruz kalan çocukları şiddeti uygulayan kişiden korumaya yönelik geçici tedbirlerin yanında, bu tür eylemlere maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisi ve rehberlik gibi başkaca destekleyici mekanizmalar da öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 34/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19 Madde 34

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	Madde 1	Ancak Kanunun "Türk ailesinin bütünlüğünü korumak" (md.1) ülkede bulunan bütün çocuklar ve aileleri için bu hakların tanınması ilkesi ile çelişecek ve uygulamada ayrımcılığa neden olabilecek nitelikteki düzenlemelerinin değiştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan Kanunda çocukların ailesi ile birlikte yaşama hakkı ve ailenin çocuğa karşı yükümlülüklerini yerine getirirken desteklenme hakkı özel olarak düzenlenmeli ve Kanun bu haklar perspektifi ile değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 18
	Madde 3	Kanunda çocuklarla ilgili veri toplama hakkında bir düzenleme bulunmaması bir eksikliktir. Çocukların cinsel istismarını önlemeye yönelik olarak veri toplamak, araştırma yapmak da dâhil olmak üzere gerekli tedbirleri almak konusunda Devletin yükümlülüğü mevzuatta açık olarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 34
Basın Kanunu	Ek Düzenleme	1. Öneri Çocukların medyadan yararlanma ve görüşlerini medya aracılığı ile ifade etme hakları bu yasa çerçevesinde düzenlenmeli ve bunun yöntemi de belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 13 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 17/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Kitle iletişim araçlarına ilişkin yasal düzenlemelerde medyanın çocuk haklarının tanıtılması ve korunmasındaki rolü açıkça tarif edilmeli ve bu rol gereğince üstlenmesi gereken sorumluluklar gösterilmelidir. Basın organlarının çocuk haklarının korunması ve tanıtılmasındaki rol ve sorumluluğu başlığı altında özellikle aşağıdaki konuları içerecek bir düzenleme yapılmalıdır: a. Ülkede bulunan bütün çocukların toplumsal, ruhsal ve ahlâksal esenliğini, bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeyi hedefleyenler başta olmak üzere, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve yayınlara erişim hakkı, b. Kitle iletişim araçlarının, çocuklar açısından sosyal ve kültürel anlamda yararlı olacak ve çocuğun insan hak ve özgürlüklerine, ailesine, yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, kendisinden farklı uygarlıkların ulusal değerlerine, doğal çevreye saygısını geliştirici, özgür bir toplumda sorumlu bir yaşam için hazırlanmasını sağlayıcı biçimde yayın yapma sorumluluğu, c. Kitle iletişim araçlarının, özürli insanlara yönelik olumlu bir imge sunulması, halklar arasında anlayış ve dostluk, cinsiyetler arası eşitlik, suça sürüklenen çocukların olumlu biçimde toplumsallaştırılması anlayışlarının geliştirilmesi, Sözleşmenin yetişkin ve çocuklara tanıtılması, sağlık ve eğitim alanlarında ilerlemelere katkıda bulunma sorumluluğu. Aynı zamanda bu madde kapsamında çocuğun bilgi ve belgeleri edinme hakkını kullanması için başvuru yolları da gösterilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 13 Madde 17

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Basın Kanunu (devam)	Madde 21	<p>1. Öneri Özel hayata saygı ilkesinin hayata geçirilebilmesi için özellikle de bu ilkenin çocuklar bakımından önem ve kapsamını gösterecek özel bir düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenleme, çocukların buldukları kurumlara ilişkin ya da çocuk istismarı veya aile sorunlarına ilişkin haberleri de kapsayacak biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Mevcut yasa suç işlediği iddia edilen veya mağdur çocuğun kimliğinin açıklanmasını yasaklamakta ise de, çocuklarla ilgili olumsuz önyargıların oluşmasına neden olacak nitelikte yayın yapılması gibi, çocuklara zara verici yayınlara ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Basın Kanunundaki hükmün kapsamı, çocuklar için tam bir koruma sağlayacak biçimde genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 36 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Şiddet ve suiistimale maruz kalan çocuklara ilişkin haberlerde özellikle gizlilik kuralına uyulmadığı göz önüne alınarak medyaya ilişkin yasal düzenlemelerdeki yaptırımlar arttırılmalı veya alternatif başka yasal yaptırımlar getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 16 Madde 17 Madde 19 Madde 36
Belediye Kanunu	Madde 13	<p>Çocukların yerel yönetimlerin çalışmaları hakkında bilgi edinebilmesi ve kararlara katılabilmesi için Belediye Kanunu 13. maddede yazılı hakları hayata geçirecek usullerin de mevzuat ile düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 12 Madde 31
	Madde 14	<p>1. Öneri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Belediyeler Kanununda değişiklik yapılarak gerek yerel gerekse merkezi yönetim için belli bir nüfus esas alınmak şartı ile kadın sığınma evleri ve çocuk koruma merkezleri açılması zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri a. Ana-babaya çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını yerine getirirken Devlet tarafından yardımda bulunabilmesi için Aile Danışma Merkezlerinin ve Toplum Merkezlerinin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart geliştirilmeli ve bu standart yasada yer almalıdır.</p>	Madde 9 Madde 18 Madde 31

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Belediye Kanunu (devam)	Madde 14 (devam)	<p>b. Çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden yararlanma hakkı ve bu hakkı kullanabilmeleri için Belediyelerin kreş ve gündüz bakımevi açma yükümlülüğü, bu tür hizmetlerin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart ile birlikte düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Mevzuat; dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı bir hak olarak tanımalıdır. Aynı zamanda bu hakkı güvence altına almak üzere Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanununda değişiklik yapılarak, belli bir çocuk nüfusu için bu tür faaliyetlere uygun alanların ayrılması prensibi benimsenmeli ve bu hizmetlere ilişkin standartlar da yasal düzenlemeler ile belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	
Bütçe Kanunu	Ek Düzenleme	<p>Çocuğun yüksek yararı ilkesi gözetilerek, hem merkezi hem de yerel yönetim tarafından bütçede yeterli ödenğin zorunlu olarak ayrılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ayrıca, çocuklara yönelik sosyal harcamalara ayrılan bütçe payı, bütçe eğilimleri ve bütçe analizlerinde çocuklara ayrılan miktarın ve bu miktarın toplam bütçe içindeki payının açıkça belirlenmesine olanak sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır. (Madde 4 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 4
Büyükşehir Belediyesi Kanunu	Madde 7,18 Ek 1	<p>1. Öneri Engelliler başta olmak üzere çocuklara yönelik yükümlülükler düzenlenirken belli bir nüfus için bir hizmet biriminin kurulmuş olmasına dair bir standart benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Mevzuat; dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı bir hak olarak tanımalıdır. Aynı zamanda bu hakkı güvence altına almak üzere Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanununda değişiklik yapılarak, belli bir çocuk nüfusu için bu tür faaliyetlere uygun alanların ayrılması prensibi benimsenmeli ve bu hizmetlere ilişkin standartlar da yasal düzenlemeler ile belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 23 Madde 31

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ceza Muhakemesi Kanunu	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri</p> <p>Aile ortamından yoksun çocukların yaptıkları şikâyetlerin değerlendirilmesinde hızlandırılmış bir usul kullanılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>Ceza Muhakemesi Kanununda yapılacak bir düzenleme ile enstet mağdurlarının ve onlardan doğanların korunması, kimliklerinin gizlenmesi gibi olanaklar da öngörülmelidir. Benzer bir düzenleme çocukların yasa dışı cinsel ilişkiye zorlandıkları eylemlere ilişkin davalarda tanıklık etmeleri ile ilgili de yapılmalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 20 Madde 34
	Madde 76	<p>Ceza Muhakemesi Kanununun 76. maddesi, mahkemede tanık olarak dinlenmekten veya vücudun muayenesine rıza göstermekten çekinme konusunda tanıklığın hukukî anlam ve sonuçlarını algılayabilecek durumda olan çocuğun görüşüne saygı gösterilmesini sağlayacak biçimde değiştirilmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 1
	Madde 90	<p>Gözümlenmesi son çare olmasını sağlamak üzere alınacak tedbirlerin ek hüküm ile düzenlenmesi gerekmektedir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 37
	Madde 102	<p>Tutuklulukta geçecek süreyi düzenleyen Ceza Muhakemesi Kanunu 102. maddesi de en kısa süre ilkesi ile bağdaşmayacak derecede uzun bir süre öngördüğü için Sözleşme ile uyumlu değildir. Tutuklu yargılama süresi, çocuğun eğitim, gelişim, oyun, ailesi ile birlikte olma gibi hakları göz önünde bulundurularak mümkün olan en kısa süre ile sınırlı tutulmalı; tutuklu yargılamaya ilişkin azami süre kısaltılmalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 37
	Madde 108	<p>Tutukluluk kararlarının gözden geçirilmesi 25. madde gereklerine uygun olarak tutukevinde çocuğa uygulanan programın her yönü ile incelenmesini, çocuğun burada kalmasının gerekli olup olmadığının incelenmesini, çocuğun yerleştirildiği yerin amaca (çocuğun ihtiyacına) uygun hizmet verip vermediğinin ve özelliklerinin denetlenmesini ve bu kurumdaki uygulamalarda çocuğun görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığının incelenmesini kapsamalardır. Benzer bir düzenleme hükümlüler için de öngörülmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 25

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ceza Muhakemesi Kanunu (devam)	Madde 147	Çeza muhakemesi bakımından davanın tarafı olan çocukların dinlenmesi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır. Her yaş çocuğu davada dinlenebilecektir. Ancak çocuk adalet sisteminin amacı ve öngörülen yaptırımların yetişkin adalet sisteminden farklı olması nedeniyle, bu yaptırımların veya tedbirlerin uygulanması öncesinde çocuğun karara katılımını sağlamak üzere bir görüş alma kuralı bulunmamaktadır. Çocukların görüşlerinin alınmasına ilişkin özel bir düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 12/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12
	Madde 253	Sözleşme uyarınca çocuklar kendilerini etkileyen adli ve idari kovuşturmalarda seslerini duyurma olanağına sahip olmalı, yaşlarına ve olgunluk derecelerine göre adalet sisteminin uygulama ve planlama süreçlerine dahil edilmelidirler. 253. madde çocuğun görüşünün alınmasını ve sürece katılımını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 40
Çeza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu	Madde 2	Çezaevi İzleme Kurullarının hem oluşumu ve çalışma esasları idareden bağımsız hale gelmeli hem de bu kurullara kamuoyunu bilgilendirme yetkisi tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 25
Çeza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun	Ek Düzenleme	1. Öneri Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını, b. çocuğa hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Çeza ve infaz kurumlarında görev yapanlar için daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil aşgari standartlar belirlenmeli ve çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16 Madde 19

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (devam)	Madde 11	11. madde kız çocuklarının da erkek çocuklar ile eşit güvencelere sahip olmasını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 37
	Madde 45 Madde 46	1. Öneri Yasada öngörülen dışında bir ceza uygulanamayacağı düzenlenmekle birlikte, fiziksel cezayı açıkça yasaklayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Açık ve özel bir düzenleme ile özgürlüğün kısıtlandığı kurumlarda çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır. Sözleşmenin 19. maddesinin sadece şiddeti değil, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimal, ihmal ya da ihmalkâr muamele, irza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsadığı göz önüne alınarak yasal düzenlemelerin kapsamı genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Odaya kapatma cezası kaldırılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19 Madde 37
	Madde 65	Hükümlü yetişkinlerin çocukları ile kişisel ilişkilerinin mahkeme kararı ile belirlenmesi konusunda ayrıntılı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda, özellikle üç veya altı yaşını doldurduğu için Kurum bakımına gönderilen çocuklar ile hükümlü annelerinin kişisel ilişkilerinin mahkemeye düzenlenmesi için kurum idaresine mahkemeye başvuru sorumluluğu verilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9
	Madde 66 Madde 68 Madde 114 Madde 115 Madde 116	İletişimin denetlenmesini öngören düzenlemelerin çocukların aileleri ve dış dünya ile ilişki kurma ihtiyaç ve hakları dikkate alınarak, keyfi kısıtlamayı önleyecek güvenceler ile özellikle de çocuğun yararının bunu gerektirmesi haline öncelik verilerek düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16 Madde 37
	Madde 75	Çocuk hakkında tutuklama kararı verilmesi halinde tutukluluk süresince eğitiminin sağlanması zorunluluğu öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (devam)	Madde 87	Ceza infaz kurumları, bakımevleri gibi, çocuğun Devletin bakım ve gözetimi altında olduğu yerler bakımından Sözleşmenin tanıdığı hakkın nasıl uygulanacağına ilişkin olarak mevzuatta hüküm bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki çocukların dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma haklarını güvence altına alınabilmesi için bu hak düzenlenirken, uygulanmasına ilişkin esaslar da belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 31
	Madde 107	Koşullu salıverilme süresinin hesaplanmasında, hükümlünün on beş yaşını dolduruncaya kadar infaz kurumunda geçirdiği bir günün, iki gün olarak dikkate alınmasını öngören hüküm on sekiz yaşına kadar bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 40
Çocuk Koruma Kanunu	Ek Düzenleme	1. Öneri Altyapı ve personel standardı ve bütçe yasa ile düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Çocuğun ve ailenin bilgilendirilmek suretiyle kararlara katılımını öngören 4. maddedeki ilkeyi hayata geçirecek usul kuralları düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 3. Öneri Yasalarda; çocuklara bakım hizmeti veren kurumlarda, alternatif sistemlerde, güvenlik teşkilatında, çocuk mahkemelerinde ve benzeri kurumlarda görev yapanlar için daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil asgari standartlar belirlenmeli ve sosyal hizmet uzmanları, sağlık görevlileri, hukukçular, hâkimler, güvenlik görevlileri, infaz kurumlarında çalışanlar ve benzeri görevlerde olanların hepsinin çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 4. Öneri Gözümlü almanın son çare olmasını sağlamak üzere alınacak tedbirlerin Çocuk Koruma Kanununa konulacak bir ek hüküm ile düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 5. Öneri Çocuk yargılamasında adli yargı dışında önlemlere öncelik verilebilmesi ve ceza yerine alternatiflerin uygulanabilmesi için çocuğun olgunluk düzeyini ve ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla, tüm çocuklar açısından sosyal inceleme raporunun soruşturma aşamasında alınmasına yönelik mevzuatta değişiklik yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 40/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9 Madde 12 Madde 19 Madde 28 Madde 37 Madde 40

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Çocuk Koruma Kanunu (devam)	Madde 4	<p>1. Öneri Çocuğun yararının gözetilmesi ilkesinin uygulama alanı Çocuk Koruma Kanunu ile sınırlandırılmamalıdır. Çocukla ilgili yapılacak işlemlerde ve bütün makamlarda bu ilkenin esas alınmasını sağlayacak biçimde kapsam genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 3/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Çocuk Koruma Kanununun 4. maddesinde yer alan ve tüm hükümlerinin uygulanmasında yol gösterici olan çocuğun ve ailesinin bilgilendirilmek suretiyle kararlara katılımı ilkesinin 22 ve devamındaki maddelerde düzenlenen sorgulama dâhil olmak üzere tüm karar süreçlerinde hayata geçirilebilmesi için Kanunda çocuğun görüşünün alınması sürecinin düzenlenmesi gereklidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Çocuk hakkında tutuklama kararı verilmesi halinde tutukluluk süresince eğitiminin sağlanması zorunluluğu öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Özgürlüğün kısıtlanmasının son çare olacağını öngören temel ilke, Sözleşmeye uygun biçimde "en kısa süre" koşulunu da içerecek biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 3 Madde 12 Madde 28 Madde 37
	Madde 6-9	<p>Çocuk Koruma Kanunu ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun, tespit, inceleme, başvuru, tedavi etme ve izleme konularındaki düzenlemeleri şiddet mağduru bir çocukla ilgili yürütülecek işlemleri kolaylaştırıcı nitelikte olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşme'ye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 19
	Madde 17	<p>Çocuklarla yetişkinlerin aynı eylem nedeniyle yargılandıkları durumda davanın yetişkin mahkemelerinde birleştirilmesi uygulamasından vazgeçilmeli, çocuğun üstün yararı gözetilerek çocuk mahkemelerinde birleştirilmesi esas benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 40
	Madde 19	<p>Kamu davasının açılmasının ertelenmesi ile ilgili usul ve esaslar bakımından Ceza Muhakemesi Kanununun 171. maddesine gönderme yapılmaktan vazgeçilmeli ve çocuklara özgü usul ve esaslar belirlenerek; uygulama alanı da, çocuğun yararının gerektirdiği her durumda başvurulmasını sağlayacak biçimde genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 40

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Çocuk Koruma Kanunu (devam)	Madde 22	Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde yer alan ve tüm hükümlerinin uygulanmasında yol gösterici olan çocuğun ve ailesinin bilgilendirilerek kararlara katılımı ilkesinin, duruşma dâhil olmak üzere tüm karar süreçlerinde hayata geçirilebilmesi için kanunda çocuğun görüşünün alınması sürecinin düzenlenmesi gereklidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12
	Madde 24	Uzlaşma ile ilgili usul ve esaslar bakımından Ceza Muhakemesi Kanunu 253. maddesine gönderme yapılmaktan vazgeçilmeli ve çocuklara özgü usul ve esaslar belirlenerek; uygulama alanı da, çocuğun yararının gerektirdiği her durumda başvurulmasını sağlayacak biçimde genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 40
Dernekler Kanunu	Madde 3	Çocukların dernek kurma ve derneğe üye olma konusunda veli – vasinin rızası şartı kaldırılmalı, örgütlenme hakları güçlendirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 15
	Madde 14	Çocukların dernek kurma ve derneğe üye olma konusunda veli – vasinin rızası şartı kaldırılmalı, örgütlenme hakları güçlendirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 15
Devlet Memurları Kanunu	Madde 24	Çocuk Koruma Kanununun 44. maddesinde yer alan prensip, çocuklara karşı işlenen bütün suçlar bakımından kabul edilmeli ve çocuklara karşı suç işleyen kamu görevlileri hakkında Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanamayacağı esası benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19
Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun	Ek Madde 3	Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun Ek 3. maddesinde, Kuran kurslarına katılma konusunda çocukların yeterli olgunluk düzeyine eriştiklerinde ve bu kararı kendilerinin vermeleri koşulu ile katılmaları prensibi benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 14
Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu	Madde 231	On altı yaş sınırlaması kaldırılarak, bütün çocuklar için mahkeme önünde dinlenme ve görüşlerini bildirme hakkı düzenlenmelidir. Davanın tarafı olan veya tanık olan çocukların mahkeme önünde görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi için de özel usuller öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu (devam)	Madde 245	Ayrınlık, velayet, kişisel ilişkinin düzenlenmesine ilişkin davalarda çocuğun rızasının alınması ilkesi getirilmeli ve çocuğun ayrı bir salonda, uzman eşliğinde dinlenmesi, çocuğa ayrı bir temsilci atanması gibi Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesinde düzenlenen çocuğun yararını koruyacak özel yargılama usulleri benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12
İl Özel İdaresi Kanunu	Madde 6	1. Öneri İl Özel İdaresinin görevleri, çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkını güvence altına almak üzere, çocuk, ailesi ve bakmakla yükümlü kimselere beslenme, giyim ve barınma konusunda maddi yardım sağlama ve destek programları uygulama yükümlülüğü de içerecek biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 27/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Mevzuat; dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanmayı bir hak olarak tanımlıdır. Aynı zamanda bu hakkı güvence altına almak üzere Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanununda değişiklik yapılarak, belli bir çocuk nüfusu için bu tür faaliyetlere uygun alanların ayrılması prensibi benimsenmeli ve bu hizmetlere ilişkin standartlar da yasal düzenlemeler ile belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 27 Madde 31
İlköğretim ve Eğitim Kanunu	Madde 1	Eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı, eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi, bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer almayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir (Bkz. Rapor, Madde 29/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 29
	Madde 2	İlk öğretimin parasız olması esası, ders araç gereçleri dâhil eğitimle ilgili tüm giderleri de kapsayacak biçimde düzenlenmeli ve bu ilkenin ihlali halinde uygulanacak yaptırım da belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
	Madde 46	Çocuk zorunlu öğrenim çağını bitirdiği öğrenim yılı sonuna kadar, başka bir ifade ile on dört yaşına kadar ilköğretimini tamamlamamışsa, çocuğa iki öğretim yılı okula devam "izni" verilmekte, bu iki yıl içerisinde okulu bitiremeyen çocukların okulla ilişkisi kesilmektedir. İlköğretimin bir hak olduğu gözetildiğinde, çocuğun başansızlık nedenlerine ilişkin bir değerlendirme yapılmadan ve gerekli her türlü destek verilmeden çocuğun okulla ilişkisinin kesilmesi Sözleşme ile uyumlu görünmemektedir. (Bkz. Rapor, Madde 28/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
İlköğretim ve Eğitim Kanunu (devam)	Madde 49	Çocuğun nüfusa kaydedilmemiş olması nedeniyle eğitim hakkından mahrum kalmaması için nüfusa kaydedilmiş çocukların eğitime kabulü ve devamını sağlamak üzere idare tarafından izlenecek yolu gösteren ayrıntılı bir düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 28/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
	Madde 52-56	Okula kaydı yapılmayan veya kaydı yapılmakla birlikte devam etmeyen çocuklarla ilgili olarak yapılması gerekenleri gösteren yasal düzenlemeler, bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin izlenmesi yöntemlerini ve yükümlülük ihlali halinde uygulanacak müeyyideleri de içermelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun	Madde 4	Mevzuat, burs ve yatılı okuma gibi, çocukların eğitim hakkından yararlanmaları için tesis edilmiş imkânları, çoğunlukla sadece başarılı öğrencilere tanımaktadır. Oysa maddi durumu iyi olmayan bir çocuğun okulda başarılı olması son derece zordur. Ailesinin maddi durumu nedeniyle başarısız olan bir çocuğun, burs ve yatılı okuma imkânlarından yararlandırılmaması, çocuğun eğitime devam edememesine neden olacaktır. O nedenle, çocuğun burs ve benzeri eğitimi destekleyici imkânlardan yararlanmasını başarılı olması koşuluna bağlayan düzenlemeler (örn. Anayasa md. 42, Milli Eğitim Temel Kanunu md. 8, İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun md. 4.), Sözleşmeye uygun görünmemektedir. (Bkz. Rapor, Madde 28/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
İlk ve Orta Tedrisat Muallimlerinin Terfi ve Tecziyeleri Hakkında Kanun	Madde 20	Bu düzenleme, Sözleşmenin 19. maddesinin sadece şiddeti değil, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimal, ihmal ya da ihmalkâr muamele, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsadığı göz önüne alınarak yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19
İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun	Madde 8	Çocukların esenliklerine zarar verici nitelikteki olan ve internet aracılığı ile işlenebilen suçlar yeniden düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 17
İş Kanunu	Madde 4	İş Kanununa girmeyen istisnai haller bakımından, zorunlu eğitimin tamamlanacağı yaş ile çocuğun çalışmaya başlayabileceği asgari yaş arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. İş Kanunu kapsamına girmeyen işler bakımından çocuklar bu Kanunun öngördüğü korumalardan yoksun kalmaktadır. Çocuk çalıştırılmasını esas alan bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 1/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
İş Kanunu (devam)	Madde 71	<p>1. Öneri Çalışan çocuklar bakımından sadece eğitimi için gerekli zaman değil, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma için de gerekli zaman ayrılacak şekilde çalışma süreleri yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri On altı yaşından küçüklerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacağına dair düzenleme on sekiz yaşından küçük tüm çocuklar için geçerli olacak şekilde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Çocukların çalışma süreleri ve zamanlarına yönelik farklı düzenlemelerin ortaklaştırılması ve bütün işler bakımından koruyucu nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 31 Madde 32
	Madde 73	<p>İş Kanunu'nun 73. maddesine göre, sanayi işyerlerinde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılmalarının yasak olduğunu hükme bağlamıştır. Bu hükmün yorumundan çıkan sonuç, sanayiye ait olmayan işlerde çocuğun gece de çalıştırılabileceğidir. Bu husus çocuğun dinlenmesi önünde bir engel teşkil edebileceğinden, 73. madde değiştirilerek her türlü iş kolunda çocukların gece çalıştırılması yasaklanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 31
	Madde 74	<p>Ana-babaların; çocuklarının yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla mali destek, konut yardımı, çocuk bakımı donanımı, gündüz bakım ve dinlenme bakımında yararlanma hakları yasa ile düzenlenmelidir. Bu düzenleme "yardım" esasına değil, "hak" esasına dayalı olarak yapılmalı ve herkes için bu hak geçerli olmalıdır. Bu düzenleme, tavsiye ve danışmanlık alma, babalara babalık izni, evlât edinen ana-babaya izin, çocukların hastalanması durumunda işyerinden izin alma haklarını da içermelidir. Erkek işçiler için babalık izni ve çocuk bakım yurtlarına kadın işçiler ile eşit koşullarda çocuklarını getirme hakkı tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 18

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
İş Kanunu (devam)	Madde 85	İş Kanununda belirlenen koruyucu tedbirlerin ve belli zaman aralıklarında sağlık muayenesinden geçirilmesi koşullarının, İş Kanunu dışında kalan on altı-on sekiz yaş arası çocuklar ve iş kolları için de geçerli olmasını sağlayacak biçimde düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
	Madde 104 Madde 105	Çalışma hürriyetinin ve sendika hakkının ihlaline ilişkin suçları düzenleyen TCK hükümleri dışında, öngörülen yaptırımlar genellikle idarî para cezaları şeklindedir ve caydırıcı olmaktan uzak görünmektedir. Öngörülen yaptırımların daha caydırıcı hale getirilmesine yönelik yasal değişiklik yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
Kabahatler Kanunu	Madde 11	On beş yaşından küçükler için idarî para cezası verilemeyeceğini öngören 11. madde on sekiz yaşından küçük bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 37
Kat Mülkiyeti Kanunu	Madde 42	Binalarda gerekli tadilatların yapılması bakımından "yaşamı için zorunluluk göstermesi" şartı yerine yaşamını kolaylaştırmak üzere gerekli olması" şartı gibi, özürünün ihtiyacına uygun düzenleme yapılmasına olanak verecek bir yöntem kabul edilmeli ve gerekli izinlerin alınması kolaylaştırılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun	Madde 2	Çocuk Koruma Kanununun 44. maddesinde yer alan prensip, çocuklara karşı işlenen bütün suçlar bakımından kabul edilmeli ve çocuklara karşı suç işleyen kamu görevlileri hakkında Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerinin uygulanamayacağı esası benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin din ve vicdan özgürlüğüne uygun biçimde, tüm dinlerin öğretilmesi ve öğrencilerde bütün dinlere saygı anlayışını geliştirmesine olanak verecek biçimde tasarlanmasını ve derse katılım konusunda da öğrencilerin bu derse girmeye veya bu konuda tercihini açıklamaya zorlanmayacakları bir usul benimsenmesini sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Askerlik dersleri, inanç özgürlüğü kapsamında olan vicdani ret hakkını güvence altına almak üzere seçmeli olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını b. çocuğa hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Okullarda çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır. Bu düzenleme, Sözleşmenin 19. maddesinin sadece şiddeti değil, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimal, ihmal ya da ihmalkâr muamele, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsadığı göz önüne alınarak yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>5. Öneri Okullarda görev yapanlar için daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil asgari standartlar belirlenmeli ve çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 28 Madde 29 Madde 39

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu (devam)	Ek Düzenleme	<p>6. Öneri Çocukların eğitimden uzaklaşmalarına, farklılıklara hoşgörüsüz nesiller yetiştirilmesine ve şiddetin artmasına neden olduğu gözetilerek, okul kitaplarında ayrımcı ifadelere yer verilmemesi yasal düzenleme yapılarak güvence altına alınmalıdır. Bunun da ötesinde, eğitime çok kültürlülüğe ve farklılıklara saygıya vurgu yapan bir içerik kazandırılması yönünde yasal düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>7. Öneri Eğitim hakkından yararlanırken ayrımcılığa uğrayan çocuğun mağduriyetinin en kısa zamanda giderilebilmesi için basit ve hızlandırılmış idarî ve yargısal usuller benimsenmelidir. Bu çerçevede, eğitimde ayrımcılık iddialarını inceleyecek, gerekli yetkilerle donatılmış bir ombudsmanlık ofisi kurulmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması düşünülebilir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>8. Öneri Çocuğun eğitim hakkını kullanabilmesi için veli, vasi veya bizzat çocukla ilgili ne tür tedbirler alınabileceği ve bu tedbirleri kimin alacağı düzenlenmekle birlikte, veli, vasi ve çocuğun hak talebiyle nasıl ve nereye başvuruda bulunabileceği mevzuatta açık değildir. Mevzuatın, çocuğun eğitim hakkından yararlanmasını sağlayacak tedbirlerin alınması bakımından kişi ve kurumları yükümlülük altına soktuğu hallerde, gerekli yaptırımlar açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>9. Öneri İlköğretimin parasız olması esası, ders araç gereçleri dâhil eğitimle ilgili tüm giderleri de kapsayacak biçimde düzenlenmeli ve bu ilkenin ihlali halinde uygulanacak yaptırım da belirlenmelidir. Parasız eğitim hakkı, orta öğretimi de kapsayacak biçimde genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>10. Öneri Eğitimin güvenli ve sağlıklı bir ortamda yapılması gerekir. Bu koşullara uyulmadığı durumlarda, örneğin deprem hattında, yüksek gerilim hattı yakınında okul yapıldığı durumlarda velilerin sahip olduğu başvuru olanakları, hak sahiplerinin bu hakkı kolayca kullanabilmesini sağlayacak biçimde eğitim mevzuatı kapsamında açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 28 Madde 29 Madde 39

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu (devam)	Ek Düzenleme	<p>11. Öneri Eğitimin kabul edilebilir nitelikte olması için her türlü şiddet ve istismardan tümüyle arındırılmış olması gerekmektedir. Şiddet ve istismar öğretmen ve her kademedeki diğer personelden kaynaklanabileceği gibi, diğer öğrencilerden ve okul çevresindeki gruplardan da kaynaklanabilir. Okullarda şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesi için gerekli tedbirleri alma yükümlülüğü, idare ve öğretmenlerin görevleri kapsamında düzenlenmelidir. Bu tür eylemlerde bulunan öğretmen ve idareciler için öngörülen ceza görev yeri değişikliği olmamalı, çocuğa karşı şiddet uygulayan görevlinin davranış değişikliği sağlayıcı programlara yönlendirilmesi veya çocuklarla çalışmasının önlenmesi sağlayacak biçimde yasal düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>12. Öneri Anadili Türkçe dışında bir dil olan çocukların, resmi dil olan Türkçe yanında anadillerini de öğrenme ve kullanma özgürlükleri tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>13. Öneri Her tür şiddet, ihmal, sömürü ya da istismar, işkence, zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ya da ceza ve silahlı çatışma durumlarına maruz kalan çocukların, rehabilitasyonu ve toplumla bütünleştirilmelerine yönelik alınması gereken tedbirler dahilinde Milli Eğitim Bakanlığının görev ve sorumlulukları yasa ile düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 39 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 28 Madde 29 Madde 39
	Madde 2	<p>Milli Eğitim amaçları arasında, farklılıklara saygı alışkanlığının geliştirilmesi ve ayrımcı tutum ve bakış açılarının değiştirilmesi amacı yer almalıdır. Eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.</p> <p>((Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşme'ye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 2 Madde 29

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu (devam)	Madde 4	Milli Eğitimin temel ilkeleri arasında ayrımcılığın önlenmesi ilkesi yer almalı ve Anayasanın 10. maddesi ile ilgili öneride yer alan biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 2 Madde 28
	Madde 5	Milli eğitim temel hizmetinin Türk vatandaşlarının istekleri ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesini öngören 5. madde mülteci ve sığınmacılar dâhil olmak üzere geniş anlamda yabancıları içerecek biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22
	Madde 7	Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ilköğretim görme hakkını sadece Türk vatandaşlarına tanıyan 7. maddesi Türkiye'de bulunan bütün çocukları kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22
	Madde 8	1. Öneri Fırsat ve imkân eşitliği ilkesi Anayasanın 10. maddesi ile ilgili öneride yer alan biçimde düzenlenmelidir. Eğitimde fırsat eşitliği Devlet bakımından bir "kaçınma" yükümlülüğü değil; aksine bir "sağlama" yükümlülüğü getirmektedir. Bu çerçevede Milli Eğitim Temel Kanununun "Fırsat ve İmkân Eşitliği" başlığını taşıyan 8. madde hükmü son derece sınırlı ve yetersizdir. Çocukların eğitimde fırsat eşitliğine sahip olamamasının nedenleri ile özellikle hangi grup çocukların fırsat eşitliğine sahip olmadıkları araştırılarak, bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına yönelik "düzeltici tedbirler" alınması bir yükümlülük olarak düzenlenmelidir. 2. Öneri Maddi imkânlardan yoksunluk halinde sağlanacak olanaklar "başarı" kriterine bağlı olmamalıdır. Çocuğun burs ve benzeri eğitimi destekleyici imkânlardan yararlanmasını başarılı olması koşuluna bağlayan düzenlemeler (örn. Anayasa md. 42, Milli Eğitim Temel Kanunu md. 8, İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun md. 4.), Sözleşmeye uygun görünmemektedir. (Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 2 Madde 28
	Madde 10	Eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 29

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu (devam)	Madde 11	<p>1. Öneri Madde, Sözleşmenin 13. maddesinde yer alan çocukların görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı dikkate alınarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 13 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 23 Madde 28
	Madde 12	<p>1. Öneri Bu madde; din derslerinin genel din kültürü ve ahlak bilgisi dersi olarak düzenlenmesini, bütün tercihlere uygun seçenek ve muafiyetin öngörülmesini, çocukların görüşünün alınmasını, dini okul eğitiminin tüm dinler için eşit ilkeler ile düzenlenmesini sağlayacak ve hem okullarda din eğitimi, hem de dini okul eğitimi Sözleşmenin 14. ve 30. maddeleri ile uyumlu hale getirecek biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Eğitimin amaçları ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 29 Madde 30
	Madde 22	<p>Sığınmacı ve mültecilerin eğitim hakkı genelgelerin ötesinde yasal güvenceye kavuşturulmalı; bunun için 22. madde Türkiye’de bulunan yabancıları, sığınmacı ve mülteciler ile bunların ihtiyaçlarını da dikkate alacak şekilde yeniden formüle edilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 22

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Temel Kanunu (devam)	Madde 23	<p>1. Öneri</p> <p>İlköğretimin amaç ve görevleri Türk vatandaşı olmayan sığınmacı ve mülteci çocukların durum ve ihtiyaçlarını dikkate alacak biçimde düzenlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>İlköğretimin amaç ve içeriği çocuk merkezli bir yaklaşım doğrultusunda değiştirilmeli, vatandaşlık ve ulusal değerler yanında evrensel değerlere, insan hak ve özgürlüklerine ve farklılıklara saygı eğitimin amaçları arasına alınmalı; müfredat ve ders kitaplarının bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak şekilde gözden geçirilmesi bir yasal yükümlülük haline getirilmelidir. Bu kapsamda, düşmanlık, cinsiyet ayrımcılığı ve şiddet çağrısı yapan ifadelerin ders kitaplarında yer alamayacağı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 29 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 22 Madde 29
	Madde 25	<p>Nüfusun az ve dağınık olduğu yerlerde çocukların okula devamlarını sağlamak üzere alınması gereken tedbirlerin alınmaması halinde başvurulacak hukukî ve idarî yollar, haktan yararlanmayı kolaylaştıracak şekilde yasal düzenlemelerde yer almalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 28
	Madde 54	<p>Ancak çocuk yayınlarının çocuk sağlığına ve gelişimine uygun olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi için özellikle çocuk programları ve kitaplarının yayını ve teşvik edilmesi ile ilgili kapsamlı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. Aynı zamanda bu madde kapsamında çocuğun bilgi ve belgeleri edinme hakkını kullanması için başvuru yollarını gösterecek; tüm okullarda çocukların kullanımına elverişli kütüphane ve internet gibi kaynaklar ve bunlara erişimle ilgili standartları gösterecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 17
Milli Müdafâ Mükellefiyeti Kanunu	Madde 2	<p>Bu maddede yer alan on beş yaş, on sekiz olarak değiştirilmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 38 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 6 Madde 38

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Nüfus Hizmetleri Kanunu	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri Nüfus kaydı ve kimlik belgesinin ücretsiz olarak düzenlenmesi, bir kurala bağlanmalıdır. Ayrıca nüfus müdürlüklerine; a. Nüfusa kayıt konusunda tanıtım kampanyası yapma b. Okul çağına gelmiş ancak nüfus kaydı bulunmayan çocuklar için gezici ekipler oluşturarak nüfus kayıt işlemlerini okullarda yaygınlaştırma, gibi görevler verilmeli. Hastanelerde dünyaya gelen çocuklar için hastane tarafından resmi sağlık kitapçığı düzenlenmesi esası benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 7 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Çocuğa, kimliği ile ilgili bilgilere ulaşma ve bunlara itiraz edebilme hakkı yasa ile tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 8 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Ancak çocuğun kimliğinin korunması kapsamında büyük önem taşıyan kültür, din ve dil gibi kültürel unsurlar bakımından mevzuatın Sözleşme ile uyumunun sağlanması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 8 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Ayrıca, çocukların kimlikleri ile ilgili olarak tutulan kendileri ile ilgili dosyaları görebilme hakkı mevzuatta açıkça düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 8 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 7 Madde 8
	Madde 7	<p>Nüfus kimlik belgelerinden din hanesi çıkarılmalı ve kişilerin din ve inançlarını açıklamak zorunda kalmamaları yasal güvence altına alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14
	Madde 18	<p>Hastane, sağlık ocakları ve resmi olarak görevlendirilmiş ebelere yaptırdıkları doğumlar neticesinde dünyaya gelen çocukları; buldukları ilçe nüfus müdürlüğüne bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmelidir. Doğum hastanede veya resmi ebe nezaretinde yapılmamışsa, doğum olayını haber alan muhtarlara bildirimde bulunma yükümlülüğüne sahip olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 7 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 7

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun	Ek Düzenleme	Özürlü çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanmalarının Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanuna tabi olması ve bu Kanunda özürlü çocuklara ilişkin özel bir düzenleme bulunmaması önemli bir eksikliktir. Özürlü çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları mümkün olmalı ve bunu sağlayacak usuller basitleştirilmelidir. <i>(Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</i>	Madde 23
	Madde 2	Çocukların anne-babalarının içinde bulunduğu koşullardan bağımsız olarak sosyal güvenlik şemsiyesinden yararlanmasını sağlayıcı bir düzenleme yapılmadığı takdirde veya yapıncaya kadar, sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere bu Kanunda yer alan hiçbir sosyal güvenlik sisteminin güvencesi altında olmamak veya gelirin asgari ücretin 1/3'ünün altında olması şartı kaldırılarak, anne-babasının sosyal güvenlik sisteminin güvencesinden herhangi bir nedenle yararlanamayan bütün çocuklara Yeşil Kart verilmesi ve bunun doğum anında bir hak olarak tesisi sağlanmalıdır. Çocuklar için bu kartın kapsamı tüm sağlık giderlerini karşılamaya elverişli biçimde düzenlenmelidir. <i>(Bkz. Rapor, Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 26 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</i>	Madde 24 Madde 26
Özel Öğretim Kurumları Kanunu	Madde 5	1. Öneri Azınlık okullarına ilişkin olarak Sözleşme ve daha genel olarak uluslararası hukuk ile uyumlu olmayan bir düzenleme, azınlık okullarıyla ilgili olarak müttekabiliyetin esas alınacağını ifade eden Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesidir. Müttekabiliyet, bir ülke topraklarındaki yabancılara yapılacak muameleye ve tanınacak hak ve özgürlüklere ilişkindir. Müttekabiliyetin azınlıklara uygulanması, azınlıklara mensup kişilerin yabancı olarak görüldüklerini ifade eder ki, bu yaklaşım ayrımcılık teşkil eder. Bu nedenle, azınlık okullarının müttekabiliyet esasına dayalı olarak düzenleneceğine ilişkin hüküm yürürlükten kaldırılmalıdır. <i>(Bkz. Rapor, Madde 29/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 30/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</i> 2. Öneri Özel Öğretim Kurumları Kanununun 5. maddesi son fıkrasına getirilecek bir ek düzenleme ile azınlıklara mensup çocukların parasız ilköğretim haklarını kendi ana dilinde eğitim hakkı ile birlikte kullanmalarını sağlayacak bir esas benimsenmelidir. <i>(Bkz. Rapor, Madde 30/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</i>	Madde 29 Madde 30

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Özürüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri Özürüler ile ilgili bütün düzenlemeler bu Kanun kapsamında toplanmalı, mevzuattaki dağınıklık engellenmelidir.</p> <p>2. Öneri Bu Yasada özürülerin, kendilerine tanınan hakları kullanamamaları veya ayrımcılığa maruz kalmaları halinde başvurabilecekleri şikâyet mekanizması düzenlenmelidir. Engelli çocuk ve ailesi bakımından şikâyet mekanizmaları hakkında bilgilendirme hakkı ve bu mekanizmaların aynı zamanda fiziksel olarak da erişilebilir olması da öngörülmesi ve çocuğa yasal temsilcisi olmadan şikâyette bulunma olanağı tanınmalıdır.</p> <p>3. Öneri Özürülere karşı ayrımcılık halinde ispat yükünün yer değiştireceği öngörülmelidir.</p> <p>4. Öneri Kanununun 15. maddesinde eğitim hakkına dair düzenleme yapılırken benimsenmiş olan, bütünleştirilmiş ortamlar yaklaşımı diğer bütün hizmetler ve özellikle de bakım hizmetleri bakımından da söz konusu olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 7 Madde 8
	Madde 4	<p>Maddede yer alan “özürüler aleyhine ayrımcılık yapılamaz” ilkesinden önce gelen “Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde” ifadesi kaldırılmalı ve her tür hizmet bakımından ayrımcılık yasağı ilkesinin benimsendiğini gösterir bir düzenleme yapılmalıdır.</p> <p>Ayrımcılık yasağının konu bakımından kapsamı, bu sözleşmelerde sayılan tüm hak ve özgürlükleri içerecek şekilde genişletilmeli ve engellilik ayrımcılığın yasaklandığı tüm hükümlerde, özel bir kriter olarak açıkça yer almalıdır.</p> <p>Ayrımcılık yasağının tanımı yapılmalı ve ne tür fiillerin hangi koşullar altında engelliliğe dayalı ayrımcılık sayılacağı açıkça ortaya konulmalıdır. Ayrımcılığın her türü yasaklanmalıdır. Bu çerçevede doğrudan ve dolaylı ayrımcılık yanında taciz ve makul uyumlaştırma yapmama da, ayrımcılık yasağı kapsamında olmalıdır.</p> <p>Çocuklara yönelik her türlü yer ve faaliyetin farklı engel türleri gözeticilerle içermeci bir şekilde planlanması ve hizmetlerin de bu şekilde sunulması bir zorunluluk haline getirilmeli ve bu yükümlülüklerin uymama hali de ayrımcılık olarak kabul edilmelidir.</p> <p>Devlet dışındaki gerçek ve tüzel kişileri de içerecek biçimde ayrımcılık yasağının kişi bakımından kapsamı genişletilmelidir.</p> <p>Ayrımcılık yasağı düzenlenirken ayırım gözetme kastı aranmamalıdır. Çocukların ayrımcılık yasağının korumasından yararlanabilmeleri için “engelli olmaları” şartı aranmamalıdır.</p> <p>Engelli çocukların hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlayacak tedbirlerin alınmaması da ayrımcılık olarak kabul edilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 23

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (devam)	Madde 15	Kanunun 15. maddesinin eğitim alanında ayrımcılığın önlenmesi ve ayrımcılığın giderilmesi bakımından yeterli olmadığına dikkat etmek gerekir. Her şeyden önce bu hükümler ayrımcılık ve eşitlik kavramlarını tanımlamamaktadır. Söz konusu kavramlar hukukî kavramlar olmaları hasebiyle tanımlanmaya muhtaçtır. (Madde23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
Özürlüler İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname	Ek Düzenleme	1. Öneri Özürlülere yönelik hizmetlerin düzenli, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini temin etmek için bir koordinasyon biriminin kurulmasının öngörülmüş olması Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, bu kurulun rolüne uygun bir yetkiye sahip olmasını sağlayacak ek düzenlemeler ihtiyaç bulunmaktadır. 2. Öneri Aynı zamanda Başkanlığın toplumdaki önyargıların değiştirilmesine ve özellikle de aile dâhil olmak üzere çocukla çalışan veya çocuğun bakımını üstlenen kişiler ve çocuklara yönelik eğitici faaliyetlerde bulunma görevinin kapsamı genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
 Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun	Ek Düzenleme	1. Öneri 4. maddede yazılı yayın ilkeleri arasında yer alan özel hayata saygı ilkesinin hayata geçirilebilmesi için özellikle de bu ilkenin çocuklar bakımından önem ve kapsamını gösterecek özel bir düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenleme, çocukların buldukları kurumlara ilişkin ya da çocuk istismarı veya aile sorunlarına ilişkin haberleri de kapsayacak biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Kitle iletişim araçlarına ilişkin yasal düzenlemelerde medyanın çocuk haklarının tanıtılması ve korunmasındaki rolü açıkça tarif edilmeli ve bu rol gereğince üstlenmesi gereken sorumluluklar gösterilmelidir. Kitle iletişim araçlarının çocuk haklarının korunması ve tanıtılmasındaki rol ve sorumluluğu başlığı altında özellikle aşağıdaki konuları içerecek bir düzenleme yapılmalıdır: a. Ülkede bulunan bütün çocukların toplumsal, ruhsal ve ahlâksal esenliğini, bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeyi hedefleyenler başta olmak üzere, çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve yayınlara erişim hakkı,	Madde 16 Madde 17

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun (devam)	Ek Düzenleme	<p>b. Kitle iletişim araçlarının, çocuklar açısından sosyal ve kültürel anlamda yararlı olacak ve çocuğun insan hak ve özgürlüklerine, ailesine, yaşadığı ülkenin ulusal değerlerine, kendisinden farklı uygarlıkların ulusal değerlerine, doğal çevreye saygısını geliştirici, özgür bir toplumda sorumlu bir yaşam için hazırlanmasını sağlayıcı biçimde yayın yapma sorumluluğu,</p> <p>c. Kitle iletişim araçlarının, özürli insanlara yönelik olumlu bir imge sunulması, halklar arasında anlayış ve dostluk, cinsiyetler arası eşitlik, suça sürüklenen çocukların olumlu biçimde toplumsallaştırılması anlayışlarının geliştirilmesi, Sözleşmenin yetişkin ve çocuklara tanıtılması, sağlık ve eğitim alanlarında ilerlemelere katkıda bulunma sorumluluğu. Aynı zamanda bu madde kapsamında çocuğun bilgi ve belgeleri edinme hakkını kullanması için başvuru yolları da gösterilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 16 Madde 17
	Madde 4	<p>1. Öneri Ayrımlık yasağı, Sözleşmelerde yazılı bütün kriterleri kapsayacak bir ilke olarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Çocukların medyadan yararlanma ve görüşlerini medya aracılığı ile ifade etme hakları bu yasa çerçevesinde düzenlenmeli ve bunun yöntemi de belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 13 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Çocukların buldukları kurumlara ilişkin yapılan haberlerde ya da çocuk istismarı veya aile sorunlarına ilişkin haberlerde, çocuğun özel yaşamına saygı gösterilmesini sağlamak için yapılacak düzenleme bütün bu konuları içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Ancak çocuk yayınlarının çocuk sağlığına ve gelişimine uygun olarak düzenlenmesi ve geliştirilmesi için özellikle çocuk programları ve yayınlarının teşvik edilmesi ile ilgili kapsamlı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır. (Bkz. Rapor, Madde 17 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>5. Öneri Vatandaşlık koşuluna bağlı olmadan ülkede bulunan bütün azınlıklar bakımından kendi dillerinde yayın yapma ve kendi dillerini öğretme ve kültürlerini yaşatma olanağı sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 2 Madde 13 Madde 16 Madde 17 Madde 30

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
 Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun (devam)	Madde 34	Çocuklara özgü yayın kurallarına aykırı davranışlara ilişkin yaptırımların caydırıcı olmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 17/III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 17
 Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu	Ek Düzenleme	1. Öneri Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını b. çocuğa, hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Mağduriyet sonucu bir tıbbi tedavi ihtiyacı doğmuşsa bu tedaviyi hangi kurumun üstleneceğine ilişkin düzenleme bulunmamaktadır. Sağlık Hizmetleri Temel Kanununda bu tür tedavi hizmetlerinin Sağlık Bakanlığının yükümlülüğünde olduğunu dair düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 36 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 3. Öneri Her tür şiddet, ihmal, sömürü ya da istismar, işkence, zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ya da ceza ve silahlı çatışma durumlarına maruz kalan çocukların, rehabilitasyonu ve toplumla bütünleştirilmelerine yönelik alınması gereken tedbirler dâhilinde Sağlık Bakanlığının görev ve sorumlulukları yasa ile düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 39 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16 Madde 36 Madde 39
	Madde 3	1. Öneri Toplumun tamamına yönelik sağlık eğitimlerinin, özellikle beslenme, temiz içme suyu, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, bulaşıcı hastalıklar, alkol ve madde bağımlılığı konuları da dâhil olmak üzere ana-çocuk sağlığı, halk sağlığı, aile planlaması ve koruyucu sağlık önlemlerini kapsayacak biçimde verilmesi için sorumlu kurum ve bu konudaki görevlerin ayrıntıları ile düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 24

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu (devam)	Madde 3	2. Öneri Her çocuğun yeterli beslenme hakkı olduğu, bu hakkın güvence altına almaya yönelik ve çocukların yetersiz beslenmenin ve zararlı beslenmenin tehlikelerinden korunmasına yönelik hizmetleri sunma yükümlülüğünün Devlete ait olduğunu gösterir özel bir düzenleme yapılmalıdır. Bu konuda Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ortak sorumluluğu dikkate alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 24
Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun	Madde 13 Madde 16	Her çocuğun yeterli beslenme hakkı olduğu, bu hakkın güvence altına almaya yönelik ve çocukların yetersiz beslenmenin ve zararlı beslenmenin tehlikelerinden korunmasına yönelik hizmetleri sunma yükümlülüğünün Devlete ait olduğunu gösterir özel bir düzenleme yapılmalıdır. Bu konuda Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ortak sorumluluğu dikkate alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 24
Sendikalar Kanunu	Madde 5 Madde 20	Sendikaya üye olma yaşı, çalışma yaşı ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 15
Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun	Ek Düzenleme	Çocukların medyadan yararlanma ve görüşlerini medya aracılığı ile ifade etme hakları bu yasa çerçevesinde düzenlenmeli ve bunun yöntemi de belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 13 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 13
Siyasi Partiler Kanunu	Madde 11	Siyasi Partiler Kanununun, çocukların üyeliğini engelleyen düzenlemeleri, Komite yorumları doğrultusunda değerlendirildiğinde 15. madde ile uyumlu olduğu söylenemeyecektir. Bu konu düzenlenirken, bir yandan çocuğun örgütlenme özgürlüğünü eksiksiz kullanabilmesine olanak sağlama, diğer yandan da çocukların siyasi amaçlarla kullanılmasını önleme amaçlarına uygun hareket etmek gerekecektir. Bu nedenle, Siyasi Partiler Kanununun, Sözleşme ile uyumunu sağlayıcı düzenlemeler yapılırken; oy verme yaşı, çocuğun görüşünü ifade etme, baskı ve yönlendirmelerden korunma mekanizmaları gibi ilgili bütün konular birlikte ele alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 15

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu	Ek Düzenleme	<p>1. Öneri Kurum bakımına alınan çocukların mensubu oldukları dinin gereklerini yerine getirme olanakları bakımından eşit hakka sahip olmalarını sağlayacak özel düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını b. çocuğa, hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>3. Öneri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda, korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>4. Öneri Önleyici mekanizma ve hizmetler kanunla tanımlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>5. Öneri Sosyal hizmet kuruluşlarında görev yapanlar için daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil asgari standartlar belirlenmeli ve çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 23/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 20 Madde 21 Madde 23 Madde 27 Madde 36

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (devam)	Ek Düzenleme	<p>6. Öneri Aile ortamından yoksun çocukların, bakım ve gözetimini üstlenen kurumlarda veya kişilerin yanında ihmal ve istismara maruz kalmaları halinde mağduriyetlerinin tazminine ilişkin özel usul ve esasları içeren bir düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 20/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>7. Öneri Evlât edindirme prensipleri yasa ile düzenlenmelidir. Yasada bu konuda bir düzenleme yapılmamış olması önemli bir boşluktur. (Bkz. Rapor, Madde 21/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>8. Öneri Engelliler ile ilgili yükümlülükleri bakımından sahip olması gereken personel ve bütçe, bu alanda hem tüm çocukların ihtiyacını karşılayacak hem de kurumun yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmesini sağlayacak biçimde Kanun ile öngörülmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 21/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>9. Öneri 27. maddenin üçüncü fıkrasında yer alan pozitif yükümlülüklerle ilişkin olarak, çocuklar açısından bu hakların talep edilebilir olmasını ve ihtiyacı bulunan bütün çocukların ayrımsız olarak eşit bir biçimde bu hizmetlere erişimini sağlayacak yeterli bütçe tahsisini de içeren yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme aşağıdaki unsurları taşımalıdır;</p> <p>a- Çocuk bakımından güvence altına alınması gereken asgari yaşam standardı tarif edilmiş olmalı,</p> <p>b- Anne-babanın veya bakım sorumluluğu olan diğer kişilerin bu sorumluluklarının bilincine varmalarını ve yerine getirmelerini sağlayacak önlemleri alma konusunda Devlete verilmiş açık bir yükümlülük bulunmalı,</p> <p>c- Ana-babaların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilecekleri güce ve maddi imkânlarla sahip olup olmadıklarını tespit etmeye yarayacak yasal ve idarî ölçütler belirlenmiş olmalı,</p> <p>d- Ana-babalarının kendisine yeterli imkânı sağlayamadığı çocukları tespit etmeye ve ailelere gerekli desteği sağlamaya (gelir ya da mal) yönelik önlem ve yöntemler gösterilmiş olmalı,</p> <p>e- Devletin, her çocuğun iyi beslenmesi, yeterli ve uygun biçimde giydirilmesi, eğitimine devam edebilmesi ve uygun bir konutta yaşaması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlayacak bütçe tahsis edilmiş olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 27/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 20 Madde 21 Madde 23 Madde 27 Madde 36

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (devam)	Ek Düzenleme	10. Öneri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununa göre, gelişimi risk altında olan her çocuk kurumun koruma ve gözetim yükümlülüğü kapsamında ise de uygulamada bütün riskler bu kapsamda değerlendirilmemekte ve özellikle 36. maddeyi ilgilendiren konular SHÇEK Kanununun 3. maddesinde yer alan korunmaya muhtaçlık halleri kapsamında görülmektedir. O nedenle yasalarda kurumların önleyici ve tedavi edici hizmetlerdeki yükümlülüğü açıkça sayılmalı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da, çocuklara yönelik bütün riskleri tespit etme, önleme ve koruma için gerekli tedbirleri almaktan sorumlu kabul edilerek, bunun usulleri düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 36/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 14 Madde 16 Madde 19 Madde 20 Madde 21 Madde 23 Madde 27 Madde 36
	Madde 3	1. Öneri Yoksulluk gibi sebeplerin çocuğun ana-babasından ayrılma nedeni olmaması için ayrılma sebepleri çocuğun yararı ilkesi ve ana babası ile birlikte yaşama hakkı ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Kadın sığınma evi ve çocuk koruma merkezi gibi kurumların belli bir nüfusa orantılı olarak açılması zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 3. Öneri a. Ana-babaya çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını yerine getirirken Devlet tarafından yardımda bulunabilmesi için Aile Danışma Merkezlerinin ve Toplum Merkezlerinin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart geliştirilmeli ve bu standart yasada yer almalıdır. b. Çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden yararlanma hakkını; ve bu hakkı kullanabilmeleri için SHÇEK Genel Müdürlüğünün kreş ve gündüz bakımevi açma yükümlülüğü, bu tür hizmetlerin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlayacak bir standart ile birlikte düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 4. Öneri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde yer alan yaşa ilişkin sınıflandırma, çocuğun bakımında sürekliliğin sağlanmasını engelleyici niteliktedir. Bu sınıflandırma esası değiştirilmeli ve sürekliliği sağlayıcı bir esas benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9 Madde 18 Madde 20 Madde 22 Madde 34 Madde 39

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (devam)	Madde 3	<p>5. Öneri</p> <p>Sığınmacı ve mülteci çocukların farklı bir kültürden gelmelerinden kaynaklanan özel ihtiyaçlarının dikkate alınmasını ve buna uygun bir hizmetten yararlanmalarını sağlamak üzere özel bir kurumun ve hizmetin oluşturulması öngörülmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>6. Öneri</p> <p>Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda, duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğramış çocuklar için oluşturulan Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezlerinin tanımı yer almakla birlikte bu Merkezlerin kurulması bakımından uyulması gereken esasla (örneğin sayıları, kapasiteleri) ile yaygınlaştırılmalarına yönelik ilkeler de yasa ile belirlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>7. Öneri</p> <p>Yasayla cinsel saldırı mağdurlarına yönelik başvuru amacıyla kullanabilecekleri özel merkezler kurulmalı, bu merkezler, cinsel saldırıya maruz kalan çocuklarla çalışan tüm birimlerin temsilcilerini içermeli ve konu hakkında çalışan kolluk, sağlık çalışanları vb. tüm görevlilerin görev tanımları ve izleyecekleri prosedür bir yönetmelikle ayrıntılı şekilde düzenlenmelidir. Saldırıya maruz kalanlara gebelik testi uygulanmalı, bulaşıcı hastalıklara karşı önlem alınmalı ve mağdur bu konuda bilgilendirilmeli ayrıca psikolojik destek alması sağlanmalıdır. Aynı zamanda şiddet, istismar vb. olayların belirlenmesi, bildirim, sevk ve başvuru yolları, tedavi ve takibi ve adli makamların olaya el koyma süreci de düzenlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>8. Öneri</p> <p>Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3. maddesinde yapılacak bir değişiklik ile 38. madde kapsamındaki tüm mağduriyet hallerini kapsayacak nitelikte kuruluşların kurulması öngörülmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 39 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 9 Madde 18 Madde 20 Madde 22 Madde 34 Madde 39
	Madde 4	<p>1. Öneri</p> <p>İlkeler arasında ayrımcılığın önlenmesi ilkesi, Anayasanın 10. maddesi ile ilgili öneride yer alan biçimde düzenlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 2 Madde 18

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (devam)	Madde 4	2. öneri Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda yer alan sosyal hizmet tanımı; sadece ekonomik yoksulluğa dayalı bir ihtiyaç hali öngörmemesi, maddi, manevi ve sosyal bütün yoksunlukları kapsamı, sadece yardım etmeyi değil bu yoksunlukların gidermeyi, sosyal sorunları önlenmeyi, hayat standartlarını iyileştirmeyi amaçlıyor olması nedeniyle, 18. maddenin Devletlere yönelttiği, bütün ana-babalara yardım sorumluluğunu kabul etme çağrısı ile uyumludur. Ancak uygulama, bu çağrının ve Kanunda yer alan tanımın hayata geçirilebilmesi için başkaca yasal güvencelerin bulunması gerektiğini göstermektedir. Bunun için bu hizmetlerin sunulmasında nüfus esaslı bir yapılanma prensibinin benimsenmesi önerilir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 2 Madde 18
	Madde 9	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri, çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma hakkını güvence altına almak üzere, çocuk, ailesi ve bakmakla yükümlü kimselere beslenme, giyim ve barınma konusunda maddi yardım sağlama ve destek programları uygulama yükümlülüğü de içerecek biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 27 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 27
	Madde 11	Sosyal hizmet kuruluşlarında görev yapanlar için mesleğe kabulde ve meslek içi eğitimin düzenli ve zorunlu olması prensibi yasada yer almalıdır. Eğitim biriminin görevleri kapsamında, koruyucu aileler ve evlât edineler de yer almalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20
	Madde 21	1. Öneri Bildirim yükümlülüğü, çocuğun korunması için en uygun yolun izlenmesini; çocuğun görüşünün alınması, özel hayatın korunması gibi ilkelerin de uygulanmasını sağlayacak biçimde ayrıntılı olarak düzenlenmelidir. Bu tür bildirimleri alma görevli il müdürlüklerine bırakılmamalı, bu konuda uzman personelin istihdam edildiği bir sosyal hizmet kuruluşu kurulmalıdır. Çocuk korunmaya alındıktan ve adli sürece hazırlandıktan sonra adli sistemin harekete geçirilmesini sağlayacak bir sistem benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Mahkemelerin ve Kurumun, takdir yetkisini kullanırken çocuğun yerleştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine saygı gösterilmesi prensibi yasada yer almalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19 Madde 20

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu (devam)	Madde 22	Aile yanına yerleştirme kararı verilirken, mülteci ve sığınmacı çocuklar bakımından mensubu oldukları kültürden gelen ailelerin yanına yerleştirilmelerine öncelik verilmesi ilkesi benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22
	Madde 24	Ancak çocuğun durumunun değerlendirilmesi için bir periyot öngörülmesi ve yerleştirme uygulamalarının izlenmesi için dış denetim ve bağımsız denetim olanağı yasa ile tanınmalıdır. Aynı zamanda çocuğun durumunun değerlendirilmesinin konu bakımından kapsamı da belirlenmelidir.. (Bkz. Rapor, Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 25
	Madde 27	Açık ve özel bir düzenleme ile sosyal hizmet kuruluşlarında çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır. Bu düzenleme, Sözleşmenin 19. maddesinin sadece şiddeti değil, bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimal, ihmal ya da ihmalkâr muamele, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleyi kapsadığı göz önüne alınarak yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19
	Madde 35	Ek düzenleme yapılarak, çocuklara bakım hizmeti kurumların mutlaka bağımsız denetim organlarınınca denetlenmesi olanağı tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 3/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 20/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler;)	Madde 3 Madde 20
	Madde Ek 7	Bakım hizmetlerinden yararlanma bakımından "ağır özürllülük" şartı kaldırılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu	Madde 3 Geçici Madde 12	Sosyal güvenlik hakkı çocuğa, anne ve babaya bağlı olmaksızın tanınmalıdır. Bu hak; hem sağlık hizmetlerinden yararlanma hem de düzenli bir gelire sahip olma, eğitim ve benzeri faaliyetler için yardım almayı kapsamalı; doğum anından başlamalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 26/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 26
	Madde 60 Madde 61	Çocukların sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilmesi için bütün çocukları ve onların her türlü tıbbi bakım giderlerini kapsayacak nitelikte özel bir düzenleme yapılmalıdır. On sekiz yaşından küçük olup, anne-babası sosyal güvenlik kapsamında olmayan veya sosyal güvenlik kapsamında olmakla birlikte yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için bazı hakları kullanmaktan mahrum olan çocuklar için genel sağlık sigortası dâhil, sosyal güvenlik şemsiyesinin tanıdığı bütün olanaklardan yararlanma hakkı tanınmalıdır. Ana-babası olmayan çocuklar için ise genel sağlık sigortasından yararlanma hakkı bulunmakla birlikte, gelir güvencesi sağlayacak bir sosyal güvenlik şemsiyesi söz konusu olmadığı için bu eksikliğin giderilmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 24/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 26/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 24 Madde 26

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu	Madde 2	Sosyal yardımlaşma ile ilgili mevzuatta yapılacak değişiklik ile sosyal yardım mekanizmalarının mümkün olduğunca tek elden yönetilmesi ve siyasi yönelimlerden bağımsız hale getirilmesi sağlanmalı; ayrıca sosyal yardımlar bir hak haline getirilmeli ve kapsamı genişletilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; 26 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 26 Madde 18
Terörle Mücadele Kanunu	Madde 9	Terörle Mücadele Kanununun 9. maddesi değiştirilmeli ve çocukların kendilerine özgü mahkemelerde yargılanması sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Rapor, Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 40
		Özgürlüğü kısıtlamanın son çare olması ilkesinin ayrımsız olarak hayata geçirilebilmesi için on beş-on sekiz yaş arasındaki çocuklar bakımından hükmün açıklanmasının ertelenmesi karar verilmesini, verilen hapis cezalarının seçenek yaptırımlara çevrilemesini ve ertelenmesini engelleyen Terörle Mücadele Kanununun 13. maddesi değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	
Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu	Madde 9	Çocukların düzenleyecekleri açık hava gösterilerinde, düzenleme kurulunun çocuklardan oluşmasına olanak verecek bir düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 15
Türk Ceza Kanunu	Ek Düzenleme	1 Öneri Ülkelerarası evlât edinmenin "yasa dışı para kazanma" ile sonuçlanmaması veya genel olarak evlât edinmenin maddi kazanç sağlayan bir işleme dönüşmemesi için evlâtlık işlemlerinden maddi kazanç sağlanması mutlaka suç sayılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Aynı zamanda, erken yaşta evlendirilmenin cinsel sömürünün araçlarından biri olduğu dikkate alınarak, evlenme yaşına gelmemiş küçüklerin evlendirilmeleri, berdel, beşik kirtmesi, başlık parası olarak evlendirme suç olarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 3. Öneri Ancak Ceza Kanununda haksız kazanç elde etmek üzere yapılan evlât edindirme işlemleri hakkında özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuda özel bir yasal düzenleme yapılmasına gereksinim bulunmaktadır. (Bkz. Rapor, Madde 35 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 21 Madde 24 Madde 34 Madde 35 Madde 37

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Ceza Kanunu (devam)	Ek Düzenleme	4. Öneri İşkence ve kötü muamele dışında okul, alternatif tedbir kurumları ve aile içinde fiziksel ceza uygulamasını yasaklayan özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu kişiler tarafından uygulanan fiziksel ceza niteliğindeki eylemler ancak yaralama niteliğinde olduğu takdirde cezalandırılabilir. Fiziksel ve bedensel ceza niteliğindeki eylemlerle ilgili olarak, uluslararası standartlar doğrultusunda, çocuklara karşı kimden kaynaklırsa kaynaklınsın ve derecesi ne olursa olsun bu eylemlerin tamamını suç sayan, ayrı ve özellikli bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 21 Madde 24 Madde 34 Madde 35 Madde 37
	Madde 31	1. Öneri Türkiye'de cinsel ilişkiye rıza için belirlenen asgari yaş on sekiz, cezai sorumluluk yaşı ise on ikidir. Cezai sorumluluk yaşının kanunlarda belirli olması, Sözleşmenin 40. maddesinin üçüncü fıkrasının (a) bendinde ifade edilen "çocukların ceza yasasını ihlal etmiş sayılmayacakları asgari bir yaş sınırının belirlenmesi" gereğine uygundur. Çocuk Hakları Komitesi, ceza sorumluluk yaşının çocuğun duygusal, zihinsel ve entelektüel açılarından olgunluğa eriştiği yaşın altında tutulmamasını ve hukukun diğer alanları ile uyumlu biçimde düzenlenmesini önermektedir. Türkiye'de 2005 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu ile eski Kanun uyarınca on bir olarak belirlenen ceza sorumluluk yaşı, on ikiye yükseltilmiştir. Ancak halen rüşt yaşı, evlenme yaşı ve mahkeme kararı ile ergin kılınma yaşları dikkate alındığında ceza sorumluluğu yaşının düşük ve hukuk diğer alanlarında çocuğun kapasitesine yönelik bakış açısı ile uyumlu olmadığı görülmektedir. Bu konudaki uyumsuzluğu gidermek üzere Türk Ceza Kanununun ceza sorumluluğu yaşı ile ilgili düzenlemeleri tekrar gözden geçirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 37 Madde 40
	Madde 37	2. Öneri 31. madde, çocuğun eğitimine ve davranışını değiştirmeye yönelik tedbirlere önceliği verecek ve hapis cezasının on sekiz yaşından küçük bütün çocuklar bakımından son çare olmasını sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. Tutuklama ve hapis cezasının son çare olabilmesi için özgürlüğü kısıtlayıcı tedbir ve cezalara başvurulacak suçlar ve şartlar sınırlandırılmalıdır. Bu sınırlama, özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere, suç başkasına yönelik ciddi bir tehlike oluşturduğu hallerde, çocuğun bu davranışı tekrar ettiği durumlarda ve başkaca bir tedbir ile sonuç alınmasının mümkün olmaması halinde başvurulmasını öngörecektir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; 40 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Ceza Kanunu (devam)	Madde 103	<p>Ceza Kanununun 103.maddesi çocukların cinsel istismarını düzenlemektedir. Ancak madde metni yazılırken suç failinin/aracının çocuğun ağabeyi, babası vb. yakınları olması ve istismarın uzun yıllar sürmesi halinde çocuğun rızasıyla ilgili sakatlanma göz önüne alınmamıştır. Bu durumdaki çocuk uzun süre istismara maruz kalmasına rağmen konuşmaya cesaret edemezse cebir olmadığı ve rızaya dayalı birliktelik olduğunun varsayılması gibi bir risk ile karşılaşmaktadır. Bu düzenlemenin değiştirilmesi ve çocukla ilişkiye giren kişinin kimliğine göre suçların tarif edilmesi ve çocuğun korunmaya çalışılan menfaatine uygun biçimde müeyyide getirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde cinsel ilişkiye rıza yaşı da, ilişkiye girilen kişiye göre ve eylemin niteliğine düzenlenmelidir.</p> <p>Aile içinde gerçekleşen cinsel şiddet eylemlerinin Ceza Kanunundaki çocukların cinsel istismarını düzenleyen maddelere dayanılarak cezalandırılması mümkün olmakla birlikte ensest ayrı bir suç olarak düzenlenmemiştir. Oysa ensest, çocuğun hem cinsel hem fiziksel hem psikolojik bütünlüğüne saldırıyı içeren bir fiil olmakla birlikte çocuğun aileye ilişkin değerlerini de derinden etkilemektedir. Bu nedenle ensestin mevzuatta ayrıca düzenlenmesine ihtiyaç vardır.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 34
	Madde 104	<p>1. Öneri</p> <p>Türk Ceza Kanununun 104. maddesine göre, cebir, tehdit ve hile olmaksızın on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Bu şikâyetin kimin tarafından yapılması gerektiği kanunda açıkça ifade edilmemiştir. Yargıtay kararlarında veli veya vasi dışında çocuğun da şikâyetçi olabileceği ve şikâyetten vazgeçme konusunda da çocuğun iradesine bakılması gerektiği belirtilmişse de, bu konunun yasada açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>Ceza Kanununun 103. maddesi çocukların cinsel istismarını düzenlemektedir. Ancak madde metni yazılırken suç failinin/aracının çocuğun ağabeyi, babası vb. yakınları olması ve istismarın uzun yıllar sürmesi halinde çocuğun rızasıyla ilgili sakatlanma göz önüne alınmamıştır. Bu durumdaki çocuk uzun süre istismara maruz kalmasına rağmen konuşmaya cesaret edemezse cebir olmadığı ve rızaya dayalı birliktelik olduğunun varsayılması gibi bir risk ile karşılaşmaktadır. Bu düzenlemenin değiştirilmesi ve çocukla ilişkiye giren kişinin kimliğine göre suçların tarif edilmesi ve çocuğun korunmaya çalışılan menfaatine uygun biçimde müeyyide getirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde cinsel ilişkiye rıza yaşı da, ilişkiye girilen kişiye göre ve eylemin niteliğine düzenlenmelidir.</p> <p>(Bkz. Rapor, Madde 34 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 1 Madde 34

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Ceza Kanunu (devam)	Madde 108	Yeni Türk Ceza Kanunu, konuya ilişkin olumlu hükümler içermekle birlikte, mağdurun çocuk olması veya yetişkinler tarafından çocukların bu suçlarda kullanılması halleri ayrıca düzenlenmemiş ve bu durumu ağırlaştırıcı bir neden olarak da saymamıştır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bağlantılı suçların tümü bakımından, suçun mağduru çocuk ise veya çocuğun suçta kullanılması söz konusu olduğunda cezanın artırılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33
	Madde 109	Yeni Türk Ceza Kanunu, konuya ilişkin olumlu hükümler içermekle birlikte, mağdurun çocuk olması veya yetişkinler tarafından çocukların bu suçlarda kullanılması halleri ayrıca düzenlenmemiş ve bu durumu ağırlaştırıcı bir neden olarak da saymamıştır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bağlantılı suçların tümü bakımından, suçun mağduru çocuk ise veya çocuğun suçta kullanılması söz konusu olduğunda cezanın artırılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33
	Madde 122	1. Öneri Ayrımcılık tanımı, kişi ve eylem yönünden kapsamı genişletilecek biçimde yapılmalıdır. 2. Öneri Hak arama yollarına başvurma bakımından kişileri caydırıcı unsurlara karşı da tedbir alınmalı, viktimizasyon da yasaklanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 2 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 2 Madde 23
	Madde 191	Yeni Türk Ceza Kanunu, konuya ilişkin olumlu hükümler içermekle birlikte, mağdurun çocuk olması veya yetişkinler tarafından çocukların bu suçlarda kullanılması halleri ayrıca düzenlenmemiş ve bu durumu ağırlaştırıcı bir neden olarak da saymamıştır. Uyuşturucu ve uyarıcı madde ile bağlantılı suçların tümü bakımından, suçun mağduru çocuk ise veya çocuğun suçta kullanılması söz konusu olduğunda cezanın artırılmasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33
	Madde 234	On altı yaş, on sekiz olarak değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 11 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 35 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 11 Madde 35

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Medeni Kanunu	Madde 124	Evlilik yaşı, Çocuk Hakları Komitesinin de belirttiği gibi, kız ve erkekler için eşitlenmiş olmakla ve evlilik için belirtilen yaş da çok düşük olmamakla ve on altı yaşında bir çocuğun evlenmesi ancak istisnai hallerde mahkeme kararı ile mümkün olmak ile birlikte hala onsekiz yaşının altındadır. Evlenme asgari yaşı on sekiz olarak değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 24 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 6 Madde 24
	Madde 182	Velayet altındaki çocuğa olgunluğu ölçüsünde hayatını düzenleme olanağı tanımak ve önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutmak anne-babanın bir yükümlülüğü olarak tanımlanmışsa da boşanma veya ayrılık kararlarının verilmesi sırasında çocuğun görüşünün alınması öngörülmemiştir. Türk Medeni Kanunu, boşanma ve ayrılık kararlarında hem anne-baba ile kişisel ilişki kurma konusunda hem de yaşama yerini belirleme konusunda çocuğun görüşlerini mahkemede serbestçe ifade etmesine olanak verecek şekilde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9 Madde 12
	Madde 305	1. Öneri Bir yıllık bakım şartına ek olarak, evlât edinme sonrasında da belli bir süre çocuk ile ailenin uyumunun izlenmesi ve desteklenmesine yönelik hizmetlerin hem sunulması hem de bu hizmetlerden yararlanma zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Uygun olduğu durumlarda ülkelerarası evlât edinme yasal olarak mümkün olmakla birlikte, Medeni Kanunun aradığı birlikte bir yıl yaşamış olma şartı gibi bazı kurallar, bu işlemi zorlaştırmaktadır. Öncelikle yurt dışında tamamlanması gereken incelemeler ile ilgili süreçlerin uzun sürmesi çocukların uzun süreler Kurum bakımında kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, Fransa ve Amerika gibi bazı ülkeler bir yıllık geçici bakım süreci için kısa süreli geçici vize vermeyi kabul etmemektedir. Dolayısıyla bu ülkelerde yaşayan kişilerin (her iki eşin birlikte), bir yıllık geçici bakım sürecini Türkiye'de geçirmeyi kabul etmeleri gerekmektedir. Bu gibi engellemelerin aşılabilmesi için ülkelerarası evlat edinme işlemleri için özel düzenlemeler yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 21 Madde 25

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Medeni Kanunu (devam)	Madde 305	3. Öneri Evlât edinilen çocuklar bakımından ise özel olarak herhangi bir denetim süreci öngörülmemiştir. Medeni Kanun sadece evlât edinmenin şartları ve usulüne dair düzenleme getirmiştir ve bu alanda bir boşluk söz konusudur. Medeni Kanunun evlât edinme hükümlerine yapılacak bir ek düzenleme ile, evlât edinilen çocukların da durumlarının gene yasada gösterilecek periyotlarda izlenmesi prensibi benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 21 Madde 25
	Madde 308	1. Öneri Ayırt etme yeteneğine sahip on sekiz yaşından küçük bir çocuk velayet altında ise evlât edinilmeye rıza gösterme hakkına sahipken vesayet altında olduğu durumlarda bu hak korunmamıştır. Hem eşitlik ilkesine hem de çocuğun kendisini ilgilendiren konularda kararlara katılma hakkını ihlal edici nitelikteki bu düzenlemenin değiştirilmesi önerilmektedir. (Bkz. Rapor, Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Evlât edinmeye rıza gösterecekler için bu amaçla sunulan bir danışmanlık hizmetinden yararlanma hakkına ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Medeni Kanunda bu konuların düzenlenmesi gerekir. (Bkz. Rapor, Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12 Madde 21
	Madde 321	Türk Medeni Kanununun 321. maddesi, evlilik dışı çocuk için babanın soyadını taşıma olanağı tanıyacak biçimde değiştirilmelidir. Babalığın hükümle kurulduğu durumlarda da, çocuğun yararının gerektirmesi halinde babanın soyadını taşıma olanağı tanınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 7 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 7
	Madde 322	Karşılıklı saygı kuralı, çocuğu bir birey olarak kabul eden anlayış ile güçlendirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 12
	Madde 339	1. Öneri Çocukların gelişen yeteneklerine ilişkin hususlar mevzuatta detaylı şekilde düzenlenmelidir. Buna göre, öncelikle, çocukların zihinsel, bedensel, ahlâki ve toplumsal gelişiminden ne anlaşılması gerektiği ve bunun nasıl tespit edileceği belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 5 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 5 Madde 18

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Medeni Kanunu (devam)	Madde 339	2. Öneri Ana-babanın eğitim alması, rehberlik hizmetlerinden zorunlu olarak yararlanması için uygun yasal önlemler alınmalıdır. Ana-babaların; çocuklarının yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluklarını yerine getirebilmelerini sağlamak amacıyla mali destek, konut yardımı, çocuk bakımı donanımı, gündüz bakım ve dinlenme bakımında yararlanma hakları yasa ile düzenlenmelidir. Bu düzenleme "yardım" esasına değil, "hak" esasına dayalı olarak düzenlenmeli ve herkes için bu hak geçerli olmalıdır. Bu düzenleme, tavsiye ve danışmanlık alma, babalara babalık izni, evlât edinen ana-babaya izin, çocukların hastalanması durumunda işyerinden izin alma haklarını da içermelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 5 Madde 18
	Madde 341	1. Öneri Çocukların belirli bir yaşta belirli bir din eğitimi ve/veya ibadet biçimini tercih edebilmeleri yasal düzenlemelerle mümkün kılınarak, çocukların din ve vicdan özgürlükleri teminat altına alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Aynı zamanda ana-babanın yönlendirme yükümlülüğü de Sözleşmeye uygun olarak düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 14 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 14
	Madde 343	1. Öneri Çocuğun kavrayış düzeyine, bir diğer ifadeyle vereceği onamin anlam ve sonuçlarını anlama düzeyine bakılarak, çocuğa kendisi ile ilgili bütün konularda görüş bildirme ve kararlara katılma olanağı tanınmalıdır. Bu kapsamda olmak üzere, ana-baba rızası olmaksızın çocuğun tıbbi tedaviye veya ameliyata rıza göstermesi veya tam tersine müdahaleye onay vermemesi hususundaki yasal boşluğun giderilmesi ve konuya ilişkin düzenleme yapılması gerekmektedir. Çocuğun kavrayış düzeyi dikkate alınarak aydınlatılmış onaminin bulunup bulunmadığına bakılmalı ve çocuğa kendi hayatına ilişkin konularda mutlaka söz hakkı tanınmalıdır. Aynı husus, cinsel ilişkiye rıza gösterilmesine ilişkin asgari yaştan belirlenmesi açısından da gözetilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Çocuğun özel yaşamına saygı hakkının bir gereği olarak; a. ana-babasının rızasını almadan hukukî veya tıbbi konularda özel danışmanlık hizmeti alma hakkı, b. yasal temsilcileri olmaksızın kendi başlarına hukuk davası açmaları, yürütmeleri veya şikayete tabi suçlarda savcıya soruşturmayı başlatacak şikayet dilekçesini verebilmeleri konusunda açık yasal düzenlemeler bulunmalıdır. Bu hususta olgunluk veya kavrayışa dayalı bir yaş sınırı da yasalarda tespit edilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 16

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Medeni Kanunu (devam)	Madde 347	<p>1. Öneri</p> <p>Yoksulluk gibi sebeplerin çocuğun ana-babasından ayrılma nedeni olmaması için ayrılma sebepleri, çocuğun yararı ilkesi ve ana-babası ile birlikte yaşama hakkı ile uyumlu biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p> <p>2. Öneri</p> <p>İlk fıkrada çocuğun gelişimi için bu tedbirlere başvurma gerekliliği olduğu haller düzenlenmiş, hâkimin kendiliğinden harekete geçerek bu tedbirlere başvurabileceği ifade edilmiş, ancak çocuğun görüşünün alınmasından bahsedilmemiştir. Aynı zamanda ikinci fıkrada çocuğa başvuru imkânı tanınması Sözleşme ile uyumlu olmakla birlikte, ana veya babanın talepte bulunduğu durumlarda, çocuğun görüşünün alınıp alınmayacağı belirtilmemiştir. Bu nedenle bu hükme bir son fıkraya eklenerek, çocuğun anne-babası tarafından alınarak bir kuruma veya bir başka aile yanına yerleştirilmesine karar verilmeden önce çocuğun görüşünün alınması bir ilke olarak eklenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 9 Madde 12
	Madde 352	<p>Çocuğun malları ile ilgili hükümlerde, görüşünün alınması prensibi yer almalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 12 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 12
	Madde 397	<p>Kamu vasilerinin bakım hizmeti veren kurum veya kişilerden bağımsız olmasının sağlanması için kamu vesayeti daireleri nezdinde vasilik teşkilatının kurulması öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 20 Madde 22
	Madde 414 Madde 415	<p>Mülteci veya sığınmacı çocuğun yüksek menfaati gereği olan, kendisi ile olabildiğince sağlıklı bir kültürel iletişim kurabilme ve içinde bulunduğu sığınma sürecini tanıma gibi bazı ihtiyaçlarını karşılayabilecek kişilerin vasi olarak atanmasını sağlayacak bir kriter benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 22
	Madde 457	<p>Çocuklarla ilgili olarak vasi ücretinin hazinece karşılanması esası benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)</p>	Madde 20 Madde 22

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türk Vatandaşlığı Kanunu	Madde 4	Vatandaşlık Kanununun mültecilerin özel durumu dikkate alınarak değiştirilmesi ve Türkiye’de doğmuş olsunlar ya da olmasınlar, vatansız kalma riski altındaki çocukların Türk vatandaşlığına alınmalarını kolaylaştırıcı bir mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22
Tebabet ve Şuabatı San’atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun	Madde 70	Ana-baba rızası olmaksızın çocuğun tıbbi tedaviye veya ameliyata rıza göstermesi veya tam tersine müdahaleye onay vermemesi hususundaki yasal boşluğu giderilmesi ve konuya ilişkin düzenleme yapılması gerekmektedir. Çocuğun kavrayış düzeyi dikkate alınarak aydınlatılmış onamının bulunup bulunmadığına bakılmalı ve çocuğa kendi hayatına ilişkin konularda mutlaka söz hakkı tanınmalıdır. 1219 sayılı Tebabet ve Şuabatı San’atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanunun 70. maddesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği de bu ilkeler doğrultusunda değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1
Tütün Mamullerinin Zararlarının Önlenmesine Dair Kanun	Madde 3	Çocuklara tütün ve alkollü içki satışına ilişkin düzenlemeler olmakla birlikte, bunlar yeterli yaptırımlarla desteklenmemiştir. Çocuklara tütün ve alkollü içki satışına ilişkin düzenlemeler etkili yaptırımlarla desteklenmeli ve bu yaptırımlar uygulanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33
Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun	Madde 3	On altı yaş, on sekiz olarak değişmeli. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 35 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 11 Madde 35
Umumi Hıfzısıhha Kanunu	Madde 166	Umumi Hıfzısıhha Kanununda alkollü içki satışının sınırlandırılması düzenlenmektedir. Ayrıca çözücü maddelerin çocuklara satışının engellenmesi ve bu kurala aykırı davranışların cezalandırılmasına ilişkin bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33
	Madde 173 Madde 174	İş Kanununa girmeyen istisnai haller bakımından, zorunlu eğitimin tamamlanacağı yaş ile çocuğun çalışmaya başlayabileceği asgari yaş arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Kanununda on iki olarak belirlenen asgari yaşın değiştirilmesi, İş Kanunu ve İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 32/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1 Madde 32

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun	Madde Ek 1	Maddede getirilen gelir sınırı değiştirilmeli, çocuğun insanlık onuruna yakışır ve bütün haklarını kullanmasını sağlayacak bir yaşam standardına sahip olması esasına göre düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu	Madde 2	Mevzuatta resmi dil ile ana dil kavramlarının aynı anlama gelir şekilde kullanılması ve tüm Türk vatandaşlarının ana dillerinin Türkçe olduğu varsayımı ile düzenleme yapılması, Sözleşmenin 30. maddesine aykırıdır. Bu nedenle Kanunun 2. maddesi resmi dil ile ana dili ayıracak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 30
Seferberlik Ve Savaş Hali Tüzüğü	Madde 56	On beş olan yaş, on sekiz olarak değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 6 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 38 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 6 Madde 38
Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük	Madde 31	1. Öneri Açık ve özel bir düzenleme ile özgürlüğün kısıtlandığı kurumlarda çocuklara karşı fiziksel, cinsel veya duygusal her türlü şiddet eylemi yasaklanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Ceza ve infaz kurumlarında görev yapanlar için daha önce şiddetle ilgili herhangi bir sicile sahip olmama koşulu da dâhil asgari standartlar belirlenmeli ve çocuk hakları konusunda eğitilmiş olmaları koşulu aranmalı veya bu konudaki eğitimlere katılmaları zorunluluğu getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19
	Madde 70	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda yapılacak altı yaş sonrası çocukların anneleri ile kişisel ilişki kurmalarına ilişkin düzenlemeye göre Tüzük de değişmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 9 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 9
	Madde 85 Madde 131	Ceza infaz kurumları, bakımevleri gibi, çocuğun Devletin bakım ve gözetimi altında olduğu yerler bakımından Sözleşmenin tanıdığı hakkın nasıl uygulanacağına ilişkin olarak mevzuatta hüküm bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumlarındaki çocukların dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma haklarını güvence altına alınabilmesi için bu hak düzenlenirken, uygulanmasına ilişkin esaslar da belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük (devam)	Madde 123 Madde 184	İletişimin denetlenmesini öngören düzenlemelerin çocukların aileleri ve dış dünya ile ilişki kurma ihtiyaç ve hakları dikkate alınarak, keyfi kısıtlamayı önleyecek güvenceler ile özellikle de çocuğun yararının bunu gerektirmesi haline öncelik verilerek düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16
Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet Ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük	Madde 13	Kamu vasilerinin bakım hizmeti veren kurum veya kişilerden bağımsız olmasının sağlanması için kamu vesayeti daireleri nezdinde vasilik teşkilatının kurulması öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler; Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20 Madde 22 Madde 25
Ağır ve Tehlikeli İşler Yönetmeliği	Madde 4	İş Kanununda belirlenen koruyucu tedbirlerin ve belli zaman aralıklarında sağlık muayenesinden geçirilmesi koşullarının, İş Kanunu dışında kalan on altı-on sekiz yaş arası çocuklar ve iş kolları için de geçerli olmasını sağlayacak biçimde düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik	Madde 4	Aile içi şiddete maruz kalan çocukları şiddeti uygulayan kişiden korumaya yönelik geçici tedbirlerin yanında, bu tür eylemlere maruz kalan çocukların fiziksel ve psikolojik tedavisi ve rehberlik gibi başkaca destekleyici mekanizmalar da öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 19 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 19
Anadolu Meteoroloji Meslek Lisesi Yönetmeliği	Madde 35	Mevzuatta engelli çocukların mesleki eğitimden yararlanmalarını önleyen düzenlemeler kaldırılmalı; yeni düzenlemelerde benzer hükümlere yer verilmemesi sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler ; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
Anadolu Tapu Ve Kadastro Meslek Lisesi Yönetmeliği	Madde 24	Fiziksel görünüm ya da engellilik başvuru veya kabul koşullarından çıkarılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler ; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
Asgari Ücret Yönetmeliği	Madde 7	Asgari Ücret Yönetmeliğinde yapılacak bir değişiklik ile on altı yaşı doldurmuş olma asgari ücretin belirlenmesinde bir kriter olmaktan çıkarılması ve ücrette eşitlik ilkesi çalışan bütün çocuklar için geçerli hale getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 32/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği	Madde 42	Maddede getirilen gelir sınırı değiştirilmeli, çocuğun insanlık onuruna yakışır ve bütün haklarını kullanmasını sağlayacak bir yaşam standardına sahip olması esasına göre düzenleme yapılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum Ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği	Ek Düzenleme	Bağımsız denetim mekanizması öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği	Ek Düzenleme	Bağımsız denetim mekanizması öngörülmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Çocuk Ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliği	Madde 6	Çalışan çocuklar bakımından sadece eğitimi için gerekli zaman değil, dinlenme, eğlenme, oyun oynama, sportif, kültürel ve sanatsal faaliyetlerden yararlanma için de gerekli zaman ayrılacak şekilde çalışma süreleri yasal düzenlemeye kavuşturulmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 31 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 31
	Ek 1	Çocukların çalıştırılabilecekleri hafif işler listesi değiştirilerek, tarım hafif iş kollarından çıkartılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
	Ek 2	On altı yaşından küçüklerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacağına dair düzenleme, on sekiz yaşından küçük tüm çocuklar için geçerli olacak şekilde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 32 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 32
Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik	Madde 26	Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 26. maddesinde yer alan, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgelerin gizli tutulması ilkesi, çocuğun kendisi ile ilgili bilgi ve kayıtlara ulaşma hakkı ve çocuğun yararı gereğince korunabilmesi için alan çalışanları arasında bilgi paylaşma ihtiyacı dikkate alınarak yeniden düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20
Dernekler Yönetmeliği	Madde 5 Madde 7	Çocuk derneklerinde bürokratik usullerin basitleştirilmesi amacıyla ya ayrı bir bölümde düzenleme yapılmalı veya ayrı bir yönetmelik hazırlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 15 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 15

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev Ve Çalışma Yönetmeliği	Ek Düzenleme	1. Öneri Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını b. çocuğa hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Gözetli birimlerinin standartlarının çocuğun ihtiyaçlarına uygun biçimde düzenlenmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 37 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16 Madde 37
Evlât Edindirme Yönergesi	Ek Düzenleme	Bir diğer eksiklik, sosyal hizmet mevzuatında çocuk ile evlât edinecek kişilerin eşleştirilmesine ilişkin objektif kriterlerin belirlenmemiş olmasıdır. Evlât edinme işlemleri bakımından sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirmelerine esas teşkil etmek üzere ve asıl olarak çocuğun yararının korunması ilkesinin hayata geçirilmesini sağlamak üzere belirlenecek objektif kriterler yasal düzenleme hüviyetine kavuşturulmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 21 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 21
Gebe Veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları Ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik	Madde 15	Çocuk bakım yurdu oluşturulması veya hizmet satın alımı yoluna gidilmesinde sadece kadın işçi sayısı değil, kurumda bulunan işçi sayısı esas alınmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 18
	Madde 16	Çocuk bakım yurtlarından faydalanma hakkı konusunda erkek işçilerin çocukları ile ilgili getirilen sınırlamalar kaldırılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 18
Hasta Hakları Yönetmeliği	Madde 24 Madde 35	Ana-baba rızası olmaksızın çocuğun tıbbi tedaviye veya ameliyata rıza göstermesi veya tam tersine müdahaleye onay vermemesi hususundaki yasal boşluğun giderilmesi ve konuya ilişkin düzenleme yapılması gerekmektedir. Çocuğun kavrayış düzeyi dikkate alınarak aydınlatılmış onamının bulunup bulunmadığına bakılmalı ve çocuğa kendi hayatına ilişkin konularda mutlaka söz hakkı tanınmalıdır. 1219 sayılı Tebabet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasında Dair Kanununun 70. maddesi ve Hasta Hakları Yönetmeliği de bu ilkeler doğrultusunda değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 1 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 1

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Ve Laborant Meslek Liseleri Yönetmeliği	Madde 94	Mevzuatta engelli çocukların mesleki eğitimden yararlanmalarını önleyen düzenlemeler kaldırılmalı; yeni düzenlemelerde benzer hükümlere yer verilmemesi sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler : Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelik	Madde 8	İlaç Araştırmaları Hakkında Yönetmelikte, III. dönem denemelerde velayet ve vesayet altında bulunanlar için veli veya vasilerinin yazılı muvafakati arandığı belirtilmekle birlikte bunun denetiminin nasıl yapılacağı düzenlenmemektedir. Mevzuatta denetime ilişkin düzenlemeler yetersiz kaldığından Sözleşmeye kısmen uyum sağlanmıştır. Eksikliğin giderilmesi için çocuklarda yapılan ilaç denemelerinin denetim prosedürü mevzuatta düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 36 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 36
Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme, Korunma Kararlarının Alınması Ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik	Ek Düzenleme	Korunma ihtiyacının tespiti, bu kararın alınması ve sonrasında tutulacak kayıtlara çocuğun ulaşma hakkı, bunun usulü, buradaki bilgilere itiraz hakkı ve usulü konusunda özel bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16
	Ek Düzenleme	Koruyucu aileler için koruyucu aile olma öncesine ve koruyucu ailelik devam ettiği sürece standartları yasada gösterilmiş eğitimlere katılma yükümlülüğü düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20
Koruyucu Aile Yönetmeliği	Madde 15	Koruyucu Aile Yönetmeliği, koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun durumunun izlenmesini öngörmektedir, ancak bunun için bir periyot belirlenmemiştir. Bu konuda periyot dâhil olmak üzere izleme ve değerlendirme standartları belirlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 25 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 25
Milli Eğitim Bakanlığı Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetmeliği	Madde 6	Milli eğitim mevzuatına, çocukların uyuşturucudan korunması amacı doğrultusunda hükümler konulmalı, öğretmenler ve özellikle de rehber öğretmenler, okul müdürleri, okullardaki revirlerdeki sağlık çalışanları, çocukların uyuşturucu ve uyarıcı maddelerden korunmaları göreviyle donatılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 33 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 33

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Ve Araçları Yönetmeliği	Madde 5	1. Öneri Bütün çocuklar için eğitimin ders kitapları ve araçları bakımından da parasız olmasını sağlayacak bir yasal güvence bulunmamaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Araçları Yönetmeliğinde bu nitelikte bir düzenleme yapılması gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler) 2. Öneri Ders kitaplarında, azınlık dillerinin, dinlerinin ve kültürlerinin ve genel olarak azınlıklara karşı ayrımcılığı veya düşmanlığı destekleyen veya azınlıkları toplum için bir tehdit olarak niteleyen ifadelerin yer alması, mevzuatla yasaklanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 30 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28 Madde 30
Milli Eğitim Bakanlığı Anadolu Öğretmen Liseleri Yönetmeliği	Madde 9	Mevzuatta engelli çocukların mesleki eğitimden yararlanmalarını önleyen düzenlemeler kaldırılmalı; yeni düzenlemelerde benzer hükümlere yer verilmemesi sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler : Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliği	Madde 6	Ayrımcılık yasasını içeren düzenlemeler ise Sözleşmelerde yer alan bütün ayrımcılığa neden olabilecek halleri kapsayacak biçimde değiştirilmelidir. Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık halleri ile ayrımcılığın diğer türleri olarak taciz ve makul uyumlaştırma (reasonable accommodation) yapmama da ayrımcılık tanımı içerisinde yer almalı, yasaklamalı ve yaptırıma bağlamalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Ödül Ve Disiplin Yönetmeliği	Madde 4 Madde 11	Örgün eğitim dışına çıkarma cezası, eğitim hakkının özüne aykırı olduğu için disiplin cezaları arasından çıkarılmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	Madde 49	Türk mevzuatı sığınmacı ve mültecilerin aile ile birleşme hakkını düzenleyen bir hükme yer vermemektedir. Avrupa Birliği'nin Aile Birleşimi Hakkına İlişkin 22 Eylül 2003 tarih ve 2003/86/EC sayılı Konsey Yönergesi gibi kapsamlı bir düzenlemenin yapılması ve mültecilere aile birleşmesi için finansal yükümlülüklerden arındırılmış, birleşme imkânının tanınması gerekmektedir. Bu amaçla çıkarılacak Kanun sonrasında Yönetmeliğin 49. maddesinin de bu yaklaşıma uygun biçimde değiştirilmesi gerekmektedir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Öğretmen Ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumlarında Parasız Yatılı Veya Burslu Öğrenci Okutma Ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Yönetmelik	Madde 6	Mevzuatta engelli çocukların mesleki eğitimden yararlanmalarını önleyen düzenlemeler kaldırılmalı; yeni düzenlemelerde benzer hükümlere yer verilmemesi sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler ; Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23 Madde 28
Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik	Madde 4 Madde 12	Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelikte özürlülük tanımı değişmekte ve bu Yönetmelikteki düzenlemeler bakımından "özürlü", çalışma gücünün en az yüzde kırkıdan yoksun olduğu belgelenen kişileri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu da mesleki rehabilitasyon vermek üzere kurulacak kurumlardan yararlanmaya sınırlama getirmektedir. Ancak bu düzenleme %40'tan az oranda özürlü olanların ayrı merkezlerde değil, diğer çocuklarla birlikte mesleki rehabilitasyondan yararlanmalarının teminatı, aynı zamanda da %40'tan fazla özürlü olanların diğerlerinden ayrılması anlamına gelmektedir. Bu düzenleme bütün bu çelişkileri giderecek, özür oranı bakımından değil, kişisel yeterlilikler bakımından değerlendirme ve uygun hizmetlere yönlendirmeyi sağlayacak biçimde düzenlenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Özürümler Veritabanı Oluşturulmasına Ve Özürlülük Bilgisinin Nüfus Cüzdanında Yer Almasına Dair Yönetmelik	Ek Düzenleme	1. Öneri Bu Yönetmelik, ağırlıklı olarak kimlik belgesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Veri toplama işlemi sadece mevcut durumun resmini çekmeye yönelmemeli, mevcut durum içerisindeki olumsuz unsurların nedenlerini de tespit etmeye çalışmalıdır. Bu veriler engelin türü ve derecesi, engelli çocuğun cinsiyeti, yaşı, ailesinin gelir durumu, sosyal güvencesinin bulunup bulunmadığı, ikametgahının bulunduğu yerde eğitim, sağlık, rehabilitasyon, bakım gibi özel hizmetlerin mevcut olup olmadığı, eğer bu hizmetler varsa çocuğun fiilen bunlardan yararlanıp yararlanmadığı, yararlanamıyorsa bunun nedenleri gibi hususlara ilişkin olmalıdır. "Özürümler Veritabanı Oluşturulması"na yönelik çalışmaların kapsamının bu hususlar gözetilerek geliştirilmesi gereklidir. 2. Öneri Özürümlük bilgisinin kimlik belgesinde yer almasının, özürünün yararına olduğunu ve işlevselliğini gösterecek bir sonuca sebebiyet vermemesi halinde, bu işlem damgalayıcı nitelik taşıyacaktır. Örneğin hali hazırda yürürlükte bulunan mevzuata göre, kimlik belgesinde bu bilgi olsa dahi bazı hakları kullanırken özürülden sağlık raporu istenmeye devam edilecektir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Radyo Ve Televizyon Yayınlarının Dili Hakkında Yönetmelik	Madde 4 Madde 5	Vatandaşlık koşuluna bağlı olmadan ülkede bulunan bütün azınlıklar bakımında kendi dillerinde yayın yapma ve kendi dillerini öğretme ve kültürlerini yaşatma olanağı sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 30/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 30
Sağlık Meslek Liseleri Ödül Ve Disiplin Yönetmeliği	Madde 41	Örgün eğitim sistemi dışına çıkarma cezası eğitim hakkını engelleyici niteliktedir. (Bkz. Rapor, Madde 28 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 28
Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği	Ek Düzenleme	Bütün nüfusu kapsayacak biçimde ve belli bir nüfusa bir merkez kurulmasını zorunlu hale getirecek bir standart benimsenerek, Yönetmelikte yazılı hale getirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 18 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 18
Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Aynı Ve Nakdi Yardım Yönetmeliği	Madde 1 Madde 5 Madde 6 Madde 12 Ek 1	Yönetmeliğin bu hükümleri başta olmak üzere tamamı, SHÇEK Kanununda yapılacak değişikliklerle uyumu sağlamak üzere aşağıdaki esasa göre değiştirilmelidir. 27. maddenin üçüncü fıkrasında yer alan pozitif yükümlülüklerle ilişkin olarak, çocuklar açısından bu hakların talep edilebilir olmasını ve ihtiyacı bulunan bütün çocukların ayrımsız olarak eşit bir biçimde bu hizmetlere erişimini sağlayacak yeterli bütçe tahsisini de içeren yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu düzenleme aşağıdaki unsurları taşımalıdır; a- Çocuk bakımından güvence altına alınması gereken asgari yaşam standardı tarif edilmiş olmalı, b- Anne-babanın veya bakım sorumluluğu olan diğer kişilerin bu sorumluluklarının bilincine varmalarını ve yerine getirmelerini sağlayacak önlemleri alma konusunda Devlete verilmiş açık bir yükümlülük bulunmalı, c- Ana-babaların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirebilecekleri güce ve maddi imkânlarla sahip olup olmadıklarını tespit etmeye yarayacak yasal ve idarî ölçütler belirlenmiş olmalı, d- Ana-babalarının kendisine yeterli imkânı sağlayamadığı çocukları tespit etmeye ve ailelere gerekli desteği sağlamaya (gelir ya da mal) yönelik önlem ve yöntemler gösterilmiş olmalı, e- Devletin, her çocuğun iyi beslenmesi, yeterli ve uygun biçimde giydirilmesi, eğitimine devam edebilmesi ve uygun bir konutta yaşaması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğünü yerine getirmesini sağlayacak bütçe tahsis edilmiş olmalıdır. Ek.1. madde, yapılacak yardımların çocuğun yeterli hayat seviyesine ulaştırılmasını sağlayacak ölçüde olması ilkesine uygun ve bunun için gerekli ödeneğin sağlanmasını güvence altına alacak yöntemi gösterecek biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 27 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 27

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği	Ek Düzenleme	Bu kurumlarda görev yapan personel için mesleğe kabulde ve çalışma süresince katılımı zorunlu eğitimlere ilişkin temel kriterler yönetmelikte gösterilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20
SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım Ve Rehabilitasyonlarına Dair Yönetmelik	Madde 1 Madde 2	Özürlülerin diğer çocuklarla birlikte bakılmaları ve kaynaştırma esas benimsenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
	Madde 39	Aile ve çocuğa yönelik hizmetlere; ihmal ve istismar gibi konularda bilgilendirme ile ailenin tatil izni hakkına sahip olması gibi destekleyici faaliyetler eklenmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 23 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 23
Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Yönetmeliği	Madde 6	Teftiş kurulunun görevlerine ilişkin düzenleme, Kurumdan izin alınarak kurulması gerekirken bu gerekliliği yerine getirmemiş olan veya Belediye ve benzeri kurumlarda kurulmuş olan kuruluşları ve hizmetleri de denetleme olanağı verecek biçimde değiştirilmelidir. Aynı zamanda denetim esaslarına, kurumların çocuğun yararının korunmasında uygun biçimde hizmet verme olanaklarının araştırılması da eklenmelidir. Bu kapsamda olmak üzere; kurumlar ve hizmetlerin güvenlik, sağlık, çocukların şiddet ve istismarın her türünden korunması, yeterli sayı ve nitelikte personelin bulunması, çocuğun katılım hakkı dâhil olmak üzere Sözleşmede yazılı bütün hakların hayata geçirilmesini sağlamaya elverişlilik açısından denetlenmesi sağlanmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 3 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 3
Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil Ve Lehçelerin Öğrenilmesi Hakkında Yönetmelik	Madde 5	Vatandaşlık koşuluna bağlı olmadan ülkede bulunan bütün azınlıklar bakımında kendi dillerinde yayın yapma ve kendi dillerini öğretme ve kültürlerini yaşatma olanağı sağlayacak biçimde değiştirilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 30/ III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 30

Kanun	Madde No	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Türkiye'ye İltica Eden Veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara Ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	Ek Düzenleme	Sığınmacı ve mülteci çocukların statüsüne ilişkin özel hükümlere yer verilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 22 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 22
Yakalama, Gözaltına Alma Ve İfade Alma Yönetmeliği	Ek Düzenleme	Çocukların bulunduğu bütün kurumların mevzuatında çocuğun özel yaşamına saygı duyulması teminat altına alınmalıdır. Bu düzenleme; a. fiziksel çevre ve tasarımı, ziyaret ve iletişimi, kişisel eşyaları ve personel eğitimi ve davranışlarını b. çocuğa hakkında tutulan kayıtlarla ilgili olarak; bu tür bilgilerin bulunduğunu bilme, bu bilgilerin hangi amaçla tutulduğunu ve kimler tarafından denetlendiğini bilme; bu bilgilere erişme; düzeltilmesini isteme; bu bilgilere başka kimlerin, hangi gerekçelerle ulaşabildiklerini bilme ve bunları kontrol edebilme; herhangi bir ihtilaf halinde yargı organlarına başvurma; tazminat dâhil zararlarının karşılanmasını talep etme hakkını içerecek biçimde olmalıdır. (Bkz. Rapor, Madde 16 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 16
Yetiştirme Yurtlarının Kuruluş Ve İşleyişine İlişkin Yönetmelik	Ek Düzenleme	Bu kurumlarda görev yapan personel için mesleğe kabulde ve çalışma süresince katılımı zorunlu eğitimlere ilişkin temel kriterler yönetmelikte gösterilmelidir. (Bkz. Rapor, Madde 20 / III. Mevzuatın Sözleşmeye Uyumu ve Öneriler)	Madde 20

Kanun	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Taraf Olunması Veya Onaylanması Ya Da Çekincelerin Kaldırılması Gereken Sözleşmeler	Eğitimde Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesi (İmzalanmalı)	Madde 2 Madde 4 Madde 28 Madde 30
	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 12 no.lu Protokol (İmzalanmalı)	Madde 2 Madde 4
	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Ek İhtiyari Protokol (26. maddesine konulan çekinceler kaldırılmalı)	Madde 2 Madde 4
	Ana-Babanın Sorumluluğu ve Çocukların Korunmasına Yönelik Önlemlerde Yargı Yetkisi, Uygulanabilir Hukuk, Tanıma, Tenfiz ve İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi (İmzalanmalı)	Madde 4 Madde 11
	Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi (Masraflarla ilgili çekince kaldırılmalı)	Madde 4 Madde 11
	Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme Seçmeli Protokol (Onaylanmalı)	Madde 4 Madde 25
	Gençlerin (Sanayi dışındaki alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 79 no.lu ILO Sözleşmesi (İmzalanmalı)	Madde 4 Madde 32
	Gençlerin (Sanayiye ait alanlarda) Gece İşinde Çalıştırılmasına ilişkin 90 no.lu ILO Sözleşmesi (İmzalanmalı)	Madde 4 Madde 32
	Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesi (İmzalanmalı)	Madde 4 Madde 35

Kanun	Öneriler	Sözleşmenin İlgili Maddesi
Çıkarılması Gereken Yeni Kanun Ve Yönetmelikler	Suç Mağduru Çocukların Zararlarının Telafisi Hakkında Kanun : Avrupa Konseyi 1985 tarihli Mağdurların Zararlarının Giderilmesi Sözleşmesine taraf olunması ve bu konuda uygulamayı düzenleyecek bir Kanunun hazırlanması gerekmektedir. Bu yasa, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemin alınmasını yükümlülüğünü de kapsamalıdır.	Madde 19 Madde 35 Madde 38 Madde 39
	Yasalarda mağdur çocuklara yönelik bağımsız izleme ve denetleme mekanizmaları geliştirilmeli, aynı zamanda da mağdur çocuklara ilişkin güvenilir ve ayrıştırmış verilerin toplanması sorumluluğu belirli bir kuruma verilmelidir. Alternatif kurumları ve özgürlüğün kısıtlandığı kurumlar için de bağımsız denetim mekanizması öngörülmelidir.	Madde 36 Madde 37
	Mağdur Çocuklar Hakkında Yürütülecek Belirleme, Bildirme, Havale Etme, Soruşturma, Tedavi Etme ve İzleme İle İlgili İşlemlerin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	Madde 19
	Mülteci ve Sığınmacı Çocukların Statülerine ve Haklarına Yürütülecek İşlemlere İlişkin Usul ve Esasları Belirleyen Kanun	Madde 22
	Ruh Sağlığı Kanunu	Madde 18
	Sanatsal ve kültürel nitelikli işlerde çalışan çok sayıda çocuk bulunduğundan, bu iş kolları bakımından da koruyucu nitelikte yasa düzenleme yapılmalıdır.	Madde 32 Madde 36
	Çocuk kaçırma suçlarına kurbanlar ile ilgili bir veri tabanı oluşturulmasına yönelik bir yasal düzenleme yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.	Madde 35
	1997 tarihli Anti-Personel Mayınların Kullanımının, Depolanmasının, Üretiminin ve Devredilmesinin Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmenin uygulanmasını sağlamak üzere bir yasal düzenleme yapılmalıdır.	Madde 38
	Uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin hükümlerin uygulanması, çoğu zaman çocuğun koruma altına alınmasını ve çocuğun bedeninin ve çevresinin bu maddelerden arındırılmasını gerektirmektedir. O nedenle, mevzuattaki düzenlemeleri destekleyecek altyapının mevcut olması gerekmektedir. Tedavi, rehabilitasyon, koruma ve izlemeye ilişkin altyapının mevcut ve yeterli şekilde donatılmış olmaması halinde, çocuğun kısa vadede bu tür maddelerden uzaklaştırılması mümkün olsa da, orta ve uzun vadede çocuğun bu maddelere dönüşü engellenemeyecektir. Bu nedenle bu tür suçların mağduru olan çocukların rehabilitasyonlarına ilişkin hizmetlerin standartları, bu hizmetlerin verileceği merkezlerde uygulanacak usul ve esaslar, çocuk odaklı olarak düzenlenmelidir.	Madde 33